

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A. S. D. U.
0
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1936: 31
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED UTREDNING OCH FÖRSLAG ANGÅENDE
ÅTGÄRDER FÖR
SÄRSKILD UNDERVISNING OCH UTBILDNING
AV PSYKISKT EFTERBLIVNA I BARN-
OCH UNGDOMSÅREN

AVGIVET AV
1932 ÅRS SEMINARIESAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 6

Statens offentliga utredningar 1936

Kronologisk förteckning

1. Betänkanden 1 rörande serafimerlasarettets ekonomi samt 2 rörande lasarettets ställning och verksamhet. Hægström. 187 s. **E.**
2. Förslag till konvention mellan Sverige och Schweiz om erkännande och verkställighet av domar och skiljedomar m. m. Norstedt. 55 s. **U.**
3. Betänkande med förslag om vissa föreskrifter beträffande konsumtionsmjölk. Marcus. 68 s. **Jo.**
4. Betänkande med förslag till lag om behandling av förbrytare, hemfallna åt alkoholmissbruk, m. m. Marcus. 56 s. **Ju.**
5. Betänkande med förslag angående revision av lagstiftningen rörande tillverkning, beskattning och försäljning av maltdrycker. Marcus. 397 s. **Fi.**
6. Utredning med förslag rörande bidrag åt barn till ånkor och vissa invalider samt åt föräldralösa barn. Beckman. 93 s. **S.**
7. Socialiseringsproblemet. Allmänna synpunkter. Tiden. viij, 99 s. **Fi.**
8. Ur socialiseringens »europiska» idékrets. Tiden. viij, 210 s. **Fi.**
9. Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. I. Tiden. iv, 206 s. **Fi.**
10. Statligt kaffemonopol. Marcus. 192 s. **Fi.**
11. Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 58*, 319 s. **E.**
12. Betänkande angående förlossningsvården och barnmorskeväsendet samt förbyggnad mödra- och barnavård. Norstedt. 120 s. **S.**
13. Betänkande angående familjebeskattningen. Marcus. 147 s. **Fi.**
14. Betänkande angående dels planmässigt sparande och dels statliga bostättningslån. Norstedt. 55 s. **S.**
15. Betänkande angående moderskapspenning och mödranhjälp. Norstedt. 78 s. **S.**
16. Utredning rörande förhållandet mellan land- och sjötrafikmedel. Hægström. 183 s. **K.**
17. Förslag till lag om ändring i vissa delar av sjölagen m. m. Norstedt. viij, 418 s. **Ju.**
18. Undersökningar rörande det samlade skattetrycket i Sverige och utlandet. Marcus. viij, 308 s. **Fi.**
19. Betänkande med förslag till lagstiftning angående skyddsskogar m. m. Marcus. 172 s. 1 karta. **Jo.**
20. Betänkande med förslag i anledning av verkställd granskning av 1932 års trafikutrednings förslag till förordning angående allmän automobiltrafik. Hægström. 54 s. **K.**
21. Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1935. Marcus. 274 s. 1 karta. **S.**
22. Den svenska sjöfartsnärings. Statistisk-ekonomisk undersökning. Norstedt. 111 s. **H.**
23. Betänkande angående åtgärder för avhjälpande av de inom vissa delar av Norrbottens läns lappmark yppade missförhållanden samt rörande de kostnader som därav kunde föräntas m. m. Luleå, Länstryckeriet. 318 s. 1 bilaga. **S.**
24. Betänkande med förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande arv, testamente och boutredning m. m. Norstedt. 62 s. **Ju.**
25. Betänkande med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker m. m. Marcus. 163 s. **Fi.**
26. Sociala jordutredningens betänkande med förslag till revision av lagstiftningen angående avstyckning m. m. Marcus. 79 s. **Jo.**
27. Angående kontrollen över elektriska starkströmsanläggningar. Hægström. 185 s. **H.**
28. Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid. Marcus. xxxj, 405 s. **E.**
29. Betänkande om socialstyrelsens organisation. Beckman. 151 s. **S.**
30. Betänkande med förslag till lagstiftning angående skogar å städer och enskilda tillhöriga flygsandsfält i Hallands län. Marcus. 108 s. **Jo.**
31. Betänkande med utredning och förslag angående åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren. Hægström. 164 s. **E.**

Ann. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1936:31
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED UTREDNING OCH FÖRSLAG ANGÅENDE
ÅTGÄRDER FÖR
SÄRSKILD UNDERVISNING OCH UTBILDNING
AV PSYKISKT EFTERBLIVNA I BARN-
OCH UNGDOMSÅREN

AVGIVET AV
1932 ÅRS SEMINARIESAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1936
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

981824

BEVÄNDRING

ÖFVER FÖRENINGEN ÖFVER FÖRENINGEN ÖFVER FÖRENINGEN

FÖR

SÄRSKILD FÖRBÄTTRING ÖFVER FÖRENINGEN

ÖFVER FÖRENINGEN ÖFVER FÖRENINGEN ÖFVER FÖRENINGEN

ÖFVER FÖRENINGEN

ÖFVER FÖRENINGEN

ÖFVER FÖRENINGEN ÖFVER FÖRENINGEN ÖFVER FÖRENINGEN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Utredningsuppdraget	7
II. Inledning	10
III. Hjälpundervisningens organisation	13
1. Historik	13
2. Hjälpklasserna under läsåret 1934—1935	16
3. Synpunkter och förslag	21
Skolformer sid. 21. — Hjälpklassernas storlek sid. 22. — Slöjd- och skolköks- undervisningen sid. 23. — Lärarnas utbildning, avlöning och tjänstgöring sid. 24. — Antalet psykiskt efterblivna barn i rikets folkskolor sid. 25. — Nya hjälpklasser sid. 26. — Hjälpkolekonsulent sid. 28. — Statsbidrag till skol- skjutsar och till inackordering av hjälpklassbarn sid. 29. — Hjälpklasser för flera skoldistrikt gemensamt sid. 30. — Skolhem för psykiskt efterblivna barn sid. 31. — Psykiskt efterblivna barns undervisning i vanliga skolklasser sid. 32. — Skolplik för sinnesslöa sid. 33.	
IV. Riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass	34
V. Riktlinjer för undervisningen i hjälpklass	44
1. Allmänna synpunkter	44
2. Läroämnen och timplaner	48
3. Kursplaner och metodiska anvisningar	51
4. Läro- och läseböcker	61
VI. Fortsatt undervisning, yrkesutbildning och social omvårdnad av psykiskt efterbliven ungdom	62
1. Allmänna synpunkter	62
2. Undersökningar och erfarenheter rörande förutvarande hjälpklasslevers förhållande till förvärvsarbetet	64
3. Exempel på åtgärder till stöd och hjälp åt psykiskt efterbliven ungdom . .	68
4. Motivering och förslag	74
a. Den fortsatta undervisningen	74
b. Arbetsförmedling, yrkesutbildning och annan eftervård	78
c. Åtgärder för sysselsättning och arbetsträning av hjälpskolans mest efterblivna lärjungar	80

	Sid.
VII. Lärarutbildningen	81
Koncentration av utbildningen av lärare för defekta barn	83
Erforderliga kurser	85
Utbildningskurs för hjälpklasslärare	86
Fortbildningskurs för hjälpklasslärare	90
Tim- och ämnesplaner för de föreslagna kurserna	91
Kortare kurser, möten m. m.	92
VIII. Kostnadsberäkningar	92
XI. Sammanfattning och förslag	96

BILAGOR

1. Förslag till undervisningsplan för hjälpklasser	99
A. Hjälpklassernas uppgift och anordning	99
B. Riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass	100
C. Allmänna anvisningar rörande undervisningen	101
D. Timplaner	102
E. Kursplaner	106
2. Förslag till undervisningsplaner för fortsättningshjälpkolor	143
3. Förslag till ändringar och tillägg i gällande folkskolestadga	148
4. Något om hjälpkolans uppkomst och utveckling i Tyskland	150
5. Utbildning av lärare för defekta barn i vissa främmande länder	156

Till Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet.

Undertecknade få härmed vördsamt överlämna betänkande med utredning och förslag angående åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren.

Stockholm den 28 april 1936.

PETRUS NILSSON.

SAM. MÅRTENSON. ANDERS OLSSON. IVAN PAULI.

ANNA SÖRENSEN. RUBEN WAGNSSON. ADOLF WALLERIUS.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N. Y.

Under the name of the
Library of the City of New York
the following books have been
deposited for the purpose of
forming a permanent library
for the use of the people of
the City of New York
Stockholm Nov 22 1898

FRANKLIN D. ROOSEVELT
SAM MARTELLO
JANNA SORESEN
WILSON

I. UTREDNINGSUPPDRAGET.

Bland de ärenden, som för utredning blivit hänvisade till 1932 års seminariesakkunniga, ingå förutom de spörsmål, som behandlas i det den 9 augusti 1935 avlämnade betänkandet, jämväl ett antal frågor rörande särskild undervisning för psykiskt efterblivna barn jämte utbildning av lärare för sådan undervisning. Dessa frågor ha genom ett flertal remisser blivit överlämnade till de sakkunniga, nämligen:

1. *den 10 oktober 1933* en skrift av den 5 oktober 1933 från nordiska hjälpskoleförbundets svenska sektion med hemställen

att Kungl. Maj:t måtte till 1932 års seminariesakkunniga hänskjuta frågan om utbildningskurs vid något folkskoleseminarium för lärare vid hjälpklasser för psykiskt efterblivna barn, i huvudsak lik den vid Stockholms folkskoleseminarium år 1926—1932 anordnade;

att utrymme för en elementär kunskap i hithörande frågor och för auskultering i närbelägna hjälpklasser måtte beredas i utbildningen av alla elever vid rikets folkskoleseminarier;

2. *den 27 oktober 1933* en skrift av den 24 oktober 1933 från svenska föreningen för psykisk hälsovård, vari begäres

att den vid folkskoleseminariet i Stockholm tidigare anordnade fortbildningskursen för hjälpklasslärare måtte återupptagas;

att undervisningen i psykologi vid folk- och småskoleseminarierna måtte utbyggas med undervisning jämväl i psykopatologi;

3. *den 14 december 1933* och *den 13 februari 1934* en skrift av den 11 december 1933 från centralföreningen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening med hemställen om åtgärder för

att vid ett av rikets seminarier en utbildningskurs för lärare vid hjälpklasser inrättas;

att vid övriga seminarier föreläsningar angående hjälpklassernas speciella metodik hållas;

att särskilda kursplaner jämte anvisningar för hjälpklassundervisningen måtte av därtill utsedda kommitterade utarbetas;

4. *den 19 november 1934* en skrivelse av den 9 november 1934 från kungl. skolöverstyrelsen angående överlämnande till de sakkunniga av följande handlingar:

a) en skrift av den 26 mars 1924 från sydsvenska hjälpskoleföreningen med hemställen

att i folkskolestadgan måtte intagas bestämmelser om att hjälpklasser för psykiskt efterblivna barn skola anordnas i skoldistrikt, där antalet sådana barn uppgår till minst 10, och där skolväsendets omfattning i övrigt det medger, varvid särskilt bör beaktas, att antalet barn i hjälpklass ej måtte överstiga 15;

att timtalet per vecka bestämmas med hänsyn till dessa barns lägre prestationsförmåga;

att riktlinjer för avsöndring till och undervisning i hjälpklass måtte utarbetas; att vid seminarierna undervisning rörande hjälpklassväsendet och dess teoretiska förutsättningar måtte komma att meddelas;

b) en skrift av den 22 juni 1926 från centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening med anhängan

att bestämmelser angående anordnandet av särskild undervisning av psykiskt efterblivna barn snarast möjligt utfärdas;

att, där hjälpklasser ej kunna upprättas, särskilt statsunderstöd måtte utgå till anordnandet av speciella lektioner för psykiskt efterblivna barn;

att särskilda anvisningar och bestämmelser rörande barns uttagning för särundervisning av här ifrågavarande slag utfärdas;

att särskilda kursplaner jämte anvisningar utarbetas för hjälpklassundervisningen;

att åtgärder måtte vidtagas för att i tillräcklig utsträckning tillgodose hjälpklassundervisningens behov av kompetenta lärarkrafter;

att erforderliga åtgärder vidtagas för att åt de från skolan avgångna hjälpklassbarnen bereda möjlighet till för dem avpassad fortsatt utbildning och handledning i syfte att förmedla övergången till förvärvsarbete;

c) yttranden till skolöverstyrelsen över sydsvenska hjälpskoleföreningens ovan nämnda framställning, avgivna av statens folkskolinspektörer och av folkskolestyrelser, respektive skolråd i vissa skoldistrikt;

5. den 27 maj 1935 en skrift av den 17 maj 1935 från svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets avdelning för barnavård med vissa synpunkter beträffande frågan om särskild undervisning och annan handledning av psykiskt defekta barn (efterblivna, ordblinda, psykopater m. fl.);

6. den 21 december 1935 en framställning av den 9 december 1935 från sydsvenska hjälpskoleföreningen med hemställan att Kungl. Maj:t måtte vidtaga erforderliga åtgärder för anordnande, helst redan under läsåret 1936—1937, vid folkskoleseminariet i Göteborg av en fortbildningskurs för lärare i hjälpskolor.

I sitt tidigare avgivna betänkande¹ ha de sakkunniga redan beaktat vissa av de önskemål, som framföras i några av de ovan omnämnda framställningarna, nämligen de som avse den allmänna lärarutbildningen vid rikets folk- och småskoleseminarier. I förslagen till kursplaner för nämnda läroanstalter ha för ämnet psykologi och pedagogik som särskilda moment upptagits »psykisk hälsovård» och »huvuddragen av barn- och ungdomsårens psykopatologi», varjämte det i härtill hörande anvisningar föreslås, att åtgärder för uppfostran och undervisning av psykiskt efterblivna och svåruppfostrade barn skola upptagas till behandling i samband med studiet av psykopatologien och den psykiska hälsovården.

Frånsett de nu omnämnda önskemålen, som sålunda redan tidigare blivit behandlade och beaktade, ha de sakkunniga under den nu avslutade utredningen tagit under övervägande samtliga till dem remitterade framställningar rörande särskild undervisning och andra åtgärder med avseende på

¹ Betänkande med utredning och förslag angående folk- och småskoleseminariernas organisation m. m. (statens offentliga utredningar 1935:44).

psykiskt efterblivna barn samt beträffande utbildning av lärare för sådan undervisning.

Den 13 april 1934 bemyndigade Kungl. Maj:t de sakkunniga att såsom biträden för utarbetandet av särskilda kursplaner jämte anvisningar för hjälpklassundervisningen under en tid av högst två månader tillkalla folkskolinspektören Alfr. Hässelberg, Halmstad och folkskollärarynnan Rut Claëson, Stockholm. Sedan därefter utredningsuppdraget utvidgats till att även omfatta andra åtgärder för hjälpskoleverksamhetens befrämjande, blev tiden för anlitaudet av de särskilda sakkunniga den 10 oktober 1935 och den 27 mars 1936 utökad att omfatta ytterligare högst två månader och tre veckor.

Tillsammans med dåvarande rektorn Anna Sörensén utarbetade de särskilt tillkallade sakkunniga under sommaren 1934 ett förberedande förslag till tim- och kursplaner för hjälpklasser och för fortsättningskolor för förutvarande hjälpklasselcver. Den fortsatta utformningen av detta förslag och arbetet med utredningen av de övriga till uppdraget hörande frågorna utfördes under hösten 1935 och våren 1936 av en subkommitté, bestående av lektorn Ivan Pauli, f. d. rektorn Anna Sörensén och undervisningsrådet Ruben Wagnsson samt de särskilda sakkunniga. Under subkommitténs arbete härmed och vid utformandet av förslaget till betänkande tjänstgjorde folkskolinspektör Alfr. Hässelberg som sekreterare.

Under sitt arbete besökte subkommittén i studiesyfte hjälpklasser vid Stockholms och Lidingö folkskolor samt Stockholms stadsmissions barnhem, Boxtorp. Genom cirkulär till statens folkskolinspektörer och till skolstyrelserna i de skoldistrikt, i vilka hjälpklasser voro inrättade under läsåret 1934—1935, inhämtades under hösten 1935 vissa upplysningar om hjälpundervisningens omfattning och anordning m. m. De i betänkandet förekommande uppgifterna och redogörelserna om förhållanden i här berörda avseende i vissa andra länder äro företrädesvis hämtade ur tillgänglig litteratur, men därjämte ha även uppgifter inhämtats dels genom svenska legationerna i London, Berlin och Haag, och dels genom direkt hänvändelse till vissa institutioner och personer i Danmark, Norge, Schweiz och Tyskland.

Det av ovannämnda subkommitté utarbetade förslaget till betänkande har i april 1936 behandlats vid plenarsammanträden, i vilka även de särskilt tillkallade sakkunniga deltagit.

De till betänkandet fogade bilagorna nummer 4 och 5 äro författade, den förra av fröken Claëson och den senare av rektor Sörensén.

II. INLEDNING.

Den allmänna skolundervisningen måste givetvis såväl i organisatoriskt avseende som beträffande kurser och metoder ordnas på sådant sätt, att den motsvarar förutsättningarna hos det stora flertalet av lärjungarna. Till de barn, som i högre grad avvika från det normala, kan därför icke tillbörlig hänsyn tagas i den vanliga undervisningen. Beträffande blinda eller dövstumma kan sålunda skolgång i vanlig folkskola aldrig ifrågasättas, och för dem finnas fördenskull särskilda läroanstalter upprättade. Också för de sinnesslöa är speciell undervisning ordnad, men på det intellektuella området förefinnas så stora variationer, att det, även om de sinnesslöa frånskiljas, dock alltid finnes en mindre grupp skolpliktiga barn, vilka på grund av bristande fattningsförmåga icke med framgång kunna deltaga i den vanliga skolundervisningen. Folkskolans hjälpklasser äro avsedda för denna kategori bland barnen.

De psykiskt efterblivna barnens närvaro i en vanlig skolklass medför stora olägenheter även för de normalt utrustade lärjungarna. Läraren, som har skyldigheter mot alla barnen i sin klass, offerar icke sällan, ofta utan nämnvärt resultat, mycken tid på att få med även de svagaste, och det är uppenbart, att undervisningen av de övriga barnen i klassen blir lidande härpå. Skolkommissionen, som i sitt betänkande ägnar viss uppmärksamhet även åt denna sak, framhåller, »att den starkare blandningen i folkskolans klasser av begåvade och obegåvade lärjungar uppenbarligen är ägnad att verka hinderligt på undervisningen», samt vidare, att »icke minst med hänsyn till folkskolans ställning som bottenkola framstår en starkare utveckling av hjälpklasssystemet som önskvärd». Om folkskolan på ett tillfredsställande sätt skall kunna fylla sina uppgifter mot det stora flertalet av sina elever, bör den, så långt det är möjligt, befrias från skyldigheten att vid undervisningen även behöva tillgodose de barn, som sakna förutsättningar att kunna följa med i vanlig skolklass.

Ett av skälen för inrättandet av särskilda klasser för psykiskt efterblivna barn är sålunda hänsynen till skolans övriga lärjungar, vilka uppenbarligen kunna erhålla en mera effektiv undervisning, om de vanliga skolklasserna befrias från det hämmande inflytande, som de förstnämnda barnens närvaro där utgör. Hjälpklasserna böra emellertid bli av ännu större betydelse för de efterblivna själva. Den vanliga skolundervisningen är nämligen företrädesvis inriktad på att bibringa barnen kunskaper och färdigheter i teoretiskt betonade läroämnen: läsning, skrivning, räkning etc. Hos de svagt begåvade äro emellertid möjligheterna att tillgodogöra sig en undervisning av detta slag starkt begränsade. I varje fall kunna de icke göra det i sådant tempo eller i den omfattning, som måste krävas vid klassundervisning avsedd för normala barn. Även om den svagt begåvade i början gör allvarliga

försök att följa med, blir han snart ohjälpligt efter. Han vänjer sig vid att betrakta skolarbetet som någonting, som egentligen icke angår honom, och sköter det därefter. Men den största olägenheten är dock icke, att en sådan undervisning för barn av detta slag blir utan nämnvärt resultat. Värre är, att den dagligen upprepade erfarenheten att icke nöjaktigt kunna utföra, vad som fordras, i hög grad verkar nedbrytande på självtilliten och arbetsglädjen. Därigenom minskas den redan förut kläna prestationsförmågan, inte bara i fråga om skolarbete utan även med avseende på arbete över huvud och sålunda även på möjligheten till framtida försörjning. Professor Albert Lilius yttrar härom: »Vid uppfostran av de intellektuellt undermåliga är en av de allra viktigaste principerna den, att man skall sörja för att deras självtillit icke blir knäckt. Tron, att man duger till någonting, är ett nödvändigt villkor för varje människas arbetsglädje, livsglädje och utveckling. Tror man, att man ingenting kan lära och ingenting nyttigt uträtta, lär man ingenting och blir man ingenting, om icke en missdådare.»¹ Det är hjälpundervisningens uppgift att bjuda de efterblivna barnen ett för dem avpassat skolarbete och att befria dem från mindervärdighetskänslor och håglöshet, som framkallats av tidigare misslyckanden. Med avseende på frågan om hur detta skolarbete bör vara beskaffat, är det icke tillräckligt att endast minska på fordringarna i de vanliga skolämnena — ehuru mycket är vunnet, om så sker, då ingen annan utväg står till buds. Vid undervisningen av psykiskt efterblivna måste i många stycken helt andra metoder tillämpas och delvis även annat innehåll bjudas än i de vanliga skolklasserna. Det kräves bland annat, förutom individuell hjälp och ledning, en betydligt närmare anknytning till barnens egen erfarenhet, en starkare konkretisering av undervisningen och icke minst ett avgjort större utrymme för manuell sysselsättning.

Om de barn, som rätteligen borde tillhöra hjälpklass, undervisas i vanliga skolklasser, bli de i regel kvarsittare gång efter annan för att till sist vid skoltidens slut erhålla avgång enligt § 48 mom. 2 i folkskolestadgan. Ofta har ett sådant barn då ej kommit längre än till fjärde eller femte klassen. En så viktig del av folkskolans lärokurs som hälsoläran och behandlingen av människokroppens byggnad får detta barn icke alls vara med om under sin skoltid, när nämnda delar av kursen höra till sjätte och sjunde klasserna. Även undervisningen i skolans praktiska läroämnen, som för de efterblivna äro av särskilt stor betydelse, blir för den från folkskolan förtidigt avgångne mer eller mindre starkt beskuren eller kan helt falla bort. Där skolköksundervisning förekommer i folkskolan, torde den så gott som undantagslöst vara förlagd till avslutningsklassen, och den lärjunge, som får avgång från skolan från en tidigare klass, går sålunda helt förlustig

¹ Hjälp-skolan—Værneskolen—Særskolen, 1926, häfte 2.

denna del av undervisningen. Slöjd förekommer i regel icke i småskolan och börjar för gossarnas del ofta först från och med fjärde klassen. En lärjunge, som varit kvarsittare flera gånger och sedan vid uppnådda fjorton år lämnar den egentliga folkskolan, får därför endast i ringa utsträckning vara med om någon undervisning av detta slag. I hjälpklass däremot är slöjden alltifrån början en mycket viktig del av undervisningen.

Av det anförda torde framgå, att de psykiskt efterblivna barnen icke i folkskolans vanliga klasser kunna erhålla den undervisning och handledning, som de äro i behov av med hänsyn till sina förutsättningar och sin utveckling.

Det är emellertid icke endast för skolundervisningens skull, som särskilda åtgärder äro av nöden beträffande de psykiskt efterblivna. Lämplig omvårdnad och handledning för denna kategori bland barn och ungdom är utan tvivel en åtgärd av utomordentlig betydelse för strävandena att söka förebygga uppkomsten av understödsbehov, vanart och brottslighet. Verkställda undersökningar ha visat, att i allmänhet bortåt hälften och upp till två tredjedelar av omhändertagna »oordentliga» och brottsliga barn och ungdomar varit psykiskt defekta.¹ I den till de sakkunniga remitterade framställningen från svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet heter det härom: »Samhället blir genom att efterbliven och sinnesslö ungdoms utbildning ej sällan totalt försummas nödsakat att omhändertaga och sörja för mången individ, som eljest efter lämplig träning skulle blivit en i viss mån duglig samhällsmedlem och kunnat försörja sig själv. Därtill kommer att relativt många efterblivna och sinnesslöa personer, då de i barndomen icke erhållit förnuftig ledning och behöfligt stöd, bliva till allvarsam fara för samhället därigenom att de föra ett asocialt liv, ofta helt förfalla och ej sällan hamna bland förbrytarna.» Framför allt med hänsyn till den viktiga uppgiften att söka förhjälpa så många som möjligt av de psykiskt efterblivna till att bli nyttiga och självförsörjande samhällsmedlemmar är det synnerligen angeläget, att hjälpundervisningen för dessa barn kompletteras med åtgärder i syfte att underlätta och förmedla deras övergång från skolan till förvärvsarbetet.

Mot åtgärden att inrätta hjälpklasser för psykiskt efterblivna barn göres ibland den invändningen, att ifrågavarande barn därigenom offentligen stämplas som undermåliga och utsättas för kamraternas hån. Betänkligheter av detta slag bero dock på bristande insikt om vad som i verkligheten är det bästa för barnet och på missriktad föräldraambition. Det är för ett efterblivet barn förenat med större obehag och risker att undervisas tillsammans med normalt utrustade kamrater och dag för dag påminnas om sin underlägsenhet. Om ett barn är efterblivet, kan detta förhållande icke

¹ Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd, 1934, sid. 116.

döljas genom att låta det undervisas i en vanlig skolklass. Då framträder efterblivenheten tvärtom på ett mera besvärande och för barnets andliga hälsa olyckligt sätt. Erfarenheten har därjämte i ett mycket stort antal fall visat, att även om en målsman varit missnöjd, när överflyttning av hans barn till hjälpklass företagits, så har han efter en tid kunnat konstatera, att barnet mår bra av förändringen och nu finner betydligt större glädje i skolarbetet än tidigare.

Att samhällets kostnader för de psykiskt efterblivna barnens undervisning och fostran genom hjälpundervisning och andra åtgärder till deras stöd och handledning bli högre än för normala barn, som endast erhålla folkskoleutbildning, är uppenbart. Man har emellertid grundad anledning tro, att det allmännas kostnader för understöd åt försörjningsoförmögna, för skyddsuppfostran och för fångvård skola i avsevärd grad minskas genom åtgärder av detta slag. Under sådana förhållanden torde de ökade kostnaderna för en lämplig undervisning och uppfostran av de psykiskt efterblivna kunna betecknas som en god hushållning med allmänna medel. I detta sammanhang bör kanske också erinras om att jämväl andra slag av defekter hos barn, såsom blindhet, dövstumhet och sinnesslöhet, förorsaka samhället extra kostnader. Även de svagt begåvade böra erhålla möjligheter att få en för dem avpassad undervisning och uppfostran.

III. HJÄLPUNDERVISNINGENS ORGANISATION.

1. Historik.

Sedan århundraden tillbaka ha blinda, dövstumma och sinnesslöa varit föremål för en viss omvårdnad, men först under 1800-talets förra hälft och under inflytande av den sociala väckelse, som vid denna tid gick ut över Europa och som i pedagogiskt hänseende räknade sitt upphov från Rousseau och Pestalozzi, vunno strävanden av detta slag mera allmänt beaktande.

Den som i första hand riktade uppmärksamheten på frågan om de psykiskt undermåliga barnens utbildning var den franske läkaren Itard, som i en år 1801 utgiven skrift redogjorde för sin behandling av en som obildbar ansedd gosse, den s. k. vilden från Aveyron, vilken Itard med oändligt tålmod och med en viss framgång uppfostrat. Itards uppslag fullföljdes av flera franska och schweiziska läkare. Främst bland dessa står Séguin, som under sin verksamhet vid en i Paris upprättad skola för idioter och efterblivna barn utarbetade den första, på erfarenhet byggda, systematiska handledningen för dylika barns uppfostran och år 1846 offentligt framlade sina rön i en skrift med titeln: *Traitement moral, hygiène et éducation des idiots et des autres enfants arriérés*. Denna skrift kan betecknas som inledningen till en ny epok beträffande vården av de andligt vanlottade. Dess principer och i många fall även dess metodiska anvisningar

äro än i dag vägledande för denna undervisning och ha genom Maria Montessoris bearbetning kommit hela den moderna småbarnsundervisningen till godo. På de omnämnda spridda försöken följde under 1800-talets senare hälft en såväl med avseende på yttre omfattning som inre utgestaltung stark utveckling av anstaltsvården för de utpräglade fallen av sinnesslöhet. Intresset härför spred sig snabbt ut över alla kulturländer.

Samtidigt med denna utveckling av anstaltsvården och i viss mån under påverkan av densamma begynte folkskolans målsmän fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att även i folkskoleklasserna funnos i icke ringa omfattning barn, som på grund av psykisk efterblivenhet icke kunde tillägna sig den undervisning, som där meddelades, och vilka utgjorde ett allvarligt hinder för de övriga, normalbegåvade barnens tillfredsställande undervisning. De första försöken att ge dessa barn en för dem avpassad undervisning kommo till stånd i Tyskland, som alltsedan dess varit det erkända föregångslandet i fråga om denna sida av folkskolans verksamhet (jfr bilaga 4).

Tanken att inom folkskolans ram ge de lättare fallen av intellektuellt efterblivna en undervisning, som är lämpad efter deras utveckling, togs på olika håll i vårt land upp vid tiden omkring sekelskiftet. Att frågan om dylik undervisning vid nämnda tidpunkt blev föremål för ett allmännare intresse sammanhänger påtagligt med den då begynnande insikten om det förebyggande sociala arbetets betydelse.

Åtgärder för att bereda de utpräglat sinnesslöa lämplig vård och fostran hade redan tidigare vidtagits. Den första sinnesslöanstalten i vårt land upprättades sålunda år 1866. Men för de barn, som utan att vara sinnesslöa dock sakna förmåga att tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning i stora klasser med alltmer utökade lärokurser, hade man endast haft en åtgärd att tillgripa, nämligen upprepad kvarsittning, till dess barnets ålder nödvändiggjorde en eller annan ur kunskapssynpunkt föga berättigad uppflyttning och äntlig avslutning av skolgången. Att skoltiden för dessa barn skulle, vad beträffar vunna kunskaper, bli tämligen resultatlös, var påtagligt. Att utvecklingen av de krafter i deras natur, som kunde sätta dem i stånd att fylla en uppgift i samhället, likaså blev försummad, och att isoleringen och misslyckandena hos många av dem skulle alstra bitter modlöshet eller rent av asocialitet, insåg man alltmera klart. Det var i första hand med hänsyn härtill men ock för att bringa lättnad åt de vanliga klasserna genom avskiljandet av dessa tyngande element som hjälpklasser upprättades. Det dröjde dock tämligen länge, innan skolmyndigheterna började mera allmänt inse denna skoltyps berättigande och nödvändighet.

Redan år 1879 hade på initiativ av dåvarande folkskolinspektören, fil. dr I. Lyttkens en hjälpklass inrättats i Norrköping. Denna var länge den enda i riket. I Stockholm bildades den första hjälpklassen år 1905 och i Göteborg år 1906. År 1907 funnos hjälpklasser i 15 svenska städer, nämligen i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Gävle, Hälsingborg, Karlskrona, Örebro, Uppsala, Lund, Karlstad, Kalmar, Visby, Härnösand och Nyköping.

Den därefter följande utvecklingen framgår i stora drag av nedanstående uppgifter.

År	Antalet skoldistrikt, där hjälpklasser voro inrättade	Sammanlagda antalet	
		hjälpskoleavdel- ningar	lärjungar i samtliga hjälpklasser
1907	15	39	266
1923	51	179	2 815
1928	60	224	3 190
1935	70	264	3 794

I de större städerna har det naturligt nog varit lättast att organisera hjälpkolan på ett tillfredsställande sätt, ehuru också där de långa avstånden kunna bereda svårigheter. År 1919 voro vid Stockholms folkskolor 32 hjälpklasser inrättade. Man sammanförde dem då till fyra sexklassiga hjälpkolor, varförutom några enstaka klasser i förorterna bibehöllos. Dessa hjälpkolor ingå i de folkskolors administration, där de äro förlagda, men hava sedan 1921 egna kurs- och timplaner. År 1924 blevo hjälpklasserna i Stockholm sjukklassiga, vartill fogades en åttonde klass motsvarande folkskolans högre avdelning. År 1919 fingo hjälpklasserna egen psykiatriskt utbildad skolläkare och år 1933 särskild föreståndare. Läsåret 1934—1935 funnos vid Stockholms folkskolor 58 hjälpklasser, förlagda till sex skolor med ett antal av fem till tolv läraravdelningar i vardera, till tre skolor med två avdelningar i vardera samt till barnhemmen Eolshäll och Bostorp med två avdelningar vid vardera. Sammanlagda barnantalet i hjälpklasserna utgjorde nämnda läsår 841.

I Stockholm sker uttagningen av elever till hjälpklass på det sättet, att, sedan vederbörande klasslärare gjort skriftlig anmälan, utförligt motiverad enligt särskilt formulär, barnet prövas såväl av hjälpklassernas föreståndare som av deras läkare, vilka var för sig ha att avgiva utlåtande. Nämnda prövning inrymmer alltid intelligensundersökning. Den formella beslutanderätten rörande överflyttningen tillkommer respektive folkskolors överlärare. Till hjälpklass överförs i regel barn med en intelligenskvot mellan 70—80, i undantagsfall något över- eller understigande dessa tal. Hjälpklassernas läkare företager en ingående kroppsundersökning å varje barn. Rörande deras utveckling i övrigt föres av vederbörande hjälpklasslärare noggranna, genom åren fortlöpande anteckningar. Till ledning för läraren vid dessa anteckningars förande ha av hjälpklassernas förste läkare, dr Alfhild Tamm, utarbetats synnerligen instruktiva anvisningar. Från år 1935 finnas samtliga tillgängliga handlingar rörande hjälpklassernas förutvarande lärjungar, de äldsta med födelseåret 1894, sammanförda i ett särskilt arkiv, omfattande de skriftligt motiverade anmälningarna, protokollen från intelligensmätningar och läkarundersökningar samt de av lärarna förda personalakterna.

Göteborgs hjälpkolor ha liksom Stockholms särskilda kurs- och timplaner samt sedan 1926 egen föreståndare, och flertalet hjälpklasser äro förlagda till ett fåtal skolor med ett antal av fyra till sex läraravdelningar i varje. Läsåret 1934—1935 funnos 30 hjälpskoleavdelningar med 481 lärjungar. Uttagning av elever, undersökningar och förandet av personalakter tillgå i Göteborg på ungefär samma sätt som i Stockholm, ehuru den ingående läkarundersökningen endast äger rum i de fall, där en dylik anses vara särskilt av behovet påkallad.

För att möjliggöra en individualiserad undervisning hållas hjälpklasserna beträffande barnantalet i allmänhet betydligt mindre än normalklasserna. Gossar och flickor undervisas både gemensamt och i skilda avdelningar, mindre beroende på princip än på barnantal och på tillgången till manlig eller kvinnlig lärarkraft. I större skoldistrikt äro hjälpklasserna i regel anordnade som A-klas-

ser, i mindre distrikt som B-klasser. I samhällen med endast en hjälpklass är denna oftast ordnad som en folkskoleavdelning, omfattande fyra klasser. Småskolans två årsklasser äro då vanligtvis genomgångna före överflyttningen.

I Stockholm och Norrköping ha i anslutning till respektive kommuners folkskoleväsen, men förlagda till från de övriga skolorna skilda lokaler, upprättats dagskolor (externat) för barn med lindrigare grad av sinnesslöhet. Vid Göteborgs, Malmö och Hälsingborgs folkskolor ha barn av denna typ samlats i särskilda avdelningar, samlingsklasser. Dessa åtgärder bidraga givetvis till att höja den intellektuella nivån i hjälpklasserna å respektive orter.

I allmänna skolförfattningar omnämnas hjälpklasser för första gången i Kungl. Maj:ts kungörelse av den 29 juni 1921, där det stadgas, att särskild läroplan må kunna tillämpas för hjälpklass utan hinder av bestämmelserna rörande den allmänna undervisningsplanen för rikets folkskolor. I den på hösten samma år utfärdade förnyade stadgan angående folkundervisningen i riket intogs där-efter (§ 10) föreskrift om att det för varje skoldistrikt föreskrivna reglementet skall innehålla bestämmelser om hjälpundervisning för svagt begåvade barn, där sådan är anordnad. I anslutning härtill innehålla numera skolreglementena mycket ofta sådana bestämmelser, men av olika skäl förekommer dock ordnad hjälpundervisning hittills så gott som uteslutande endast i städer och större samhällen. De närmare detaljerna rörande hjälpundervisningens nuvarande omfattning och anordning framgå av följande översikt.

2. Hjälpklasserna under läsåret 1934—1935.

Enligt uppgifter, som de sakkunniga i november 1935 inhämtat från statens folkskolinspektörer och från folkskolestyrelserna i vederbörande skoldistrikt, voro under läsåret 1934—1935 hjälpklasser inrättade i den omfattning och på det sätt, som framgår av tabell 1.

Tabell 2 å sid. 20 visar i sammandrag, på vilket sätt de under läsåret upprätthållna hjälpskoleavdelningarna fördela sig på skoldistriktet. Hjälpundervisningens organisationsmöjligheter kunna också till en viss grad utläsas av denna sammanställning. Fullt genomförd A-skola var sålunda möjlig endast i de fall, då antalet läraravdelningar var minst lika stort som antalet samtidigt undervisade årsklasser.

Av uppgifterna i de båda tabellerna framgår, att under läsåret 1934—1935 funnos hjälpklasser för psykiskt efterblivna barn i 70 skoldistrikt, och att det totala barnantalet i de skolor, för vilka dylika klasser voro inrättade, uppgick till 153 735. För jämförelse meddelas, att hela antalet i rikets folkskolor vid slutet av vårterminen 1934 undervisade barn uppgick till 642 436. (Motsvarande siffra för vårterminen 1935 är ännu icke känd.) I regel är gossarnas antal i hjälpklasserna avsevärt större än flickornas. Av de 481 lärjungar, som läsåret 1934—1935 undervisades i Göteborgs hjälpklasser, voro sålunda 300 gossar och 181 flickor. Motsvarande siffror för Stockholm voro 569 gossar och 272 flickor och tillsammans 841. I 44 skoldistrikt var hjälpundervisningen avsedd för både folk- och små-

Tabell 1.

Län och skol- distrikt	Antalet vid vårterminens slut inskrivna barn i de sko- lor, för vilka hjälpklasserna äro avsedda	Antalet barn i hjälpklasserna		An- talet hjälp- skole- avdel- ningar	Hjälpunder- visningens omfattning ¹ (S=småskole- o. F=folkskolesta- diot; siffror av- se årsklasser)	Antalet i hjälpklas- serna tjänstgörande lärare		
		absol- uta tal	i % av hela barn- antalet i respektive skolor			Folk- skol- lärare	Folk- skollä- rarinna	Små- skollä- rarinna
Stockholms stad . . .	31 017	841	2.7	58	S och F	11	45	2
<i>Stockholms län:</i>								
Lidingö	947	22	2.3	2	S och F	—	1	1
Sollentuna	1 271	38	3.0	3	S och F	—	2	1
Solna	1 643	46	(2.8)	3	F	—	3	—
Sundbyberg	741	26	3.5	2	S och F	—	1	1
Djursholm	412	11	(2.7)	1	5—7	—	1	—
Norrtälje	477	12	(2.5)	1	F	—	—	1
Häverö	392	10	2.6	1	S och F	—	—	1
Södertälje	1 484	25	1.7	2	S och F	1	—	1
Huddinge	894	16	(1.8)	1	6—7	—	1	—
Österhaninge ²	31	7	—	1	S och F	—	1	—
<i>Uppsala län:</i>								
Uppsala	1 851	70	3.8	5	S och F	1	3	1
Enköping	467	15	(3.2)	1	F	1	—	—
<i>Södermanlands län:</i>								
Nyköping	903	28	(3.1)	2	F	1	1	—
S:t Nikolai	389	11	(2.8)	1	F	—	—	1
Eskilstuna	2 957	56	(1.9)	4	F	—	1	3
Katrineholm	850	14	1.6	1	S och F	—	—	1
<i>Östergötlands län:</i>								
Linköping	2 381	67	2.8	5	S och F	—	5	—
Motala	494	11	(2.2)	1	F	—	1	—
Norrköping	5 035	100	2.0	7	S och F	2	4	1
<i>Jönköpings län:</i>								
Jönköping	2 744	49	1.8	4	S och F	—	2	2
Eksjö	615	16	(2.6)	1	F	—	—	1
Huskvarna	797	10	1.3	1	S och F	—	—	1
Nässjö	944	27	2.9	2	S och F	—	1	1
Tranås	580	16	(2.8)	1	F	1	—	—
<i>Kronobergs län:</i>								
—	—	—	—	—	—	—	—	—

¹ Enär i regel inga barn överföras till hjälpklass förrän efter minst ett års skolgång, betraktas här hjälpklassen som fullständig även i de fall, då i de inkomna uppgifterna lägsta hjälpklassen betecknats som klass 2.

² Österhaninge hjälpskola är ordnad i anslutning till prins Carls uppfostringsinrättning och barnhem på Gälö. Flertalet lärjungar äro från Stockholms stad, och med anledning därav har något procental i detta fall ej beräknats.

Län och skol- distrikt	Antalet vid vårterminens slut inskrivna barn i de sko- lor, för vilka hjälpklasserna äro avsedda	Antalet barn i hjälpklasserna		Antalet hjälp- skole- avdel- ningar	Hjälpunder- visningens omfattning ¹ (S=småskole- o. F=folkskolesta- diät; siffror avse årsklasser)	Antalet i hjälpklas- serna tjänstgörande lärare		
		i abso- luta tal	i % av hela barn- antalet i respektiva skolor			Folk- skol- lärare	Folk- skollä- rarinna	Små- skollä- rarinna
<i>Kalmar län:</i>								
Kalmar	1 527	25	1.6	2	S och F	—	—	2
Västervik	1 080	27	2.5	2	S och F	—	1	1
Vimmerby	347	13	(3.7)	1	F	1	—	—
<i>Gotlands län:</i>								
Visby	853	9	(1.0)	1	1	—	—	1
<i>Blekinge län:</i>								
Karlskrona	2 429	66	2.7	4	S och F	3	—	1
<i>Kristianstads län:</i>								
Kristianstad	1 061	30	(2.8)	2	F	1	1	—
<i>Malmöhus län:</i>								
Malmö	11 286	215	1.9	16	S och F	5	3	8
Hälsingborg	5 218	116	2.2	8	S och F	1	4	3
Landskrona	1 849	20	1.1	2	S och F	—	1	1
Lund	1 602	55	3.4	5	S och F	2	2	1
Trälleborg	1 460	34	(2.3)	2	F	—	2	—
Ystad	897	16	1.8	1	S och F	—	—	1
Höganäs	671	12	(1.8)	1	F	—	1	—
<i>Hallands län:</i>								
Halmstad	2 358	59	2.5	4	S och F	1	1	2
Varberg	761	14	(1.8)	1	3—4	—	—	1
<i>Göteb. o. Bohus län:</i>								
Göteborg	22 124	481	2.2	30	S och F	7	2	21
Lysekil	557	7	(1.3)	1	F	—	—	1
Uddevalla	1 151	53	4.6	3	S och F	1	—	2
Mölnadal	1 893	55	2.9	3	S och F	—	1	2
V. Frölunda	1 066	28	2.6	2	S och F	—	—	2
<i>Älvsborgs län:</i>								
Vänersborg	706	26	3.7	2	S och F	1	—	1
Alingsås	754	29	3.8	2	S och F	—	1	1
Borås	3 715	72	1.9	6	S och F	1	3	2
Trollhättan	1 483	42	2.8	3	S och F	—	—	3
<i>Skaraborgs län:</i>								
Skövde	800	15	(1.9)	1	F	1	—	—
<i>Värmlands län:</i>								
Karlstad	1 916	34	1.8	2	S och F	—	—	2
Kristinehamn	1 097	48	4.4	3	S och F	—	1	2

Län och skoldistrikt	Antalet vid vårterminens slut inskrivna barn i de skolor, för vilka hjälpklasserna äro avsedda	Antalet barn i hjälpklasserna		Antalet hjälp-skole-avdelningar	Hjälpundervisningens omfattning ¹ (S=småskole- o. F=folkskolestadiet; siffror avse årsklasser)	Antalet i hjälpklasserna tjänstgörande lärare		
		i absoluta tal	i % av hela barnantalet i respektive skolor			Folk-skollärare	Folk-skollärrinna	Små-skollärrinna
Filipstad	450	15	3.3	1	S och F	—	—	1
N. Råda (Hagfors)	518	17	(3.3)	1	F	—	—	1
<i>Örebro län:</i>								
Örebro	2 781	49	1.8	3	S och F	1	1	1
Karlskoga	797	11	(1.4)	1	F	—	1	—
<i>Västmanlands län:</i>								
Västerås	2 675	208	7.8	11	S och F	5	5	1
<i>Kopparbergs län:</i>								
Falun	908	31	3.4	2	S och F	—	2	—
Avesta	473	9	(1.9)	1	1—2	—	—	1
Domnarvet	1 640	36	(2.2)	2	F	—	2	—
Husby	645	15	(2.3)	1	F	—	1	—
<i>Gävleborgs län:</i>								
Gävle	3 500	87	2.5	6	S och F	—	5	1
Sandviken	1 093	15	(1.4)	1	F	—	1	—
Hudiksvall	644	11	1.7	1	S och F	—	1	—
<i>Västernorrlands län:</i>								
Härnösand	897	28	(3.1)	2	F	1	1	—
Sundsvall	1 605	39	2.4	3	S och F	—	2	1
<i>Jämtlands län:</i>								
Östersund	1 153	14	1.2	1	S och F	—	—	1
<i>Västerbottens län:</i>								
—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Norrbottnens län:</i>								
Luleå	698	17	2.4	1	S och F	—	—	1
Jukkasjärvi	2 025	38	1.9	4	S och F	1	—	3
Överkalix	216	9	4.2	1	S och F	—	—	1
S:a 70 skoldistrikt								
Summa	153 735	3 794	(2.5)	264		51	119	94
						264		

Anmärkning till tabell 1.

1. I vissa större skoldistrikt funnos dessutom särskilda klasser eller skolor (externat) för bildbara sinnesslöa (jfr sid. 16). Klasser av detta slag och de i dem undervisade barnen äro icke (utom för Malmö) medtagna i tabellen. Uppgifterna avse icke heller på vissa håll förekommande särundervisning för fysiskt klena barn, för hörselsvaga, för barn med talfel eller för psykopatiska och svåruppföstrade barn.

2. Uppgifterna om hur stor procent av samtliga till folkskolorna hörande barn, som på resp. orter undervisas i hjälpklass, kunna icke utan vidare jämföras med varandra, enär icke samma antal årsklasser överallt äro företrädda i hjälpklasserna. I de fall, då hjälpundervisningen icke omspannar både folk- och småskolestadierna, står därför procenttalet inom parentes.

Tabell 2.

Hjälpundervisningens omfattning	Antalet skoldistrikt, i vilka hjälpskolan under läsåret 1934—1935 bestod av nedan angivet antal läraravdelningar						Summa skoldistr.	Summa läraravd.
	1 lär.-avd.	2 lär.-avd.	3 lär.-avd.	4 lär.-avd.	5 lär.-avd.	6 eller flera läraravd.		
Både folk- och småskolestadierna	10	12	7	4	3	8	44	228
Hela folkskolestadiet	14	5	1	1	—	—	21	31
Folkskolestadiets sista del	2	—	—	—	—	—	2	2
Hjälpklasser endast för skolans låg- eller mellanstadium	3	—	—	—	—	—	3	3
Summa	29	17	8	5	3	8	70	264

skolestadierna och i 21 skoldistrikt för hela folkskolestadiet men ej för någon del av småskolan. I två skoldistrikt omfattade hjälpklassen endast de högsta klasserna på folkskolestadiet (klass 5—7, respektive 6—7). I ett skoldistrikt (Avesta), där ovan angivna läsår hjälpklass fanns endast på småskolestadiet, har sådan klass sedermera upprättats även för folkskolestadiet. I samtliga nu omnämnda 68 skoldistrikt är hjälpundervisningen sålunda ordnad på sådant sätt, att barnen i regel få fortsätta i detta slag av klasser, tills de sluta sin skolgång. I två skoldistrikt (Visby och Varberg) är däremot avsikten med hjälpundervisningen, att barnen från hjälpklassen skola övergå till den vanliga folkskolan. Rörande den hjälpklass, som endast omfattar första klass (Visby), heter det sålunda i de lämnade uppgifterna: »Efter längre eller kortare tid i hjälpklassen överflyttas barnen till normalklass i småskolan, och flyttas därefter till högre klasser, då deras utveckling och kunskaper så medgiva. I de flesta fall beviljas de vid skoltidens slut avgång enligt § 48 i folkskolestadgan.» Om den hjälpklass åter, som endast omfattade klasserna 3—4 (Varberg), lämnas i skoldistriktets uppgifter följande meddelande: »Sedan hjälpklassens elever inhämtat fjärde årsklassens kurs, överförs de till normalklass.»

Av de till de sakkunniga inkomna uppgifterna inhämtas vidare, att hjälpklass, utom på de i tabell 1 nämnda orterna, under senare år även varit inrättad i Örnsköldsvik, Malmberget, Gällivare och vid Jukkasjärvi byskola, den senare tillhörande nomadskolorna. Som skäl för att dessa klasser numera indragits uppgivas flera omständigheter. I tre av de fyra fallen nämnes bristen på lämplig lärare som en bidragande orsak till att klassen i fråga upphört.

3. Synpunkter och förslag.

Hur den särskilda undervisningen för psykiskt efterblivna barn bör organiseras i ett visst skoldistrikt beror givetvis i hög grad på rådande lokala förhållanden. I allmänhet torde det vara nödvändigt att sammanföra ifrågasvarande barn från flera skolor för att en hjälpklass skall kunna komma till stånd eller för att klasser av detta slag skola kunna organiseras enligt en bättre skolform, än som annars vore möjligt. Det relativa antalet psykiskt efterblivna barn växlar i viss mån efter befolkningens beskaffenhet och sociala förhållanden inom det område, där skolan är belägen. De stora variationer i fråga om antalet hjälpklassbarn, uttryckt i procent, som enligt tabell 1 förekommo på skilda orter, där hjälpklasser voro inrättade under läsåret 1934—1935, torde dock företrädesvis bero på att olika principer tillämpats vid uttagningen av barn till sådana klasser. Det är sålunda uppenbart, att barnmaterialet i hjälpklasserna är avsevärt annorlunda, om, såsom i Västerås, 7.8 procent av alla barnen i skoldistriktet undervisas i dylika klasser, än om, som i Landskrona, endast 1.1 procent av alla barnen blivit hänvisade dit. På de orter, där man vid uttagning till hjälpklass i stort sett redan tillämpar de principer, som de sakkunniga i ett följande kapitel närmare utveckla (sid. 34), brukar i allmänhet 2 à 3 procent av de skolpliktiga befinnas vara i behov av undervisning i hjälpklass. De till detta betänkande hörande tim- och kursplanerna samt övriga här föreslagna bestämmelser äro i första hand avsedda för klasser, som bestå av barn tillhörande denna typ.

Skälen för hjälpundervisningens avgränsning till ett barnmaterial av här antytt slag äro dels pedagogiska och dels ekonomiska. Hjälpklasserna äro nämligen avsedda för barn, som avgjort sakna förmåga att tillgodogöra sig den vanliga skolundervisningen och som därför aldrig kunna uppnå det mål, den allmänna folkskolan avser att vinna. Om man i hjälpklasserna mottager barn, som visserligen äro svagt begåvade men som ändock äro i stånd att, möjligen med någon försening (kvarsittning), nöjaktigt inhämta de vanliga skolkurserna, så förefinnes risken, att målet för undervisningen sättes alltför högt och att de verkligt efterblivna därför inte heller i hjälpklasserna erhålla en undervisning, som är lämpad efter deras utveckling och behov. Det är vidare uppenbart, att undervisningen i hjälpklass blir relativt dyr, och även av denna anledning bör icke ett större antal barn hänvisas till sådan klass, än som är oundgängligen nödvändigt.

Skolformer.

Vid utarbetandet av förslag till tim- och kursplaner ha de sakkunniga räknat med följande organisationsformer:

1. De olika årsklasserna undervisas var för sig i skilda läraravdelningar.

Denna skola motsvarar A-formen i undervisningsplanen för rikets folkskolor och betecknas i detta betänkande med Hj-A.

2. De till hjälpklasserna hörande barnen fördelas på tre läraravdelningar: *nedre avdelningen*, omfattande småskolestadiet (i regel barnens andra och tredje skolår), *mellanavdelningen* (fjärde och femte skolåren) och *övre avdelningen* (sjätte och sjunde skolåren). Denna skolform motsvarar närmast den första B-formen och betecknas här med Hj-B 1.

3. De till hjälpklasserna hörande barnen fördelas på två avdelningar: *nedre avdelningen* (andra—fjärde skolåren) och *övre avdelningen* (femte—sjunde skolåren). Denna skolform benämnes här Hj-B 2.

4. Samtliga hjälpklassbarn sammanföras till en enda läraravdelning. Denna skolform, som närmast liknar tredje B-formen, betecknas här med Hj-B 3.

För andra B-formen (Hj-B 2) räknas med att även tredje klassen (i regel fjärde skolåret) föres till nedre avdelningen. Det är nämligen knappast sannolikt, att barnantalet, där skolan får denna organisationsform, är tillräckligt för att en särskild läraravdelning, omfattande endast det egentliga småskolestadiet, skulle kunna bildas. Om endast en hjälpskoleavdelning kan upprättas (Hj-B 3), ligger givetvis den invändningen nära till hands, att det måhända skulle vara fördelaktigare att låta de efterblivna barnen bli kvarsittare i småskolan en eller ett par gånger och först därefter överföra dem till hjälpskoleavdelningen, så att denna enbart komme att omfatta folkskolestadiet. Sådan anordning förekommer, som tabellen på sid. 17 visar, för närvarande i ett ganska stort antal skoldistrikt. Genom detta förfaringssätt kommer det emellertid ofta att dröja ända till fyra år, innan de barn, som bäst behöva den särskilda undervisningen, verkligen komma i åtnjutande därav. Det är emellertid angeläget, att de efterblivna så tidigt som möjligt beredas en undervisning, som är tillrättalagd för dem, och därför bör hjälpskolan, även om den endast består av en läraravdelning, vara så organiserad, att den också kan mottaga barn, som tillhöra småskolan. Dock torde i detta fall överflyttning till hjälpklass i allmänhet icke böra företagas, förrän efter två års undervisning i vanlig småskola. För att underlätta arbetet i en hjälpskola av här ifrågavarande slag föreslås i timplanen en anordning, som ger läraren möjlighet att under ett visst antal timmar per vecka ägna sig uteslutande åt de mindre, respektive de mera försigkomna barnen.

Hjälpklassernas storlek.

För att möjliggöra en starkt individualiserad undervisning bör barnantalet i hjälpklasserna vara lågt. I skolöverstyrelsens planer och förebilder till reglementen (§ 8, regl.-plan I och II) anges, att antalet lärjungar i varje läraravdelning för hjälpklasserna icke bör överstiga 15. Samma siffra

nämnas även i de till de sakkunniga remitterade framställningarna från sydsvenska hjälpskoleföreningen av den 23 juni 1924 och från centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraförning av den 22 juni 1926. Det kan emellertid ifrågasättas, om det är lämpligt att föreskriva samma maximala för alla slag av hjälpskoleavdelningar. För de högre årsklasserna i hjälpskolor av A-formen och för övre avdelningen av första B-formen (Hj-B 1) torde ett maximumantal av 18 lärjungar kunna anses vara försvarligt. På mellanstadiet däremot i hjälpklasser av A-formen och av första B-formen samt för övre avdelningen av andra B-formen kan den först angivna siffran — högst 15 barn — anses vara lämplig. I hjälpskola av tredje B-formen (Hj-B 3) och för småskolestadiet av övriga hjälpskoleformer bör barnantalet icke överstiga 12.

Slöjd- och skolköksundervisningen.

De till hjälpklasserna hörande lärjungarna böra vid undervisningen i slöjd och hushållsgöromål i regel bilda egna avdelningar. Då barnantalet är ringa, t. ex. i Hj-B 3-skolan, kunna samtliga till småskolestadiet hörande lärjungar — både gossar och flickor — samt flickorna på folkskolestadiet bilda en gemensam avdelning för undervisning i sömnadsslöjd. Vid undervisning i pappslöjd — där sådan förekommer — kan samundervisning av gossar och flickor äga rum. På grund av lärjungarnas behov av individuell handledning bör barnantalet i av hjälpklassbarn bestående slöjdvadsläroplaner och skolköksgrupper ej överstiga 12.

Nu gällande författning angående statsbidrag för undervisning i slöjd gör emellertid ingen skillnad mellan hjälpklassbarn och lärjungar i folkskolans övriga klasser med avseende på villkoren för statsbidrag. Medeltalet elever per avdelning skall sålunda i allmänhet uppgå till 15 och högsta antalet slöjdlektioner per år, för vilka statsbidrag utgår, är 124¹ för en och samma avdelning. I båda dessa avseenden borde andra villkor tillämpas beträffande hjälpklassbarnen. Statsbidrag borde sålunda kunna utgå till det antal lektioner, som svarar mot slöjdens timtal på de här föreslagna timplanerna. Då emellertid en del av denna undervisning bör kunna bestridas av klassläraren inom dennes ordinarie tjänstgöringstid, torde det antal lektioner, för vilka statsbidrag till särskild ersättning kan utgå, ehuru timtalet per vecka enligt timplanen för vissa klasser uppgår till 10, kunna fastställas till högst det dubbla i förhållande till vad som gäller för vanlig skolklass. Vidare borde vid rekvisition av statsbidrag för slöjd hjälpklassernas barn bilda en grupp för sig och sålunda ej sammanräknas med de övriga lärjungarna i skoldistriktet. För denna särskilda grupp skulle enligt de sakkunnigas mening icke högre medeltal än 10 lärjungar per avdelning krävas, varjämte den i nu gällande bestämmelser medgivna »restgruppen»,

¹ 128 enligt beslut av 1936 års riksdag.

till vilken statsbidrag kan utgå, för hjälpklassernas del borde minskas till lägst 6. För folkskolans vanliga klasser krävas i dylikt fall minst 10 lärjungar. Vidare borde, under förutsättning att en slöjdvadning består av samtliga vid skolan i hjälpklass undervisade gossar, respektive flickor, statsbidrag kunna utgå, såvida avdelningen i fråga omfattar minst 3 lärjungar.

Lärarnas utbildning, avlöning och tjänstgöring.

Hittills ha de lärare, som i vårt land bestritt undervisning i hjälpklass, i flertalet fall saknat särskild utbildning för denna verksamhet. Det är emellertid uppenbart, att hjälpundervisningen ofta ställer läraren inför uppgifter, som den vanliga lärarutbildningen icke alls eller endast mycket ofullständigt förberett honom för. Att lärarna själva känt detta som en betydande brist framgår av flera omständigheter. Deras organisationer ha sålunda vid upprepade tillfällen (sid. 7) gjort framställningar till statsmakterna om att utbildningsmöjligheter måtte komma till stånd, och då tillfälliga kurser varit anordnade, har antalet deltagare i förhållande till hjälpklassernas numerär varit påfallande stort (sid. 82 och 15). Bristen på särskilt utbildade lärare har vidare i många fall varit ett direkt hinder för upprätthållande av hjälpundervisning på orter, där förutsättningar i övrigt synas ha varit för handen. Det har sålunda inträffat, att en redan upprättad hjälpklass måst nedläggas på grund av brist på lärare (jfr sid. 20). Tjänstgöringen i hjälpklass har därjämte i många skoldistrikt i stor utsträckning måst upprätthållas av ännu icke fast anställda lärare, vilka så snart tillfälle därtill erbjudits, övergått till tjänstgöring i vanlig skolklass. För att kunna råda bot för nu påtalade missförhållanden böra i första hand tillräckliga möjligheter för en ändamålsenlig lärarutbildning åstadkommas, och dessutom böra hjälpklasslärarnas tjänstgörings- och avlöningsförhållanden ordnas på ett tillfredsställande sätt. Beträffande lärarutbildningen hänvisas till kap. VII, där såväl fortbildningskurser äro föreslagna för lärare, som redan under längre tid arbetat i hjälpklass, som ock utbildningskurser för sådana, vilka önska utbilda sig för denna verksamhet. De sakkunniga anse, att en tillfredsställande utbildning efter lämplig övergångstid bör föreskrivas som villkor för anställning som lärare i hjälpklass.

Då undervisningen i hjälpklass sålunda dels kräver särskild utbildning och dels torde få anses vara mera betungande än tjänstgöring i vanlig klass, böra enligt de sakkunnigas mening de i hjälpklass tjänstgörande lärarna erhålla skälig kompensation härför i form av extra lönetillägg. I 21 av de 70 skoldistrikt, där hjälpklasser funnos under läsåret 1934—1935, utgick kommunalt lönetillägg varierande mellan 100—400 kronor till de i sådan klass tjänstgörande lärarna. I sitt den 15 augusti 1923 avlämnade betänkande framhåller 1920 års lärarlönekommitté, att den ansett sig böra föreslå ett särskilt lönetillägg för undervisning i hjälpklasser för psykiskt efter-

blivna barn i folk- och småskolor. Beloppet borde enligt kommitténs mening lämpligen kunna bestämmas till 300 kronor per år, vartill statsbidrag skulle utgå efter samma grunder som till lärarlöner i övrigt. Även 1928 års lönekommitté upptager samma lönetillägg i sitt förslag till »lönereglering för befattningshavare vid undervisningsväsendet». De sakkunniga vilja i fråga om beloppet ansluta sig till de båda lönekommittéernas här anförda förslag och föreslå därjämte, att följande villkor för statsbidrag till sagda ändamål måtte föreskrivas:

1. *att* statens vederbörande folkskolinspektör förklarar hjälpklassen vara behövlig;

2. *att* hjälpskolan är organiserad i enlighet med i vederbörlig ordning fastställda bestämmelser;

3. *att* läraren äger godkänd utbildning för undervisning i hjälpklass eller av skolöverstyrelsen förklarats behörig att bestrida sådan undervisning.

Med avseende på de i moment 3 angivna villkoren bör enligt de sakkunnigas mening den i detta betänkande (kap. VII) föreslagna längre utbildningskursen innebära godkänd utbildning som hjälpklasslärare. För behörighetsförklaring åter torde i allmänhet minst fem års tjänstgöring i hjälpklass och därjämte genomgång av den likaledes i kap. VII föreslagna fortbildningskursen böra krävas.

Beträffande lärarnas undervisningsskyldighet må framhållas, att denna i folkskolan i regel sammanfaller med det antal undervisningstimmar — fränsett slöjd och hushållsgöromål — som är bestämt för den avdelning läraren har sig anförtrodd. I småskolan uppgår sålunda undervisningsskyldigheten i allmänhet till 24—26 och i folkskolan till 28—30 timmar i veckan. Då timtalet för slöjd i hjälpklass enligt de av de sakkunniga föreslagna timplanerna är avsevärt större än i folkskolans övriga klasser, torde någon del av denna undervisning kunna ingå i lärarens tjänstgöringsskyldighet, som dock icke bör överstiga det lägsta av de för respektive folk- och småskolan ovan angivna timtalen. I en hjälpklasslärarens tjänsteåligganden bör även ingå skyldighet att föra fortlöpande anteckningar (personalakter) om iakttagelser rörande de olika barnen i avdelningen (jfr sid. 47).

Antalet psykiskt efterblivna barn i rikets folkskolor.

Under läsåret 1934—1935 voro i hela riket hjälpklasser inrättade vid folkskolor med sammanlagt 153 735 lärjungar, och antalet lärjungar i hjälpklasserna vid samma skolor uppgick till 3 794 (jfr sid. 19). Det totala barnantalet i rikets folk- och småskolor under nämnda läsår är hittills icke känt, men vid slutet av närmast föregående var antalet lärjungar i samtliga folk- och småskolor samt mindre folkskolor 642 436, därav 471 101 i landsbygdens skolor och 171 335 i städernas. I folkskolor med inemot 500 000 lär-

jungar saknades alltså möjligheten att bereda de psykiskt efterblivna barnen särskild undervisning.

Vid slutet av läsåret 1933—1934 erhöles 109 298 lärjungar avgångsbetyg från rikets folkskolor, och av dessa fingo 4 359, d. v. s. mycket nära 4 procent, avgång enligt § 48 mom. 2 i folkskolestadgan. Dessa barn hade alltså befunnits sakna »erforderlig fattningsförmåga att förvärva det fulla kunskapsmått, som enligt gällande reglemente bör inhämtas i skolan». Det finnes anledning antaga, att någon del av de lärjungar, som avgå från skolan efter § 48 mom. 2, utan större olägenheter för skolan och för dem själva kunna undervisas i vanliga klasser, ehuru deras fattningsförmåga ej är tillräcklig för att sätta dem i stånd att fylla de villkor, som enligt vederbörande skolstyrelses tillämpning av gällande bestämmelser krävas för att fullständigt avgångsbetyg från skolan skall kunna utdelas. Men även om så är fallet, återstår i de skolor, där ännu inga hjälpklasser finnas, sannolikt en grupp på 2 à 3 procent, för vilka särskild undervisning skulle vara önskvärd. Detta innebär, att hjälpundervisning för psykiskt efterblivna barn skulle behöva komma till stånd för ytterligare 10—15 000 lärjungar i våra folkskolor.

Av det anförda torde emellertid framgå, att säkra uppgifter om antalet psykiskt efterblivna barn i skolåldern för närvarande icke stå till buds. En enhetlig och tillräckligt omfattande undersökning rörande denna sak synes de sakkunniga vara synnerligen önskvärd och borde så mycket hellre kunna komma till stånd, som den icke behövde omfatta samtliga skolor i riket utan i stället kunde begränsas till ett fåtal för svenska befolkningsförhållanden representativa områden. I England har för några år sedan en dylik undersökning blivit utförd,¹ vilken i många avseenden torde kunna anses som förebildlig.

Nya hjälpklasser.

Att nu omedelbart framlägga detaljerade förslag om hur särskild undervisning bör organiseras för alla psykiskt efterblivna barn i rikets folkskolor är uppenbarligen icke möjligt bland annat av den anledningen, att, såsom ovan framhållits, tillförlitliga uppgifter saknas om antal och fördelning av sådana barn. För närvarande torde man därför i dessa avseenden få stanna vid åtgärder i syfte att stimulera de lokala skolstyrelserna till att upprätta hjälpklasser på allt flera orter, där förutsättningar härför finnas, varjämte anordningar böra åstadkommas, som göra det möjligt för barn även från andra orter att i största möjliga utsträckning draga nytta av befintliga hjälpklasser utanför den egna hemorten. Det motstånd, som på många håll ännu finnes mot inrättandet av hjälpklasser, beror oftast på bristande kännedom om hjälpundervisningens syfte och möjligheter och icke minst

¹ Report of the Mental Deficiency Committee, London 1929.

på den vanföreställningen, att det för de efterblivna själva skulle vara till skada att bli satta i hjälpklass. En effektiv upplysningsverksamhet skulle därför vara väl behövlig och borde rikta sig såväl till allmänheten som till skolmyndigheter och lärare. En verksamhet av detta slag torde lämpligen böra ingå bland de uppgifter, som skulle åligga den på annat ställe i detta betänkande föreslagne hjälpskolekonsulenten.

Beträffande möjligheten att nyinrätta hjälpklasser på orter, där sådana ännu icke finnas, må nämnas, att de sakkunniga i sin cirkulärskrivelse till statens folkskolinspektörer (jfr sid. 9) bland annat begärt svar på följande fråga: »På vilka orter inom inspektionsområdet skulle hjälpklass kunna komma till stånd, utan att inackordering av skolbarn behöver företagas, om man utgår ifrån att dylik klass bör inrättas, när antalet skolpliktiga barn, från vilka klassen rekryteras, uppgår till inemot 500 eller däröver? Hänsyn skall ej tagas till om barnen äro fördelade på skilda skoldistrikt.» I de inkomna svaren nämnas sammanlagt 72 sådana orter, på vilka hjälpklass ännu icke finnes. För jämförelse erinras om att under läsåret 1934—1935 uppgick antalet skoldistrikt, i vilka hjälpklasser voro inrättade, till 70.

I sin framställning av den 26 mars 1924 (sid. 7) hemställer sydsvenska hjälpskoleföreningen bland annat, »att i folkskolestadgan måtte intagas bestämmelser om att hjälpklasser för psykiskt efterblivna barn skola anordnas i skoldistrikt, där antalet sådana barn uppgår till minst 10, och där skolväsendets omfattning i övrigt det medgiver». I likhet med flertalet folkskolinspektörer och skolstyrelser, som yttrat sig över detta förslag (jfr sid. 8, mom. 4 c), anse de sakkunniga, att det näppeligen kan stadgas skyldighet för skoldistriktet att inrätta hjälpklass, så snart ett visst på förhand bestämt minimiantal efterblivna barn finnes. En mera allmänt hållen föreskrift torde däremot vara önskvärd och behövlig, ty även om en sådan icke direkt ålägger skoldistriktet någon bestämd förpliktelse, kan den utgöra ett verksamt stöd för strävandena att på skilda orter åstadkomma lämplig undervisning för de svagt begåvade barnen. De sakkunniga vilja fördenskull föreslå, att folkskolestadgans första paragraf måtte kompletteras med följande nya moment: »För lärjungar, som, utan att vara sinnesslöa, dock på grund av psykisk efterblivenhet icke kunna tillgodogöra sig skolans vanliga undervisning, må särskild för dem lämpad undervisning i s. k. hjälpklasser anordnas, om skolväsendets omfattning och förhållandena i övrigt så medgiva.»

Att hjälpundervisning i många fall ännu icke kommit till stånd, där tillräckligt barnantal för upprättandet av dylika klasser synes vara för handen, torde till icke ringa del berott på det förhållandet, att vägledande bestämmelser och riktlinjer för hur sådan undervisning bör organiseras och bedrivas hittills saknats. Att undanröja detta hinder bör vara en av de

första åtgärderna för att främja en önskvärd utveckling av hjälpklassinstitutionen vid rikets folkskolor. En annan oundgängligen nödvändig åtgärd är att sörja för att särskild utbildning av lärare för undervisning av psykiskt efterblivna barn kommer till stånd. Beträffande båda dessa frågor innehåller detta betänkande detaljerade förslag.

Hjälpskolekonsulent.

Om de i detta betänkande framförda förslagen till vägledande bestämmelser och till andra åtgärder med syfte att i olika avseenden främja hjälpundervisningen vinna beaktande, torde man under några år framåt kunna förvänta en livlig verksamhet för ny- och omorganisering av hjälpklasser på skilda orter i landet. Icke minst under denna väntade nydaningstid skulle det uppenbarligen vara synnerligen värdefullt, om denna gren av folkskolans verksamhet vore företrädd av en särskild målsman inom den centrala skolledningen. Denne målsman, här förslagsvis kallad hjälpskolekonsulent, skulle ha till huvuduppgift att utöva ledning och tillsyn över hjälpskoleverksamheten vid rikets folkskolor och att i olika avseenden främja en ändamålsenlig utveckling därav. Det bör i detta sammanhang erinras om att överstyrelsen redan nu är tillförsäkrad särskild sakkunskap beträffande bland annat abnormundervisningens olika grenar. Sålunda finnes en inspektör för dövstumundervisningen, en annan för blindundervisningen och en tredje för undervisningen av bildbara sinnesslöa m. fl. De frågor, som stå i samband med ett ändamålsenligt ordnande av den särskilda undervisningen för psykiskt efterblivna barn, äro utan tvivel av sådan omfattning och betydelse för såväl de efterblivna själva som för folkskolans allmänna undervisning och för samhället i övrigt, att även denna gren av skolans verksamhet bör erhålla särskild ledning och tillsyn.

De sakkunniga förutsätta, att hjälpskolekonsulenten även skulle utöva den direkta ledningen för den på annat ställe i detta betänkande föreslagna permanenta utbildningskursen för hjälpklasslärare (jfr sid. 83). Något särskilt arvode till ledaren för denna kurs skulle sålunda icke behöva utgå. Därjämte skulle det uppenbarligen kunna vara till fördel såväl för det praktiska hjälpskolearbetet som för hithörande lärarutbildning att stå under gemensam enhetlig ledning. Då ifrågavarande utbildningskurs är avsedd att omfatta en vårtermin, skulle konsulenten under hösten kunna ägna sig helt åt övriga till befattningen hörande uppgifter (längre tjänsteresor etc.), och jämväl under den tid kursen pågår, behöver denna icke taga mer än en del av hans tid i anspråk. Utöver de ovan omnämnda uppgifterna torde hjälpskolekonsulenten även kunna utöva tillsyn och ledning över andra slag av särundervisning i folkskolan (klasser för barn med talfel, med nedsatt hörsel och s. k. observationsklasser).

De ovan omnämnda befattningarna som inspektörer för olika grenar av

abnormundervisningen äro bisysslor, och de för dem fastställda arvodena utgöra 600 kronor om året till inspektören för blindundervisningen och 1 800 till var och en av de båda andra här nämnda inspektörerna. Den här föreslagna nya befattningen torde med hänsyn till uppgiftens art och omfattning böra inrättas som hel tjänst och synes i avlöningshänseende böra jämföras med befattningen som förste gymnastikkonsulent, till vilken avlöningen utgår enligt lönegraden 26 B. (Jfr sid. 93.)

I flera av de till de sakkunniga remitterade framställningarna begäras åtgärder beträffande psykiskt efterblivna barn tillhörande skolor, där hjälpklasser ännu icke äro inrättade. Ifrågasatta åtgärder äro:

1. bidrag till skolskjutsar och till inackordering av psykiskt efterblivna barn, som genom sådana åtgärder kunna beredas för dem lämpad undervisning;
2. samverkan mellan närbelägna orter för upprättande av hjälpklass;
3. upprättande av skolhem i förening med hjälpklass;
4. statsunderstöd till anordnande av speciella lektioner för psykiskt efterblivna barn på orter, där hjälpklass ej kan upprättas.

Åtgärder med i huvudsak samma innebörd rekommenderades på sin tid av en av svenska provinsialläkarföreningen tillsatt kommitté.¹

Statsbidrag till skolskjutsar och till inackordering av hjälpklassbarn.

Beträffande den första av de här ifrågasatta åtgärderna erinras om att statsbidrag redan nu under vissa förutsättningar kan utgå för inackordering av skolbarn och för anordnande av skolskjutsar åt skolpliktiga barn. Sålunda kan skoldistrikt erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering i skolhem och arbetsstugor eller i enskilda hem av skolpliktiga barn tillhörande avlägset från skolan boende föräldrar. (Sv. förf.-saml. nr 448 år 1935.) Vidare kan statsbidrag erhållas till bestridande av kostnaderna för anordnande av skolskjutsar åt skolpliktiga barn, företrädesvis om besparing i det allmännas utgifter för skolväsendet därigenom uppstår. (Sv. förf.-saml. nr 449 år 1935.) För fortsättningsskolpliktiga lärjungar kan skoldistrikt under vissa förutsättningar erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering eller skolskjutsar, när sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet genomförts, att eljest erforderlig skola därigenom blivit obehövlig. (Sv. förf.-saml. nr 589 år 1932.) Beträffande de fortsättningsskolpliktiga barnen kan under vissa förutsättningar hela kostnaden bestridas med statsmedel, för barn i folkskolan däremot endast åtta tiondedelar.

Av det anförda framgår, att de villkor, som äro bestämda för att ovan

¹ Betänkande, avgivet av kommitterade, som utsetts av svenska provinsialläkarföreningen, för utredning av skolhygieniska spörsmål rörande folk- och småskolor å landsbygden. Stockholm 1914.

omnämnda statsbidrag skola kunna utgå, endast i undantagsfall äro för handen, då fråga uppstår om att avskilja efterblivna barn från den skola de förut tillhört för att sända dem till någon annan, där hjälpklass är inrättad. Enligt de sakkunnigas mening böra bestämmelser utfärdas, enligt vilka statsbidrag kan erhållas även för detta ändamål. Beträffande frågan om hur stor del av kostnaderna för skolskjuts eller inackordering som i sådana fall bör utgå av statsmedel tala starka skäl för att samma principer böra tillämpas, som nu gälla med avseende på fortsättningsskolan, d. v. s. att staten betalar hela kostnaden, dock givetvis med viss begränsning. Att bereda särskild undervisning åt psykiskt efterblivna barn är nämligen en uppgift, som skoldistriktet åtminstone för närvarande icke äro skyldiga att påtaga sig kostnader för. Vissa utgifter torde dessutom ändock komma att åvila skoldistriktet, vare sig hjälpklassen är upprättad inom distriktet, eller de ifrågavarande barnen sändas till skola i annat distrikt, i förra fallet kostnader för skollokaler och för tillhandahållande av bostad åt läraren m. m., i senare fallet de avgifter, som enligt folkskolestadgan § 6 mom. 3 kunna komma att utgå. Det synes icke vara lämpligt, att bidrag till nu ifrågavarande kostnader avkrävas barnens målsmän.

Redan nu erhålla i vissa städer en del hjälpklassbarn fria resor med spåravn eller buss till och från skolan. För dylika jämförelsevis korta avstånd, där för övrigt resan sker med kommunens egna trafikmedel, synes statsbidrag icke böra utgå. Som särskilt villkor för statsbidrag till skolskjutsar eller inackordering av psykiskt efterblivna barn bör stadgas, att barnen i fråga icke äro mera efterblivna, än att de kunna draga tillbörlig nytta av undervisningen i hjälpklass. Av skolläkare utfärdat intyg härom bör fordras, om vederbörande folkskolinspektör anser detta vara påkallat. Hjälpklasserna böra icke få bli samlingsplatser för barn, som egentligen böra hänvisas till sinnesslöanstalt.

Hjälpklasser för flera skoldistrikt gemensamt.

För att skolskjutsar och inackorderingsbidrag i någon större utsträckning skola kunna komma till användning för här ifrågavarande ändamål, måste emellertid lämpligt placerade hjälpskolor finnas i betydligt större utsträckning än för närvarande. I detta syfte föreslås i till de sakkunniga remitterade framställningar, att närgränsande skoldistrikt böra samverka vid upprättandet av hjälpklasser, ifall antalet efterblivna barn inom det egna området icke är tillräckligt, för att någon klass eller skola av detta slag skall kunna komma till stånd. För en sådan gemensam uppgift kan givetvis lagen om kommunalförbund (sv. förf.-saml. nr 294 år 1919) tillämpas. Då det emellertid visat sig vara svårt att enligt sagda lag åstadkomma samverkan mellan två eller flera kommuner, torde man näppeligen kunna vänta, att något större antal hjälpklasser skola bli inrättade på sådant

sätt. Däremot borde i många fall samverkan kunna äga rum på det sättet, att ett skoldistrikt upprättar hjälpklasser för sina egna skolor och därjämte mot lämpligt vederlag mottager barn från andra skoldistrikt. En hjälpskolekonsulent skulle säkerligen i samarbete med vederbörande folkskolinspektör kunna bidra till att hjälpklasser bleve inrättade under de förutsättningar, som här blivit nämnda. Den omständigheten, att på grund av barnantalets minskning skollokaler på vissa håll blivit överflödiga, skulle måhända i ett och annat fall kunna underlätta åtgärder av detta slag.

I syfte att skapa garantier för att de hjälpklasser, som upprätthållas, vid behov även bli effektivt utnyttjade, bör § 6 i gällande folkskolestadga kompletteras så, att skoldistriktens skyldighet att mottaga barn från annat distrikt även avser psykiskt efterblivna barn, som icke i eget skoldistrikt kunna beredas undervisning i hjälpklass. Givetvis bör icke någon skolstyrelse åläggas sådan skyldighet, om distriktets egen hjälpundervisning därigenom skulle komma att lida påtagligt men.

Skolhem för psykiskt efterblivna barn.

Beträffande frågan om särskilda skolhem för psykiskt efterblivna barn kan nämnas, att åtminstone ett sådant hem redan är i verksamhet i vårt land, nämligen Stockholms stadsmissions barnhem, Boxtorp vid Stjärnhov. Där mottagas för vård, undervisning och utbildning omkring 45 psykiskt efterblivna gossar, av vilka de flesta blivit omhändertagna av Stockholms barnavårdsnämnd. Hemmet är förenat med hjälpskola, vid vilken de för Stockholms hjälpklasser gällande tim- och kursplanerna följas. Då de yngsta barnen i allmänhet äro i 10—11-årsåldern, är småskolestadiet icke företrätt i skolan. De till folkskolestadiet hörande barnen äro fördelade på två läraravdelningar, och skolan är således för detta stadium organiserad enligt Hj-B 1. För de äldre barnen är fortsättningskola anordnad.

På grund av den glesa bebyggelsen och de till följd därav ofta långa skolvägarna förekomma som bekant på många håll i övre Norrland skolhem såsom ett led i det allmänna skolväsendet. Vid åtminstone ett av dessa, nämligen det i Överkalix, finnes sedan 1931 en hjälpklass. Denna bestod under läsåret 1934—1935 av 9 elever, och av dessa voro 6 intagna på skolhemmet. En del av dessa senare ha så lång skolväg, att de under alla förhållanden hade måst skiljas från hemmen för att kunna bevista skola, andra åter ha intagits på hemmet, trots att avståndet till närmaste skola ej varit så stort, att inackordering hade behövt komma i fråga, om man ej önskat få dessa barn undervisade i hjälpklass. Där skolhem och arbetsstugor redan förekomma, torde det åtminstone i vissa fall, såsom exemplet från Överkalix visar, vara möjligt att på ett ställe samla tillräckligt många psykiskt efterblivna barn, för att en hjälpklass skall kunna inrättas. Ett par av de norrländska folkskolinspektörerna ha i sina yttranden uttalat, att på vissa

håll synnerligen stort behov av åtgärder för särskild undervisning av psykiskt efterblivna barn förefinnes. Möjligen skulle i något fall särskilda skolhem eller arbetsstugor för ifrågavarande ändamål kunna upprättas.

Beträffande skolhemmet Boxtorp har redan framhållits, att de barn, som intagas där, i de flesta fall äro sådana, som Stockholms barnavårdsnämnd av sociala skäl nödgats omhändertaga. På övriga orter i riket bli barn, som omhändertagas av barnavårdsnämnd, i allmänhet inackorderade i enskilda hem eller intagna på barnhem, utan att någon hänsyn tages till om de äro normalt begåvade eller efterblivna. Det inträffar under sådana förhållanden inte så sällan, att ett psykiskt efterblivet barn sändes bort från en ort, där hjälpundervisning finnes, till en annan, där sådan icke förekommer. Då de efterblivna barnen stundom ha föräldrar, som icke äro i stånd att på tillfredsställande sätt sörja för sina barn, blir samhället i dylika fall ofta nödsakat att genom barnavårdsnämnden ingripa. Efterblivna barn äro därför mycket talrika bland barnavårdsnämndernas klientel. Det borde i alla delar av riket ordnas tillräckliga möjligheter att bereda barn av detta slag en för dem avpassad vård och undervisning. Detta skulle kunna ske antingen i skolhem av den typ, som Boxtorp företräder, eller på så sätt att man vid utackordering av dessa barn i enskilda hem tillsåge, att de bleve placerade på eller i närheten av platser, där hjälpskolor finnas inrättade (jfr sid. 80).

Psykiskt efterblivna barns undervisning i vanliga skolklasser.

Även om hjälpklasser komma till stånd i avsevärt större omfattning än för närvarande, torde det ändå icke kunna undvikas, att också vanliga folkskoleklasser i många fall fortfarande komma att innehålla efterblivna elever. Det är fördenskull av vikt, att folkskolans lärare i allmänhet och icke minst de, som undervisa på nybörjarstadiet, äro i någon mån förtrogna med vad som bör iakttagas vid undervisning och fostran av svagt begåvade barn. Med beaktande härav ha de sakkunniga i sina förut avlämnade förslag till kursplaner för folk- och småskoleseminarierna för ämnet psykologi och pedagogik som särskilda moment upptagit »psykisk hälsovård» och »huvudragen av barn- och ungdomsårens psykopatologi» och i de därtill hörande anvisningarna föreslagit, att åtgärder för uppfostran och undervisning av psykiskt efterblivna barn skola upptagas till behandling i undervisningen. En möjlig åtgärd i avsikt att rikta samtliga lärares uppmärksamhet på hit hörande frågor och att i någon mån upplysa dem om metoderna för och omfattningen av de svagt begåvade barnens undervisning vore att tillställa var och en av de i rikets folk- och småskolor tjänstgörande lärarna ett exemplar av den för hjälpklasser avsedda undervisningsplanen jämte anvisningar, när en sådan blivit fastställd. (Jfr även sid. 92.)

Med hänsyn till nu antydda förhållanden borde det i § 45 i folkskole-

stadgan finnas ett tillägg, som medger flyttning utan fullt kunskapsmått, analog med § 48 mom. 2 och avsedd att kunna tillämpas på barn, som redan varit kvarsittare en eller ett par gånger. En sådan bestämmelse är också önskvärd med hänsyn till barn, som icke äro i egentlig mening efterblivna men som lida av någon speciell defekt (t. ex. ordblindhet), som hindrar dem att i något visst ämne erhålla godkänt betyg. (Jfr sid. 148.)

I en av de till de sakkunniga remitterade framställningarna föreslås, att särskilt statsunderstöd måtte utgå till anordnandet av speciella lektioner för psykiskt efterblivna barn, där hjälpklasser ej kunna inrättas. Meningen vore, att i sådana fall ifrågavarande barn skulle befrias från att deltaga i den egentliga skolundervisningen, åtminstone vissa timmar dagligen. En sådan anordning skulle emellertid icke på ett tillfredsställande sätt kunna förbättra de efterblivna barnens utbildning men skulle sannolikt till en viss grad förhindra eller fördröja tillkomsten av andra mera ändamålsenliga åtgärder. Vad de psykiskt efterblivna barnen behöva är icke något fåtal kompletterande lektioner i läsning, skrivning och räkning. En för dem avpassad undervisning bör i första hand åsyfta en omfattande och grundlig inövning av goda vanor samt nödig träning av sådana färdigheter, som kunna sätta dem i stånd att i framtiden sörja för sig själva. Därtill kommer, att det i de konkreta fallen uppenbarligen skulle bli synnerligen vanskligt att avgöra, när statsbidrag för sådan extra undervisning rätteligen bör utgå. Vidare skulle sannolikt en särskild undervisning av detta slag kunna bidra till att i folkskolan kvarhålla barn, som egentligen borde överflyttas till skolor för sinnesslöa.

Skolplikten för sinnesslöa.

Slutligen måste betonas, att frågan om de psykiskt efterblivna barnens undervisning icke torde kunna lösas på ett tillfredsställande sätt utan i samband med sinnesslövårdens ordnande. Ehuru denna fråga icke direkt tillhör de sakkunnigas uppdrag, bör det dock i detta sammanhang framhållas, att obligatorisk skolplikt i lämpliga anstalter borde stadgas för sinnesslöa barn. För närvarande tillhör ett icke ringa antal dylika barn den allmänna folkskolans vanliga klasser, emedan vederbörande målsmän vägra att sända dem till anstalt. En rationell uppdelning av barnmaterialet bör emellertid komma till stånd, så att den vanliga folkskolan i största möjliga utsträckning blir befriad från de psykiskt efterblivna barnen, hjälpklasserna från sinnesslöa elever och sinnesslöanstalternas skolavdelningar från de obildbara. Härigenom skulle icke blott arbetet i de olika slagen av skolor i hög grad underlättas, utan också varje kategori av barnen kunna få den undervisning och utbildning, som den har bäst nytta av.

IV. RIKTLINJER FÖR UTTAGNING AV BARN TILL HJÄLPKLASS.

Den ledande synpunkten vid uttagning av lärjungar till hjälpklass är, att de barn, som kunna komma i fråga, skola kännetecknas av tydlig intelligensdefekt. Det kan därför vara lämpligt att närmast ur det praktiska skolarbetets synpunkt belysa innebörden av detta begrepp.

Sådan intelligensdefekt, som här avses, är något mer och något annat än vanliga barns svårigheter med avseende på skolarbetet. En för de teoretiska skolstudierna mindre väl begåvad men i övrigt normalt utrustad lärjunge får visserligen låga betyg eller blir överårig i sin klass men saknar därför icke förutsättningar för en normal utveckling. Oförmåga att på ett tillfredsställande sätt fullgöra skolarbetet kan bero på yttre, mera tillfälliga orsaker: oregelbunden skolgång, otillfredsställande undervisning, bristande flit, miljösvårigheter o. d., eller vara kroppsligt betingad genom nedsatt syn eller hörsel, adenoider, undernäring, sjukdom etc. Den kan också bero på vissa psykopatiska eller nevropatiska drag, såsom ängslighet, sjuklig lojhet, höggradig irritabilitet. Vidare kunna barn, som i sitt yttre förete vissa egendomligheter, såsom missbildad huvudform, öppen mun, nasalering, en allmänt stupid uppsyn eller liknande fysiska tecken, som ofta förekomma i samband med psykisk undermålighet men även kunna uppträda utan dylik, stundom genom sitt utseende ge intryck av efterblivenhet, utan att dylik i verkligheten föreligger. Å andra sidan kan verklig efterblivenhet emellanåt förefinnas, utan att yttre tecken röja densamma. Barnets hållning och uppträdande, ansiktsuttryck och minspel, lätthet att uttrycka sig o. s. v. kunna te sig som ett normalt barns, ehuru en avgjord intellektuell defekt kan föreligga. Det yttre intryck barnet ger får följaktligen icke tillmätas alltför stor betydelse.

Där verklig psykisk efterblivenhet föreligger, saknas i större eller mindre omfattning förutsättningarna för normal utveckling. Efterblivenheten är konstitutiv, permanent och knappast i nämnvärd grad påverkbar av terapeutiska åtgärder. För övrigt är det svårt att uppdraga fasta gränser mellan normal intelligens och efterblivenhet. Det är huvudsakligen fråga om en gradskillnad, vilken dessutom uppvisar starka ojämnheter beträffande olika själsliga funktioner. Vissa drag äro dock så väsentliga, att de återfinnas hos de flesta psykiskt efterblivna.

I förgrunden stå de rent intellektuella defekterna. Uppmärksamheten, associationsförmågan och minnet fungera alltför ofullständigt för att barnets föreställningsliv skall erhålla nödig konkretion och sammanhang. Fantasien är mera passiv eller planlös hos det efterblivna barnet än hos det normalbegåvade. Såväl av denna orsak som på grund av en i allmänhet utvecklade tankeförmåga blir omdömet i regel okritiskt. Den svaga intelligen-

sen röjer sig ofta i ett dåligt utvecklat tal. Dock förefinnas i detta avseende, som redan nämnts, påfallande undantag.

Barnets känslö- och viljeliv kan vara harmoniskt utan hämningar eller störningar men blir givetvis på grund av det outvecklade föreställningslivet i viss mån hämmat. En mer eller mindre utpräglad brist på balans i känslö- livet är dock vanlig hos de efterblivna barnen. Starka stämningsväxlingar och ofta förekommande lynesrubbingar vålla svårigheter i den sociala anpassningen. Påfallande suggestibilitet gör dessa barn i allmänhet osjälvständiga och lättledda. En viss svaghet i viljelivet är även märkbar såväl med avseende på spontaniteten som uthålligheten. De efterblivna barnens förmåga att fullgöra ett arbete, när svårigheter möta, är mycket ringa, vilket, då allt kunnande är beroende av övning, i hög grad bidrager till deras misslyckande i skolarbetet. Beträffande sitt kunskapsförråd stå också dessa barn i regel längre tillbaka än i intellektuellt hänseende. I de praktiska ämnena — teckning, slöjd, husligt arbete, gymnastik och idrott — reda de sig ofta bättre än i de teoretiska, om än icke så väl som sina normalbegåvade jämnåriga.

I fysiskt hänseende äro de psykiskt efterblivna barnen ofta sämre utvecklade än de normalbegåvade. En skolläkare, som får att undersöka en grupp efterblivna, märker strax, att bland dem finnes ett påfallande stort antal s. k. kontrollbarn, d. v. s. fysiskt svaga eller i sjukdomshänseende miss-tänkta barn. Många lida av öron-, ögon-, näs- och svalgåkommor, många äro undernormala i vikt och längd.

De psykiskt efterblivna bruka med hänsyn till graden av sin defekt uppdelas i tre grupper: idioter, imbecilla och debila. Gränserna mellan dessa äro givetvis flytande, och uppdelningen har i främsta rummet praktiskt syfte. De olika grupperna kräva nämligen var för sig olika åtgärder med avseende på vård, undervisning och utbildning m. m. Den engelska lagen av år 1913 rörande intellektuellt undermåliga (The Mental Deficiency Act) lägger till indelningsgrund »social och praktisk duglighet, vilken icke endast beror på intelligensen utan också på emotionella, moraliska, fysiska och sociala faktorer», och definierar på följande sätt:

»*idioter*: personer, som från födelsen eller späda ålder äro så djupt defekta, att de icke kunna skydda sig själva från vanliga fysiska faror;

»*imbecilla*: personer, som från födelsen eller späda ålder ha en själslig defekt, som icke stiger till idioti, men som dock är så utpräglad, att de icke äro i stånd att sköta sig själva och sina angelägenheter med vanlig omtanke, eller, om de äro barn, icke kunna läras detta;

»*debila*: personer, som från födelsen eller späda ålder ha en själslig defekt, som icke stiger till imbecillitet, men dock är så utpräglad, att de fordra hjälp, tillsyn och kontroll — för sin egen säkerhets skull och för andras

säkerhets skull — eller, om de äro barn, visa en förblivande oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen i en vanlig skola.»

Barn, som äro så höggradigt efterblivna, att de kunna hänföras till gruppen idioter och imbecilla, böra icke överflyttas till hjälpklass. För de föras (de obildbara sinnesslöas) omvårdnad torde numera i vårt land vara väl sört genom tillräckligt antal asylor. För de imbecilla (bildbara sinnesslöa) finnes tillfredsställande undervisning anordnad i såväl dagskolor (externat och samlingsklasser) i de större städerna som i anstalter landet runt. Så länge de sinnesslöas undervisning vid nämnda slag av anstalter, icke är i lag föreskriven — såsom fallet är beträffande blindade och dövstumma — har man på ett och annat håll ansett sig nödsakad att i hjälpklass emottaga sådana sinnesslöa barn, vilkas målsmän vägrat sända dem till anstalt av nyssnämnt slag och vilka på den grund annars blivit utan undervisning. Närvaron av sinnesslöa barn i en hjälpklass utgör emellertid ett avsevärt hinder för att arbetet där skall kunna fylla sin egentliga uppgift. Detta hinder vållas icke blott därigenom att de sinnesslöa, utan nämnvärd nytta för egen del, lägga beslag på oproportionerligt stor del av lärarens tid, utan även därigenom att de genom sitt ofta besynnerliga uppträdande i en vanlig skola falla i ögonen på ett sätt, som utan tvivel kan göra både dem själva och hela hjälpklassen till föremål för en icke önskvärd uppmärksamhet. Föräldrars motvilja mot att barn med lättare psykisk efterblivenhet sammanföras med avgjort sinnesslöa är fullt förståelig. De sakkunniga ha i annat sammanhang framfört det önskemålet, att skolplikt i lämpliga anstalter måtte stadgas för bildbara sinnesslöa (jfr sid. 33).

Den tredje gruppen, de debila, är till antalet störst och omfattar den kategori barn, för vilken hjälpklasserna äro avsedda. De debila stå å ena sidan så pass nära de normala i utveckling, att deras undervisning med fördel kan inordnas i folkskolans, men äro å andra sidan dock så avgjort efterblivna, att de ha liten eller ingen nytta av att undervisas i en klass av vanlig storlek och i enlighet med den allmänna undervisningsplanen. Bristerna i deras andliga utrustning äro, som redan påvisats, ej obetydliga men bli ofta förbisedda, och de råka ej sällan både som barn och vuxna in i situationer och förhållanden, vilka de sakna förutsättningar att bemästra. Det är en viktig uppgift för skolan som samhällsorgan att i tid uppmärksamma och rätt placera dessa barn.

Hittills ha i vårt land enhetliga principer icke i någon större utsträckning kommit till användning vid uttagning av hjälpklassernas lärjungar. På somliga orter har sålunda den enskilde läraren i samråd med skolans ledning till hjälpklassen fått överlämna de barn han ansett lämpade därför. De bedömningsgrunder, som i dylika fall använts, ha givetvis mången gång varit alltför subjektiva. På andra orter har man tillämpat den regeln, att ett barn, som suttit kvar två gånger och således kommit två år efter sin klass, över-

flyttats till hjälpklass. I andra fall ha endast sådana barn uttagits, som i påfallande grad varit andligt undermåliga. Där har man ansett hjälpklassen vara avsedd för sinnesslöa. På återigen andra håll ha barn av denna sistnämnda typ bestämt avvisats från hjälpklassen och hänvisats till för dem avsedda institutioner, externat eller anstalt. Till hjälpklass har man på sistnämnda orter endast uttagit barn, som visat sig vara i stånd att kunna draga viss nytta av folkskolans undervisning.

Vid uttagningen av barn till hjälpklass måste givetvis i första hand vederbörande klasslärares medverkan tagas i anspråk åtminstone för anmälan av de barn, som skola komma i fråga. Det torde däremot icke vara lämpligt, att klassläraren själv äger avgöra, om ett barn skall sättas i hjälpklass eller icke. Den allmänna uppskattning av sina lärjungars intelligens, som varje lärare omedelbart gör under skolarbetet, är säkerligen i regel tillförlitlig och av stort värde. En omständighet blir emellertid ej sällan förbisedd vid detta bedömande, nämligen lärjungarnas ålder. Barnen stå under ständig och ojämn tillväxt, såväl kroppsligt som själsligt, och man har svårt att vid bedömandet fasthålla den för olika åldrar typiska utvecklingen. En tolvårs gosse gör måhända ett utmärkt arbete i femte klassen; hans lärare finner honom vara begåvad. En tioåring gör samma arbete endast med svårighet, och läraren bedömer honom som medelmåttig eller obegåvad. I verkligheten kan den yngre befinnas vara den mest begåvade, om vid prestationens värdesättande hänsyn tages till hans ålder. Frånsett den nämnda möjligheten till felbedömning är utan tvivel förmågan att utföra skolarbetet likväl en god måttstock vid bedömandet av barns intelligens, och lärarens omdöme bör därför noga beaktas, när ett barns överflyttande till hjälpklass överväges.

Av vikt är emellertid att vid bedömande av intelligensen hos ett barn även äga tillgång till en metod, som helt och fullt tar hänsyn till åldern, och som så långt möjligt bedömer intelligensen oberoende av tillfälligtvis inpräglade kunskaper. En dylik undersökningsmetod, användbar vid barns uttagning till hjälpklass, föreligger i de av den franske psykologen Alfr. Binet tillsammans med Th. Simon utarbetade testserierna för intelligensmätning.

År 1904 blev det i Frankrike föreskrivet, att intet barn skulle få överflyttas till hjälpklass utan föregående läkarundersökning. Emellertid saknades metodik för dylik undersökning. Binets metod tillkom för att fylla detta behov. Efter år av tålmodigt undersökande av såväl normalbegåvade som defekta barn vid Paris' skolor framlade han en under åren 1905—1911 alltfört bearbetad serie av prov eller tests, vilken han benämnde: skala för intelligensmätning. Metoden i fråga gör ingalunda anspråk på att denna skala med precisionen hos en termometer skall kunna avläsas intill tiondels grader, men en avläsbar skala är den likväl i den meningen, att den är

uppbyggd av standardiserade enheter. Binet har aldrig avsett, att barnens förhållande till denna testserie skulle vara det enda avgörande för uttagning till hjälpklass; tvärtom föreskriver han vid sidan av den rent psykologiska karakteristik, som metoden anger, dels en pedagogisk undersökning av huruvida barnet är i stånd att tillgodogöra sig bjuden undervisning, dels en ingående läkarundersökning angående den somatiska grundval, på vilken defekten inträtt.

Omdömesgillt brukad erbjuder emellertid Binet-Simons testskala eller någon av dess bearbetningar ett värdefullt instrument för bedömning av intelligensen vid den för praktiska syften nödvändiga klassificeringen av intellektuellt efterblivna barn. Med. lic. Alfhild Tamm, som under åren 1919—1932 i egenskap av läkare vid Stockholms folkskolors hjälpklasser med ifrågavarande metod undersökt omkring 2 000 barn, som varit anmälda till hjälpklass, säger om densamma: »Felkällor finnas visserligen, men man lär sig snart att taga nödig hänsyn till dem. — — — Trots sina felkällor är en genomförd intelligensprövning oändligt överlägsen de prövningar, som förr oftast användes: blott några få frågor på måfå mestadels endast ur kunskapsförrådet.»

Binet-Simons testskala har i vårt land bearbetats av professor G. A. Jæderholm i hans omfattande arbete, *Undersökningar över intelligensmätningarnas teori och praxis*.¹ Vidare har professor Rudolf Anderberg utarbetat en testserie,² som senare efterprovats³ på omkring 850 barn av fil. licentiaterna Vald. Lahne och H. Siegvold. De ha därvid funnit, att den med vissa modifikationer ger tillräckligt säkra resultat för att man skall kunna använda den för praktiskt bruk. En för svenska förhållanden i egentlig mening standardiserad testskala finnes emellertid icke ännu. I Danmark föreligger sedan år 1930 en standardiserad revision av Binet-Simons testserie⁴ på grundvalen av en undersökning, omfattande 1 848 barn. För att möjliggöra dess utförande beviljades av socialministeriet ett anslag på 1 000 kronor, varjämte de två personer, som utförde densamma, under sitt arbete därmed erhöilo fri vikarie för sina lärartjänster. Inte minst med hänsyn till behovet av en enhetlig och tillförlitlig metod för uttagning av barn till hjälpklass vilja de sakkunniga i detta sammanhang föreslå, att åtgärder måtte vidtagas för åstadkommande av en för svenska barn avsedd och genom tillräckligt omfattande undersökningar standardiserad testskala.

¹ G. A. Jaederholm: *Undersökningar över intelligensmätningarnas teori och praxis*, Stockholm 1914.

² R. Anderberg: *Experimentell intelligensundersökning*, Uppsala 1932.

³ Lahne: *Undersökningar över den psykiska utvecklingen hos gossar i åldern 7—12 år*. Arkiv för psykologi och pedagogik, 1926.

H. Siegvold: *Undersökningar rörande det psykiska utvecklingsförloppet hos gossar och flickor under skolåldern*. Arkiv för psykologi och pedagogik, 1927 och 1928.

⁴ Marie Kirkeland och Sofie Rifbjerg: *Dansk standardiseret revision av Binet-Simons intelligenspröver*. Meddelelser fra udvalget for skolepsykologiske undersøgelser. 1930.

Den numera över hela världen mest begagnade bearbetningen av Binet-Simons metod torde vara den av professorn vid Stanfords universitet i Amerika Lewis Terman utförda. Denna bearbetning är av med. lic. Alice Hellström översatt till svenska och har tillika med Alfhild Tamms översättning av Binet-Simons schema utgivits under den gemensamma titeln¹: Två schemata för mätning av intelligensen hos barn.

Med tillhjälp av Binet-Simons metod erhålles en ungefärlig uppskattning av barnets allmänna intellektuella utveckling. Denna uttryckes genom begreppet intelligensålder. En senare, numera allmänt brukad form för angivandet av intelligensnivån är att uttrycka den genom det tal — intelligensknoten —, som anger förhållandet mellan barnets intelligensålder och dess fysiska ålder. Detta tal utgör ett lätthanterligt och direkt jämförbart mått på intelligensnivån. Någon inblick i de olika sidor av barnets själsliv, som tillsammantagna ge personligheten dess struktur, ger däremot icke Binet-Simons metod. För ett dylikt inträngande krävas helt annorlunda beskaffade metoder.

Så kallade grupptests, med vilka ett större antal barn provas samtidigt, ge icke tillräckligt säker vägledning för att ensamt kunna användas vid uttagning av barn till hjälpklass. För en första gallring av ett större antal barn, där det närmast gäller att utröna, vilka barn som böra underkastas en mera ingående individuell prövning, ha dock tests av detta slag visat sig ändamålsenliga och brukades i detta syfte vid den förut omnämnda mycket omfattande undersökningen av engelska skolbarn (jfr sid. 26). I Norge har för skolbarnsundersökningar i differentieringssyfte Dearburns grupptest kommit till användning, särskilt vid Trondheims folkskolor.² Även i vårt land ha dylika prövningsmetoder i något fall kommit till användning.³

Under fasthållande av att mellan normal begåvning och olika grader av undermålighet inga fasta gränser förefinnas utan överallt endast glidande övergångar är man dock ständigt nödsakad att av praktiska skäl uppställa vissa gränser. Till ledning för detta praktiska bedömande ha på grundval av mycket omfattande undersökningar olika förslag till klassificering av barns intelligens med hänsyn till intelligensknoten (I. K.) framkommit. Här nedan anförda torde vara de mest allmänt vedertagna.

1. Terman i »The measurement of intelligence», 1919:

Över 140	genialitet;
120—140	mycket överlägsen intelligens;
110—120	överbegåvning;
90—110	normal- eller genomsnittsintelligens;

¹ A. Tamm och A. Hellström: Två schemata för mätning av intelligensen hos barn, 1926, Slagsta skolas förlag, Fittja.

² Marie Pedersen: Intelligensprövning av barn. Dearburns grupptest, Oslo 1933.

³ För Göteborgs folkskolors räkning föreligger sålunda i tryck: Grupprovet, avsedda närmast för folkskolans andra och tredje klass, utarbetade av Manne Ohlander och Folke Wessman.

80—90	dumhet, knappt att hänföra till undermå- lighet;
70—80	gränsfall, ibland betecknade som dumhet; ibland som undermålighet;
under 70	avgjord undermålighet eller sinnesslöhet.

2. Cyril Burt i »The young Delinquent», 1927:

140—115	övernormal;
115—85	normal;
85—70	efterbliven
70—0	sinnesslö

} undernormal.

3. Dr Lewis i »Report of the Mental Deficiency Committee», 1929:

Över 80	normal;
80—70	efterbliven, 1:a graden;
70—55	efterbliven, 2:a »
55—50	efterbliven, 3:e »
under 50	lägre grad av sinnesslöhet.

De barn som av Terman betecknas som gränsfall mellan dumhet och undermålighet, av Burt som efterblivna och av Lewis som efterblivna av 1:a graden ligga samtliga beträffande I. K. inom gränserna 70—80 à 85.

I enlighet härmed angives i de riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass, vilka återfinnas på sid. 100, att till dylik klass böra i regel de barn överföras, vilkas intelligenskvot faller mellan talen 70—80. Gränsfall, med en intelligenskvot något över- eller understigande de angivna talen, böra bedömas under hänsynstagande även till övriga förhandenvarande omständigheter av psykisk, fysisk eller social natur och åtgärder bestämmas såväl med ledning därav som med hänsyn till de möjligheter, ortens skolorganisation erbjuder.

Utförandet av en regelrätt intelligensundersökning fordrar största noggrannhet och mycken övning, varjämte resultatet måste bedömas med stor urskillning. Det är givet, att det på många orter icke är lätt att erhålla en för utförande av sådana undersökningar lämplig person. Skolläkare, som erhållit för nu ifrågavarande uppgift erforderlig utbildning, finnas för närvarande icke på långt när att tillgå i behövlig utsträckning, och en läkare, som icke i sin övriga verksamhet har tillfälle att sysselsätta sig med ifrågavarande spörsmål och icke äger någon omfattande erfarenhet av intellektuellt efterblivna barn, har icke utan vidare förutsättningar för en dylik undersökning. En med ifrågavarande barntyper förtrogen pedagog, hjälpklasslärare eller annan, som äger nödig psykologisk skolning och en viss förfarenhet i bruket av ett lämpligt testschema, torde emellertid kunna utföra dylika för praktiskt ändamål avsedda undersökningar.

Där intelligensundersökning icke kan anordnas, bör en pedagogisk prövning äga rum. För denna uppgift torde vederbörande hjälpklasslärare med

hänsyn till den erfarenhet han under sitt arbete med de efterblivna barnen förvärvat ha de största förutsättningarna. En tids prövning i hjälpklassen, innan definitivt beslut om överflyttning fattas, kan i dylika fall vara att anbefalla.

Då, såsom ovan framhållits, ett barns oförmåga att på ett tillfredsställande sätt fullgöra skolarbetet ofta är rent kroppsligt betingad, är det önskvärt, att de till hjälpklass anmälda barnen även underkastas noggrann läkarundersökning. Utlåtande över sådan undersökning bör avgivas enligt fastställt formulär.

Avgörandet om lärjunges intagning i hjälpklass bör med hänsyn till de skolorganisatoriska konsekvenserna samt för erhållande av nödig objektivitet och auktoritet icke påvåla hjälpklassläraren, om också denne verkställt prövningen och tillstyrkt åtgärden, utan bör ligga i vederbörande skolledares hand. Överflyttning till hjälpklass bör för övrigt helst icke givas någon uppseendeväckande form, genom inlaga till högre skolmyndighet eller dylikt, utan i möjligaste mån ske i lika enkla former som överflyttning till varje annan avdelning inom skolan. Där särskild föreståndare för hjälpklasserna finnes, blir det en administrativ lämplighetsfråga, huruvida överläraren i de folkskolor, som hysa hjälpklasser, eller nämnda föreståndare bör ha den formella beslutanderätten om de tillstyrkta åtgärdernas verkställande, vilken fråga bör avgöras av vederbörande skolstyrelse.

Överflyttning till hjälpklass bör helst ske vid tidig ålder, dock bör barnet i regel ha tillbringat ett år i vanlig skolavdelning. Om emellertid hos ett barn efterblivenheten är så påtaglig, att det redan tidigare tydligt framgår, att detsamma icke kan draga någon nämnvärd nytta av vanlig undervisning, bör överflyttning, efter noggrann prövning, kunna ske efter kortare tid. I allmänhet bör ett barns skolgång ej uppskjutas enbart därför, att det ter sig efterblivet. Ej minst för efterblivna barn är ett tidigt påbörjande av lämplig undervisning betydelsefullt, då de endast långsamt inhämta kunskaper, och den första skolåldern torde falla inom den tidrymd, då de ha sin största mottaglighet beträffande såväl kunskapers inhämtande som inövande av goda vanor och social anpassning.

Till hjälpklass böra icke hänvisas barn med svårare sjukdomar eller defekter, såsom utpräglad epilepsi, svår vanförhet, höggradiga hörsel- eller syndefekter, svårartad chorea eller sjukdomar, som verka så kraftnedsättande, att lärjungarna ej orka följa vanlig skolundervisning. Sådana barn böra i stället antingen hänvisas till för dem avsedd specialvård och undervisning eller erhålla avkortad undervisning i sina respektive klasser eller enskild undervisning någon timme per dag. Förekommande skolreglementen innehålla emellertid i anslutning till skolöverstyrelsens »Planer och förebilder etc.» mycket ofta en bestämmelse (vanligen i § 8) om att erfor-

derligt antal hjälpklasser skola inrättas i distriktets skolor »för undervisning av barn, som på grund av sjukdom eller av annan orsak äro efterblivna, så att de icke kunna draga tillbörlig nytta av skolans vanliga undervisning». Enligt de sakkunnigas mening böra såväl nyssnämnda Planer och förebilder etc. som ock de enskilda skolreglementena vid omarbetning erhålla sådan formulering av sagda bestämmelse, att därav framgår, att hjälpklasserna skola vara avsedda för psykiskt efterblivna och ej för sjuka barn.

Debila barn med utpräglat asociala tendenser böra icke heller placeras i hjälpklass. Beträffande dessa vilja de sakkunniga uttala sin anslutning till den av skyddshemssakkunniga framförda tanken om upprättande av jordbrukshem för psykiskt efterblivna såväl gossar som flickor.

Normalbegåvade barn med mer eller mindre starkt framträdande psykopatiska drag, särskilt de av aggressiv natur, vilka vålla uppfostringsbesvär och inverka störande på undervisningen i vanlig klass, böra heller icke överflyttas till hjälpklass. Förutom det skälet, att barnen i fråga skulle gå miste om för deras utveckling värdefull intellektuell stimulans, och att obehörlig nedskärning av lärokursen blir en följd av överflyttningen, mötas de av ett okritiskt accepterande från de med ringare omdömesförmåga utrustade efterblivna kamraternas sida, vilket ger dem en ledarställning, som icke är nyttig varken för dem själva eller för klassen. För att befria de vanliga klasserna från dessa stundom oerhört störande lärjungar och skaffa dem själva en insiktsfull och ändamålsenlig ledning och undervisning böra andra utvägar än hjälpklassundervisning stå till buds. På vissa håll — Uppsala, Göteborg, Stockholm, Norrköping och Linköping — ha i nu nämnd ordning under de senare åren upprättats särskilda avdelningar för ifrågavarande barn. Dessa klasser benämnas efter deras något olika karaktär psykopat- eller observationsklasser.

Bland barn, som anmälas till hjälpklass, finnas icke så sällan sådana som i fråga om sin allmänna intelligensutveckling äro att anse som normalt eller nästan normalt utrustade, men som endast med ytterligt stora svårigheter och mycket bristfälligt kunna lära att läsa. Även med avseende på rättsskrivningen äro och förbli dessa barn synnerligen svaga. Den jämförelsevis isolerade defekt, som det här är fråga om, benämnes ordblindhet. Barn, som i sådan grad äro behäftade med denna defekt att deras undervisning i vanlig klass är förenad med alltför stora svårigheter, måste i enstaka fall, då lämpligare anordningar saknas, placeras i hjälpklass. Denna åtgärd innebär emellertid en i övrigt obehörlig nedsättning av anspråken på dessa barns i det hela normala prestationsförmåga och bör därför icke förekomma annat än i extrema fall eller då ordblindheten är förenad med allmänt svag begåvning. Vid Köpenhamns folkskolor äro sedan höstterminen 1935 tvenne avdelningar för ordblinda lärjungar upprättade. Där förutsättningar härför finnas, torde en dylik anordning böra försökas även i vårt land. Den sär-

skilda undervisning, som på ett eller annat sätt beredes dessa lärjungar, bör komma på ett tidigt stadium, dels därför att de då ha de största intellektuella förutsättningarna för läslärande, dels — och icke minst — därför, att ju längre tid svårigheten fixeras, desto mera har den visat sig framkalla psykiska hämningar och störningar av stundom svårartad natur.

Innan föreslagen överflyttning till hjälpklass verkställes, bör barnets målsman underrättas om åtgärden. Det är av stor vikt, att hemmet redan från början får insikt om och förståelse för såväl motiven till som syftet målet med densamma. De anhörigas inställning till åtgärden är av största betydelse för vinnande av åsyftat resultat, och de böra därför även erhålla någon kännedom om hur arbetet i hjälpklassen bedrives. Överflyttningen bör dock icke vara beroende av målsmans samtycke. Avgörandet om i vilken klasstyp ett barn skall placeras bör ligga hos vederbörande skolledning, och en motiverad åtgärd av här ifrågavarande slag torde få anses äga stöd i gällande författning. Kungl. Maj:t har sålunda den 13 februari 1929 fastställt åtgärder enligt § 51 i folkskolestadgan, föranledda av att vederbörande målsman vägrat efterkomma lärjunges hänvisning till hjälpklass. (Regeringsrättens årsbok 1929, E 43.)

Den enskilde klasslärarens principiella inställning till hjälpklassfrågan eller hans eventuella önskan att i sin avdelning behålla en påtagligt efterbliven lärjunge bör icke heller utgöra hinder för att de lärjungar, som böra komma i fråga, bli prövade för och eventuellt överflyttade till hjälpklass. Varje klasslärare bör därför vara skyldig att till sådan prövning anmäla psykiskt efterblivna barn, som finnas i hans klass. På ett högre stadium med stegrade krav visar det sig nämligen mindre lämpligt att kvarhålla en psykiskt efterbliven lärjunge i vanlig klass, och en överflyttning vid högre ålder är ur flera synpunkter långt mindre ändamålsenlig än den tidigare företagna.

Mellan hjälpklasserna och skolans övriga klasser lägga visserligen kursernas olika omfattning en klyfta, men i övrigt böra hjälpklasserna så långt möjligt infogas i skolans allmänna liv och all onödig avgränsning undvikas. I enlighet härmed bör möjlighet till återförflyttning av lärjunge från hjälpklass till vanlig klass alltid finnas. Där återförflyttning företages, bör den föregås av omsorgsfull prövning, om möjligt även innefattande intelligensundersökning, tillstyrkas av vederbörande hjälpklasslärare och, därest annan person verkställt undersökningen, även av denne samt beslutas av skolans ledare.

En sammanfattning av de här angivna riktlinjerna för uttagning av barn till hjälpklass ingår i det förslag till organisations- och undervisningsplaner, som återfinnes på sid. 99 ff. i detta betänkande.

V. RIKTLINJER FÖR UNDERVISNINGEN I HJÄLPKLASS.

1. Allmänna synpunkter.

Hjälpundervisningen för psykiskt efterblivna barn har i vårt land hittills icke varit reglerad av några föreskrifter eller anvisningar i de allmänna skolförfattningarna. Folkskolestadgans enda bestämmelse rörande denna sak innehålls i § 10 mom. 2 a, där det heter, att det reglemente, som skall finnas för varje skoldistrikt, bland annat även skall innehålla bestämmelser angående »hjälpundervisning för svagt begåvade barn, där sådan är anordnad». I Kungl. Maj:ts kungörelse av den 29 juni 1921 (sv. förf.-saml. nr 372) stadgas vidare, att särskild undervisningsplan, som dock skall vara av skolöverstyrelsen godkänd, må kunna tillämpas för hjälpklass utan hinder av gällande bestämmelser rörande den allmänna undervisningsplanen för rikets folkskolor i övrigt. I nu nämnda författningar angående folkskolan förutses och medges sålunda inrättandet av hjälpklasser. Det överlämnas emellertid åt vederbörande skoldistrikt att själva bedöma, hur undervisning av detta slag bör ordnas och bedrivs. Så länge hjälpundervisningen i vårt land allmänt befann sig på experimentets stadium, var frånvaron av bestämda föreskrifter rörande densamma säkerligen både nyttig och nödvändig. Behovet av vägledande bestämmelser och anvisningar har emellertid numera länge gjort sig påmint. Bland de framställningar i denna fråga, vilka blivit remitterade till sakkunniga (jfr sid. 7 ff.), daterar sig den första, sydsvenska hjälpskoleföreningens, redan från år 1924. Önskemålet om att särskilda kursplaner jämte anvisningar måtte utarbetas för undervisningen i hjälpklasser har sedermera vid två olika tillfällen, nämligen år 1926 och år 1933, framförts av centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening. I den sista av dessa båda framställningar heter det bland annat: »För ett framgångsrikt bedrivande av arbetet i hjälpskolan behövas ändamålsenliga kursplaner och goda läroböcker. Hjälpskolan saknar i allmänhet bådadera. Visserligen ha många skoldistrikt särskilda kursplaner för hjälpklasser, av vilka en del äro fastställda av skolöverstyrelsen. De flesta av kursplanerna förete emellertid stor likhet med folkskolans vanliga. Om olikheter förefinnas, bestå de ofta blott däri, att folkskolans kurser beskurits. Att så blivit fallet, synes i väsentlig grad bero därpå, att man rör sig på ett område, som hittills varit tämligen okänt och icke i tillräcklig utsträckning beaktat. Utan att bortse från förefintliga svårigheter, anser dock centralstyrelsen, att erfarenheter på området numera torde finnas i sådan utsträckning, att bättre avpassade kursplaner för hjälpskolan böra vara möjliga att åstadkomma.»

Vid fullföljandet av uppgiften att utarbeta förslag till undervisningsplan för hjälpklasser ha de sakkunniga tagit del av de i bruk varande tim- och kursplanerna för dylika klasser i ett flertal svenska skoldistrikt, som redan inrättat hjälpundervisning för psykiskt efterblivna barn. I ett icke ringa antal sådana skoldistrikt tillämpas i mer eller mindre oförändrad form ettdera av de två förslag till tim- och kursplan, som under senare år blivit publicerade av sydsvenska hjälpskoleföreningen.¹ Även de sakkunniga ha i den utsträckning, som befunnits lämplig, begagnat sig av dessa förslag. Därjämte ha undervisningsplaner för hjälpklasser på vissa orter i våra grannländer samt i Österrike och Tyskland varit tillgängliga och rönt beaktande under arbetet.

De av de sakkunniga utarbetade förslagen till tim- och kursplaner ingå som bilaga till detta betänkande och återfinnas på sid. 99 ff.

Det har redan tidigare blivit påpekat, att folkskolans hjälpundervisning har en dubbel uppgift: att bereda de psykiskt efterblivna barnen en för dem avpassad undervisning och att befria övriga klasser från det hinder i arbetet, som de mycket svagt begåvade barnen där utgöra. Det förstnämnda syftet förutsätter emellertid, att undervisningen i hjälpklasserna erhåller en sådan utformning, att den på ett ändamålsenligt sätt motsvarar de efterblivna barnens särart och behov. Detta gäller både i fråga om det som skall behandlas i skolan (lärokursen) och det sätt, på vilket skolarbetet bedrives (undervisningsmetoderna). En hjälpundervisning, som skiljer sig från den vanliga endast därigenom, att kurserna äro kortare och arbetstempot långsammare, är icke tillfredsställande. Därtill skilja sig de efterblivna barnen alltför mycket från dem, för vilka den vanliga skolundervisningen är avsedd, såväl med avseende på den intellektuella utrustningen som ock i fråga om de uppgifter, som i allmänhet vänta dem senare i livet och för vilka skolan på bästa sätt skall förbereda dem.

De psykiskt efterblivna äro i sitt kunskapsliv och sin tankeverksamhet i mycket hög grad bundna vid sådant, som de själva kunna erfara och med egna sinnen uppfatta. Begreppsbildningen är synnerligen ofullständig, och de ha svårt att höja sig till en mera generell uppfattning om tingen och deras sammanhang. De härav föranledda svårigheterna bidraga till att den vanliga skolundervisningen, som i stor utsträckning använder språkliga och begreppsmässiga medel vid kunskapsmeddelandet, icke passar för de svagt begåvade. Tyngdpunkten i skolarbetet bör för deras del förskjutas från det teoretiskt-verbala till det praktiskt-manuella planet. Barnens nedsatta fatt-

¹ »Förslag till undervisningsplan för hjälpklasser» (av A-form) är tryckt i Skola och samhälle, 1928, häfte 5. »Förslag till riktlinjer för arbetet i hjälpklasser av B-formen» är tryckt i Hjälpskolan etc., 1930, häfte 2.

ningsförmåga kräver, att undervisningen erbjuder dem ett tillräckligt yttre stöd för uppfattningen av det som skall inhämtas. Det behöves sålunda i första hand och i största möjliga utsträckning en påtaglig åskådighet i alla ämnen och på alla stadier. Icke blott synen utan även övriga sinnen böra därvid tagas i bruk, och barnen skola i största möjliga utsträckning beredas tillfälle att själva syssla med de ting, som behandlas. De efterblivna behöva bokstavligen »gripa för att kunna begripa». Närhelst ett klargörande eller ett fördjupande kan vinnas i undervisningen med hjälp av manuell verksamhet, bör sådan komma till användning som åskådnings- och uttrycksmedel. Barnens självverksamhet bör sålunda flitigt tagas i bruk och detta gäller även i fråga om inre uppfattning, tänkande och talande. Vid hjälpskolans undervisning måste ofta direkt inövning på praktisk väg träda i stället för den intellektuella tilläggnelsen av insikter och lärdomar.

Kravet på omedelbar åskådighet innebär, att hjälpskolan i avsevärt högre grad än den vanliga folkskolan måste hämta sin lärokurs från barnens närmaste omgivning och ur deras egen erfarenhet. Den efterblivnes andliga synkrets är begränsad till det område, han behärskar med sina sinnen, och i den mån mera avlägset liggande ämnen böra upptagas i hjälpskolans undervisning, måste därför begränsning ske till sådant, som kan anknytas till det för barnen bekanta och som därjämte medger en konkret och åskådlig behandling. (Jfr anvisning 2 till kursplanen för geografi, naturkunnighet och historia.)

Ett normalt utrustat barn förvärvar redan före inträdet i skolåldern och även därefter undan för undan utan planmässig påverkan ett rikt förråd av föreställningar och begrepp, som skolundervisningen kan förutsätta och bygga vidare på. Den efterblivne saknar i hög grad denna förmåga att på egen hand lära av erfarenheten. Ting och företeelser ur det dagliga livet, vilka andra barn redan tidigt äro väl förtrogna med, äger den efterblivne långt senare ingen tillfredsställande uppfattning om. En av hjälpundervisningens första och angelägnaste uppgifter bör därför vara att genom sinnesövningar och en lämplig åskådningsundervisning avhjälpa de brister, som i här berörda avseende finnas hos de svagt begåvade barnen.

De konstitutionella faktorer, som förorsaka intellektuella defekter hos de efterblivna, göra sig merendels märkbara även på det kroppsliga området. Större eller mindre svårigheter att koordinera och behärska musklernas arbete förekomma sålunda ofta, särskilt i fråga om mera komplicerade rörelser (gång, artikulation, skrivning etc.). Även då det gäller att förvärva manuell färdigheter, ha de efterblivna i allmänhet större svårigheter att bemästra än normalt utrustade barn. Det är uppenbarligen synnerligen viktigt, att arbetet i hjälpskolan även inriktas på att övervinna defekter av nu omtalat slag. Bland medel, som därvid stå till buds, må nämnas artikulationsundervisning, arbetsövningar, slöjd, gymnastik och rytmiska

övningar av olika slag. I fråga om de egentliga skolämnena äro de efterblivna barnens möjligheter att nå resultat synnerligen starkt begränsade. Både av denna anledning och emedan de efterblivnas undervisning och utbildning, såsom redan förut påpekats, bäst kan främjas i anslutning till manuell verksamhet, böra de praktiska skolämnena intaga en mycket framskjuten ställning i hjälpskolan. Det har ovan framhållits, att de efterblivna icke sällan lida av hämningar även på det motoriska området, äro tafatta i sina händer och ha svårigheter att koordinera sina rörelser. I slöjden och övriga manuella läroämnen har skolan ett verksamt medel att övervinna nyssnämnda svårigheter och att uppöva barnens handskicklighet, vilket är så mycket viktigare som dessa barn för framtiden oftast bli beroende av sina händers arbete. Genom att skänka ett påtagligt resultat har det manuella arbetet vidare framför de teoretiskt betonade skolämnena förmågan att egga verksamhetslusten samt att stärka uthålligheten och viljekraften — egenskaper, som ofta äro svagt utvecklade hos ifrågavarande barn.

Enär den psykiska efterblivenheten betingas av faktorer, som ha sin grund i barnens en gång för alla givna natur, kan hjälpundervisningen icke råda bot för nämnda defekter i och för sig. Hjälpklassläraren bör dock på bästa sätt söka hjälpa varje enskild lärjunge att i möjligaste mån övervinna de svårigheter, som äro särskilt framträdande för honom. Detta förutsätter ett ingående studium av barnen och av deras förhållanden såväl inom som utom skolan. Över de iakttagelser, som härunder göras, böra fortlöpande anteckningar (personalakter) föras. Dessa anteckningar skola följa barnen från klass till klass för att vid skoltidens slut tjäna som vägledning för eftervården.

Uppgiften att i skolan fostra och vägleda lärjungarna med avseende på deras karaktärsutveckling är beträffande de efterblivna barnen synnerligen viktig. Deras svårighet att förstå människor och sammanhang göra dem till en viss grad benägna för asocialt uppträdande. Det är därför nödvändigt att under hela skoltiden målmedvetet använda alla de tillfällen, som skolarbetet, leken och samvaron i övrigt erbjuda till att praktiskt vänja barnen vid förståelse för och samarbete med andra samt vid respekt för lagar och bestämmelser. Det är av särskild vikt, att de etiska föreställningarna på ett för barnen begripligt sätt direkt anknytas till deras egna erfarenheter. Även i detta avseende är omedelbar inövning genom praktisk tillämpning nödvändig för verklig tillägnelse. Det ligger i sakens natur, att hjälpskolan ej kan bibringa sina elever något större mått av vetande och kunnande. Av desto större betydelse är att goda vanor inövas samt att arbetsglädjen och ansvarskänslan väckas och utvecklas.

2. Läroämnen och timplaner.

I vidstående tabell återfinnes det sammanlagda antalet veckotimmar i sjukklassig skola enligt den timplan de sakkunniga föreslå för sjuårig hjälpskola av A-form (sid. 102). För jämförelse anföras även motsvarande timtal i de undervisningsplaner, som tillämpas för hjälpklasserna vid Stockholms och vid Göteborgs folkskolor, samt slutligen även timtalen enligt 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor.

Av tabellen framgår, att de sakkunniga föreslå, att samma läroämnen skola vara företrädda i hjälpskolan som i den vanliga folkskolan. Det skulle kunna ifrågasättas, om icke sinnesövningar borde införas som särskilt läroämne. Det har dock befunnits vara lämpligare att låta övningar av detta slag ingå i hembygdsundervisningen och de därtill anknutna verksamhetsövningarna. De viktigaste olikheterna mellan de tre anförda för hjälpklasserna avsedda timplanerna äro omnämnda och förklarade i anmärkningarna till tabellen. Den största skillnaden mellan timplanen för rikets folkskolor och de för hjälpklass avsedda timplanerna ligger däri, att ett större utrymme beretts åt slöjd och hushållsgöromål. Från och med femte klassen är enligt de sakkunnigas förslag inemot en tredjedel av den disponibla tiden anslagen åt sistnämnda ämnen. De praktiska läroämnenas stora betydelse, då det gäller att giva psykiskt efterblivna barn en för dem lämpad undervisning, har redan förut berörts. Nu kan givetvis den invändningen göras, att de svagt begåvade barnen, som ha synnerligen svårt att nå tillfredsställande resultat i sådana viktiga ämnen som modersmålet och räkning, snarare borde få ökad tid i skolan för dessa ämnen, och att i varje fall den därför anslagna tiden icke borde vara lägre i hjälpskolan än i vanlig folkskola. Lärjungarnas bristande fattningsförmåga sätter emellertid mycket snäva gränser för möjligheterna att bibringa dem något större mått av kunskaper i de teoretiskt betonade läroämnena. Resultatet skulle fördenskull icke bli så avsevärt mycket bättre, även om mera tid ägnades däråt. Därtill kommer, att undervisningen i kunskapsämnena på grund av de stora svårigheter, barnen här ha, i hög grad tröttnar dem, och att därför en inskränkning i timtalet inom detta område är behöflig, om skolarbetet inte skall bli alltför ansträngande och därigenom olustbetonat. Den uppövning av barnens handaskicklighet och praktiska arbetsduglighet, som bland annat slöjdundervisningen avser att åvägabringa, kan uppenbarligen bli av den allra största betydelse för lärjungarnas framtida verksamhet, under det att de aldrig kunna bli i stånd att med framgång sköta någon uppgift, som ställer större anspråk på teoretiska kunskaper eller färdigheter. De efterblivna barnen äro, som redan tidigare blivit påpekade, ofta hämmade även i manuellt avseende, och de behöva fördenskull

Sammanlagda antalet veckotimmar i klasserna 1—7.

L ä r o ä m n e n	I de sakkun- nigas förslag	Vid Stock- holms hjälp- klasser	Vid Göteborgs hjälpklasser	Enl. timpla- nen för rikets folkskolor
Kristendomskunskap	13	14	14	14
Modersmålet:				
Tal- och läsövningar	35	40	37	37
Skrivning	23	22	25	34
Räkning och geometri	26	27	26	31
Hembygdsundervisning med arbets- övningar	15	13	21 ¹	17
Geografi	21	16	13	31
Naturkunnighet				
Historia			— ²	
Teckning	4	4	4	7 ^{1/2}
Sång	3 g. 5 fl.	4	4 g. 5 fl.	8 ^{1/2}
Gymnastik	16 g. 14 fl.	14	14	18
Summa	156	154	158 g. 159 fl.	198
Trädgårdsskötsel	—	—	—	—
Slöjd	44 g. 32 fl.	42 g. 30 fl.	42 g. 28 fl.	(20) ³
Hushållsgöromål	12	12	13	— ³
Summa	200	196	200	(218)³

¹ Timplanen för Göteborgs hjälpklasser, som i huvudsak överensstämmer med sydsvenska hjälp-skoleföreningens förut omnämnda förslag (jfr sid. 45), har avsevärt större antal timmar för hembygdsundervisning med arbetsövningar än de båda andra i tabellen anförda timplanerna för hjälpklasser. Detta sammanhänger med det förhållandet, att dessa senare upptaga slöjd även i första och andra klass, under det att Göteborgs timplan på nämnda stadium saknar sagda ämne och i stället har ökad tid till arbetsövningarna. Timalet för slöjden i de båda nämnda klasserna är sammanlagt 6 (de sakkunniga), respektive 8 (Stockholm).

² För historia upptager timplanen för Göteborgs hjälpklasser ingen särskild tid. Undervisning i detta ämne meddelas i stället på den åt modersmålet och hembygdsundervisningen anslagna tiden.

³ För slöjd och hushållsgöromål upptager timplanen för rikets folkskolor icke något visst timtal, enär sagda ämnen icke äro obligatoriska. Då slöjden är företrädd med fyra timmar per vecka i samtliga klasser på folkskolestadiet, vilket ofta är fallet, blir sammanlagda timtalet för sagda ämne för hela skoltiden 20 veckotimmar. På småskolestadiet förekommer slöjden endast mera sällan i den vanliga folkskolan.

Undervisning i hushållsgöromål för flickor förekommer i många skoldistrikt med fem timmar i veckan för flickor tillhörande sjunde klass, och lärjungar, som deltaga i denna undervisning, erhålla då i regel befrielse från ett motsvarande antal timmar i andra ämnen. (Jfr Kungl. Maj:ts kungörelse av den 29 juni 1921, sv. förf.-saml. nr 372.)

en långvarig och mångsidig träning, om de icke även på detta område, som dock praktiskt taget innesluter deras enda förvärvsmöjlighet, skola vara alltför handikappade vid sitt utträde i livet.

Med avseende på de för olika ämnen föreslagna timtalen må nämnas, att de sakkunniga tagit under övervägande, om icke även den för kristendoms-kunskap anslagna tiden borde reduceras i ungefär samma omfattning som skett beträffande övriga ämnen. Det har emellertid ansetts, att någon väsentligare minskning icke borde ske, enär den möjlighet att i fostrande riktning påverka barnens karaktär, som kristendomsundervisningen innebär, icke är mindre välbehörlig i hjälpklasserna än i den vanliga folkskolan.

Den för sångundervisning direkt anslagna tiden är avsevärt mindre än i undervisningsplanen för rikets folkskolor. Sång bör emellertid ofta förekomma som omväxling och avbrott i den dagliga undervisningen. (Jfr anvisning 5 till kursplanen för sång.)

Den av de sakkunniga föreslagna timplanen för hjälpklasser av A-form företer, som tabellen visar, stor överensstämmelse med de timplaner, som gälla för Stockholms och Göteborgs hjälpklasser. Den största avvikelserna gäller ämnesgruppen geografi, naturkunnighet och historia, som enligt de sakkunnigas förslag har högre timtal än i någon av de båda övriga. Avsikten härmed har varit att ge större omväxling och ett sakligt innehåll åt skolarbetet. Att timtalet för modersmålet (läs- och talövningar) i ungefär motsvarande grad minskats torde icke behöva tillmätas någon större betydelse, då undervisningen i de först nämnda ämnena i stor utsträckning även innebär tal-, läs- och skrivövningar.

Timplanen för klasserna 1—2 har i här framlagda förslag en i viss mån annan karaktär än beträffande de följande klasserna. Det har nämligen ansetts vara önskvärt, att undervisningen på lågstadiet i hjälpskolan hållas tillsammans utan fixerade gränser mellan olika ämnen. De angivna timtalen äro fördensskull närmast avsedda att tjäna som ledning för undervisningstidens disponering och icke att vara utgångspunkt för ett för varje dag fast bestämt arbetsschema. En på här angivet sätt beskaffad timplan anbefalles i den av sydsvenska hjälpskoleföreningen utarbetade, förut omnämnda undervisningsplanen för hjälpklasser av A-form och förekommer i ett flertal av skolöverstyrelsen under senare år fastställda undervisningsplaner, för vilka nyssnämnda förslag har tjänat som förebild. Anordningen i fråga är sålunda prövad och har befunnits vara ändamålsenlig. Även i övriga klasser torde en viss frihet till avvikelser från schemat böra medgivas för att önskvärd koncentration i undervisningen må komma till stånd. (Jfr anvisning 2 på sid. 105.)

Enär undervisning i trädgårdsskötsel endast kan förekomma under viss del av året, har ingen bestämd tid upptagits på timplanen för detta ämne. Behörlig tid får i stället vid lämplig väderlek tagas från övriga ämnen.

Det är enligt de sakkunnigas mening synnerligen önskvärt, att de efterblivna barnen beredas tillfälle att deltaga i arbetet i skolträdgården, då sådan finnes.

Undervisning i hushållsgöromål har föreslagits för de större flickorna (från och med femte klass) i samtliga skolformer. Härtill ha anslagits fyra timmar i veckan (en dag) mot annars vanligen förekommande fem timmar. Anledningen till denna reducering i timtalet är, att den teoretiska lektion, som brukar höra till varje skolköksdag, skulle falla bort och ersättas med behövliga anvisningar i direkt anslutning till det praktiska arbetet. Då undervisning av detta slag av en eller annan anledning ej kan ordnas, bör tiden för slöjd ökas med motsvarande antal timmar.

I en hjälpskola organiserad enligt tredje B-formen (Hj-B 3) består en och samma läraravdelning i regel av såväl nybörjare som av lärjungar tillhörande skolans övriga åldersstadier. Då detta uppenbarligen medför stora olägenheter för undervisningen, föreslå de sakkunniga en sådan anordning, att läraren sex timmar i veckan har att undervisa de till småskolestadiet hörande barnen ensamt för sig, nio timmar i veckan åter de till folkskolestadiet hörande barnen likaledes ensamt för sig och slutligen alla barnen tillsammans under 13 timmar i veckan. Slöjdundervisningen är ej inräknad häri. Anordningen belyses närmare av det exempel på arbetsordning, som återfinnes på sid. 105. Under vissa omständigheter torde en sådan anordning vara behövlig även för nedre avdelningen av hjälpskola enligt andra B-formen (Hj-B 2). De sakkunniga ha fördenskull för sådan avdelning upptagit två alternativa timplaner, en med och en utan uppdelning av klassen.

Då de yttre förutsättningar, under vilka hjälpklasser komma till stånd, kunna vara mycket skiftande på olika orter, böra de lokala myndigheterna äga en viss frihet, när det gäller att ordna och upprätthålla hjälpundervisning för psykiskt efterblivna barn. De sakkunniga anse därför, att de av dem föreslagna timplanerna icke böra fastställas till ovillkorlig efter rättelse utan endast böra vara avsedda att tjäna till huvudsaklig ledning. Tim- och kursplaner för hjälpklasser böra dock fortfarande på sätt som föreskrives i Kungl. Maj:ts kungörelse av den 29 juni 1921 fastställas av skolöverstyrelsen.

3. Kursplaner och metodiska anvisningar.

Nedan anförda synpunkter äro ämnade att i vissa avseenden närmare belysa de tankar och avsikter, som varit vägledande vid utformningen av de sakkunnigas i bilaga 1 återgivna förslag till kursplaner jämte anvisningar.

a. Kristendomskunskap.

Kursurvalet för kristendomsundervisningen avser å ena sidan att fasthålla vid de grundtankar, som kommit till uttryck i undervisningsplanen för rikets folkskolor, å andra sidan att inrymma blott sådana mer elementära moment, som äro tillgängliga för de elever, varom här är fråga. Den starka begränsning av lärostoffets omfattning, vilken är nödvändig på grund av lärjungarnas svagare fattningsgävor, hänför sig i första rummet till de mera dogmatiskt betonade delarna av kristendomsundervisningen, främst sammanfattningen av tros- och livsåskådningen. Denna del av undervisningen, som är förlagd till det avslutande skolåret, bör allenast avse att i direkt anslutning till lästa texter och med praktisk tillämpning inskarpa sådana religiösa och etiska sanningar, som äro av grundläggande betydelse. Onödig vidlyftighet och svårfattliga utläggningar måste givetvis sorgfälligt undvikas. Inlärande av en mer eller mindre omfattande kurs är icke det, som kristendomsundervisningen i hjälpskolan närmast syftar till. Dess främsta uppgift är att i god riktning påverka lärjungarnas etiska och religiösa utveckling. Detta syfte vinnes icke genom begreppsmässiga utredningar, vilka dessa barn sakna förutsättningar att uppfatta och tillägna sig, utan genom förtroliga samtal om enkla, mänskliga förhållanden, som ligga inom barnens egen erfarenhetskrets. Abstrakta moralbegrepp väcka i mycket ringa grad motsvarande föreställningar i deras medvetande. Lärarens enkla, livfulla och målande berättande kan däremot rycka barnen med, ge impulser åt deras vilja, väcka eftertanken och skänka varaktiga intryck.

Lärarens berättande bör alltså av nämnda skäl vara det väsentliga vid kristendomsundervisningen och bör fortfara att så vara, även sedan lärjungarnas läsfärdighet medgiver användandet av bibel och textbok. Berättelseurvalet bör göras med noggrant hänsynstagande till barnens utvecklingsståndpunkt. Även de enklaste och lättfattligaste bibliska berättelserna erbjuda mycket för de minsta barnen otillgängligt med avseende såväl på den yttre föreställningskrets, varur de hämtats, som på deras tankeinhåll. En förberedande undervisning med stoff hämtat från barnens egen erfarenhetsvärld torde vara behöflig för att bana vägen för en till bibelns innehåll anknuten etisk-religiös undervisning. Med hänsyn till de efterblivna barnens utpräglade minnessvårigheter bör det för memorering avsedda lärostoffet ytterligt starkt begränsas.

Den för det avslutande skolåret — sjätte eller sjunde klassen — föreslagna kyrkohistoriska kursen avser icke att framställa ett eller annat avsnitt ur kyrkans historia, något som i och för sig torde ligga utanför hjälpskoleundervisningens uppgift. Syftet med nämnda kursmoment är helt enkelt att genom konkreta skildringar av religiöst präglade gestalter till barnen förmedla något av det för religionen väsentliga.

b. Modersmålet.

Målet för modersmålsundervisningen måste givetvis vara betydligt mera anspråkslöst i hjälpskolan än i folkskolans övriga klasser, och det bör bestämmas dels med hänsyn tagen till lärjungarnas begränsade utvecklingsmöjligheter och dels under beaktande av vad som ute i livet kan komma att fordras av dem i fråga om språkliga färdigheter. Under hur enkla förhållanden en människa i våra dagar än lever, behöver hon äga förmåga att muntligen meddela sig med andra beträffande sådant, som ligger inom hennes erfarenhetsområde. Hon bör vidare kunna läsa sådan text, som till innehåll och form motsvarar hennes fattningsförmåga, och slutligen bör hon kunna avfatta ett brev eller annan enkel skrivelse på ett begripligt sätt. Hjälpskolans uppgift bör vara att bibringa sina lärjungar de språkliga färdigheter, som krävas för ovan nämnda uppgifter. Den bör därjämte även sträva efter att hos barnen väcka håg för läsning.

Då de efterblivna barnen för sin uppfattning i hög grad äro beroende av omedelbara sinnesintryck och konkreta föreställningar, måste modersmålsundervisningen i hjälpskolan alltid präglas av en saklig och konkret åskådlighet. Vid de språkliga övningarna gäller det sålunda i första hand att för barnens uppfattning aktualisera ett sakligt innehåll som underlag och utgångspunkt. Åskådiggörandet bör därvid ej inskränkas till enstaka begrepp utan även omfatta handlingar och sammanhang. Enkel »dramatisering» bör ofta tagas till hjälp för att levandegöra de språkliga övningarnas innehåll. Det kan därvidlag icke vara fråga om annat än att barnen under lekens form efterhärma och utföra handlingar, som lämpa sig för behandling i tal-, läs- och skrivövningar. Det är vidare synnerligen angeläget, att undervisningen i modersmålet nära anknytes till det sakliga innehåll, som samtidigt är aktuellt i skolans övriga ämnen, och undervisningen i dessa bör bedrivas på sådant sätt, att barnens språkliga färdigheter även därunder övas och befrämjas.

Av stor vikt är även att det språk, som läraren använder och som i övrigt brukas vid undervisningen, är konkret och lättfattligt. Bristen på för hjälpklasser lämpliga läro- och läseböcker är emellertid alldeles särskilt besvärande i fråga om modersmålsundervisningen. I början böra barnen tillåtas att även i skolan använda egna, av hembygdens dialekt präglade talesätt och rättandet därav bör ske med försiktighet. Slutmålet bör vara att lära dem använda ett vårdat talspråk.

Ett icke ringa antal bland de psykiskt efterblivna barnen lida av mer eller mindre utpräglade talfel. Slapp och otydlig artikulation är därjämte ett mycket vanligt kännetecken på dessa barn. Även om lindrigare talfel eller vårdslöst uttal icke behöver utgöra något direkt hinder i den framtida verksamheten, är det ändock önskvärt, att sådana defekter i görli-gaste mån bortarbetas, enär de lätt utsätta den som lider därav för löje

från kamraters sida och på grund därav verka hämmande. Övningar för vinnande av tydligt uttal (artikulationsövningar) med samtliga barn i hjälpklasserna äro fördenskull väl motiverade. Barn som lida av utpräglade taldefekter böra om möjligt därjämte erhålla individuell behandling utanför den egentliga klassundervisningen (jfr anvisning 6 sid. 119).

De i vissa klasser föreslagna övningarna i att använda vanliga hövlighetsuttryck, att framföra bud etc. kunde uppenbarligen även ha hänförts till exempelvis hembygdsundervisningen. Övningar av detta slag, vilka böra bedrivas i verklighetstroga former, äro särskilt väl behöfliga i hjälpklass, enär de efterblivna barnen endast mycket ofullständigt och ofta felaktigt lära omedelbart av andras beteende. Fostran till hövlighet och goda vanor bör givetvis dessutom även ske direkt under den dagliga samvaron i skolan.

Beträffande undervisningen i modersmålets skriftliga behandling bör en stark begränsning iakttagas. På grund av bristande förmåga av logiskt tänkande kunna de svagt begåvade barnen icke tillgodogöra sig någon systematisk undervisning i språklära, och kunskaper av detta slag, som de möjligen rent minnesmässigt äro i stånd att inlära, bli utan värde, enär hjälpskolans lärjungar i hög grad sakna förmåga att i enskilda fall tillämpa allmänna regler. Av det sagda följer också att rättskrivningsundervisningen ej bör grundas på ortografiska regler utan på inövning genom artikulering, stavning och skrivning etc. Övningar av detta slag böra emellertid begränsas till det ordförråd, som barnen verkligen kunna tänkas komma att själva bruka. Ord, som endast mera sällan förekomma i enkel brevstil eller vardat talspråk, böra sålunda icke upptagas till behandling i rättskrivningsundervisningen. Användningen av alfabetiskt ordnad ordlista anbefalles i kursplanen från och med fjärde klassen. I fråga om interpunkteringen av barnens skrivningar bör man i hjälpklasserna söka inöva användningen av stor bokstav, punkt och frågetecken men avstå från strängare tillämpning av övriga regler om skiljetecknen.

Som ett led i strävan att ge barnen praktiskt användbara färdigheter anbefalles i kursplanen att ofta låta dem skriva sina uppsatser i brevform. I de högsta klasserna böra även andra praktiska skrivelser av enklaste slag övas. Ett urval av de härunder åstadkomna skrivelserna böra på lämpligt sätt förvaras av barnen för att sedermera kunna tjäna som formulärsamling. (Jfr även anvisning 3 sid. 145.)

c. Räkning och geometri.

Undervisningen i räkning och geometri har i hjälpklasserna till uppgift att med särskild hänsyn till vad som fordras för att kunna komma till rätta med det dagliga livets enklare uppgifter bibringa barnen en efter deras förmåga avpassad färdighet i räkning samt någon övning i att uppfatta, mäta och beräkna storheter av mycket enkelt slag.

Med avseende på förmågan att tillgodogöra sig räkneundervisningen förete barnen i en hjälpklass i regel synnerligen stora olikheter. En på förhand uppgjord kursplan kan fördenskull icke i detalj följas beträffande alla barnen. Undervisningen måste på lämpligt sätt individualiseras, och de till en läraravdelning hörande barnen böra sammanföras i olika grupper allt efter ståndpunkt med avseende på räknefärdigheten (jfr anvisning 1 sid. 125). Då flera hjälpklasser äro samlade i ett skolhus, har man på sina håll försökt den anordningen att förlägga räknelektionerna för samtliga avdelningarna till samma tider. Under dessa lektioner låter man de kunnigare barnen delta i undervisningen i en högre klass än den egna, under det att de svagaste flyttas ned i en lägre klass. En sådan anordning försvårar emellertid önskvärd anknytning mellan räkningen och övriga ämnen och torde knappast böra anbefallas (jfr anvisning 5). Då en läraravdelning består av flera årsklasser, bör emellertid uppdelningen i räknegrupper kunna göras oberoende av till vilken årsklass inom avdelningen de olika barnen formellt räknas höra.

I de till kursplanerna fogade anvisningarna betonas nödvändigheten av att räkneundervisningen präglas av en konkret åskådlighet, och att den inriktas på sådana uppgifter och färdigheter, som kunna ha praktisk betydelse för just de barn, varom här är fråga. De efterblivnas svårighet att rätt använda ett visst förfaringssätt under nya omständigheter kräver, att övningsuppgifterna i största möjliga utsträckning äro just sådana, som komma att möta dem i det praktiska livet. Det är av särskild vikt, att största möjliga säkerhet inövas i de enkla grundläggande räkneoperationerna och inom det lägre talområdet. Huvudräkning (särskilt med pengar), som är den i det dagliga livet mest brukade räknefärdigheten, bör intaga en mycket framskjuten plats i undervisningen (jfr anvisningarna 3 och 6). Mera invecklade talförhållanden och räkneoperationer ha de efterblivna icke förutsättningar att förstå. I den mån decimalbråk och allmänt förekommande former av procenträkning (t. ex. rabatt) böra upptagas till behandling, måste syftet inskränkas till inövning av sådana, helst förenklade, tillvägagångssätt, som kunna hjälpa barnen att lösa uppgifter av vanligt förekommande slag (anvisning 7). Även beträffande räkneundervisningen är bristen på för hjälpklasserna avsedda läroböcker mycket kännbar.

d. Hembygdsundervisning med verksamhetsövningar.

Hembygdsundervisningen bör av flera skäl vara ett av hjälpskolans centrala ämnen. Redan den omständigheten, att de efterblivna barnens allmänna begränsning hindrar deras intellekt att omspanna samma vidd som de normalbegåvades, gör det naturligt, att hembygden blir den ram, inom vilken deras kunskaper i geografi, naturkunnighet och historia huvudsak-

ligen hämtas. Vidare kräves, på grund av barnens bristande uppfattnings- och föreställningsförmåga samt osäkra minne, att det undervisningsstoff, som bjudes dem, är av en näralliggande, s. a. s. handgripligt påtaglig natur, för att deras kunskaper så långt som möjligt må bli en ur åskådning och erfarenhet förvärvad egendom och icke meningslösa ordminnen. Slutligen behöva dessa barn i högre grad än andra direkt vägledning beträffande de levnadsförhållanden, i vilka de röra sig, t. ex. med avseende på ordning och renlighet, kroppsvård, hövlighetsvanor, hur man bör bete sig i olika situationer: på gatan (trafikregler), på den allmänna lekplatsen, på resor och utflykter (naturskydd, djurskydd) o. s. v.

Hembygdsundervisningen avser således att bibringa hjälpklassernas lärjungar ett kunskapsinnehåll, vilket på samma gång som det är omedelbart aktuellt också kan utgöra en grundval för fortsatt undervisning i olika ämnen. Det väsentligaste i denna undervisning är dock dess avsiktliga, direkta påverkan av barnens såväl intellektuella som kroppsliga utveckling, häri inrymt sinnesförmögenheter, manuell förmåga, kroppslig rörlighet och jämvikt, föreställningsförmåga, minne o. s. v. Varje hjälpklasslärare, som emottagit nya lärjungar, märker nämligen mycket snart, att efterblivenheten i kunskapshänseende är av mindre avgörande betydelse än de hämningar eller skador i själva de själsliga eller kroppsliga funktionerna, som småningom träda i dagen. Särskilt bland de barn, som hänvisas till hjälpskolans första klass, förekomma ej sällan sådana, som i sin utveckling ännu stå kvar i småbarnsåldern och icke äro mogna för egentlig skolundervisning. För dessa barn erfordras sådana allmänt förberedande övningar, vilka här sammanfattas under benämningen verksamhetsövningar, och vilka lämpligen falla inom hembygdsundervisningens ram.

Ett för alla intellektuellt efterblivna barn gemensamt drag är deras bristande förmåga av uppmärksamhet. Iakttagert man de efterblivna barnen såväl vid undervisningen som i deras fria sysselsättningar, finner man två tydligt utpräglade uppmärksamhetstyper: de tröga, abnormt långsamma, som aldrig hinna med att uppfånga intrycken, samt de oroligt livliga, förströdda, fladdrande, som icke äro i stånd att lugnt aktgiva på vad som är för handen, därför att ständigt nya retningar överfara deras sinnen utan att få tid att tränga in till medvetandet. Man märker dessutom, hur starkt intermitterande uppmärksamheten hos ett och samma barn kan vara, hur beroende av känsloläget, av det kroppsliga befinnandet o. s. v.

Härtill kommer, att de intellektuellt efterblivna barnen i större utsträckning än barn i allmänhet lida av nedsatt syn eller hörsel, avtrubbad känsel eller motoriska rubbningar, vilket allt avsevärt inskränker förmågan av uppmärksamhet. För klarläggandet av de sistnämnda defekterna är läkarundersökning nödvändig. Men lärarens aktgivande på barnens förutsättningar i nämnda hänseenden är lika betydelsefullt. Då nödiga insikter och

erforderlig tid giva läraren möjlighet att individuellt pröva de nyintagna lärjungarnas förmåga av uppmärksamhet, t. ex. medelst för ändamålet utarbetade tests, erhåller han en värdefull utgångspunkt för planläggningen av sin undervisning, i första hand för de grundläggande övningar, som taga sikte på sinnenas träning.

Det dagliga livet inom och utom hemmet skänker det normalt utvecklade barnet tillfällen till en spontan träning av sinnen och uppmärksamhet, under det att den efterblivne endast mera förstrött och ofta på ett enbart mekaniskt sätt tar del i vad som sker omkring honom. Det föreligger därför väl grundad anledning för läraren att i synnerhet under det första året i hjälpklassen systematiskt öva barnets samtliga sinnen genom metodiska *sinnesövningar*, vilka ha till uppgift att träna barnens förmåga att snabbt reagera för sinnesintryck, att koncentrera sin uppmärksamhet på dem, att bearbeta och befästa dem. Dessa synpunkter ha i särskild grad beaktats av de båda läkare-pedagogerna Maria Montessori och Ovide Decroly, vilka även utarbetat materiel för detta slag av undervisning.

Ett förhållande, som man i synnerhet vid den grundläggande modersmålsundervisningen tvingas att ta hänsyn till, är huruvida lärjungarnas uppmärksamhetstyp har en bestämd utprägling (visuell, auditiv eller motorisk) samt om eventuella läsesvårigheter äro betingade av någon defekt i nämnda hänseende. Speciella sinnesövningar kunna i många fall effektivt förbereda och understödja läsövningarna.

Sinnesövningar intressera alltid barnen, vare sig de anordnas kollektivt, så att hela klassen deltar i samma övning, eller individuellt, då varje barn har sitt särskilda övningsmateriel. På detta område har helt visst det individuella arbetssättet stor betydelse. Utan dylikt övande på egen hand torde det enskilda barnet knappast uppnå något varaktigt resultat, då det här rör sig om dess individuella elementära utrustning, grundvalen för hela dess kommande intellektuella utveckling, vilken främst av allt beror av ett obehindrat samspel mellan tränad uppmärksamhet och klara, tydliga sinnesförmågor.

Vid all hembygdsundervisning är självverksamhet den bärande idén, kort uttryckt i regeln »att lära genom att göra». Då denna undervisning avser intellektuellt efterblivna barn, blir nämnda regel ej blott en god anvisning för arbetet, utan själva dess grundval och förutsättningen för dess resultat. *Verksamhetsövningar* av skilda slag måste således städse gå hand i hand med hembygdsundervisningen. Utom de redan nämnda, företrädesvis på det tidigaste skolstadiet förekommande sinnesövningarna äro arbetsövningar av olika slag, härmningslekar och dramatiseringar av händelseförlopp, rytmiska övningar med eller utan musik, studievandringar och utflykter sådana lämpliga verksamhetsformer. Genom att anknytas till ett sakinnehåll, som väcker barnens spontana intresse, bidra dessa

övningar till att stimulera barnens verksamhetslust och liva deras stämning. Den tröga associationsförmågan sättes i rörelse, initiativ komma till stånd, samarbete kan åvägabringas. Övningar av ovannämnda slag, som i folkskolans övriga klasser i första hand avse att vara ett uttrycksmedel, bli i hjälpklasserna i lika hög grad tränings- och utbildningsmedel. Handens färdighet måste övas, noggrannheten skärpas och ett raskare tempo invänjas. Barnens ofta felaktiga uppfattningar av form och färg, storlek och avstånd, deras motoriska oskicklighet o. s. v. visa tydligt, att verksamhetsövningar behöva särskilt stort utrymme på hjälpklassernas schema. Dessa övningar erbjuda även mer än den teoretiska undervisningen stora möjligheter för läraren att lära känna det enskilda barnets iakttagelseförmåga, uppmärksamhet, händighet, förmåga av samarbete o. s. v.

Verksamhetsövningarna kräva ett mått av koncentrerad uppmärksamhet och starka viljeimpulser, vilka de efterblivna barnen endast med svårigheter kunna åstadkomma. Lättast påverkar man deras aktivitet genom att begagna sig av deras naturliga behov av lek och rörelse, deras härmningsdrift och lust för agerande framställning. Denna naturliga lek- och verksamhetsdrift har den egenskapen, att samtidigt som den utvecklar barnens yttre organ och övar deras krafter, väcker den starka lustkänslor, vilka ständigt begära ett upprepande.

I jämbredd med sinnesövningarna, när det gäller att hjälpa de efterblivna barnen till utveckling av uppmärksamheten och koncentrationsförmågan, till befrielse från hämningar, till behärskning av muskelsinnet samt till ökad social anpassning, stå rytmiska övningar.

Rytmiska övningar.

Den kroppsliga spänstighet, som är kännetecknande för de friska barnen, finner man endast undantagsvis hos de efterblivna. De äro i regel antingen slappa eller onaturligt spända i hållning och rörelser. Rytmiska övningars avvägda växling mellan spännings- och avspänningsrörelser utgöra ett terapeutiskt medel av stort värde. Icke minst hos de motoriskt oroliga barnen, vilka förbruka så mycken nervkraft på ständiga, ändamålslösa anspänningar och hos vilka varje retning utifrån åstadkommer en reaktion av opropotionerligt mått, kan rytmiken utlösa jämvikt och harmoni. De hos efterblivna barn ofta förekommande koordinationsstörningarna, märkbara genom tvångsmässigt såväl hämmade som ohämmade rörelser, medrörelser o. d., äro ofta av den art, att barnen därigenom väcka uppmärksamhet och verka besynnerliga. Rytmen är en god hjälp till frambringande av en säker nervkontroll och till avlägsnande av rörelseanomalier av nämnda slag. Barnen lida ofta smålek på grund av dylika rubbningar. Befrielsen därifrån ger dem större möjlighet att på ett sunt sätt hävda sig.

Vid gymnastikundervisningen framträda särskilt tydligt de efterblivna barnens såväl fysiska som psykiska defekter: oförmågan att lystra, bristen på taktsinne, det outvecklade muskelsinnet, som gör att de rent av icke märka skillnaden mellan spänning och avspänning, dåligt balanssinne med därav följande rädsla o. s. v. De rytmiska övningarna utgöra en utomordentligt god förberedelse till egentlig gymnastik genom att öva och stärka barnens rörelseförmåga, lösa deras hämningar och giva dem en känsla av säkerhet och glädje vid kroppsörelser, som gymnastiken sedan kan bygga vidare på. De rytmiska övningarna kunna icke ersätta gymnastiken men böra förbereda och komplettera densamma.

Bland hjälpklassernas lärjungar finnas ofta sådana, som på grund av kroppslig sjukdom eller defekt icke kunna deltaga i gymnastik. Rytmiska övningar äro i regel mindre fysiskt påfrestande och inrymma så många olika moment, att möjlighet finnes för så gott som alla barn att i en eller annan form deltaga.

Varje lärare, som undervisat hjälpklassbarn i gymnastik, torde ha märkt, att särskilt komplekarna föga passa de psykiskt efterblivna. Samspelet brister ofta sönder. I fullständig glömska av regler och sammanhållning får den egna kamplusten fritt lopp; det kommer till häftiga lynnesutbrott och på några ögonblick kan leken vara uppriven. De rytmiska övningarnas samspel har visat sig utöva en alldeles motsatt inverkan. Det sammanbinder gruppen till en organisk enhet såväl med hänsyn till rörelsemomenten som till känslans och stämningens enhet. De skygga ryckas spontant med och lockas ur sin isolering. De bråkiga ge sig hän åt det suggestiva i musik och rytm. Övningarna bli härigenom för barnen en hjälp till social anpassning.

De rytmiska övningarna ha slutligen ett stort värde enbart därigenom, att de skänka omedelbar glädje och livskänsla. De rycka de tröga med och hjälpa de flyktiga till koncentration samt förena båda typerna i gemensamma viljeimpulser. De bidra till att lösa skadliga hämningar, såsom ängslan, tafatthet, oförmåga till initiativ, och kunna å andra sidan åstadkomma för barnet värdefulla dylika genom rörelsernas ovillkorliga inordnande under rytmen och genom det gemensamma uppbyggandet av lekens enhet. De ha sin största betydelse för de yngsta barnen, men kunna i mån av tid nyttjas som ett värdefullt rekreativmoment även på ett högre stadium, särskilt för flickornas vidkommande.

Rytmiska övningars betydelse vid behandling av barn med nervösa störningar har redan för länge sedan insetts och utnyttjats vid barnavårdsinstitutioner i utlandet. Professor B. Hanselmann, Zürich, som i sitt omfattande arbete bland barn med uppfostringssvårigheter vunnit erfarenhet beträffande de rytmiska övningarnas värde, skriver härom: »Barnen själva äro de bästa talesmännen för den rytmiska gymnastiken i heilpedagogikens

tjänst. Den som har sett, hur blinda, döva, hörselsvaga, sinnesslöa och svårfostrade barn äro med däri, hur de bliva glada och friska, hur de arbeta med och vakna upp, den som själv har sett allt detta, han förstår, att denna metod ger något nytt och något väsentligt. Jag vågar påstå, att vi ofta på denna väg ha funnit den första möjligheten för anknytning till ett svårhanterligt, komplicerat barn.»

Även i vårt land har man på olika håll haft blick för rytmikens värde vid behandling av barn med olikartade defekter och nervösa störningar. I en del barnträdgårdar, vid en eller annan institution för svårfostrade barn eller såsom ett led i sysselsättningsterapien vid ett och annat barnsjukhus förekomma rytmiska övningar. Vid den under åren 1926—1932 till folkskoleseminariet i Stockholm förlagda utbildningskursen för hjälpklasslärare var de sista åren en kurs i rytmik infogad. På ett och annat håll ha även i hjälpklassarbetet dylika övningar kommit till användning.

Då erfarenheten i vårt land av rytmikundervisning för psykiskt efterblivna barn ännu icke torde vara tillräckligt omfattande, vilja de sakkunniga icke föreslå upptagande av rytmik som särskilt ämne i hjälpskolans läroplan, med därför i timplanen särskilt avgränsad tid, men föreslå, att i ämnet hembygdsundervisning med verksamhetsövningar inläggas regelbundna dylika övningar.

e. Geografi, naturkunnighet och historia.

På vissa håll i utlandet, t. ex. i Tyskland, har man ej tagit med geografi, naturkunnighet och historia som självständiga ämnen i hjälpskolans kursplan. De ersättas där även i skolans högre klasser av hembygds-kunskap. I vårt land däremot bruka även nämnda ämnen vara företrädade i kursplaner för hjälpklasser, och de sakkunniga äro av den mening, att de efterblivna böra bibringas någon kännedom om hithörande ting. Därjämte har undervisningen i dessa ämnen viss betydelse för skolarbetet i övrigt genom att åt detsamma förläna ett omväxlande och intresseväckande innehåll. Det är emellertid uppenbart, att kurserna och även framställningen måste vara annorlunda än i den vanliga folkskolan. Den nödvändiga beskärningen får dock ej ske på det sättet, att man skummar över hela området och berör samtliga kursmoment fastän i förtunnad form. I stället böra lämpliga och starkt begränsade kursavsnitt inom de olika ämnena väljas ut och göras till föremål för en livfull och jämförelsevis utförlig behandling, under det att andra avsnitt lämnas helt å sido. Fullständighet skall sålunda icke eftersträvas. (Se anvisningarna 2 och 6.)

f. Teckning, sång och gymnastik.

För teckning och sång föreslagna föreskrifter och anvisningar (sid. 136) torde icke kräva ytterligare förklaringar eller någon särskild motivering.

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har i hjälpskolan samma uppgift som i folkskolans vanliga klasser men bör därjämte även tjäna som korrekionsmedel mot de hos efterblivna barn ofta förekommande motoriska hämningarna och svårigheterna att koordinera rörelser. Den ordnade leken, som bland annat även har till uppgift att fostra till respekt för givna regler, till samarbete för gemensamt mål och till god kamratanda, är en värdefull tillgång icke minst i hjälpskolan. De efterblivna sakna nämligen i viss mån förståelse för sådant beteende och äro därför i så mycket större behov av att genom övning vänja sig därvid. Att gymnastiken trots de anförda skälen i flertalet klasser icke erhållit mer än två timmar i veckan beror därpå, att lärjungarna till en viss del få sitt behov av kroppsrörelse tillgodosett dels genom de rytmiska övningarna, dels under slöjden och annat praktiskt skolarbete.

g. Trädgårdsskötsel, slöjd och hushållsgöromål.

Beträffande trädgårdsskötsel, slöjd och hushållsgöromål har ingen särskild kursfördelning för olika årsklasser i hjälpskolan utarbetats. På grund av den ökade tid, som enligt den föreslagna timplanen skulle stå till förfogande, torde i allmänhet de för folkskolans vanliga klasser avsedda kurserna kunna tjäna till ledning även i hjälpklasserna. I den mån mera omfattande teoretisk undervisning brukar ingå även i dessa ämnen, t. ex. i hushållsgöromål och trädgårdsskötsel, bör dock denna del av kursen huvudsakligen ersättas med nödiga anvisningar i direkt anslutning till det praktiska arbetet.

h. Kursplaner för B-formerna.

För första och andra B-formerna (Hj-B 1 och Hj-B 2) ha särskilda kursplaner utarbetats för ämnena kristendomskunskap, modersmålet, räkning och hembygdsundervisning samt för ämnesgruppen geografi, naturkunnighet och historia. I fråga om övriga ämnen innehåller förslaget däremot icke särskilda kursplaner för olika skolformer, utan de som finnas äro avsedda att tjäna som ledning i alla slag av hjälpskolor. För tredje B-formen (Hj-B 3) förekomma i förslaget inga detaljerade kursplaner. De för nedre, respektive övre avdelningen av andra B-formen (Hj-B 2) angivna kurserna böra med lämplig anpassning kunna tjäna till ledning för undervisningen av de till småskole-, respektive folkskolestadiet hörande barnen även i en hjälpskola av tredje B-formen (Hj-B 3). (Jfr även sid. 51.)

4. Läro- och läseböcker.

En betydande olägenhet för hjälpundervisningen ligger i den omständigheten, att inga för sådan undervisning avsedda läro- och läseböcker ännu finnas i vårt land. Då antalet lärjungar i hjälpklasserna är jämförelse-

vis ringa, kan utgivandet av dylika böcker synbarligen icke vara lockande ur ekonomisk synpunkt, och man torde fördenskull knappast kunna vänta, att bristen skall bliva avhjälpt utan att särskilda åtgärder vidtagas. Som redan förut påpekats, är bristen på lämpliga läroböcker särskilt kännbar i fråga om ämnena modersmålet och räkning. Beträffande nykterhetsundervisningen har det tidigare förekommit, att anslag av allmänna medel ställts till förfogande för att uppmuntra tillkomsten av önskvärda handböcker. En åtgärd av detta slag synes åtminstone för närvarande vara behöfvlig beträffande de hjälpmedel för undervisning i hjälpklasserna, varom här är fråga. Det vore önskvärdt, att ett lämpligt anslag bleve ställt till skolöverstyrelsens förfogande för att på sätt, som överstyrelsen ägde att närmare bestämma, användas till att befärma utgivandet av för folkskolans hjälpundervisning lämpliga läro- och läseböcker, varvid företrädesvis ämnena modersmålet och räkning borde uppmärksammas.

VI. FORTSATT UNDERVISNING, YRKESUTBILDNING OCH SOCIAL OMVÅRDNAD AV PSYKISKT EFTERBLIVEN UNGDOM.

1. Allmänna synpunkter.

Syftet med de åtgärder, som vidtagas för psykiskt efterblivna barns undervisning och utbildning, är i sista hand att förhjälpa dem till en sådan utveckling, att åtminstone det stora flertalet ibland dem blir i stånd att på egen hand reda sig i livet. Den särskilda undervisning, som de under skoltiden kunna erhålla i hjälpklass, är utan tvivel ägnad att kraftigt bidra till förverkligandet av ovan angivna slutmål, ty samtidigt som barnen där bibringas ett visst mått av färdigheter och kunskaper, få de erfara, att det finnes arbete och uppgifter, som också de på ett tillfredsställande sätt kunna utföra.

De resultat, som genom hjälpundervisningen blivit uppnådda, kunna emellertid lätteligen gå till spillo, om de förutvarande hjälpklass eleverna efter skoltidens slut lämnas åt sig själva utan att under ungdomsåren erhålla den hjälp och ledning, som de äro i så stort behov av. Den omständigheten, att ett mycket stort antal av här ifrågavarande barn komma från synnerligen fattiga hem, gör, att de vid sin start i livet i allmänhet icke kunna erhålla tillräckligt stöd från hemmen. Härtill kommer, att barnens målsmän — vare sig de befinna sig i bättre eller i sämre ekonomiska omständigheter — icke sällan sakna insikt om barnens begränsade möjligheter och därför ej heller kunna ordna för deras framtid på ett lämpligt sätt. Barnen själva

äro givetvis ännu mindre i stånd att bedöma sina möjligheter och utsikter i förvärvsarbetet. Följden härav blir, att dessa unga människor i ett onödigt stort antal fall planlöst försöka med det ena arbetet efter det andra; de gå från misslyckande till misslyckande, och till slut varken vilja eller kunna de försörja sig. En sådan utveckling leder lätt även till moraliskt förfall. Erfarenhet och undersökningar bestyrka, att lösdrivare, prostituerade och ungdomliga förbrytare i mycket stor utsträckning utgöras av psykiskt efterblivna individer. Man har anledning tro, att ett icke ringa antal av dem, som på sådant sätt råkat in på avvägar, skulle ha kunnat räddas åt nyttigt arbete och ett människovärdigt liv, om de i rätt tid erhållit nödig hjälp och ledning, som satt dem i stånd att genom lämplig sysselsättning försörja sig själva. Undersökningar, som företagits i Norge och i Tyskland, synas bekräfta, att psykiskt efterblivna, som erhållit för dem avpassad undervisning och utbildning, relativt sällan komma i konflikt med lagen. (Tidskrift för Barnavård och ungdomsskydd år 1932, sid. 82., Tornow, Der Lehr- und Bildungsplan der Hilfsschule, sid. 149.) Det är därför sannolikt, att de kostnader, som samhället åtager sig för att lämna de förutvarande hjälpklasseläverna den utbildning, hjälp och ledning, som de behöva, i icke ringa mån skall bidra till att minska det allmännas utgifter för understöd av olika slag, fångvård etc. Frånsett den kostnadsminskning beträffande nu nämnda uppgifter, som kan förväntas, är det uppenbarligen ett samhällsintresse av största betydelse, att alla, som rimligen kunna försörja sig själva, även bli satta i stånd att göra det.

Svårigheterna för de psykiskt efterblivna att finna sysselsättning i den fria arbetsmarknaden ha i hög grad ökats genom den komplicering, som det ekonomiska livet företer i våra dagar. Så länge yrkesutövare och företagare hade större frihet att anställa och avlöna sina arbetare, kunde de mången gång själva ha intresse av att sysselsätta även en icke fullgod arbetskraft, men sedan förhållandena på arbetsmarknaden blivit reglerade genom avtal, som föreskriva bestämda minimilöner, ligger det uppenbarligen i varje arbetsgivares intresse att endast anställa fullgod arbetskraft, och i tider, då knapphet i fråga om arbete inträder, bli de mindre väl kvalificerade i första hand avskedade. Samhället måste emellertid söka ordna så, att även de svagt utrustade erhålla lämplig sysselsättning och försörjning, ty annars bli de lätt både en börda och en fara. Uppenbarligen är det vida bättre, att de beredas försörjningsmöjlighet i form av arbetsförtjänst än i form av understöd. Ett passande arbete är nödvändigt för att en människa skall finna sig till rätta i samhället. Antalet efterblivna, som kunna finna försörjning ute i förvärvsarbetet, beror i hög grad på deras utbildning samt kanske i ännu högre grad på den hjälp och vägledning de erhålla under sin ungdomstid.

2. Undersökningar och erfarenheter rörande förutvarande hjälpklasselvers förhållande till förvärvsarbetet.

Beträffande frågan om vilka åtgärder som böra anbefallas, då det gäller att på ett ändamålsenligt sätt sörja för de efterblivna, kunna de undersökningar, som blivit gjorda för att utröna, vilken utveckling de förutvarande hjälpklasselverna senare gått till mötes, skänka en viss ledning. Undersökningar av detta slag ha i vårt land blivit utförda både i Stockholm och i Göteborg. Den i Stockholm verkställda undersökningen ägde rum under vårterminen 1928 och omfattade 316 under åren 1918—1927 från hjälpklass avgångna elever. Av dessa hade 79 lämnat skolan under något av åren 1918—1922 och voro sålunda vid undersökningstillfället minst 20 år gamla. De övriga 237, som avgått från skolan under åren 1923—1927, befunno sig i åldern 14—20 år. I Göteborg verkställdes en liknande undersökning under åren 1930—1931, och den omfattade sammanlagt 193 förutvarande hjälpklasselver — 113 gossar och 80 flickor — avgångna från skolan under femårsperioden 1920—1924. Vid tiden för undersökningen befunno sig dessa i åldern 20—25 år. Uppgifterna om de förutvarande eleverna införskaffades såväl i Stockholm som i Göteborg av hjälpskolans lärare. Med avseende på försörjningsförmågan, sådan den verifieras genom arbetsansättning, gävo undersökningarna följande resultat:

Stockholmsundersökningen. Gossar och flickor.

	1918—1922				1923—1927			
	Gossar	Flickor	Tills.	%	Gossar	Flickor	Tills.	%
Helt självförsörjande . .	24	27	51	64.5	42	37	79	35.2
Delvis » . .	6	5	11	14.0	54	45	99	44.3
Måste av andra försörjas	8	9	17	21.5	28	18	46	20.5
Summa	38	41	79	100.0	124	100	224	100.0

Det relativt stora antalet endast delvis självförsörjande i den yngre gruppen är fullt förklarligt med hänsyn till det åldersstadium, som här är företrätt.

Göteborgsundersökningen. Gossarna.

	Försörjningsförmåga			Summa	
	full	halv	ingen		
Med arbete	69	20	2	91	80.6 %
Utan arbete	4	8	10	22	19.4 %
Summa	73	28	12	113	100.0 %
	64.6 %	24.8 %	10.6 %		

Göteborgsundersökningen. Flickorna.

	Försörjningsförmåga			Summa	
	full	halv	ingen		
Med arbete utanför hemmet	29	8	0	37	
I hemmet	10	8	11	29	
Gifta	12	1	—	13	
Fattigvård	—	—	1	1	
Summa	51	17	12	80	
	63.75 %	21.25 %	15 %	100 %	

En i Köpenhamn verkställd undersökning rörande förutvarande hjälpklass elever i 20-årsåldern är så tillvida fullständigare än de ovan nämnda, som den omfattar samtliga från stadens hjälpklasser avgångna elever tillhörande tvenne årgångar, nämligen de som avgått från skolan åren 1920 och 1921. Av gossarna (tillsammans 102) befunnos här 57.5 procent vara i stånd att försörja sig själva, 30.5 procent ägde halv försörjningsförmåga, under det att 12 procent voro helt oförmögna att försörja sig. Av flickorna (inalles 60) ägde 38 procent full försörjningsförmåga, 32 procent halv och 30 procent ingen. Särskilt beträffande flickorna visar den danska undersökningen ett betydligt större antal, som voro oförmögna att ens bidra till sin försörjning. Till en viss grad torde detta bero på det förhållandet, att ett proportionsvis större antal barn hänvisas till hjälpklass i Stockholm och i Göteborg än i Köpenhamn. Hjälpklasserna i de två förstnämnda städerna bestå därför även av barn med något högre intelligensnivå. De refererade undersökningsresultaten visa som synes i övrigt tämligen god överensstämmelse med varandra. En jämförelsevis stor del av de förutvarande hjälpklass eleverna — i vissa fall upp till 90 procent — ha befunnits vara i stånd att helt eller delvis försörja sig själva, under det att en mindre del — 10—30 procent — måste försörjas.¹

De i de svenska undersökningarna förekommande uppgifterna om vilka olika slag av sysselsättningar, som de förutvarande hjälpklass eleverna ägnat sig åt, äro alltför detaljerade för att kunna anföras i sin helhet. Här må endast nämnas, att det ojämförligt största antalet av gossarna erhållit arbete i fabriker och verkstäder, i hantverk och inom grovarbete av olika

¹ Utförliga redogörelser för de ifrågavarande undersökningarna äro publicerade i tidskriften »Hjälpskolan — Værneskolen — Særskolen» år 1930, häfte 1 (Stockholmsundersökningen), år 1932, häfte 1 (Göteborgsundersökningen), år 1927, häfte 3 samt 1929, häfte 2 (Köpenhamnsundersökningen). Liknande undersökningar ha även blivit gjorda i Norge och i Finland. Resultaten av dessa äro också publicerade i »Hjälpskolan etc.» nämligen den norska år 1927, häfte 1 och 2, samt den finska år 1932, häfte 4.

slag. Beträffande flickor äro anställningar i hushåll och fabrik de vanligaste sysselsättningar.

Enligt en i Tyskland år 1927 publicerad undersökning voro av 40 963 förutvarande hjälpklasselver 37 410 eller 91.3 procent sysselsatta med något arbete. Dessa senare fördelade sig på olika yrkesgrenar enligt följande tabell:¹

Gossar	Flickor
Industri 38.56 %	Industri 22.58 %
Hantverk 23.14 %	Yrkesarbete 5.98 %
Jordbruk 17.01 %	Jordbruk 7.03 %
På kontor 1.78 %	På kontor 0.63 %
Andra sysselsättningar 19.04 %	Hushållsarbete (hos främmande) 28.03 %
	Hushållsarbete i föräldrahemmet 29.32 %
	Andra sysselsättningar 6.43 %

Enligt samtliga undersökningar voro ganska många av de förutvarande hjälpklasselverna, särskilt bland gossarna, sysselsatta inom hantverk. Därav följer emellertid icke, att de i annat än undantagsfall äga förutsättningar för fullständig yrkesutbildning för denna verksamhetsgren. Hantverkaren måste i våra dagar försvara sin plats genom att prestera ett kvalitetsarbete, och därtill kräves utom skicklighet och noggrannhet även gott omdöme och förmåga till anpassning. I dessa avseenden håller den psykiskt efterblivne sällan måttet, även om han kan förvärva den rent manuelle färdighet, som kräves. Inom de flesta hantverk, särskilt i större företag, finnas dock sysselsättningar, som kunna passa även den svagt begåvade.

Den i Göteborg verkställda undersökningen innehåller i vissa fall även uppgifter om arbetsförtjänstens storlek, och man finner ganska många, som nå upp till inkomster, vilka visa, att det är fråga om fullvärdiga arbetare i respektive fack. Inom det praktiska förvärvsarbetet finnas icke så få uppgifter, som flertalet förutvarande hjälpklasselver mycket väl skulle kunna sköta. Detta är icke minst fallet inom industrien, där vissa arbeten genom sin enformighet verka tröttande. Den efterblivne kan emellertid finna tillfredsställelse i att utföra dylika okomplicerade arbeten, därför att de passa hans andliga utrustning. De överstiga icke hans krafter och ställa honom icke inför nya och oväntade situationer. Sysselsättningar, i vilka den enskilde arbetaren är hänvisad till sig själv och för det mesta har att handla på eget ansvar, äro däremot icke lämpliga för den efterblivne. De yttre omständigheterna spela dock vid yrkesvalet för honom en mycket betydelse-

¹ Archiv für Soziale Hygiene und Demographie år 1928, sid. 186.

full roll. Under en förståelsefull ledning kan även en sekunda kraft göra skäl för sig på en plats, där han utan sådan ledning skulle komma till korta.

I de svenska uppgifterna rörande förutvarande hjälpklass elever finnas mycket få exempel på anställningar inom jordbruket. Detta sammanhänger givetvis med den omständigheten, att undersökningarna i fråga endast avse barn från storstäder. I och för sig finnas uppenbarligen även inom jordbruket arbeten, som lämpa sig för de psykiskt efterblivna. Erfarenheter såväl hos oss (t. ex. från skyddshem och barnhem) som i utlandet (jfr Tor-now, *Der Lehr- und Bildungsplan der Hilfsschule*, sid. 145) ha emellertid visat, att barn, som vuxit upp under stadsförhållanden, endast i mycket få fall senare kunna finna sig till rätta på landsbygden. Detta gäller måhända i väl så hög grad för de svagt begåvade, vilka i allmänhet ha större svårigheter att anpassa sig i nya förhållanden än normalt utrustade. För efterblivna, som växa upp under landsbygdsförhållanden, är däremot sysselsättning vid jordbruk ofta mycket lämpligt. Som uppfostringsmedel och som en möjlighet till träning av arbetsförmågan, kan dock sysselsättning i lantbruk vara lämpligt även för stadsbarn, t. ex. vid skolhem för efterblivna.

Till sist kunna även några resultat av vissa psykotekniska prov, som blivit utförda vid hjälpskolan i Frankfurt a. M., anföras.¹ Man fann därvid påfallande ofta, att då en elev lyckats lösa en uppgift på ett visst sätt, använde han sedan samma teknik även vid nya prov, ehuru den då icke alls passade. Den efterblivne visade sig sålunda ha svårt för att rätta sitt handlande efter nya krav, och detta resultat stämmer väl överens med den allmänna definitionen av intelligens som förmågan att anpassa sig till nya situationer. Proven visade också många exempel på att dessa elever, då de icke kunde rätt lösa en förelagd uppgift, nöjde sig med en skenlösning. Detta utgör en bekräftelse av den erfarenhet man i allmänhet har av de efterblivna, att de mycket ofta äro nöjda med vad de kunna åstadkomma och sällan äro rädda för att ge sig i kast med uppgifter, som egentligen äro för svåra för dem. Denna egenskap innebär uppenbarligen en betydande risk med avseende på deras förhållande till förvärvsarbetet. Det visar sig, att många ibland dem mycket ofta byta platser. Ej sällan bero dessa platsbyten på oförmåga att sköta det förelagda arbetet och äro följden av ett avskedande, men de äro också i många fall uttryck för överdriven optimism hos den efterblivne och föranledda av ogrundade förhoppningar om att kunna få någonting bättre. De efterblivna behöva icke minst med hänsyn härtill någon, som intresserar sig för dem, och som de med förtroende kunna vända sig till för att rådgöra med, innan de träffa några avgöranden.

¹ Hjälpskolan år 1932, sid. 56.

3. Exempel på förekommande åtgärder till stöd och hjälp åt psykiskt efterbliven ungdom.

Några mer omfattande åtgärder för särskild yrkesutbildning av psykiskt efterbliven ungdom ha, för så vitt de sakkunniga ha sig bekant, i vårt land hittills icke förekommit annat än i Stockholm, där hjälpklassernas skyddsförening utövat en betydelsefull verksamhet. År 1911 upprättade föreningen sålunda en arbetskoloni å en av Stockholms stad upplåten egendom, Lillsjönäs i Bromma socken. Kolonien mottog ett 20-tal elever, såväl gossar som flickor; på somrarna utökades antalet med ett 10-tal barn i skolåldern. Flickorna erhöles utbildning i husligt arbete, sömnad, trädgårds- och husdjursskötsel, gossarna i lantbruksarbete, trädgårdsskötsel och redskaps-slöjd. Arbetskolonien avsåg att bereda hjälp företrädesvis åt de i kroppsligt och andligt hänseende svagast utrustade bland de från hjälpklasserna avgångna lärjungarna, ävensom för sådana, vilka stodo utan föräldrar eller i hemmet ej kunde erhålla lämplig vård. Sedan de någon tid vistats å kolonien, sökte man skaffa dem lämpligt arbete eller ytterligare yrkesutbildning hos någon hantverksmästare. På grund av ekonomiska svårigheter blev emellertid verksamheten efter några år nedlagd.

Sedan år 1932 anordnar nämnda förening i samarbete med södra K. F. U. K. praktiska utbildningskurser för flickor, som genomgått hjälpklass. Torborgsskolan, som denna utbildningsanstalt kallas, har organiserats och ledes av södra K. F. U. K., som för verksamheten erhåller anslag av Stockholms stad. Kurser i hushållsgöromål, sömnad, tvätt och vävning förekomma, och eleverna få i samråd med målsmän och lärare välja den arbetsart de ha bästa anlag för. Utbildningstiden är för hushållsgöromål ett läsår, för sömnad två läsår och för tvätt jämte strykning och mangling omkring ett läsår. I vävnadskursen mottages de mest efterblivna, och deras utbildningstid är av varierande längd. Flertalet av dessa sistnämnda elever tillhöra den kategori, som icke kan försörja sig genom självständigt arbete. Samtliga kurser äro avgiftsfria.

Eleverna erhålla dagligt middagsmål, de flesta kostnadsfritt. Antalet elevplatser uppgår till 36, vilka samtliga under största delen av den tid skolan varit i verksamhet varit besatta. För tillgodoseende av elevernas behov av förströelse och ett gott kamratliv anordnas varje vecka klubb-afton. Ett sommarläger anordnades år 1935 under 10 dagar, och däri deltog de flesta eleverna. För att skolan skall få personlig kontakt med lärjungarnas föräldrar ha dessa tre å fyra gånger varje läsår inbjudits till samkväm, ofta med diskussion. Kostnaderna för sommarläger, klubbafntar och föräldrasamkväm bestridas av hjälpklassernas skyddsförening. Skolans driftskostnader beräknas för år 1936 till 20 000 kronor, vartill Stockholms stad bidrager med 17 000 och hjälpklassernas skyddsförening med 3 000

kronor. Medel till lokalernas iordningställande och utrustning, c:a 25 000 kronor, ha erhållits genom bidrag från skilda håll, bland annat från allmänna arvsfonden och Stockholms stad.

Yrkesutbildning för hjälpklass elever förekommer därjämte vid Stockholms stadsmissions barnhem, Boxtorp. Sedan år 1929 sändas till detta barnhem sådana psykiskt efterblivna gossar i skolåldern, vilka blivit omhändertagna av Stockholms barnavårdsnämnd. De yngre undervisas i den till hemmet hörande hjälpskolan. De äldre åtnjuta undervisning i fortsättningskolan, varjämte möjlighet finnes att för träning och utbildning sys-selsätta dem i vissa slag av praktiskt arbete. Till barnhemmet hör nämligen ett större jordbruk med ladugård och därjämte finnes både snickar- och skräddarverkstad. Av de 17 arbets eleverna, som i december 1935 voro sys-selsatta å hemmet, arbetade 9 vid jordbruket, 6 i snickarverkstaden och 2 i skrädderiet. I regel stanna eleverna på hemmet till 18 års ålder. Elevernas fysiska och psykiska utveckling samt möjligheten att finna lämplig anställning bestämmer tidpunkten för utskrivningen. Platsförmedlingen handhaves av barnhemmets ledning i samarbete med Stockholms stadsmission och barnavårdsnämndens olika organ.

I Tyskland finnes i allmänhet, där hjälpklasser äro inrättade, även särskilda fortsättningskolor (Hilfsberufsschulen) för de förutvarande hjälpskoleeleverna. Beträffande förhållandena i Berlin ha de sakkunniga från vederbörande myndigheter direkt inhämtat, att samtliga förutvarande hjälpskolebarn äro underkastade treårig fortsättningskolplikt. I Gross-Berlin bestrides undervisningen av dessa lärjungar av särskilda fortsättningskollärare, bland vilka de flesta ha specialutbildning för detta arbete. Undervisningen omfattar sex timmar i veckan. Obligatoriska ämnen äro för gossarna modersmål, räkning och praktiskt arbete (bokbinderi, snickeri eller metallarbete) och för flickorna modersmål, räkning, kvinnligt handarbete och hushållsgöromål. I tillgängliga skolverkstäder få eleverna tillfälle att vänja sig att använda enkla maskiner av de slag, som de i förvärvsarbetet ofta bli ställda inför. Huvudsyftet är dock icke att utbilda dem i något bestämt yrke utan att allmänt uppöva deras handlag och därigenom öka deras möjligheter att försörja sig. Vidare finnes vid en kvinnlig yrkesskola en frivillig ettårig utbildningslinje i hushållsgöromål, avsedd för flickor som genomgått hjälpklass. Undervisningen där är daglig och äsyftar utbildning för anställning som hembiträden. För att åstadkomma ett tillförlitligt underlag för yrkesrådgivning och arbetsanvisning införas under hela skoltiden i hjälpklasserna såväl lärarnas som läkarnas fortlöpande iakttagelser rörande varje enskilt barn i en s. k. personalakt. Därjämte utfärdas numera vid skoltidens slut en utförlig redogörelse för varje barn och däri angives, vilka kunskaper och färdigheter barnet uppnått i de olika skolämnena. Särskild vikt lägges vid de iakttagelser som blivit

gjorda under det praktiska skolarbetet (handarbete, slöjd etc.). De sålunda erhållna uppgifterna ställas sedermera till den offentliga yrkesrådgivningens och arbetsförmedlingens förfogande.

Som exempel på mera omfattande åtgärder för direkt yrkesutbildning av psykiskt efterbliven ungdom må Düsseldorf Lehrwerkstätten für erwerbsbeschränkte Jugendliche nämnas. Ur den av sagda utbildningsanstalt år 1932 utgivna 10-årsberättelsen¹ inhämtas, att följande yrken äro företrädade där: kartongtillverkning, korgmakeri, borstbinderi, bokbinderi och inramning, linnesömnad samt skomakeri. Verksamheten bedrivs i stort sett efter privatekonomiska principer och på sådant sätt, att inga anslag krävas för löner och driftskostnader. Härigenom vinnes, att eleverna vänjas vid ett ekonomiskt arbetssätt, varjämte även en viktig anledning till motstånd mot verksamhet av detta slag från de fria yrkesutövarnas sida elimineras. Verkstäderna i fråga äro huvudsakligen avsedda för psykiskt efterblivna, men även andra med nedsatt arbetsförmåga mottagas för utbildning. Under 10-årsperioden 1922—1932 hade sammanlagt 226 elever blivit inskrivna för utbildning, och av dessa voro 176 psykiskt efterblivna, 32 vanföra och 18 med av annan anledning nedsatt arbetsförmåga. Vid 1932 års ingång voro 87 elever alltjämt sysselsatta i verkstäderna, under det att under årens lopp 139 avgått därifrån och i flertalet fall övergått till anställning i den fria arbetsmarknaden. Att antalet avgångna icke var större i förhållande till antalet kvarvarande berodde på att verksamheten tidigare varit av betydligt ringare omfattning. Utbildade elever anmälas kvartalsvis till den offentliga arbetsförmedlingen, som söker placera dem i lämpliga sysselsättningar. I samarbete med Wohlfahrtsamt och Jugendamt lämnas de avgångna stöd och hjälp, då sådan är av behovet särskilt påkallad.

Beträffande åtgärder för hjälpklassungdomens yrkesval och omvårdnad i England, speciellt London, må följande anföras:² »Arbetsministeriet giver ett särskilt anslag till föreningen för omvårdnad av själsligt defekta i London (the London Association for the Mentally Defective) samt till föreningen för omvårdnad av blinda, döva och krymplingar (the After-Care Association for Blind, Deaf and Crippled Children). Dessa föreningar ha i många år sörjt för yrkesutbildning, rådgivning, arbetsförmedling och övervakning av sina skyddslingar.

Inte mindre än nio byråer finnas i olika delar av London, som speciellt syssla med förmedling av dylik arbetskraft. Vanligen göras personliga besök hos kända arbetsgivare för att få anvisningar på enklare sysslor, som med fördel kunna utföras med dylik halv arbetskraft. De som ha särskilda

¹ W. Inhoven, 10 Jahre Lehrwerkstätten für erwerbsbeschränkte Jugendliche, Düsseldorf 1932.

² Vilhelm Helle, Om åtgärder för ungdomens yrkesval och välfärd i England. Pedagogiska skrifter nr 113, Stockholm 1925.

förutsättningar eller talanger i något avseende sändas till särskilt för ändamålet upprättade yrkesskolor (Occupation Centres for the Training of Defective Children), som finnas spridda över hela landet och äro väl utrustade med ändamålsenliga lokaler, skickliga lärare etc. Vid dessa Occupation Centres söker man icke endast utbilda eleverna i ena eller andra avseendet för att härigenom göra dem bättre skickade att kunna nödtorftigt försörja sig på ett hederligt sätt, utan man strävar även efter att utveckla och stimulera hela deras torftiga själsliv.» Enligt uppgifter, som de sakkunniga i januari 1936 erhållit genom svenska legationen i London, har den verksamhet, som tidigare utövades av London Association for the care of the Mentally Defective numera övertagits av London County Council men bedrives dock alltjämt på ungefär samma sätt som förut.

Som exempel på engelsk yrkesskola för psykiskt efterblivna må »Besford Court Catholic Mental Welfare Hospital» i Worcestershire nära Birmingham nämnas. Nämda skolhem började som sinnesslöanstalt men tar numera endast emot sådana psykiskt efterblivna gossar, som äga möjlighet att tillgodogöra sig utbildning för sysselsättning i hantverk. Arbetsutbildning av i högre grad efterblivna (idioter och imbecilla) ligger sålunda numera utanför denna skolas uppgift. Såväl undervisningen som utbildningen och uppfostran äro byggda på noggrant studium av elevernas individualitet och allmänna förutsättningar. För varje elev föras sålunda noggranna anteckningar om företagna prov och om fortlöpande iakttagelser. Åt elevernas kroppsliga välbefinnande och utveckling ägnas mycken omsorg. Man söker vidare att genom uppmuntran och intresseväckande arbete stärka deras självförtroende. Många av dem komma till skolan med en stark känsla av att vara fullständigt odugliga för såväl skolarbete som annan verksamhet. Nu söker man att få dem att tro på sig själva och på sina egna möjligheter. De få klart för sig, att även om de äro svaga i fråga om läsning, så kunna de dock bli duktiga, då det gäller att bruka verktyg och att utföra praktiskt arbete.

Skolan tar emot gossar, som äro över sju år gamla, och behåller dem helst till 20-årsåldern. Undervisning i slöjd meddelas ända från början. Till dess eleverna uppnått 16-årsåldern, användes halva arbetsdagen för manuell sysselsättning, och därefter användes hela dagen till praktiskt arbete. Gossarna utbildas till trädgårdsarbetare, snickare, målare, bleckslagare och murare samt kockar. Hela antalet elevplatser uppgår till över 400. Åtskilliga byggnader och anläggningar vid skolhemmet ha utförts av eleverna själva genom samarbete mellan de olika yrkesgrupperna. Den långa utbildningstiden motiveras med att de svagt begåvade behöva grundlig träning, om de senare skola kunna ta upp konkurrensen med intellektuellt bättre rustade kamrater. I allmänhet bereder det inga särskilda svårigheter att

efter avslutad utbildning skaffa eleverna plats. (Se Marie Pedersen, Intryck fra en studieresa våren 1934. Norsk Skuleblad 1934.)

I flera holländska städer finnes en av kommunen anställd befattningshavare, som har till uppgift att tillhandagå de från hjälpklasserna avgångna eleverna med nödig hjälp och vägledning. I Amsterdam anställdes en sådan befattningshavare år 1921 och i Haarlem 1925. Sedermera har sådan tjänsteman anställts även i Dordrecht, Delft, Arnhem, Vlaardingen och Rotterdam. Ifrågavarande befattningshavare, här benämnd kurator, erhåller uppgift om alla från hjälpklass avgångna elever. Därefter träder han i förbindelse med hemmen och förskaffar sig såväl genom skolan som genom egna iakttagelser uppfattning om varje enskild lärjunge. De klassificeras som A-, B- eller C-arbetare, allt eftersom det synes sannolikt, tivelaktigt eller osannolikt, att de skola kunna försörja sig själva. Vid denna klassificering tages även hänsyn till elevernas karaktär och miljöförhållanden, emedan detta är av synnerligen stor betydelse för vederbörandes försörjningsförmåga. Kuratorn står vidare i förbindelse med ett stort antal arbetsgivare. Under år 1933 förmedlade kuratorn i Amsterdam plats åt cirka 400 förutvarande hjälpskoleelever, och under åren 1921—1933 har det lyckats att skaffa sysselsättning åt cirka 80 procent av de från hjälpklasserna avgångna. Kuratorns omsorg om de unga slutar icke, då han skaffat dem plats. Han står i ständig förbindelse med arbetsgivaren för att höra efter, hur det går för hans skyddslingar, och varje vecka kunna de unga träffa honom på bestämd tid för att få råd och hjälp i sina svårigheter och bekymmer. Även med arbetslösa, som höra till denna kategori av ungdom, står han i kontakt, och de äro skyldiga att varje vecka anmäla sig hos honom. Kortregister är upprättat över samtliga efterblivna, som han står i förbindelse med.

I Amsterdam ha vidare på kuratorns initiativ upprättats tvenne arbetsstugor, en för män med ett 80-tal platser och en för kvinnor med 35 platser. Där mottagas för sysselsättning sådana mycket efterblivna, som ej kunna få arbete på annat sätt, men som å andra sidan ej äro så hjälplösa, att de böra omhändertagas på anstalt. De som äro sysselsatta i dessa arbetsstugor erhålla någon ersättning för sitt arbete. Kostnaderna bestridas dels genom kommunala bidrag och dels genom inkomster av försålda arbetsprodukter.

Ovanstående redogörelse för holländska förhållanden, vilken huvudsakligen är hämtad ur Marie Pedersens förut anförda reseberättelse, har genom svenska legationens i Haag försorg granskats av den tjänsteman, som i Amsterdam omhänderhar den fortsatta omvårdnaden av förutvarande elever vid den särskilda undervisningen (buitengewoon onderwijs) för psykiskt efterblivna barn. Denne tjänsteman, herr P. de Boer, har därjämte lämnat följande kompletterande upplysningar:

Bedömandet av de elever, som skola lämna skolan, sker medelst tre frågeformulär, vilka ifyllas av skolans föreståndare och lärare, av skolläkaren samt av tjänstemannen för fortsatt omvårdnad. Bedömandet och tillvägagångssättet är enhetligt reglerat i de olika städerna, så att utbyte av uppgifter kan äga rum. Den fortsatta omvårdnaden har till syfte att vara ett socialt patronat (skyddsinstitution) för de psykiskt efterblivna. Jämte regelbunden kontakt, kontroll och tillsyn samt beredande av för dem lämpad sysselsättning försöker man att genom regelbunden förbindelse med föräldrarna, arbetsgivare, officiella organ såsom fattigvården, barnpolisen, barn-domstolar, domstols- och polismyndigheter, i sammanhang med arbetarförsäkringen inrättade kommissioner o. s. v. förekomma svårigheter och eventuellt genom råd eller åtgärder begränsa eller undanröja desamma. Genom denna sociala skyddsinstitution ökas möjligheten för de psykiskt efterblivna att fortfarande få leva i det fria samhället; nödtvånget till internering å anstalt inskränkes i betydlig mån. Den viktigaste förutsättningen för att kunna stanna i hemmet och i fritt samhälle, nämligen regelbundet arbete, kan icke för de lägst stående uppfyllas genom anskaffande åt dem av avlönat arbete hos en arbetsgivare. Dessa lågt stående bland de psykiskt efterblivna äro odugliga härför. För dem har man funnit en annan utväg genom inrättandet av särskilda arbetsplatser (arbetsstugor), kallade arbetsinrättningar för psykiskt undermåliga. Dessa inrättningar äro att betrakta såsom uppehållsplatser för dagen, varest eleverna hållas regelbundet sysselsatta under sakkunnig ledning. Sådana arbetsstugor finnas numera på 18 orter. Sammanlagt arbetade den 1 januari 1935 i dessa arbetsstugor 434 manliga och 111 kvinnliga skyddslingar. Denna sysselsättning har ett mycket gynnsamt inflytande på deras uppträdande i hemmet. I många fall undvikas internering. Endast i Haarlem äro dessa arbetsstugor kommunala inrättningar. Å alla övriga orter tillhöra de föreningar eller stiftelser.

I våra grannländer har frågan om åstadkommande av arbetscentraler för de svagast utrustade av hjälpklassernas elever sedan lång tid varit föremål för uppmärksamhet. I Köpenhamn har alltsedan år 1915 Værneforeningen för svagt begavet Ungdom varit verksam för detta syftemål. För närvarande upprätthåller nämnda förening dels en utbildningskurs i husligt arbete för flickor, dels tvenne vävstugor för gossar, där arbetet bedrivs halvmaskinellt under ledning av en yrkesutbildad vävmästare och skötes som affärsföretag. Dessutom upprätthåller föreningen ett mindre hem, Værnebo, där bostad och arbete beredas åt psykiskt efterblivna flickor, vilka antingen sakna egna hem eller av olika anledningar icke lämpligen kunna vistas i de egna hemmen. I Oslo är sedan år 1933 ett Arbeidshjem (externat) för svagt begåvade upprättat, där tills vidare ett tiotal flickor beredas sysselsättning med vävning.

4. Motivering och förslag.

a. Den fortsatta undervisningen.

I gällande fortsättningsskolestadga (§ 56) föreskrives, att minderåriga, som avgått från folkskolan utan fullständigt avgångsbetyg — hit höra så gott som undantagslöst hjälpskolans elever — skola beredas fortsatt undervisning i syfte att befästa och fullständiga folkskolans lärokurs. Detta skall ske antingen i en särskild för dem anordnad s. k. repetitionsskola, eller, om antalet barn av detta slag är synnerligen ringa, tillsammans med övriga lärjungar antingen i den vanliga fortsättningsskolan eller folkskolan, därest detta kan ske utan förfång för undervisningen. Beträffande undervisningens omfattning och fördelning gälla för repetitionsskolan samma bestämmelser som för den egentliga fortsättningsskolan. Den skall sålunda omfatta minst 360 undervisningstimmar fördelade på två år. I skoldistrikt, som anordnat obligatorisk 7:e årsklass, kan dock under vissa förutsättningar fortsättningsskolan för sådana lärjungar, som lämnat folkskolan med godkänt avgångsbetyg enligt § 47 i folkskolestadgan, bestå av endast en årskurs med ett lägre antal undervisningstimmar än 360, dock ej mindre än 180 (§ 6 mom. 2). Denna sista bestämmelse är även tillämplig för lärjunge, som vid läsårets slut avgått enligt § 48 i folkskolestadgan från högsta klassen i sju-årig folkskola (§ 56 mom. 2). Man torde få tolka sistnämnda bestämmelse så, att även repetitionsskolan i skoldistrikt med obligatorisk sjunde klass må kunna ordnas som ettårig för lärjungar, som fullständigt genomgått en i sådant distrikt anordnad hjälpskola. Med hänsyn till att de efterblivna äro i särskilt stort behov av det stöd och den ledning, som den fortsatta undervisningen är avsedd att giva de unga, kunna starka skäl anföras för en utsträckning av deras fortsättningsskoleplikt, men å andra sidan äro de i allmänhet minst ett år äldre än övriga barn, redan då de sluta folkskolan. En obligatorisk skolgång för dem vid avsevärt högre ålder än som är regel för andra barn skulle också kunna bli till hinder för deras anställning i arbete och därigenom bidra till att väcka ovilja mot skolan och även försvåra överflyttning av barn till hjälpklass. De sakkunniga äro därför av den mening, att de förutvarande hjälpklass eleverna ej böra åläggas skolplikt i fortsättningsskolan under längre tid än övriga barn i samma skoldistrikt. Den särskilda hjälp och vägledning, som de behöva, bör beredas dem på annat sätt, varom mera längre fram.

Lärjungar, som med goda vitsord genomgått hela den för folkskolan bestämda lärokursen, kunna erhålla fortsatt undervisning i folkskolans högre avdelning, där sådan är upprättad (folkskolestadgan §§ 5 och 45). Den allmänna folkskolestadgan innehåller inga bestämmelser om fortsatt undervisning av detta slag för lärjungar, som lämnat skolan enligt § 48, men i den för Stockholms stad gällande särskilda folkskolestadgan finnes ett till-

lägg till § 45 rörande högre avdelning för barn, som genomgått hjälpskolan, och i överensstämmelse därmed har en frivillig åttonde klass där blivit inrättad som påbyggnad på hjälpklasserna. Av 136 lärjungar, som vid slutet av vårterminen 1935 erhöilo avgångsbetyg från hjälpklass vid Stockholms folkskolor, fullgöra enligt folkskoledirektionens uppgifter under innevarande läsår 116 sin skolplikt i förutnämnda åttonde klass. Högre avdelning av detta slag kan givetvis icke komma till stånd annat än i ett fåtal av våra större städer, men möjlighet att ordna fortsatt undervisning för de efterblivna på detta sätt bör dock finnas, och i § 45 i den allmänna folkskolestadgan bör sålunda enligt de sakkunnigas mening intagas en bestämmelse härom, såsom redan har skett i den för Stockholm gällande folkskolestadgan (jfr sid. 148).

Från samtliga skoldistrikt i riket, där hjälpklasser voro anordnade under läsåret 1934—1935, ha de sakkunniga inhämtat uppgifter bland annat om hur den fortsatta undervisningen är ordnad för de lärjungar, som avgått från hjälpklass. Därav inhämtas, att särskilda repetitionsskoleavdelningar för sådana lärjungar icke förekomma annat än i mycket få fall. I allmänhet fullgöra de sin fortsättningsskoleplikt tillsammans med övriga lärjungar, som avgått från den egentliga folkskolan enligt § 48 i folkskolestadgan. På några orter bilda de förutvarande hjälpskoleeleverna egna avdelningar vid undervisning i de teoretiska ämnena, men undervisas tillsammans med fortsättningsskolans övriga elever i praktiskt arbete. Det förekommer också, att de efterblivna lärjungarna helt befrias från fortsättningsskolans teoretiska undervisning, men deltaga i den praktiska (slöjd, skolkök etc.) tillsammans med övriga lärjungar. Fullständig befrielse (enligt § 27) från fortsatt skolplikt synes icke förekomma i någon större utsträckning i de skoldistrikt, där hjälpklasser äro inrättade. Däremot förekommer det, att lärjungar, som erhållit avgångsbetyg från sådan klass, få fullgöra sin fortsättningsskoleplikt genom att gå kvar i hjälpklassen under minst det antal timmar, som svarar mot fortsättningsskolekursen. I Stockholm fullgöra, som förut blivit nämnt, de flesta hjälpskolebarnen sin fortsättningsskoleplikt i högre avdelningen, åttonde klass.

Namnet repetitionsskola och dess i stadgan angivna syfte att »befästa och fullständiga folkskolans lärokurs» antyda, att en fortsättningsskola av detta slag icke är avsedd att vara en ungdomsskola i vanlig mening utan en direkt fortsättning på barndomsskolan med läsning, skrivning och räkning som huvudämnen. Men de skäl, som tala för att den för psykiskt efterblivna avsedda undervisningen redan på folkskolestadiet bör vara praktiskt betonad och i största möjliga utsträckning anslutas till manuella selsättningar, framstå med oförminskad styrka beträffande det stadium, varom här är fråga. Därjämte bör enligt de sakkunnigas mening den fortsatta undervisningen för dessa barn i främsta rummet vara inriktad på att

underlätta deras inträde i förvärvsarbetet. Verklig yrkesutbildning kan icke komma i fråga i fortsättningsskolan, men väl en fortsatt allmän uppövning av lärjungarnas handlag och en inövning av nyttiga arbetsvanor, som äro ägnade att öka elevernas användbarhet i förvärvsarbetet. För gossarnas del är sålunda sysselsättning i skolverkstad, då sådan står till buds, synnerligen önskvärd eller som ersättning därför undervisning i trä- eller metallslöjd lämpad för deras utveckling och för det åldersstadium de befinna sig på. Även mera direkt yrkesbetonade arbetsarter, sådana som bokbinderi eller skomakeri, kunna anbefallas. För flickornas del är undervisning i hushållsgöromål och sömnad synnerligen lämplig. För både gossar och flickor bör trädgårdsskötsel kunna ifrågakomma, om möjlighet finnes att anordna dylik undervisning. Den teoretiska undervisningen bör så nära som möjligt ansluta sig till det manuella arbetet och meddelas i enlighet med de grundsatser, som gälla för undervisning i hjälpklass. Huvudsyftet med såväl den teoretiska som praktiska undervisningen bör vara att fostra och vägleda de unga; och det är bättre att begränsa undervisningen till ett mindre område, som lämpar sig för åskådlig och intresseväckande behandling, än att för fullständighetens skull medtaga stora kurser, som endast flyktigt kunna behandlas. Ett av de sakkunniga utarbetat förslag till tim- och kursplaner för fortsättningsskolor av detta slag återfinnes som bilaga 2 till detta betänkande.

Fortsättningsskolan för de psykiskt efterblivna barnen bör sålunda icke enbart och icke ens i främsta rummet vara en repetition av förut behandlade kurser utan en praktisk ungdomsskola, som med tillbörlig hänsyn till lärjungarnas förutsättningar och tidigare utbildning har att förbereda dem för deras levnadsyrke och såmedelst befordra deras medborgerliga duglighet. Det nuvarande namnet repetitionsskola bör därför enligt de sakkunnigas mening utbytas mot ett lämpligare, och det torde då ligga nära till hands att i analogi med de redan brukliga namnen hjälpklass, hjälpskola införa beteckningen hjälpfortsättningsskola eller kanske hellre fortsättningshjälpsskola. Denna bör i likhet med den egentliga fortsättningsskolan kunna vara allmän eller yrkesbetonad och i sistnämnda fallet med anslutning till någon för efterblivna lämplig praktisk verksamhet. För gossarnas del torde, som redan blivit nämnt, enkelt verkstadsarbete vara mycket lämpligt, emedan detta kan vara en god förberedelse för anställning i fabriker och verkstäder, vilket enligt de gjorda undersökningarna blir den sysselsättning, som de förutvarande hjälpskoleeleverna i mycket stor utsträckning komma att ägna sig åt. För flickorna åter synes den fortsatta undervisningen böra i främsta rummet ansluta sig till det husliga arbetet.

Enligt gällande bestämmelser rörande avlöning åt lärare vid fortsättningsskola (kungl. kung. nr 587 år 1932) utgå avsevärt lägre timarvoden för undervisning i ersättningsskola (repetitionsskolan inbegripen) än för

undervisning i den egentliga fortsättningsskolan. Det är emellertid uppenbart, att handledningen av efterblivna barn i flera avseenden är mera krävande än undervisningen av normalt utrustade. Det är också vanligt, att lärare i hjälpklass på folkskolestadiet erhåller visst tillägg utöver vanlig lärarelön, och de sakkunniga ha i annat sammanhang föreslagit en sådan anordning (jfr sid. 25). Det är under sådana förhållanden icke rimligt, att en lärare skall erhålla lägre avlöning vid undervisning i repetitionsskola än vid motsvarande tjänstgöring i vanlig fortsättningsskola. De sakkunniga vilja fördenskill föreslå, att den författningsskoleligt fastställda minimiavlöningen för undervisning i fortsättningsskola för efterblivna lärjungar (fortsättningshjälpsskola, repetitionsskola) måtte bestämmas så, att den utgår med minst samma belopp som för undervisning i allmän, respektive yrkesbetonad fortsättningsskola av vanlig slag.

En betydande svårighet, då det gäller att ordna den fortsatta undervisningen för de psykiskt efterblivna, ligger i den omständigheten, att antalet lärjungar av detta slag på de flesta orter är så ringa, att önskvärd uppdelning icke kan ske. I allmänhet sammanföras i den nuvarande repetitions-skolan både de elever, som under sin skoltid gått i hjälpklass, och de som avgått från vanlig skolklass enligt § 48 i folkskolestadgan. Det rör sig i sistnämnda fall i allmänhet om sådana barn, som under sin skoltid blivit kvarstannare och som uppnått skolålderns slut, innan de hunnit genomgå högsta klassen eller, om de vid avgången tillhört denna, ej kunnat erhålla godkända betyg därifrån. Mot detta system kan invändas, att en del av de elever, som genom denna anordning sammanföras med de förutvarande hjälpklassbarnen, icke äro i högre grad efterblivna och att beträffande en eller annan bland dem den defekt, som fått till följd, att de icke inhämtat folkskolans kurser på ett tillfredsställande sätt, måhända är av moralisk art. Gemensamt för dem som numera avgå från folkskolan enligt § 48 i folkskolestadgan är dock, att de icke äga tillräcklig fallenhet för skolarbetet för att i vanlig ordning genomgå och avsluta skolan, och under sådana förhållanden ha de säkerligen i fortsättningen största nyttan av en individualiserad handledning och en praktiskt betonad undervisning sådan som hjälpfortsättningsskolan avser att skänka. De sakkunniga äro sålunda av den meningen, att denna fortsättningsskola liksom tidigare repetitionsskolan i regel bör vara avsedd för samtliga lärjungar, som avgått från folkskolan utan fullständigt avgångsbetyg, vare sig de under sin skoltid tillhört hjälpklass eller undervisats i vanlig skolklass. Från orter, där fortsättningshjälpsskola ej kan upprättas, torde lärjungar åtminstone i vissa fall genom skolskjuts eller inackordering kunna beredas tillfälle till undervisning i sådan skola på annan ort. Statsbidrag för detta ändamål bör utgå enligt samma grunder som till bestridande av kostnaderna för centralisering av fortsättningsskoleväsendet (kungl. kung. av den 30 dec. 1932, sv. förf.-saml. nr 589).

I övriga fall, då icke heller den nu senast nämnda utvägen står till buds, torde den fortsatta undervisningen för de psykiskt efterblivna för närvarande icke kunna ordnas på annat sätt än som hittills brukat ske, d. v. s. tillsammans med skolans övriga lärjungar. Under förutsättning att lämplig sysselsättning kan ordnas för den efterblivne, torde i sådana fall befrielse från fortsättningsskolepliktens fullgörande kunna komma i fråga (jfr § 27 i folkskolestadgan). I den vanliga fortsättningsskolans praktiska arbete — skolkök och slöjd etc. — kunna de dock lämpligen beredas tillfälle att delta. Skoldistriktet böra dock även i dessa fall på annat sätt lämna de efterblivna nödig hjälp och vägledning vid deras utträde i livet.

b. Arbetsförmedling, yrkesutbildning och annan eftervård.

De efterblivnas svårigheter att reda sig i förvärvsarbetet bero icke endast på oskicklighet i fråga om att utföra förekommande arbeten på ett tillfredsställande sätt utan även på oförmåga att själva tillvarataga och utnyttja de möjligheter till sysselsättning, som kunna finnas, varjämte även deras målsmän mången gång sakna insikt och förmåga att på ändamålsenligt sätt ordna för deras framtid. Vid utträdet i livet och under de första ungdomsåren är fördenskull en hjälpande hand starkt av behovet påkallad för flertalet efterblivna, om icke ett onödigt stort antal ibland dem efter en tid av sysslolöshet och upprepade misslyckanden skall utvecklas till permanenta understödstagare, lösdrivare eller rent av lagbrytare. Här fordras att samhället på något sätt tar sig an dessa unga och hjälper dem till rätta under deras mer än vanligt bekymmersamma övergångsår. En verksamhet av det slag, som här åsyftas, är i vårt land redan prövad beträffande de vanföra. Ända från vanförestalternas tillkomst har man där sökt att efter utbildningstidens slut ordna möjlighet till utkomst för eleverna och i detta syfte bistått dem på mångahanda sätt. Arbetet härmed har emellertid efter hand tagit sådan omfattning, att en särskild institution för ändamålet upprättats å anstalterna, nämligen kuratorsinstitutionen, och sedan 1932 års riksdag beviljat statsanslag till densamma, är den numera erkänd som en nödvändig och betydelsefull del av vanförevården. Kuratorn har bland annat till uppgift att lämna de utskrivna eleverna råd och anvisningar, då de skola börja inom sina respektive yrken, att genom korrespondens med hemortsmyndigheterna söka intressera dessa för de vanföras försörjningsmöjligheter, och att under åren närmast efter utskrivningen i allmänhet hjälpa och bistå dem. Kuratorn skall vidare, i den mån det är möjligt för honom, stå i kontakt med existerande arbetsförmedlingar i syfte att på den vägen bereda arbete åt anstaltens förutvarande patienter och elever. I detta sammanhang erinras även om den liknande anordningen i vissa holländska städer till stöd och hjälp för psykiskt efterbliven ungdom (jfr sid. 72). De sakkunniga vilja livligt förorda, att en kuratorsverksamhet måtte

komma till stånd för de psykiskt efterblivna även hos oss. I vissa större städer torde en verksamhet av detta slag kunna ge full sysselsättning åt en eller flera befattningshavare, men på mindre orter bör uppgiften i fråga kunna skötas som bisyssla, och det torde i sådana fall i allmänhet vara lämpligast att anförtro densamma åt någon hjälpklasslärare eller någon annan med barn- och ungdomsvård förtrogen person. Det är uppenbart, att kuratorn för de efterblivna under alla förhållanden bör stå i livlig kontakt med skolan. De officiella anteckningar (personalakter), som under skoltiden förts om hjälpklassbarnen, böra ställas till förfogande och av kuratorn utnyttjas, då det gäller att ge råd och anvisningar angående yrke och sysselsättning. Då någon erfarenhet om hur en kuratorsinstitution för psykiskt efterblivna bör organiseras och efter vilka linjer dess verksamhet skall bedrivas ännu icke finnes i vårt land, torde det för närvarande icke vara lämpligt att fastställa några bestämda regler för densamma. Det bör stå vederbörande lokala organ fritt att inrätta och anpassa den efter förhåndenvarande förhållanden.

För att höja de efterblivnas arbetsduglighet och sålunda öka deras möjligheter till självförsörjning bör, som redan tidigare vid upprepade tillfällen framhållits, undervisningen såväl i hjälpklasserna som i fortsättningskolan givas en praktisk inriktning, som bland annat även kan bidra till att uppöva lärjungarnas manuella färdigheter. Någon verklig yrkesutbildning kan dock ej meddelas på detta sätt. I den mån de förutvarande hjälpklassleverna kunna erhålla sysselsättning i något för dem lämpligt arbete, torde många av dem på den vägen kunna få en för framtiden värdefull utbildning och arbetsträning. Det bör vara en av kuratorns angelägnaste uppgifter att söka placera så många som möjligt av de efterblivna i sysselsättningar, som ge möjlighet till utbildning och fortsatt anställning. Denna uppgift skulle i hög grad underlättas, om det funnes anslag till att lämna yrkesutövare, som utbilda förutvarande hjälpklasslever för lämpliga sysselsättningar, någon ersättning härför. Det är uppenbarligen av synnerligen stor betydelse, att den efterblivne vid anställning för utbildning kommer till arbetsgivare och arbetsledare, som ha en smula förståelse för honom och som i förväg äro informerade om hans svagheter, så att de ej vid en senare upptäckt därav bli överraskade och kanhända omedelbart avskeda honom. Även i detta avseende har kuratorn en viktig uppgift att fylla.

I yrkesundervisning, som är avsedd för normalt utrustade lärjungar, kunna de efterblivna i regel icke deltaga med verkligt utbyte. I Stockholm har man, som redan tidigare blivit omnämnt, för efterblivna flickor i den s. k. Torborgsskolan ordnat särskild yrkesutbildning omfattande hushållsgöromål, tvätt, sömnad och vävning. För gossarnas vidkommande ha i Stockholm ännu inga liknande åtgärder blivit vidtagna. Det skulle vara

högeligen önskvärt, att åtminstone i större städer dylika utbildningsanstalter kunde komma till stånd för såväl gossar som flickor. Genom en grundlig utbildning och träning i passande yrken skulle de ungas möjligheter att vinna anställning i den fria arbetsmarknaden i hög grad ökas, och de skulle därigenom bli bättre tryggade mot arbetslöshet, eftersom väl utbildad arbetskraft i regel finner varaktig sysselsättning lättare än annan. Det synes ligga närmast till hands, att kurser även av detta slag upprättades i samband med de på respektive orter befintliga yrkesskolorna.

För efterblivna, som inneha sysselsättning men som sakna egna hem, borde i de större städerna finnas tillgång till s. k. lärlingshem, där de unga kunde erhålla bostad, vård och tillsyn. Liksom fallet är beträffande Stockholms stads lärlingshem, vilka närmast äro avsedda för från skyddshem utskrivna ungdomar, skulle de intagna betala för sig i den mån de ha inkomster. I förbindelse med ett sådant för efterblivna avsett lärlingshem borde även anordnas någon form av arbete, där de unga skulle sysselsättas, då de ej ha annat arbete, och där borde även sådana efterblivna, som bo i egna hem i staden men som äro utan arbete, kunna för någon tid emottagas till sysselsättning och arbetsträning.

För att kunna ge psykiskt efterbliven ungdom från mindre orter möjlighet till lämplig sysselsättning och arbetsträning skulle en utbildningsanstalt sådan som Besford Court (se sid. 71) eller Stockholms stadsmissions barnhem, Boxtorp, vara en betydelsefull tillgång. En yrkesskola av detta slag kunde lämpligen organiseras i anslutning till ett hjälpskoleinternat avsett för sådana efterblivna barn, som barnavårdsnämnderna på skilda orter omhändertaga (jfr sid. 32). De sakkunniga äro icke i tillfälle att framlägga ett utarbetat förslag om någon utbildningsanstalt av detta slag, men vilja dock framföra den tanken, att man för detta ändamål skulle kunna använda någon av de skolanläggningar, som vid en förestående omorganisation av skyddshemsverksamheten måhända komma att bli överflödiga. (Jfr skyddshemssakkunnigas betänkande, förra delen sid. 47.)

c. Åtgärder för sysselsättning och arbetsträning av hjälpskolans mest efterblivna lärjungar.

Bland ett större antal förutvarande hjälpklass elever finnas alltid några, vilka på grund av mycket stor efterblivenhet, utpräglad manuell oskicklighet eller dylikt icke lämpligen kunna placeras varken i yrkesutbildningsanstalter eller i förvärvsarbete. Enda sättet att bereda dessa sysselsättning utanför det egna hemmet är därför att för dem inrätta särskilda arbetshem eller arbetsstugor. I Stockholm torde för flickornas vidkommande ett självständigt utbyggande av Torborgsskolans vävstuga kunna vara en lösning av frågan. Genom att under tillräckligt lång tid tränas i enkelt arbete kunna säkerligen åtskilliga även bland dessa bibringas en viss arbetsduglighet, så

att de åtminstone kunna bidra till sin försörjning. Men även frånsett denna möjlighet är det synnerligen önskvärt, att de efterblivna på något sätt beredas sysselsättning, enär de i annat fall lätt kunna bli en fara för samhället (jfr sid. 72).

VII. LÄRARUTBILDNINGEN.

Överallt i olika länder, där undervisning för psykiskt efterblivna barn anordnats, har för eller senare frågan om lärarutbildning för dylik undervisning blivit aktuell. Gången av denna angelägenhets ordnande har därvid varit ungefär följande. Intresserade lärare ha först på egen hand försökt förvärva erforderlig insikt genom studier och besök hos andra lärare, bland annat vid sinnesslöanstalter, senare ha mer eller mindre tillfälliga kurser anordnats, och därefter har hjälpklasslärarutbildningen fått en fastare organisation såsom en längre permanent kurs. Slutligen har den på vissa håll ordnats i anslutning till ett universitet eller vid en högskola eller ett seminarium, dit man sammanfört all lärarutbildning för lärare för defekta barn av olika slag (blinda, dövstumma, hörselsvaga, synsvaga, vanföra, sinnesslöa, lindrigt psykiskt efterblivna, barn med talfel, svåruppfostrade och vanartiga barn). Så har t. ex. saken ordnats på vissa håll i Schweiz, Tyskland, Ungern och Österrike (se bilaga 5).

I England är här ifrågavarande lärarutbildning mera oenhetlig. En följd av år har enligt uppgifter i tidskriften *Hjälpskolan* för år 1931 utbildning skett vid folkskoleseminarier, dels som en del av den ordinarie kursen, dels skild från denna genom kurser av olika längd, stundom ettåriga. Kurser ha även anordnats av *The Central Association for Mental Welfare*, dels kortare på tre veckor, dels längre på tio veckor. Deltagarna i de längre kurserna ha åtnjutit tjänstledighet med full lön.

Även i Förenta Staterna är denna lärarutbildning olikartad. Enligt uppgifter från år 1931 i *Die Hilfsschule 1933* ha *Teachers Colleges*, *Normal Schools* eller universitet inrättat kortare kurser för utbildning av lärare för psykiskt efterblivna barn. Stundom utgöres förberedelsen endast av åhörande av en föreläsningsserie. Vid vissa lärarutbildningsanstalter och universitet finnas fasta kurser för utbildande av lärare och inspektörer för specialklasser. Vid universiteten förekomma stundom kliniskt studium och seminarieövningar angående uppfostran av utvecklingshämmande barn (*exceptional children*). Såsom förbildning kräves av de studerande: allmän psykologi, pedagogisk psykologi, barnpsykologi, intelligensundersökningar, flerårigt bevisande av lärarutbildningsanstalt eller akademisk bildning och flerårig undervisningsvana, särskilt på lågstadiet.

I Danmark anordnas utställningar och föredrag vid *Dansk Værneskoleforenings* årsmöten. På initiativ av föreningen hölls den 21 september—17 oktober 1931 en kurs för hjälpklasslärare, vilken delvis var förlagd till *Lærerhøjskolen* i Köpenhamn.

Även i Norge ha tillfälliga kurser anordnats för hjälpklasslärare. Den senaste hölls i Oslo av *Norsk Særskoleforbund* den 18—23 februari 1935. Huvudpunkten på programmet var intelligensmätning.

Då under 1900-talets första år hjälpklasser började anordnas i ett flertal städer i Sverige, fanns icke tillfälle till någon specialutbildning för lärare vid dylika klasser. I ett och annat samhälle anställdes vid hjälpklass lärarinnor, som utexaminerats från Slagsta seminarium för utbildning av lärare vid sinnesslöanstalter. Flera utmärkta lärarkrafter och många värdefulla erfarenheter ha på den vägen kommit hjälpklasserna till godo. Men som den normala utbildningsvägen för hjälpklasslärare lämpar sig icke Slagsta seminarium, då hjälp skolans lärare böra ha erfarenhet från undervisning av normala barn och hjälpklasserna erbjuda helt andra problem än sinnesslöanstalterna, vartill kommer, att Slagsta seminarium helt tages i anspråk för sin huvuduppgift.

Enär behovet av utbildning gjorde sig starkt känt, anordnades tillfälliga utbildningskurser, nämligen i Stockholm år 1921, i Göteborg år 1924 och i Malmö år 1926. Till kursen i Stockholm hade 1920 års riksdag anvisat på extra stat ett förslagsanslag på 4 300 kronor. Kungl. Maj:t uppdrog åt skolöverstyrelsen att anordna kursen, som ägde rum den 15 augusti—1 september 1921. Programmet upptog bland annat: barnpsykologi, framför allt barnens känslö- och viljeliv, nervösa rubbningar hos barn samt valda psykologiska frågor med didaktisk tillämpning, praktiska uppfostringsspörsmål beträffande hjälpklassbarn, talrubbningar samt hjälp skolans historia, utveckling och organisation; behandling av metodiska spörsmål, hembygdsundervisningen med sinnesövningar, kristendomsundervisningen, räkneundervisningen, den första modersmålsundervisningen; arbetsövningar och åskådningsteckning; auskultation vid Stockholms hjälpklasser; demonstration av undervisningsmateriel. Av kursens 21 deltagare åtnjöto 18 dagtraktamente à 7 kronor jämte ersättning för halva resekostnaden.

Kursen i Göteborg, som i viss mån hade karaktär av kongress, var anordnad av sydsvenska hjälpskoleföreningen. Den ägde rum den 2—9 januari 1924 och hade 120 deltagare. Programmet upptog bland annat: hjälp skolans historik, lärarutbildning för hjälpskoleväsendet, psykologi och intelligensforskning, moraliskt defekta barn, talteknik och talrubbningar, skolan och de döva, hjälpskolemetodik.

Kursen i Malmö, som ägde rum den 7—9 januari 1926, var anordnad av föreningen Malmö folkskolors lärarkurser. Den besöktes av 107 deltagare. Föredrag höllos bland annat över följande ämnen: intelligensdefekter och intelligensundersökning, om lomhörda barn och deras undervisning samt om metodiska ämnen. Några av de hållna föredragen utgavos i tryck under titeln: Arbetet i hjälp skolan. Malmö 1926.

År 1923 togs ett nytt initiativ i hjälpklasslärarutbildningsfrågan, då rektor vid folkskoleseminariet i Stockholm i skrivelse till skolöverstyrelsen framlade ett förslag att vid nämnda folkskoleseminarium åvägabringa utbildning för denna lärarpersonal. Med anledning av framställningen gjorde skolöverstyrelsen en hemställan till Kungl. Maj:t, vilken resulterade i att proposition i ärendet framlades till 1925 års riksdag, som anvisade medel för ändamålet.

Den första kursen ägde rum vårterminen 1926. Sedan var en dylik kurs anordnad varje hösttermin under åren 1926—1932. Kursen omfattade varje gång 100 dagar. Antalet deltagare var fastställt till högst åtta i varje kurs. De sökandes antal ökades år för år och utgjorde år 1932 23. I de 8 kurser, som varit anordnade, ha sammanlagt 61 lärare deltagit, därav 15 manliga och 28 kvinnliga folkskollärare, 16 småskollärarinnor, 1 sinnesslölärarinna och 1 privatskolelärarinna. Varje år utgick till högst sex deltagare dagtraktamente à 2 kronor 50

öre per dag. Villkoret för dylikt traktamente var, att vederbörande skoldistrikt för enahanda ändamål tillskjutit minst lika stort belopp.

Det visade sig, att lärare hindrades att delta i kursen, på grund av att de under den tjänstledighet från sina lärarbefattningar, som de måste åtnjuta, nödgades avstå en väsentlig del av sina avlöningsförmåner. På initiativ av skolöverstyrelsen bestämdes därför vid 1927 års riksdag, att ordinarie eller e. o. lärare vid folkskola skulle erhålla ersättning för vad de för deltagande i kursen finge avstå utöver $\frac{1}{4}$ av den kontanta begynnelselönen, d. v. s. att deras förlust av avlöningsmedel icke skulle bli större än vid tjänstledighet för sjukdom.

Kursens anordning var i stort sett densamma hela tiden. Kursdeltagarna hade efter en tids auskultering undervisningsserier, dels i den hjälpklassavdelning, som med hänsyn till kursen upprättats i seminariets övningsskola, dels i Stockholms stads hjälpklasser, från år 1928 även i Stockholms stads externat för bildbara sinnesslöa. Utom auskultering och undervisning omfattade kursen föreläsningar i barnpsykologi, barnaålderns psykopatologi, intelligensmätningar, talrubbnings-, hjälpskolans historia och organisation, barnavårds- och fattigvårdslagstiftning samt föreläsningar över metodiska frågor. I utbildningen ingingo även kurser i arbetsövningar, i talteknik och de sista åren i rytmik. Höstterminerna år 1926 och 1931 åhördes en del av föreläsningarna även av deltagare i en utbildningskurs för lärare för hörselsvaga barn, som anordnats av föreningen De dövas väl.

I framställning rörande anslagsäskanden hos riksdagen för budgetåret 1933—1934 yttrade skolöverstyrelsen, att de skäl, som föranlett anordnande av särskild utbildningskurs för hjälpklasslärare, syntes överstyrelsen med styrka tala för ett fullföljande av denna verksamhet. Med hänsyn till det statsfinansiella läget och då granskningsnämnden hemställt, att anslaget till kursen måtte tillfälligt indragas, hade överstyrelsen funnit sig icke böra begära något anslag till utbildningskurs för lärare vid hjälpklasser för psykiskt efterblivna barn för läsåret 1933—1934.

Koncentration av utbildning av lärare för defekta barn.

När de sakkunniga haft att överväga frågan om hjälpklasslärarutbildningens organisation i vårt land, ha de icke kunnat undgå att stanna inför den frågan, om icke även i Sverige tidpunkten skulle kunna vara inne att åstadkomma en koncentration av lärarutbildningen för olika slag av defekta barn. Hithörande discipliners vetenskapliga utveckling har nämligen fört med sig en allt klarare insikt om sambandet mellan de olika grenarna av arbete för i något avseende hämmade barn. Detta sammanhänger direkt med psykologiens utveckling från en elementpsykologi, som studerar t. ex. de olika sinnena vart för sig, till gestalt- eller strukturpsykologi, som tager sikte på hela människan. Man uppfattar alltså inte längre en blind eller en döv som en normal människa, som saknar syn eller hörsel. Man inser, att bristen på eller till och med den svagare utvecklingen av ett sinne kan verka hämmande på hela personlighetsutvecklingen eller leda till en egenartad utveckling även på förstånds-, vilje- och känslolivets område. Man har insett, att en sinnesslö människa endast i undantagsfall kan betraktas

som defekt blott i fråga om sitt intellektuella liv, att flertalet sinnesslöa äro hämmade i hela sin psykiska utveckling. Erfarenheten har också visat, att defekterna icke uppträda isolerade. Bland blinda barn i skolåldern torde enligt tyska uppgifter — från Sverige föreligger ingen statistik — genomsnittligt 10 procent vara psykiskt efterblivna. Vad de synsvaga och hörselsvaga beträffar, behöver man blott tänka på hur störande det inverkar på själens jämvikt hos ett barn att ständigt försöka dölja sin defekt.

Pedagogiken rörande defekta barn har sålunda vuxit ut över abnormpedagogiken till en fackvetenskap, som omfattar alla defekta barn, på vilket område än deras defekt ligger.¹ Det kan ifrågasättas, om icke tiden vore inne att draga konsekvensen härav för lärarutbildningen. De skäl som tala härför äro dels pedagogiska, dels ekonomiska. Det är på grund av ovan nämnda sammanhang mellan olika slag av defekter viktigt, att varje lärare, som har hand om defekta barn, har någon kännedom om andra defekter hos barn än den, som hör till hans specialområde. Alldeles särskilt är det betydelsefullt för undvikande av barns felplacering. Enligt uppgift från föreståndaren för Manilla dövstuminstitut har det mer än en gång hänt, att institutet fått mottaga hörstumma men intellektuellt bildbara barn från asylor, där de i årtal vårdats som obildbara. Även Charlottendals skolhem (för barn med språkrubbningar) har fått mottaga barn, som fått sin utbildning försenad och därmed i viss mån förhindrad, genom att de betraktats som sinnesslöa. En koncentration av lärarnas utbildning skulle möjliggöra en bättre differentiering av abnormklientelet.

Det har i vissa större städer upprättats särskilda klasser för synsvaga, för hörselsvaga, för barn med talrubbningar, för tuberkulösa barn och senast s. k. observationsklasser för svåruppfostrade barn. För dessa skolformer är emellertid ingen lärarutbildning ordnad. Denna differentiering av undervisningen hämmas sålunda av brist på för ändamålet utbildade lärare. Såsom nämnts å sid. 83 var höstterminerna 1926 och 1931 i samband med hjälpklasslärarkursen vid folkskoleseminariet i Stockholm av föreningen De dövas väl anordnad en utbildningskurs för lärare för hörselsvaga barn. Innevarande år har föreningen för psykologisk-pedagogiska institutet med statsunderstöd anordnat en sexveckorskurs för utbildande av lärare för svåruppfostrade barn. För samtliga nu nämnda lärarkategorier skulle kursen kunna göras till största delen gemensam. Mellan sinnesslö- och hjälp-skolepedagogiken råder helt naturligt nära sammanhang. Säkerligen skulle den statsunderstödda sinnesslölärarutbildningen kunna göras delvis gemensam med hjälpklasslärarutbildningen till fördel för båda. Slutligen torde, såsom fallet var redan då hjälpklasslärarutbildning ägde rum vid folkskole-

¹ I Tyskland betecknar man pedagogiska åtgärder och vetenskapliga, psykologiska och medicinska teorier rörande defekta barn med ordet Heilpädagogik. Svenska språket saknar en motsvarande sammanfattande term.

seminariet i Stockholm, dövstumlärar- och blindlärarutbildningen kunna draga nytta av en del föreläsningar. Det torde vara uppenbart, att en koncentration av ifrågavarande lärarutbildning skulle ställa sig avsevärt billigare, än om det fåtal lärare som behöves för varje kategori av defekta barn utbildas för sig.

De sakkunnigas uppdrag gör det emellertid ej möjligt för dem att avge något förslag om en dylik koncentration. De ha emellertid ansett sig böra vid avgivande av sitt betänkande ha en dylik utveckling i sikte och omnämna möjligheten och önskvärldheten därav.

Erforderliga kurser.

Den omständigheten, att, såsom tidigare omnämnts, i den av de sakkunniga föreslagna kursplanen för ämnet psykologi och pedagogik vid folk- och småskoleseminarier hänsyn tagits till undervisningen av psykiskt efterblivna barn, löser givetvis icke frågan om erforderlig specialutbildning för hjälpklasslärare. De i seminariekursen upptagna momenten avse endast vad varje lärare i folk- eller småskola behöver känna till i fråga om dylika barn. Även om tillräcklig tid stode till förfogande, skulle hjälpklasslärarutbildningen icke kunna förläggas till seminarietiden, då denna specialutbildning ovillkorligen förutsätter en genom lärarverksamhet förvärvad erfarenhet om normala barn.

Det är vid ordnandet av hjälpklasslärarutbildningen två olika grupper av lärare man har att taga hänsyn till, nämligen dels sådana lärare, som f. n. arbeta i hjälpklass utan att ha fått särskild utbildning och som önska göra sig bättre skickade för detta arbete, dels unga lärare, som önska göra sig kompetenta för undervisning i hjälpklass. Det är så mycket angelägnare att bereda de i hjälpklass tjänstgörande lärarna kompletterande utbildning som möjligheterna till egna studier av brist på litteratur på nordiska språk är starkt begränsad. För närvarande undervisa i vårt land 264 lärare i hjälpklass, av vilka endast ett fåtal genomgått den förut omtalade utbildningskursen vid folkskoleseminariet i Stockholm. Att beräkna det årliga behovet av hjälpklasslärare är vanskligt, då lärare ofta lämna hjälpklass-tjänstgöringen utan att avgå från lärartjänst överhuvud, och då behovet av nyrekrytering är beroende av hjälpklassväsendets utveckling. De sakkunniga, som räkna med ett totalbehov av 350 hjälpklasslärare under de närmaste åren och med en tjänstetid i hjälpklass av ungefär 25 år, ha uppskattat det årliga behovet av tillskott till hjälpklasslärarkåren till 15.

Med hänsyn tagen till ovannämnda olika grupper av lärare torde lärarutbildningen böra ordnas så, att det upprättas dels en permanent längre utbildningskurs för den sistnämnda kategorien lärare, dels såsom en mera tillfällig åtgärd under de närmaste åren en kortare fortbildningskurs för redan i tjänst varande hjälpklasslärare.

Utbildningskurs för hjälpklasslärare.

Vid uppgörande av undervisningsplan för den permanenta kursen ha de sakkunniga med stöd av de erfarenheter, som vunnits vid de förut anordnade kurserna, kommit till det resultatet, att den torde behöva göras avsevärt längre än dessa. Deltagarna i de 100-dagarskurser, som anordnats vid folkskoleseminariet i Stockholm, utgjordes i allmänhet av sådana lärare, som ägde erfarenhet, stundom mycket lång, från hjälpklassarbete och som på egen hand sökt förskaffa sig fortsatt utbildning. Dessa kurser, som givetvis hade försökskaraktär, voro sålunda närmast att betrakta som fortbildningskurser. Viktiga områden, som icke kunna förbigås i en verklig specialutbildning för lärare för psykiskt efterblivna barn, hade intet eller alltför litet utrymme i dessa kurser. Detta var t. ex. fallet med för ifrågakvarande lärare så viktiga moment som talrubbnings- och slöjd. Dövstumläro-utbildningen är tvåårig och blindläro-utbildningen ettårig; båda bygga på avlagd folkskolläro-examen. De sakkunniga, som ansett sig böra med hänsyn till såväl statens som kursdeltagarnas kostnader söka sammantränga kursen så mycket som möjligt, förorda, att densamma kommer att omfatta en vårtermin, d. v. s., påskveckan oräknad, 21 veckor. Avgörandet av till vilken ort kursen bör förläggas måste ske med hänsyn till de resurser, som erfordras för dess ändamålsenliga utformande. Det måste för elevernas praktiska utbildning vara en ort med rikt utvecklat hjälpklasssystem och helst även med andra specialklasser, t. ex. observationsklasser och klasser för hörselsvaga och för barn med talrubbnings- och slöjd. Vidare kräves möjlighet till samarbete med olika sjukvårdsanstalter, då en del av den medicinskt inriktade utbildningen förutsätter kliniskt studiematerial. Alldeles särskilt gäller detta talrubbnings- och svåruppfostrade barn. Vid det nya karolinska sjukhuset komma barn av här ifrågakvarande art att kunna mottagas för observation under samarbete mellan den psykiatriska och den pediatrika kliniken. Att en sådan klinik kommer att bli av den största betydelse för utbildningen av barn- och skolläkare ligger i öppen dag, men den skulle även kunna tjäna utbildningen av lärare för olika grupper av defekta barn. Vid ordnandet av läro-utbildning för hjälpklasslärare bör enligt de sakkunnigas mening samarbete från början etableras med en lämplig barnklinik. Stockholm och Göteborg torde vara de städer, som erbjuda den största differentieringen av folkskolan med hänsyn till olika grupper av defekta barn. I båda dessa städer förefinnas möjligheter för samarbete med en barnklinik. Med hänsyn till den tjänst den planerade kursen skulle kunna göra abnormundervisningen förorda de sakkunniga, att den permanenta kursen förlägges till Stockholm under förutsättning, att Stockholms stad bereder tillfälle för kursdeltagarna till auskultering och övningsundervisning i sina folkskolor och till studier vid sin rådgivningsbyrå.

Det torde böra uppdragas åt skolöverstyrelsen att anordna kursen. Den tidigare hjälpklasslärarutbildningen var förlagd till folkskoleseminariet i Stockholm. Detta innebar för seminariet den fördelen, att dess elever genom hospitering i den hjälpklass, som för ändamålet inrättades inom övningsskolan, erhöilo någon kännedom om hjälpskoleproblemet och en inställning till skolans sociala uppgifter, som de vanliga övningsskoleklasserna icke på samma sätt kunna skänka. De sakkunniga förorda, att kursen även för framtiden förläggas till folkskoleseminariet i Stockholm. Sambandet mellan seminariet och utbildningskursen bestod huvudsakligen däri, att rektor var kursens föreståndare och att en av seminariets övningsskollärare fick sin tjänstgöring förlagd till seminariets hjälpklass, för vilken lokal hyrdes i Maria folkskola. Föreläsningarna höllos å seminariet. Det torde böra ingå i den av de sakkunniga föreslagne hjälpskolekonsulentens uppgifter att vara föreståndare för denna kurs. Det skulle nämligen vara till stor fördel för kursen, att den kunskap och den erfarenhet om hjälpskoleväsendet på olika håll i landet, som han förvärvar, därigenom komme den samma till godo. För konsulentens verksamhet skulle det bli av stor betydelse, att han komme i kontakt med hjälpskolans lärare och med representanter för de discipliner, som kursens föreläsare företräda. Enär kursen skulle pågå endast en termin, skulle konsulenten likväl få tid till resor. Då kursen förläggas till folkskoleseminariet i Stockholm och för kursdeltagarnas praktiska utbildning ovillkorligen bygger på samarbete med Stockholms stads folkskolor och med medicinska kliniker, torde detta samarbete böra få fastare form genom att kursen får en styrelse, i vilken Stockholms folkskoleledning, karolinska institutet och folkskoleseminariet i Stockholm äro representerade. Då lärjungar till den hjälpklass, som måste upprättas inom övningsskolan för kursens skull, måste tagas från Stockholms folkskolor, vilka sålunda inbespara lärare för en hjälpklass, ha de sakkunniga ansett det icke vara oskäligt påräkna, att Stockholms stad upplåter en lokal utan hyra. För föreläsningar, undervisning i teckning, slöjd och rytmik kunna erforderliga lokaler beredas å seminariet. Enär antalet övningsskollärare vid folkskoleseminariet beräknats för folkskollärarutbildningen, torde en särskild övningsskollärartjänst behöva inrättas för hjälpklasslärarkursen. Sambandet mellan seminariet och kursen skulle enligt det här framlagda förslaget bli svagare än tidigare, men det vore likväl icke utan betydelse för kursen, om den knötes till en redan befintlig institution. Utom den ökade trevnad för kursdeltagarna, som det skulle innebära att ha större delen av sitt arbete förlagt till samma lokaler, skulle de därigenom komma i tillfälle att för studier utnyttja seminariets bibliotek.

Vid bestämmande av antalet deltagare i kursen bör hänsyn tagas dels till behovet av lärare, dels till den belastning i fråga om hospitering och undervisningsserier, som Stockholms folkskolor utan olägenhet för undervisningen

kunna bära. Med hänsyn till dessa synpunkter föreslå de sakkunniga, att deltagarantalet bestämmas till högst femton. Om en eller annan lärare skulle önska genomgå kursen för att specialisera sig för undervisning i observationsklass eller för undervisning av annan grupp av defekta barn, för vilket kursen kan ge lämplig utbildning, torde sådana efter kursföreståndarens medgivande även utöver det fastställda antalet böra kunna få delta i kursen till begränsat antal.

För deltagande i kursen bör fordras tre års tjänstgöring i normalklass, dock med möjlighet för skolöverstyrelsen att bevilja dispens. Kursdeltagarna torde böra erhålla samma förmån som de tidigare kursernas, nämligen att ordinarie eller e. o. lärare vid folkskola erhålla ersättning för vad de för deltagande i kursen nödgas avstå utöver $\frac{1}{3}$ av den kontanta begynnelselönen, så att deras förlust av avlöningsmedel icke blir större än vid tjänstledighet för sjukdom. Därjämte böra även lämpligt avvägda stipendier stå till förfogande på samma sätt som vid kursen för utbildning av lärare för undervisning i yrkesbestämda fortsättningsskolor samt vid utbildning av blind- och dövstumlärare.

De sakkunniga ha vid utarbetande av plan för utbildningskurs för hjälpklasslärare haft att bygga på de erfarenheter, som vunnits vid de kurser, som hållits vid folkskoleseminariet i Stockholm. Såsom redan å sid. 86 framhållits, har behovet av mera väsentlig utvidgning gjort sig känt i fråga om vissa moment. Detta gäller i första hand en i viss mån medicinskt orienterad utbildning.

En annan punkt, där hjälpklasslärarna behöva en starkare utbildning än tidigare varit fallet, är i fråga om talrubbingar. Barn med talfel förekomma nämligen ofta i hjälpklasserna. Det är av stor betydelse för barnen, att de under sin skoltid få hjälp i fråga om talfel, när dessa ofta kunna ge anledning till psykisk hämning. Även smärre talfel, som av en kunnig lärare kunna bortarbetas under den vanliga undervisningens gång, kunna verka hindrande för barnen, när det gäller för dem att träda ut i arbetslivet. Det torde vara nödvändigt, att hjälpklasslärarna få tillfälle att under sin utbildningstid kliniskt studera talrubbingar och deras behandling.

Väsentligt utökad tid torde vidare böra anslås för att införa kursdeltagarna i intelligensundersökningarnas teknik. På många orter blir det hjälpklassläraren, som måste göra den undersökning, som lägges till grund för uttagning till hjälpklass. Intelligensundersökningar kräva emellertid en psykologisk skolning, som icke kan vinnas blott genom bokliga studier eller åhörande av föreläsningar. Det är av vikt, att kursdeltagarna själva få tillfälle att åhöra och under ledning utföra och protokollföra intelligensundersökningar. De böra också för att lära sig en riktig värdesättning av intelligensundersökningar få tillfälle att i samband med ovannämnda öv-

ningar deltaga i diskussioner om räckvidden hos och felkällor vid intelligensundersökningar m. m.

Med hänsyn till de sociala uppgifter, som hjälpskolan har och enligt de sakkunnigas förslag skulle få i högre grad än hittills, torde större utrymme böra skänkas åt sociala frågor under kursen.

Slutligen har från hjälpklasslärarhåll givits uttryck åt det önskemålet att i utbildningskursen måtte komma att ingå en kurs i småslöjd. Denna kurs borde omfatta dels sådana arbeten, som av de sakkunniga föreslagits böra ingå i slöjdkursen för klass 1—3 i hjälpskolan, bastflätning, pinnslöjd, enkla träarbeten, dels smärre arbeten, som barnen kunna utföra i samband med olika läroämnen för att vinna bättre uppfattning av lärostoffet. I slöjdkursen torde också böra ingå materielslöjd. För hjälpklassundervisningen, speciellt för sinnesövningarna, kräves nämligen ofta materiel, som är ytterst enkel att tillverka för den som fått intresse för saken och erforderliga anvisningar. Mycket av denna materiel är sådan, att barnen kunna åstadkomma den, varvid de få än bättre uppfattning om det, som materielen är avsedd att ge dem insikt i. Det är sålunda här delvis fråga om en annan materielslöjd än den som av de sakkunniga föreslagits böra ingå i folkskolläroarbetsutbildningen.

I fråga om kursdeltagarnas praktiska utbildning föreslå de sakkunniga väsentligen samma anordning, som tillämpats vid de tidigare kurserna, nämligen att kursdeltagarna få sin övningsundervisning förlagd till tre olika klasser, valda så, att de få kännedom om olika stadier i hjälpskolan. Denna undervisning bör omfatta en veckas full tjänstgöring och föregås av någon tids hospitering i ifrågavarande klass. För övrigt torde kursdeltagarna böra hospitera i även andra hjälpklasser, i observationsklasser, i svagklasser, å externatet för bildbara sinnesslöa i Stockholm samt Torborgsskolan samt besöka klasser för hörselsvaga barn och friluftsskolor, blindinstitutet å Tomtebodas, dövstuminstitutet å Manilla, Slagsta sinnesslöskola, barnträdgårdar m. m.

Kursdeltagarna böra även aktivt deltaga i konferenser vid rådgivningsbyråer samt därvid eller i sammanhang med uttagning av barn till hjälpklasser beredas tillfälle att göra sociala utredningar. De böra även under hela studietiden föra personalakter rörande tvenne barn i seminariets hjälpklass.

Vid de tidigare kurserna utfärdades betyg över den genomgångna utbildningen, därvid vitsord avgåvos för insikter i psykologi och i hjälpklassmetodik, för undervisningsskicklighet, nit samt fallenhet för lärarverksamhet i hjälpklass. De sakkunniga föreslå, att betyg över genomgången kurs bör innehålla vitsord över psykologi, inklusive psykopatologi och psykisk mätning, hjälpskolepedagogik och metodik, talrubbingar och deras behandling, teckning och arbetsövningar, småslöjd och materielslöjd samt undervisnings-

skicklighet i hjälpklass. Vid angivande av vitsord i hjälpskolepedagogik och metodik bör hänsyn även tagas till insikter i de sociala frågor, som behandlas i kursen, samt till insikt om de rytmiska övningarnas användning i undervisning för psykiskt efterblivna barn. Betyg över genomgången kurs av detta slag skall medföra sådan behörighet att undervisa i hjälpklass, som omförmäles å sid. 25.

Fortbildningskurs för hjälpklasslärare.

För redan i tjänst varande hjälpklasslärare torde under de närmaste åren, så länge behov därav föreligger, en fortbildningskurs böra anordnas. Denna torde för undvikande av alltför stora kostnader såväl för staten som för deltagarna lämpligen kunna förläggas till två på varandra följande sommarferier med en längd av fem veckor vardera året. Deltagarna skulle därigenom vinna tillfälle att under det mellanliggande året idka studier efter under den första delen av kursen givna anvisningar. Kursplanen torde böra upptaga samma ämnen som utbildningskursen med de modifikationer, som den kortare tiden tvingar till och deltagarnas genom erfarenhet vunna förutsättningar medgiva. Ur dessa synpunkter föreslå de sakkunniga, att momenten skol- och skolbarnshygien samt tal- och röstvård stryks. Hospitering, övningsundervisning, deltagande i rådgivningskonferenser samt övningar i diagnostik av hörselsvaga och synsvaga barn måste även utgå med hänsyn till att kursen förlägges till ferierna. Erfarna hjälpklasslärare torde kunna dra nytta för den praktiska lärargärningen av föreläsningar, även utan tillfälle till praktiska övningar.

I underdånig framställning av den 9 december 1935 har sydsvenska hjälpskoleföreningen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga erforderliga åtgärder för anordnande, helst redan under läsåret 1936—1937, vid folkskoleseminariet i Göteborg av en fortbildningskurs för lärare i hjälpskolor. Denna framställning har den 21 december 1935 remitterats till de sakkunniga. Då sålunda i Göteborg finnes intresse för dylik kurs och då denna stad också förfogar över förutsättningar för anordnande av densamma, förorda de sakkunniga, att fortbildningskursen första gången förlägges dit.

Antalet deltagare i den sålunda föreslagna kursen torde böra bestämmas till högst trettio, varvid de som haft långvarig tjänstgöring i hjälpklass böra äga företräde.

Tim- och ämnesplaner för de föreslagna kurserna.

	Utbildnings- kursen (en vårtermin)	Fortbildnings- ningskursen (10 veckor)
Allmän psykologi	6 tim.	6 tim.
Barn- och ungdomspsykologi, inklusive psykisk hälsovård	10 »	10 »
Psykopatologi med särskild hänsyn till förhållandena under barnåren	20 »	20 »
Skol- och skolbarnshygien	5 »	—
Barnets normala kroppsliga utveckling. Sambandet mellan barnets kroppsliga och psykiska hälsotillstånd, speciellt medicinska orsaker till störningar i intelligensutvecklingen, även anamnesens betydelse	10 »	10 »
Ärftlighetslära	5 »	5 »
Viktigare uppfostrings- och undervisningsfrågor med särskild hänsyn till intellektuellt efterblivna och svåruppfosttrade barn (t. ex. trötthet, överansträngning, koncentration, uppmärksamhet, disciplin, bestraffning, grupparbete, individuell undervisning, sexualundervisning, sexualpsykologiska problem)	20 »	15 »
Psykisk mätning, speciellt intelligensundersökningar. I samband därmed uttagning av lärjungar till hjälpklass	35 »	20 »
Om hörselsvaga och synsvaga barn med övningar i diagnostik	10 »	—
Om hörselsvaga och synsvaga barn	—	6 »
Talrubbingar och deras behandling	35 »	20 »
Ordblindhet	5 »	5 »
Socialhygien	3 »	3 »
Socialpedagogiska anordningar, därvid även något om yrkesval och yrkesrådgivning med särskild hänsyn till intellektuellt efterbliven ungdom	5 »	5 »
Social omvårdnad om barn, speciellt om defekta barn ..	6 »	6 »
Barn- och ungdomslagstiftning	5 »	5 »
Fattigvård, pensionering och försäkring	3 »	3 »
Hjälpskolans historia och organisation	1 »	1 »
Olika ämnens metodik med särskild hänsyn till intellektuellt efterblivna barn	24 »	20 »
Tal- och röstvård (föreläsningar)	4 »	—
» (individuella övningar)	3 »	—
Teckning	10 »	10 »
Småslöjd och materielslöjd	90 »	65 »
Ritmiska övningar	15 »	15 »
Övningsundervisning och därmed sammanhängande auskultation i hjälpklass	120 »	—
Övrig auskultation, studiebesök	75 »	—
	Summa 525 tim.	250 tim.

Anm. För tal- och röstvården beräknas vid den längre kursen sammanlagt 49 lärartimmar, nämligen 4 timmar föreläsningar och 45 timmar till individuella övningar (3 per deltagare).

Vid undervisningen i slöjd och rytmik beräknas högst 15 deltagare kunna undervisas samtidigt. Vid fortbildningskursen, som torde kunna taga emot 30 deltagare, böra dessa vid nyssnämnda undervisning delas i två grupper. Det totala antalet lärartimmar skulle då bli 130 för småslöjd etc. och 30 för rytmiska övningar.

Kortare kurser, möten m. m.

Intellektuellt efterblivna barn finnas icke blott i hjälpklasser. På alla de orter, där hjälpklasser icke finnas, ha lärarna den svåra uppgiften att inom ramen av det dagliga undervisningsarbetet tillgodose även dessa barns rätt till handledning. De sakkunniga ha i sitt förslag till undervisningsplan för folk- och småskoleseminarier tagit hänsyn härtill. För att emellertid de nuvarande lärarna, särskilt på sådana orter, där hjälpklasser ej anordnats och måhända ej kunna anordnas, måtte bli uppmärksamma på de efterblivna barnens särart och erhålla anvisningar i fråga om deras undervisning och uppfostran, är det önskvärt, att lärarsammanslutningar stimuleras att vid möten och kurser taga upp frågor rörande psykiskt efterblivna barn. Det bör ingå i hjälpskolekonsulentens uppgift att såsom föreläsare sprida sådan kunskap.

VIII. KOSTNADSBERÄKNINGAR.

1. Lärarutbildningen.

a. Utbildningskursen.

Avlöning till en övningsskollärare (manlig ord. i första lönegraden) inklusive lön, prov. avlöningsförbättring och provårsarvode	4 920:—
Arvodet för föreläsningar och lektioner	6 400:—
Handledarearvode till i kursen medverkande lärare	1 125:—
15 stipendier à 350 kronor	5 250:—
Expenser	405:—
	<hr/>
	Summa kronor 18 100:—

Något särskilt arvode till ledaren för denna kurs har ej beräknats, enär de sakkunniga utgå ifrån, att den föreslagne hjälpskolekonsulenten bör sköta denna uppgift som tjänsteåliggande. Skulle detta av någon anledning icke bli möjligt, torde för nämnda uppgift böra beräknas ett arvode av 1 000 kronor.

Arvodet till handledare vid övningsundervisningen beräknas här liksom under den vid seminariet i Stockholm tidigare anordnade kursen efter 25 kronor för varje serie. Sådant arvode är avsett att utgå såväl till semina-

riets övningsskollärare i hjälpklassavdelningen som till klassföreståndare i de till kursortens folkskolor hörande hjälpskoleavdelningar, till vilka övningslektioner komma att förläggas.

De sakkunniga föreslå, att deltagare i utbildningskursen, vilka inneha extra ordinarie eller ordinarie anställning vid folkskola, skola erhålla ersättning för vad de under sin tjänstledighet för här ifrågavarande ändamål av kontant lön nödgas avstå utöver en tredjedel av begynnelselönen. För beräknade 150 kursdagar utgöra de återstående två tredjedelarna av de lagstadgade kontanta löneförmånerna — bortsett från provisorisk avlöningsförbättring och dyrtidstillägg — 702 kronor 48 öre för en extra ordinarie folkskollärare, 619 kronor 84 öre för en extra ordinarie folkskollärarynna och 413 kronor 22 öre för en extra ordinarie småskollärarynna. För ordinarie befattningshavare i första lönegraden utgöra motsvarande belopp 575 kronor 34 öre, 520 kronor 54 öre och 328 kronor 70 öre. Då nu ifrågavarande kurs närmast är avsedd för unga lärare, torde emellertid ersättning av detta slag kunna komma i fråga endast för en del av kursdeltagarna.

b. Fortbildningskursen.

Arvode till föreståndaren	600:—
» för föreläsningar och lektioner	5 400:—
30 stipendier à 125 kronor	3 750:—
Expenser	250:—
	<hr/>
	Summa kronor 10 000:—

Enär denna kurs är avsedd att fördelas på två år, bli de årliga kostnaderna för varje sådan kurs 5 000 kronor.

Stipendiebeloppen.

Till stipendier ha för varje deltagare beräknats 350 kronor vid utbildningskursen och 125 kronor vid fortbildningskursen. Sistnämnda belopp är beräknat efter de grunder, som gälla för stipendium till deltagare i de för sommaren 1936 planerade utbildningskurserna för lärare i arbetskunskap vid fortsättningskolor, d. v. s. efter 12 kronor 50 öre för varje vecka kursen är avsedd att räcka. Med avseende på utbildningskursen, som skulle pågå under skoltermin och sålunda medföra löneminskning eller löneförlust för deltagarna, har det ansetts skäligt att räkna med något högre stipendiebelopp eller med omkring 16 kronor i veckan.

2. Hjälpskolekonsulenten.

Den av de sakkunniga föreslagna befattningen som hjälpskolekonsulent torde i avlöningshänseende böra jämföras med nuvarande förste gymnastikkonsulenten och alltså placeras i lönegraden B 26 med en begynnelselöns av 8 580 kronor.

3. Skolskjutsar och inackordering av skolbarn.

Den största betydelsen av de föreslagna bestämmelserna om statsbidrag till skolskjutsar och inackordering i syfte att bereda psykiskt efterblivna barn möjlighet till undervisning i hjälpklass eller fortsättningshjälpkola ligger däruti, att förutsättningar härigenom skapas för tillkomst av hjälpklasser även på vissa orter, som själva icke ha tillräckligt stort barnantal för att sådan klass skall kunna komma till stånd. I de städer och större samhällen, som hittills praktiskt taget äro ensamma om att ha hjälpklasser, torde i allmänhet hjälpklasserna mer än väl fyllas av till den egna eller närbelägna skolor hörande barn. Under de närmaste åren, innan hjälpskoleväsendet hunnit att ytterligare utvecklas, torde fördenskull kostnaderna för här angivet ändamål bli relativt obetydliga, och någon förutberäkning därav ha de sakkunniga icke ansett möjlig eller behöfelig (jfr sid. 29).

4. Tilläggsarvode till lärare, som tjänstgöra i hjälpklass.

De sakkunniga föreslå ett lönetillägg på 300 kronor om året till lärare som undervisar i hjälpklass, dock bland annat under förutsättning, att läraren äger godkänd utbildning för undervisning av psykiskt efterblivna barn eller eljest av skolöverstyrelsen förklarats behörig att bestrida sådan undervisning (jfr sid. 25).

Under läsåret 1934—1935 funnos sammanlagt 264 hjälpskoleavdelningar vid rikets folkskolor. Kostnaderna för ett tilläggsarvode på 300 kronor till var och en av lärarna i dessa skulle uppgå till sammanlagt 79 200 kronor om året. De sakkunniga förutsätta, att fullständig utbildning eller behörighetsförklaring så småningom skall krävas av samtliga för tjänstgöring i hjälpklass anställda lärare, men under den närmaste framtiden är detta uppenbarligen omöjligt, och på grund därav kommer den årliga kostnaden för här ifrågakvarande tilläggsarvode först så småningom att uppgå till ett belopp, som svarar mot hela antalet hjälpklasser.

5. Statsbidrag till undervisning i slöjd i hjälpklasserna.

Av de omkring 3 800 lärjungar, som läsåret 1934—1935 undervisades i hjälpklass, beräknas omkring 650 tillhöra småskolestadiet, 1 350 klasserna 3 och 4 på folkskolestadiet och 1 800 högre årsklasser. För småskolestadiet medföra de å sid. 97 föreslagna bestämmelserna ingen kostnadsökning, enär där förekommande slöjdundervisning kan ingå i lärarens tjänstgöringskyldighet.

På mellanstadiet kan slöjdundervisningen bestridas dels inom lärarens tjänstgöringsskyldighet och dels mot arvode enligt nu gällande statsbidragsbestämmelser. Någon kostnadsökning torde man dock här ha att räkna med på grund av ökat antal slöjdavdelningar. Om medeltalet barn per avdelning sänkes från 15 till 10, ökas antalet avdelningar från 90 till 135, alltså med 45. Om statsbidrag utgår för 128 lektioner om året för varje avdelning och efter 1 krona 20 öre för varje lektion, bli statsverkets kostnader för dessa 45 nya slöjdavdelningar 6 912 kronor.

I de högre klasserna blir antalet slöjdavdelningar, till vilka statsbidrag skulle kunna utgå, 180 för ovan angivet totalt barnantal, om medeltalet lärjungar per avdelning sättes till 10. Ungefär en tredjedel av dessa slöjdavdelningar består av flickor. Med 10 veckotimmar slöjd för gossarna och 6 för flickorna kommer hela antalet veckotimmar att uppgå till 1 560. I respektive klasslärares tjänstgöringsskyldighet torde 4 till 6 eller i medeltal 5 veckotimmar slöjd kunna ingå. Då antalet sådana lärare för här ifrågasvarande barn är omkring 120, uppgår det antal veckotimmar, för vilka ingen extra ersättning behöver utbetalas, till 600. Statsbidrag skulle alltså krävas för $1\ 560 - 600 = 960$ veckotimmar. Räknar man i stället med nuvarande bestämmelser, alltså med i medeltal 15 lärjungar i varje slöjdgrupp, och iakttagar, att statsbidrag endast kan utgå för ett timal, som svarar mot 4 veckotimmar per grupp, finner man, att antalet veckotimmar, för vilka dylikt bidrag skulle kunna utgå, blir 480. De föreslagna nya bestämmelserna skulle alltså beträffande nu ifrågasvarande årsklasser åsamka statsverket en kostnadsökning motsvarande statsbidraget för $960 - 480 = 480$ veckotimmar slöjd. Då statsbidraget i fråga skulle komma att utgå med 38 kronor 40 öre per veckotimme, blir alltså hela kostnadsökningen 18 432 kronor.

Härtill skulle ytterligare komma viss kostnadsökning för slöjdgrupper med lägre antal lärjungar än 10 («restgrupper» om minst 6 lärjungar samt slöjdavdelningar bestående av samtliga till skolan hörande lärjungar, som undervisas i hjälpklass, dock lägst 3). Denna kostnadsökning uppskattade sakkunniga till omkring 5 000 kronor.

Vid de här gjorda beräkningarna har hänsyn tagits till bestämmelserna i besluten av 1935 års riksdag om statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet och av 1936 års riksdag om ändrade grunder för statsbidrag till undervisning i slöjd. Den totala kostnadsökning, som föranledes av de av de sakkunniga föreslagna särskilda bestämmelserna rörande statsbidrag till slöjdundervisningen i hjälpklasserna, skulle enligt ovanstående beräkningar för närvarande komma att uppgå till omkring 30 000 kronor om året.

6. Lärararvoden i fortsättningshjälpkolan.

De sakkunniga föreslå (sid. 77), att den författningsenligt fastställda minimiavlöningen för undervisning i fortsättningsskola för psykiskt efterblivna lärjungar (fortsättningshjälpkola, repetitionsskola) måtte bestämmas så, att den utgår med samma belopp som för undervisning i allmän, respektive yrkesbetonad fortsättningsskola av vanligt slag.

Om man räknar med de lönebelopp för tjänstgöring i fortsättningsskola, vilka blivit godkända av 1936 års riksdag, blir den kostnadsökning, som föranledes av ovanstående förslag 150 kronor för varje läraravdelning ordnad som allmän fortsättningsskola enligt alternativ II av exempel på timplaner för tvåårig kurs för gossar (sid. 143). Om samma kurs ordnas som yrkesbestämd fortsättningsskola med verkstadsarbete i stället för slöjd, blir motsvarande kostnadsökning 375 kronor för varje avdelning. För en fortsättningsskolekurs för flickor omfattande 180 timmar hushållsgöromål och 60 timmar modersmål etc. blir kostnadsökningen 60 kronor. De nämnda typerna av fortsättningsskolkurser torde med avseende på kostnaderna kunna anses som representativa för här ifrågavarande slag av fortsatt undervisning. Mera omfattande och på grund därav dyrare kurser torde komma att utgöra undantag, och de ökade kostnaderna för dessa uppvägas utan tvivel av på andra håll förekommande kortare kurser, än de, för vilka beräkningarna här ovan blivit gjorda.

Enligt uppgifter, som erhållits från skolöverstyrelsens statistiska avdelning, var antalet repetitionsskoleövningar i hela riket under läsåret 1933—1934 146 med tillsammans 2 179 lärjungar, därav 1 462 gossar och 717 flickor. Räknar man med 100 gossavdelningar och 50 flickavdelningar, blir kostnadsökningen enligt föregående lägst 15 000 och högst 37 500 kronor för gossavdelningarna och 3 000 kronor för flickavdelningarna. Den sannolika kostnadsökningen för samtliga här ifrågavarande lärjungars del torde, högt räknat, kunna sättas vid omkring 35 000 kronor om året.

IX. SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG.

De sakkunniga föreslå:

att de som bilagor till detta betänkande framlagda förslagen till undervisningsplaner för hjälpklasser och för fortsättningshjälpkolor måtte fastställas att tjäna till huvudsaklig ledning vid upprättande av läroplan för skoldistrikt, där särskild undervisning av detta slag förekommer, samt vid undervisningsarbetets bedrivande;

- att* för utbildning av lärare för undervisning i hjälpklass måtte i enlighet med här framlagda förslag anordnas dels en permanent kurs — utbildningskurs — och dels, så länge behov därav finnes, en tillfällig feriekurs — fortbildningskurs;
- att* på skolöverstyrelsens stat och med avlöning enligt löneklass 26 B måtte anställas en hjälpskolekonsulent med huvuduppgift att främja hjälpskoleverksamheten vid rikets folkskolor och att handha ledningen av den för denna undervisning avsedda lärarutbildningen;
- att* de av de sakkunniga föreslagna och i bilaga 3 närmare utformade förslagen till ändringar och tillägg i gällande folkskolestadga måtte fastställas;
- att* gällande bestämmelser rörande statsbidrag till skolskjutsar och till inackordering av skolpliktiga barn (sv. förf.-saml. nr 448 och 449 år 1935) samt till bestridande av kostnaderna för centralisering av fortsättnings-skoleväsendet (sv. förf.-saml. nr 589 år 1932) måtte ändras därhän, att bidrag av angivna slag må kunna utgå även för att därigenom bereda psykiskt efterblivna barn möjlighet att erhålla en för dem avpassad undervisning i hjälpklass eller fortsättningshjälpskola;
- att* ett tilläggsarvode på 300 kronor om året måtte tillerkännas lärare i hjälpklass att utgå i enlighet med de villkor, som de sakkunniga på sid. 25 närmare angivit;
- att* bestämmelserna angående statsbidrag för undervisning i slöjd vid folkskola etc. (sv. förf.-saml. nr 572 år 1920) måtte ändras därhän:
- att* dylikt statsbidrag må kunna utgå för större antal undervisningstimmar i hjälpklass än beträffande vanlig folkskoleklass, dock högst till det dubbla antalet;
- att* statsbidrag må kunna utgå till så många avdelningar, som erhållas, om det sammanlagda antalet i slöjdundervisningen deltagande lärjungar tillhörande hjälpklass delas med talet 10, varvid likväl, om vid dylik beräkning en rest på minst 6 uppstår, även denna må räknas som en avdelning;
- att* statsbidrag även må kunna utgå för slöjdivdelning med lägst 3 lärjungar under förutsättning, att avdelningen består av samtliga i hjälpklass undervisade gossar, respektive flickor i skolan, vilka provas skäligen kunna delta i sagda undervisning;
- att* minimiarvoden och statsunderstöd för undervisning i fortsättningsskola för psykiskt efterblivna lärjungar (fortsättningshjälpskola) måtte bestämmas till samma belopp, som äro fastställda för motsvarande undervisning i allmän, respektive yrkesbetonad fortsättningsskola av vanligt slag;

att åtgärder måtte vidtagas för åstadkommande av en för svenska barn avpassad och genom tillräckligt omfattande undersökningar standardiserad testskala, avsedd att användas bland annat vid uttagning av barn till hjälpklass.

De sakkunniga ha vidare i det föregående uttalat önskemål bland annat om:

- att* en systematisk undersökning måtte komma till stånd rörande förekomst och fördelning av psykiskt efterblivna barn inom några för svenska befolkningsförhållanden representativa områden (jfr sid. 26);
- att* skolhem för psykiskt efterblivna barn måtte upprättas, i främsta rummet för sådana barn, som blivit av barnavårdsnämnd omhändertagna för samhällsvård. De sakkunniga ha beträffande denna fråga framfört den tanken, att någon av de skolinrättningar, som genom skyddshemsinstitutionens omorganisation kunna bli obehövligen för sitt nuvarande ändamål, möjligen skulle kunna användas för här angivna syfte (jfr sid. 80);
- att* skolplikt i lämpliga anstalter måtte stadgas för bildbara sinnesslöa barn (jfr sid. 33).

Av de sakkunniga framförda förslag om anställande av kuratorer för psykiskt efterbliven ungdom (sid. 78), upprättande av lärlingshem (sid. 80), inrättande av särskilda yrkesutbildningskurser för efterblivna (sid. 79) och av arbetshem för mycket efterblivna (sid. 80) torde åtminstone icke för närvarande kunna förutsättas bli föremål för åtgärder från statsmakternas sida utan böra i stället beaktas och, där behov föreligger, realiseras av vederbörande kommunala organ.

1. Förslag till undervisningsplan för hjälpklasser.

A. Hjälpklassernas uppgift och anordning.

1. Folkskolans hjälpklasser äro avsedda för sådana barn, som, utan att vara sinnesslöa, på grund av psykisk efterblivenhet äro oförmögna att med framgång deltaga i den vanliga skolundervisningen. Hjälpklassens uppgift är att giva ifrågavarande barn en efter deras utveckling och behov avpassad undervisning och utbildning, som gör dem bättre skickade att på egen hand reda sig i livet.

2. Hjälpklasser kunna, med hänsyn till barnantal och lokala förhållanden, organiseras på i huvudsak något av följande sätt:

A. De olika årsklasserna undervisas var för sig i skilda läraravdelningar. Denna skolform motsvarar A-formen i undervisningsplanen för rikets folkskolor och betecknas med Hj-A.

B 1. De till hjälpklasserna hörande barnen fördelas på tre läraravdelningar, nämligen

nedre avdelningen (småskolestadiet, i regel barnens andra och tredje skolår),
mellanavdelningen (i regel barnens fjärde och femte skolår),
övre avdelningen (sjätte och följande skolår).

Denna skolform motsvarar närmast den första B-formen och benämnes Hj-B 1.

B 2. Hjälpklassbarnen fördelas på två avdelningar:

nedre avdelningen (småskolestadiet),
övre avdelningen (folkskolestadiet).

Denna skolform motsvarar närmast den andra B-formen och benämnes Hj-B 2.

Anm. Det förutsättes, att barnen skola vara något mera försiktigomna vid uppflyttning till övre avdelningen i Hj-B 2-skolan än vid uppflyttning till mellanavdelningen i Hj-B 1. De mera efterblivna barnen — de som vid överflyttningen räknas komma till första klassen — torde därför böra tillbringa även fjärde skolåret i nedre avdelningen. Den övre avdelningen räknas sålunda börja med fjärde klassen.

B 3. Samtliga hjälpklassbarn vid skolan sammanföras till en enda läraravdelning, Hj-B 3.

Anm. Då hjälpklassen är organiserad på nu angivet sätt, torde i regel inga barn böra överföras dit, som ej tillbragt minst två år i småskolan.

3. Barnantalet i en och samma läraravdelning i hjälpskola, organiserad enligt A-formen (Hj-A) eller enligt första B-formen (Hj-B 1), bör ej överstiga:

på nybörjarstadiet (1:a och 2:a klass) 12;

på mellanstadiet (3:e och 4:e klass) 15;

på det högre stadiet 18.

I nedre avdelningen av andra B-formen (Hj-B 2) och i hjälpskola av tredje B-formen (Hj-B 3) bör antalet barn ej överstiga 12, och i övre avdelningen av andra B-formen ej uppgå till mer än högst 15.

4. De till hjälpklasserna hörande lärjungarna böra om möjligt bilda egna slöjdavdelningar och egna skolköksgrupper. Antalet lärjungar bör i en och samma slöjdavdelning eller samma skolköksgrupp ej uppgå till mer än högst 12. Då barnantalet är ringa (t. ex. i Hj-B 3-skolan), kunna samtliga till småskole-

stadiet hörande lärjungar (både gossar och flickor) samt flickorna på folkskolestadiet bilda en gemensam avdelning vid undervisning i sömnadsslöjd.

5. Avgång från hjälpklass meddelas i regel enligt § 48 i folkskolestadgan.

B. Riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass.

1. Till hjälpklass böra uttagas barn, som visa en sådan grad av psykisk efterblivenhet, att de ej i nämnvärd grad kunna draga nytta av vanlig skolundervisning men dock kunna tillgodogöra sig för dem avpassad särskild undervisning inom folkskolans ram.¹

2. Till hjälpklass böra *icke* uttagas

a. sinnesslöa barn;

b. barn med svårare sjukdomar eller defekter, såsom utpräglad epilepsi, svår vanförhet, höggradiga hörsel- eller syndefekter, svårartad choréa, eller sjukdomar, som verka så kraftnedsättande, att lärjungarna ej orka följa den vanliga skolundervisningen;²

c. barn, som ha svårighet att tillgodogöra sig undervisningen i ett enskilt skolämne men som i övrigt äro normalt begåvade. Till denna grupp kunna höra barn med utpräglad lättsvårighet (ordblinda). Om nu nämnda defekt är så utpräglad, att den befinnes utgöra absolut hinder för barnets undervisning i vanlig skolklass, kan hänvisning till hjälpklass i ett eller annat fall bli nödvändig;

d. normalbegåvade barn, vilka på grund av uppfostringsbesvär allvarligt störa undervisningen i vanlig klass.

3. Klasslärare är skyldig att till skolans ledare anmäla de barn, som röja intellektuell efterblivenhet, varefter denne har att föranstalta om undersökning av nedan angivet slag.

4. Anmälan till hjälpklass bör helst ske vid tidig ålder, dock i regel först efter ett års skolgång. Emellertid bör ett barn kunna överflyttas tidigare, om efterblivenheten är så utpräglad, att det tydligt framgår, att ett uppskjutande av överflyttningen endast innebär förlust av för barnets utveckling särskilt värdefull tid. Skolläkare eller annan funktionär, som vid undersökning, respektive inskrivning av nybörjare konstaterar, att ett barn ter sig psykiskt efterblivet, bör icke utan vidare tillråda uppskov med skolgången, utan ofördröjligen hänvisa nämnda barn till specialundersökning.

5. Ett barn, som under tre till fyra år utan kvarsittning kunnat följa sin klass, bör endast undantagsvis anmälas till hjälpklass, då det sannolikt icke är i så hög grad intellektuellt efterblivet, att det saknar förutsättningar för att tillägna sig undervisning i vanlig klass.

6. Anmälan av barn till hjälpklass bör ske skriftligt och vara av den anmälande läraren väl motiverad, för ernående av enhetlighet beträffande uppgifterna, helst enligt fastställt formulär. Därvid bör läraren även avgiva ett sammanfattande omdöme om lärjungen.

7. Intelligensundersökning, helst med för svenska förhållanden standardise-

¹ Enligt gjorda erfarenheter böra till hjälpklass i regel överföras barn, vilkas intelligenskvot faller mellan talen 70—80. Gränstillfall med en intelligenskvot något över- eller understigande de angivna talen böra bedömas under hänsynstagande även till övriga förhandenvarande omständigheter av psykisk, fysisk eller social natur.

² Dylika barn böra i stället hänvisas till för dem avsedd specialvård och undervisning eller erhålla avkortad undervisning i sina respektive klasser eller enskild undervisning någon timme per dag.

rade prov, bör, så vitt möjligt, äga rum med till hjälpklass anmälda barn. Dylik undersökning bör handhas av person, som är tränad i att använda förekommande testserier och även besitter ett visst mått av allmänpsykologisk skolning. Till denna allmänna skolning bör även höra en på erfarenhet grundad förtrogenhet med de barn typer, varom här är fråga. Resultatet av intelligensundersökningen bör sammanfattas i ett skriftligt utlåtande.

8. Av läkare företages undersökning av barnets kroppstillstånd, varvid särskild hänsyn tages till de förhållanden, som kunna tänkas förorsaka eller påverka efterblivenheten. Läkarens utlåtande bör skriftligt avgivas enligt fastställt formulär.

9. Med anledning av föreliggande skriftliga utlåtanden bör skolans närmaste ledare, efter samråd med vederbörande lärare och dem som handhaft undersökningarna, besluta om den föreslagna åtgärdens verkställande.

Uttagning av lärjungar till hjälpklass sker lämpligast under loppet av vårterminen, så att överflyttningen kan äga rum i samband med skolans allmänna klassflyttning vid höstterminens början.

10. Innan beslut om ett barns överflyttning till hjälpklass fattas, bör målsman erhålla upplysning om vad man för barnets vidkommande avser att vinna genom överflyttningen samt om hur arbetet i hjälpklass bedrives. Skulle målsman ställa sig avvisande gentemot den föreslagna åtgärden, äger skolan samma befogenhet att utan målsmans medgivande hänvisa lärjunge till hjälpklass som att överflytta honom till annan högre eller lägre skolavdelning.

11. Möjligheten till återflyttning från hjälpklass till vanlig skolavdelning bör utan hinder av tidigare beslut alltid föreligga för lärjunge, som visar avgjort förbättrade förutsättningar för den vanliga folkskolans arbetssätt, arbetstakt och lärokurser. För erhållande av största möjliga objektivitet vid bedömandet av lämpligheten av nämnda åtgärd bör förnyad intelligensundersökning äga rum.

C. Allmänna anvisningar rörande undervisningen.

1. Undervisningen i hjälpskolan bör så vitt möjligt anknytas till barnens egen erfarenhetsvärld och givas en praktisk inriktning i enlighet med de krav, som framtiden kan antagas ställa på dem.

2. En långt gående åskådlighet bör alltid eftersträvas i undervisningen, framför allt på nybörjarstadiet. Samtliga sinnen, ej minst känseln och det motoriska sinnet, böra därvid tagas i bruk. Talrika, efter varje barns förmåga avpassade sinnesövningar böra förekomma. Som åskådningsmedel böra helst föremålen själva användas, men även goda modeller, teckningar och andra bilder m. m. kunna komma i fråga. Så vitt möjligt böra barnen själva på ett eller annat sätt få syssla med de föremål, som behandlas i undervisningen. Barnens verksamhetsdrift bör i alla ämnen uppmärksammas och utnyttjas.

3. På grund av hjälpklassbarnens stora inbördes olikhet böra arbetsuppgifterna anpassas efter varje barns begåvning, temperament och arbetstempo.

4. Grupperbeten böra ofta användas, bland annat såsom ett medel för barnens sociala fostran, och kunna även anordnas som lekar och spel.

5. Behovet av mångsidig övning och tillräcklig träning bör städse beaktas vid undervisningen i hjälpklass. Oavslätlig uppmärksamhet bör ägnas åt uppgiften att söka bibringa barnen goda levnadsvanor och att bortarbota eventuellt förekommande egendomligheter i deras yttre framträdande. Även i detta avseende bör lämplig träning komma till användning.

6. Då barnen före hänvisningen till hjälpklass ofta haft anledning till missmod på grund av att krav, som de icke kunnat fylla, ställts på dem, är det av vikt, att barnen i hjälpskolan mötas av uppgifter, som motsvara deras förmåga och som kunna övertyga både barnen själva och deras anhöriga, att de duga till något. Barnens intresse, mod och självtillit böra stärkas genom lustbetonat arbete. Läraren bör hos det enskilda barnet söka upptäcka och utveckla eventuella anlag på något område, där det har sina bästa förutsättningar att nå resultat.

7. Oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen på ett begränsat område, t. ex. läsning, rättskrivning eller räkning, bör icke utgöra hinder för att en lärjunge blir flyttad till högre klass, om hans ålder och allmänna utveckling i övrigt gör det lämpligt.

8. Hemuppgifter må i lämplig utsträckning givas även i hjälpklasserna. De skola dock alltid vara väl förberedda och endast omfatta sådant, som barnen äro i stånd att på egen hand utföra eller tillägna sig, varjämte hänsyn även i detta fall bör tagas till barnens individuella olikheter.

9. Då de svagt begåvade barnen i regel lättare vinna resultat genom manuellt arbete än genom intellektuella uppgifter och då det påtagliga resultat, som slöjd och annat manuellt arbete skänka, är ägnat att skapa arbetsglädje och verka uppfostrande, bör dylikt arbete ha större utrymme i hjälpklass än i vanliga folkskoleklasser.

10. Med hänsyn dels till att hjälpklasserna å olika orter förete stora olikheter, dels till att elevmaterialet även å samma ort är skiftande, bör läroplanen för hjälpklasser endast tjäna som ledning för undervisaren med rätt för denne att göra de avvikelser, som betingas av kravet på att anpassa undervisningen efter barnens fattningsförmåga.

11. I de här framlagda kursplanerna för hjälpklasser av *B-form* räknas endast med sexklassig skola. Det förutsättes, att barnen varit kvarsittare åtminstone en gång under skoltiden och att de sålunda uppnått skolpliktsålderns slut redan efter genomgången av sjätte klass. Till mera försigkomna lärjungar bör hänsyn tagas på så sätt, att de inom olika ämnen erhålla självständiga och något mera utvidgade uppgifter.

D. Timplaner.

A-formen (Hj-A).

Första och andra klassen.

Då läraren äger att knyta de olika ämnena samman till en enhetsundervisning, är han icke bunden vid en bestämd timplan för de särskilda ämnena. Dock torde man i huvudsak kunna beräkna för:

Kristendomskunskap	2	(⁴ / ₂)	lektionstimmar
Modersmålet:			
Tal- och läsövningar	6		»
Skrivning	3		»
Räkning och geometri	3	(⁶ / ₂)	»
Hembygdsundervisning med verksamhetsövningar . .	5		»
Slöjd	3		»
Gymnastik med lek och idrott	2		»
	Summa	24	»

Sång övas i samband med den övriga undervisningen.

Tredje—sjunde klassen.

	3:e kl.	4:e kl.	5:e kl.		6:e kl.		7:e kl.	
			g.	fl.	g.	fl.	g.	fl.
Kristendomskunskap	2	2	2	2	2	2	1	1
Modersmålet:								
Tal- och läsövningar	5	6	4	4	4	4	4	4
Skrivning	3	4	3	3	3	3	4	4
Räkning och geometri	4	5	4	4	4	4	3	3
Hembygdsundervisning med verksamhetsövningar	5	—	—	—	—	—	—	—
Geografi, naturkunnighet och historia	—	5	5	5	5	5	6	6
Teckning	—	1	1	1	1	1	1	1
Sång	$\frac{2}{2}$	1	1	1	—	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott	2	2	2	2	3	2	3	2
Slöjd	4	4	10	6	10	6	10	6
Hushållsgöromål	—	—	—	4	—	4	—	4
Summa timmar	26	30	32	32	32	32	32	32

Anm. För sexklassig skola av A-form bör timplanen för klasserna 1—6 i den sjukklassiga skolan tjäna till efterrättelse.

Första B-formen (Hj-B 1).

	Nedre avd.	Mellanavd.	Övre avd.	
			g.	fl.
Kristendomskunskap	2 ($\frac{4}{2}$)	2	2	2
Modersmålet:				
Tal- och läsövningar	6	5	4	4
Skrivning	3	4	4	4
Räkning och geometri	3 ($\frac{6}{2}$)	4	3	3
Hembygdsundervisning med verksamhetsövningar	5	—	—	—
Geografi, naturkunnighet och historia	—	5	5	5
Teckning	—	1	1	1
Sång	—	1	1	1
Gymnastik med lek och idrott	2	2	2	2
Slöjd	3	6	10	6
Hushållsgöromål	—	—	—	4
Summa timmar	24	30	32	32

Andra B-formen (Hj-B2).

	Nedre avdelningen				Övre avdelningen	
	Alternativ I		Alternativ II		Gossar	Flickor
	Lärar- timmar	Lärjunge- timmar		Lärar- o. lärjunge- timmar		
		Delad avd.	Hel avd.			
Kristendomskunskap	2	—	2	2	2	2
Modersmålet:						
Tal- och läsövningar	7	2	3	5	4	4
Skrivning	4	1	2	4	4	4
Räkning och geometri	4	1	2	4	4	4
Hembygdsundervisning med verksamhets- övningar	5	1	3	5	—	—
Geografi, naturkunnighet och historia . .	—	—	—	—	4	4
Teckning	—	—	—	—	1	1
Sång	—	—	—	—	1	1
Gymnastik med lek och idrott	2	—	2	2	2	2
Slöjd	4	—	4	4	10	6 (10)
Hushållsgöromål (för de äldre flickorna)	—	—	—	—	—	4
Summa timmar	28	5	18	26	32	32

Anm. Timplan enligt alternativ I bör tillämpas om avdelningen är jämförelsevis stor och därjämte består av mycket olika försigkomna lärjungar.

Tredje B-formen (Hj-B3).

	Lärar- timmar	Småskolestadiet		Folkskolestadiet	
		ensamt	tills. med folk- skolestadiet	ensamt	tills. med små- skolestadiet
Kristendomskunskap	2	—	2	—	2
Modersmålet:					
Tal- och läsövningar	6	2	2	2	2
Skrivning	4	1	2	1	3
Räkning och geometri	6	1	2	3	1
Hembygdsundervisning samt geografi, naturkunnighet och historia	5	1	2	2	1
Teckning	—	—	—	—	1
Sång	1	—	1	—	1
Gymnastik med lek och idrott	2	—	2	—	2
Slöjd (och för de mindre barnen även andra arbetsövningar)	6	—	6	—	6
Hushållsgöromål	—	—	—	—	—
Summa timmar	32	5	19	8	19
		24		27	

Anm. För de äldre barnen må därjämte, om så lämpligen kan ske, utsträckt undervisning anordnas i slöjd för gossarna och i slöjd eller hushållsgöromål för flickorna under ytterligare 4 à 5 timmar i veckan. Denna undervisning kan anordnas på sådant sätt, att här ifrågavarande lärjungar även deltaga i undervisningen i någon slöjd-, respektive skolköksgrupp, som i övrigt består av elever tillhörande någon av skolans vanliga klasser.

Anvisningar till timplanerna.

1. En undervisningstimme bör i regel omfatta 45 minuter, men kan, då så befinnes lämpligt, delas på olika sysselsättningar. Den åt undervisning i kristendoms-kunskap anslagna tiden bör i första till tredje klassen och kan i övriga klasser uppdelas på tre eller fyra dagar.

2. Utan hinder av timplanens bestämmelser må, då så visar sig ändamåls-enligt, koncentration i arbetet äga rum. Detta gäller i första hand ämnena geografi, naturkunnighet och historia, för vilka timplanen upptager gemensam tid, men må även kunna tillämpas i andra fall. Sälunda kan det i början av första klassen vara lämpligt att uppskjuta läsundervisningen en tid och i stället ägna även de för detta ändamål avsedda lektionerna åt grundläggande sinnesövningar, som därigenom kunna bli en synnerligen god förberedelse till läsningen.

3. Arbetet i skolträdgården förlägges till de tider av året, som bäst lämpa sig härför. Särskild tid för trädgårdsskötsel har därför icke upptagits på timplanen, utan bör tid till nämnda sysselsättning i nödig utsträckning tagas från andra ämnen.

4. Om undervisning i hushållsgöromål ej kan ordnas för flickorna i den omfattning timplanen anger, bör tiden för slöjd ökas med motsvarande timal.

5. Exempel på arbetsordning för hjälpskola enligt tredje B-formen (Hj-B 3):

	Måndag		Tisdag		Onsdag		Torsdag		Fredag		Lördag	
	Småskolstad.	Folk-skolstad.	Småskolstad.	Folk-skolstad.	Småskolstad.	Folk-skolstad.	Småskolstad.	Folk-skolstad.	Småskolstad.	Folk-skolstad.	Småskolstad.	Folk-skolstad.
1:a lektionen . . .	—	läsn.	—	gnh	—	räkn.	—	räkn.	—	räkn.	—	Fyllnadsundervisning. ¹
2:a lektionen . . .	kristendom		—	läsn.	—	skr.	—	gnh	skr. räkn.	gnh	läsn.	
3:e lektionen . . .	läsn. skr.	skr.	gymnastik		kristendom		läsn. räkn.	skr.	s å n g skrivning		hbu vö	
4:e lektionen . . .	slöjd		hbu vö	teckn.	läsn. räkn.	läsn.	hbu vö	räkn.	räkn.	gymnastik	räkn.	
5:e lektionen . . .	slöjd		skrivning s å n g		slöjd		räkn. läsn.	läsn.	läsn.	slöjd	läsn. skr.	
6:e lektionen . . .	—	—	läsn. skr.	—	slöjd		—	—	—	slöjd	—	

¹ (Jämför anmärkningen till timplanen.)

gnh = geografi, naturkunnighet och historia; hbu = hembygdsundervisning; vö = verksamhetsövningar.

E. Kursplaner.

Kristendomskunskap.

M å l.

Kristendomsundervisningen i hjälpklasserna har till uppgift att på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling, giva dem en efter deras mottaglighet och behov avpassad kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling.

Kursfördelning.

A - formen (H j - A).

Sjukklassig skola.

Första och andra klassen.

Enkla, muntligt meddelade berättelser ur vardagslivet, diktningen och bibeln samt därtill knutna enkla samtal, allt ägnat att grundlägga barnens första religiösa och sedliga föreställningar.

I anslutning härtill några korta, lättfattliga minnesord ur bibeln; ett fåtal enkla psalmverser; morgon-, afton- och bordsböner; välsignelsen; Fader vår.

Tredje klassen.

Ett begränsat urval av för barnen lämpliga berättelser ur gamla testamentet. Enkla samtal om några av budorden.

Ett urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna i tidsföljd.

En och annan berättelse ur verkligheten eller dikten om personer, händelser och förhållanden i religiös belysning.

I anslutning till kursens övriga delar några korta minnesord ur bibeln samt ett fåtal enkla psalmverser.

Fjärde klassen.

Fortsatt begränsat urval av för barnen lämpliga berättelser ur gamla testamentet, samlade kring några enstaka personer till en mera fyllig framställning.

Fortsatt urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna i tidsföljd.

En och annan berättelse ur verkligheten eller dikten om personer, händelser och förhållanden i religiös belysning.

I anslutning till kursens övriga delar några korta minnesord ur bibeln samt ett fåtal psalmverser.

Femte klassen.

Ett urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna, däribland några enkla liknelser. Några få av de inledande berättelserna i apostlagärningarna.

I anslutning till kursens övriga delar korta minnesord ur bibeln; några psalmverser.

Sjätte klassen.

Ett begränsat urval av berättelser ur apostlagärningarna.

En och annan enkel bild ur den kristna missionens och kärleksverksamhetens historia.

Vissa delar av bergspredikan. Kort översikt av kyrkoåret. I samband därmed någon orientering i psalm- och evangeliebok.

I anslutning till kursens övriga delar minnesord ur bibeln; några psalmverser.

Sjunde klassen.

Ett urval av för barnen lämpliga stycken ur gamla och nya testamentet med kärnfullt religiöst och sedligt innehåll.

Något om bibelns tillkomst och någon orientering i densamma. Några enkla berättelser och livsbilder ur kyrkans historia, däribland ett och annat drag ur Luthers och reformationens historia med därtill anknuten läsning av några betydande stycken ur Luthers lilla katekes.

I anslutning till kursens övriga delar minnesord ur bibeln; några psalmverser.

*Sexklassig skola.**Första—fjärde klassen.*

Samma lärokurs som i motsvarande klasser av sjukklassig skola.

Femte klassen.

Ett urval av för barnen lämpliga stycken ur evangelierna, däribland några enkla liknelser. Ett begränsat urval berättelser ur apostlagärningarna.

I anslutning till kursens övriga delar korta minnesord ur bibeln; några psalmverser.

Sjätte klassen.

Några enkla bilder ur den kristna missionens och kärleksverksamhetens historia.

Vissa delar ur bergspredikan.

Läsning av ett och annat stycke med kärnfullt religiöst och sedligt innehåll, företrädesvis ur nya testamentet. Kort översikt av kyrkoåret.

I anslutning till kursens övriga delar några korta minnesord ur bibeln; några psalmverser.

*Första B-formen (Hj-B 1).**Nedre avdelningen.*

Samma lärokurs som i första och andra klassen av sjukklassig hjälpskola av A-form.

Mellanavdelningen.

Ena året. Samma lärokurs som i tredje klassen av sjukklassig hjälpskola av A-form.

Andra året. Samma lärokurs som i fjärde klassen av sjukklassig hjälpskola av A-form.

Övre avdelningen.

Ena året. Samma lärokurs som i femte klassen av sexklassig hjälpskola av A-form.

Andra året. Samma lärokurs som i sjätte klassen av sexklassig hjälpskola av A-form.

Anm. När övre avdelningen omfattar även sjunde klassen, kan erforderlig utökning av kursen för tredje året vinnas dels genom förändrat urval av texter ur evangelierna och apostlagärningarna eller av bilder ur den kristna missionens

och kärleksverksamhetens historia liksom av till kursens övriga delar anknutna minnesord och psalmverser, dels genom tillägg av några få lektioner, som i mycket enkla drag meddela barnen något om bibelns tillkomst och något orientera dem i densamma.

Andra B-formen (Hj-B 2).

Nedre avdelningen.

Alla tre åren. Enkla, muntligt meddelade berättelser ur vardagslivet, diktningen och bibeln samt därtill knutna enkla samtal, allt ägnat att grundlägga barnens första religiösa och sedliga föreställningar.

Några korta, lättfattliga minnesord; ett fåtal psalmverser.

Anm. Även denna del av kursen bör till en viss grad varieras från år till år, och läraren bör fördenskull på förhand uppgöra en för tre års växling avsedd plan att tjäna till ledning. (Jfr anvisning nr 7.)

Ena året. Ett väl begränsat urval berättelser ur Jesu liv. Fader vår.

Andra året. Ett annat väl begränsat urval berättelser ur Jesu liv. Välsignelsen.

Tredje året. Ett väl begränsat urval berättelser ur gamla testamentet. Enkla samtal om några av budorden.

Övre avdelningen.

Ena året. Ett fortsatt urval av för barnen lämpliga berättelser ur gamla testamentet, samlade kring enstaka personer till en mera fyllig framställning. Ett urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna i tidsföljd.

En och annan verklighetsskildring av kristna gestalter. Några korta minnesord ur bibeln. Ett fåtal enkla psalmverser.

Andra året. Ett fortsatt urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna, däribland några liknelser. Ett begränsat urval berättelser ur apostlagärningarna.

Några enkla bilder ur den kristna missionens och kärleksverksamhetens historia.

Några korta minnesord ur bibeln; ett fåtal enkla psalmverser.

Tredje året. Ett fortsatt urval av för barnen lämpliga berättelser ur evangelierna, däribland några liknelser och några korta, enkla stycken ur Jesu tal. En och annan berättelse ur verkligheten eller dikten om personer, händelser och förhållanden av religiös betydelse. Vissa delar av bergspredikan. Kort översikt av kyrkoåret.

Anm. När övre avdelningen även består av lärjungar, som tillhöra sjunde årsklassen, torde dessa kunna tillgodoses genom en och annan individuell uppgift ur lärokursen för sjunde hjälpklass enligt A-formen.

Tredje B-formen (Hj-B 3).

Med hänsynstagande till utveckling och kunskaper hos flertalet av barnen i avdelningen samt till kravet på omväxling utväljas lämpliga moment ur den för andra B-formen föreslagna lärokursen.

Anvisningar.

Allmänna synpunkter.

1. Vid val av berättelser och övrigt lärostoff bör hänsyn tagas till barnens intellektuella ståndpunkt. Då hjälpklassernas elever i allmänhet ha synnerligen svårt för memorering, bör fordran på ordagrant inpräglande starkt inskränkas och noga avvägas efter de enskilda lärjungarnas förmåga. På det lägsta stadiet bör utanläsning överhuvud taget icke förekomma. Huvudvikten vid undervisningen lägges därpå, att barnen må kunna tillgodogöra sig det religiösa och etiska innehållet i det föreliggande lärostoffet.

2. Vid de större högtiderna torde det vara lämpligt att i någon form behandla deras karaktär av religiös fest. Närmast i åtanke komma givetvis de egentliga högtidstexterna ur bibeln, men vid val av stoff bör dock beaktas, att icke alldeles samma berättelser år efter år behandlas, tills de genom enformigt återkommande förlorat sin förmåga att gripa. En högtids religiösa innehåll bör även kunna belysas genom berättelser ur livet eller diktningen, knutna till samma tankeinnehåll. Psalmurvalet vid morgonandakten bör även rikta tankarna mot högtidens religiösa innebörd.

3. Morgonandakten bör under de första två eller tre åren utgöras av endast psalmsång och en kort bön. För övrigt må den erhålla den utformning, som för den enskilde läraren och för den förefintliga klassen naturligt och enkelt stämmer till andakt. Först i sjätte eller sjunde klassen torde barnens läsning direkt ur bibeln kunna läggas till grund för morgonandakten. Den valda texten bör då vara mycket kort och enkel till innehåll och form.

4. Vid kristendomsundervisningen bör läraren städse erinra sig, att de olika hem, från vilka lärjungarna komma, i många fall företräda vitt skilda uppfattningar av de frågor, som vid kristendomsundervisningen kunna förekomma till behandling. Han bör därför vid sin undervisning sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning.

5. Alla barn, som i hjälpskola av B-form tillhöra en och samma läraravdelning, undervisas i regel gemensamt i kristendom, varvid dock kraven böra ställas olika för skilda åldersstadier. När stor åldersskillnad föreligger (t. ex. i Hj-B 3), kan läraren, för att tillgodose de större barnens behov, under en kortare tidsperiod ensamt med dessa barn läsa en eller annan text med kärnfullt religiöst innehåll, t. ex. vissa delar av bergspredikan eller ett kort, enkelt stycke ur något annat av Jesu tal.

Första och andra klassen.

6. Före överflyttningen till hjälpklass ha barnen i regel erhållit undervisning i kristendom ett eller två år i småskoleklass, men av denna undervisning ha de på sin utvecklade ståndpunkt vanligen endast erhållit dunkla, orediga föreställningar, ofta ord och namn utan innehåll. Att bringa reda i deras föreställningskrets och göra de grundläggande etiska och religiösa livsvärdena tillgängliga för dem blir därför den första kristendomsundervisningens mål.

7. Då erfarenheten visar, att de efterblivna barnen för att kunna tillägna sig ett kunskapsmoment upprepade gånger måste göras förtrogna därmed, kan det på detta åldersstadium vara lämpligt att under en följd av lektioner välja

berättelser, som, oberoende av annan samhörighet, på ett enkelt sätt belysa något visst grundläggande etiskt eller religiöst begrepp.¹

8. Med tanke på att de till första och andra hjälpklassen från småskolan överflyttade barnen dittills under ett eller två år företrädesvis fått höra berättelser ur evangelierna synes lämpligt att under första tiden i hjälpklassen välja stoff, som i någon mån har det nyas friskhet och eggelse. Därför hänvisas även till gamla testamentet, särskilt till urtids- och patriarkberättelserna, vilka dessutom genom sin åskådlighet och enkelhet passa för ifrågavarande stadium.

9. Den enda framkomliga vägen, när det gäller de minsta hjälpklassbarnens undervisning i kristendom liksom i övriga ämnen, är en långt gående åskådlighet i den muntliga framställningen samt en utsträckt användning av åskådningsmateriel, ej blott planscher, skioptikon- och baloptikonbilder utan även tavelteckning, sandlåda, modellering och dylikt. Stundom kan en biblisk berättelse göras levande för barnen genom en enkel dramatisering av ett likartat händelseförlopp ur barnens eget erfarenhetsområde. Givet är dock, att denna yttre apparat måste brukas under försiktigt hänsynstagande till att stämningen i bibelns framställning ej går förlorad för barnen. Det förberedande åskådliggörandet av miljöförhållanden, händelseförlopp och ordförklaringar bör klart avgränsas från den egentliga bibliska berättelsen.

Tredje—sjunde klassen.

10. Om klassens allmänna utvecklingsståndpunkt och särskilt barnens färdighet i läsning göra det lämpligt, kan redan i tredje klassen såsom förberedelse till textläsning en enkel bok av den typ, som för detta ändamål stundom användes i småskolan, införas. Mera sällan är det möjligt för barnen att på detta stadium tillgodogöra sig den avsevärt svårare texten i den textbok, som inom vederbörande skoldistrikt användes för hela folkskolekursens behov.

Från och med fjärde klassen kan en mera omfattande textbok användas. Stor vikt ligger dock fortfarande vid lärarens muntliga framställning. Berättandet bör icke upphöra i och med textbokens införande utan bör som regel gå före läsningen, friskt och omedelbart fånga intresset och med sitt rikare utfyllande av detaljer levandegöra textbokens knappare ordval. Sedan läses och samtalas över texten. I den mån barnens läsfärdighet tilltager, kan stundom en enkel text direkt läsas.

¹ För att förebygga att berättandet blir planlöst och tillfälligt bör läraren på förhand uppgöra en detaljerad plan för en längre tidsperiod.

Berättelser kunna exempelvis grupperas omkring följande eller liknande ämnen: Gud är vår Fader, Guds omsorg om sin skapelse, Gud hjälper i nöd och fara, tacksamhet, förtröstan, bön och bönhörelse, hemmet, lydnad, osjälviskhet, arbetsamhet, ärlighet, trohet, frestelse, ånger och förlåtelse.

De olika berättelserna kunna förlagsvis te sig på följande sätt:

Hemmet. Samtal: föräldrar, syskon, kamrater.

Berättelser: Någon skildring ur barnens värld, diktad eller verklig. Mirjam och Mose, 2 Mos. 2: 1—10. Rut och Noomi ur Ruts bok.

Minnesord: Hedra din fader och moder.

Lydnad. Berättelser: Någon skildring ur barnens värld, diktad eller verklig. Abraham lyder Guds befallning och vandrar till ett fjärran land, 1 Mos. 12. Abrahams tjänare Eleasar utträttar villigt ett svårt och farligt uppdrag, 1 Mos. 24.

Psalmsvers: Säll är den som sina händer, Sv. ps. 257: 10.

Osjälviskhet. Någon skildring ur barnens värld, diktad eller verklig. (T. ex. Topelius: Den barmhärtige är rik.) Abraham delar villigt med Lot, 1 Mos. 13. Den barmhärtige samariten.

Minnesord: Det är saligare att giva än att taga.

När barnen först få en egentlig lärobok, bör grundlig omsorg nedläggas på att lära dem använda densamma. Övning att väl läsa den innantill bör givas som hemuppgift, men samtalen över det genomgångna böra första tiden även vid s. k. förhör ske med öppen bok under ständigt återkommande hänvisningar till densamma.

11. Åskådningsmateriel bör alltjämt komma till användning, ehuru efter hand mera inriktad på att klargöra de naturförhållanden och den kultur, som utgöra bakgrund för den bibliska berättelsen. Vid de förklaringar och utredningar, som äro nödvändiga vid undervisningen, bör enkelhet, åskådlighet och livfullhet eftersträvas och, så ofta sådant på ett okonstlat sätt kan ske, anknytning sökas med barnens liv och med förhållanden, som ligga barnens egna erfarenhetsområden nära. Ett sönderdelande och mera begreppsmässigt lärosätt bör undvikas.

12. Från och med femte klassen böra enstaka textställen kunna uppsökas och läsas direkt ur bibeln.

13. Det för femte och sjätte klasserna avsedda urvalet ur apostlagärningarnas berättelser bör självfallet icke åsyfta ett fullständigare ingående på Pauli missionsresor, utan endast upptaga några skildringar från den första församlingens liv samt en och annan berättelse, som för barnen levandegör missionären Paulus.

14. Av »berättelser och bilder ur kyrkans historia» kunna exempelvis följande väljas: några drag ur den urkristna församlingens liv, Ansgar, Fransiskus, Luther, Olaus Petri, J. O. Wallin och psalmboken samt ytterligare några bilder från den kristna kärleksverksamheten i senare tid. Huvudparten av den för denna del av kursen tillgängliga tiden bör ägnas Luther.

Modersmålet.

M å l.

Modersmålsundervisningen i hjälpklasserna har till uppgift att lära barnen att med tydligt uttal muntligen meddela sig med andra beträffande enkla ting och vardagliga händelser ävensom att med riktig uppfattning och tydligt uttal läsa enkel text, som till såväl form som innehåll motsvarar deras uppfattningsförmåga, samt att på ett begripligt sätt och med hjälplig stavning skriftligen uttrycka sig i brev eller andra enkla skrivelser. Slutligen bör undervisningen i modersmål även ha till syfte att hos barnen väcka håg för läsning.

Kursfördelning.

A - formen (Hj - A).

Sjukklassig skola.

Första klassen.

Samtal i anslutning till sinnesövningarna och iakttagelseundervisningen i syfte att öva barnen i enkelt samtalsspråk.

Övningar i att uppfatta enkla berättelser (bilder ur vardagslivet och lämpliga sagor) berättade av läraren (»hörövningar»).

Övningar i att urskilja, uttala och igenkänna språkljuden. Läsning av ord, uttryck och korta meningar.

Övningar för vinnande av tydligt uttal (artikulation).

Övningar i att använda vanliga hövlighetsuttryck.

Inlärande och uppläsning av ett fåtal enkla texter (barnrim o. d.), företrädesvis sådana, som lämpa sig för sång eller rytmiskt utförande.

Skrivning av bokstäver, ord, uttryck och enkla satser i anslutning till talövningarna och läsningen.

Andra klassen.

Talövningar som i första klassen, dock med någon stegring av fordringarna. Omtagning av grundläggande läsövningar, även innefattande fortsatta övningar i att urskilja, uttala och igenkänna språkljuden.

Övningar i att uppfatta enkla berättelser (bilder ur vardagslivet och lämpliga sagor) berättade av läraren.

Läsning av enkel text med ett innehåll, som ligger barnen nära och som samtidigt behandlas i talövningar och hembygdsundervisning.

Övningar för vinnande av tydligt uttal.

Övningar i att använda vanliga hövlighetsuttryck.

Inlärande av ett fåtal texter, företrädesvis sådana, som lämpa sig för sång eller rytmiskt utförande.

Skrivning: bokstäverna; ord, uttryck och korta meningar från tal- och läsövningarna efter lärarens föreskrivning. Fri nedskrivning av enskilda ord och av korta uttryck.

Bokstaveringsövningar och övningar i stavelsedelning.

Välskrivning i samband med alla skrivövningar.

Talövningar.

Tredje klassen.

Samtal, företrädesvis i anslutning till hembygdsundervisningen, arbetsövningarna och läsningen. Muntligt återgivande av egna upplevelser eller av berättelser, berättade eller förelästa av läraren.

Övningar i att använda vanliga hövlighetsuttryck, att uträtta ärenden och framföra bud.

Fortsatta övningar för vinnande av tydligt uttal.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk och med innehåll, som ligger barnen nära och med vilket de gjorts närmare förtrogna under talövningar och annan förberedande behandling.

Någon övning i tyst läsning av enkla berättelser eller delar därav i förening med samtal om och återgivande av innehållet i det lästa.

Skrivning.

Enkla satsbildningsövningar i syfte att lära barnen att i skrift använda det ordförråd, som hör till skolans och hemmets erfarenhetsområden. I samband härmed bokstavering och stavelsedelning samt nedskrivning av ord, uttryck och enkla satser, oftast fristående men stundom hopfogade till en kort redogörelse.

Fritt nedskrivande av enkla satser om ämnen företrädesvis hämtade från och förberedda under talövningarna.

Avskrivning efter lärarens föreskrivning efter välbekant tryckt text, även som hemuppgift.

Välskrivning i samband med alla skrivövningar, fortsatt inövning av bokstävernas form och sammanskrivning; särskilda välskrivningsövningar.

*Talövningar.**Fjärde klassen.*

Samtal med innehåll hämtat från områden, som ligga barnen nära, företrädesvis hemmet och hembygden. Muntligt återgivande av egna upplevelser och av berättelser, berättade av läraren eller lästa av barnen.

Fortsatta övningar för vinnande av tydligt och vårdat uttal.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk samt lättfattligt innehåll. Övningar i tyst läsning i förening med samtal om och återgivande av innehållet i det lästa.

Skrivning.

Satsbildningsövningar av samma slag som i föregående klass. Bokstaveringsövningar samt nedskrivning av enkla satser och uttryck. Konsonanternas dubbelskrivning samt ord med j- och tj-ljud observeras särskilt.

Orientering i alfabetiskt ordnad ordlista.

Skrivning ur minnet av inlärd verser och uttryck.

Avskrivning ur bok med bekant text, även som hemuppgift.

Förberedande uppsatsövningar. Hopfogning av enkla meningar till korta redogörelser för egna erfarenheter (arbeten i skolan, utflykter o. d.), ofta i brevform, företrädesvis under medverkan från alla barnen och under lärarens direkta ledning men även som självständig uppgift.

Särskilda välskrivningsövningar.

*Talövningar.**Femte klassen.*

Samtal om ämnen, som i allmänhet äro hämtade ur årskursen i geografi, naturkunnighet och historia. Återgivande av berättelser berättade av läraren eller lästa av barnen.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk, företrädesvis med innehåll, som ansluter sig till årets kurs i geografi, naturkunnighet och historia.

Övningar i tyst läsning med tillhörande samtal och redogörelser.

Skrivning.

Satsbildnings- och rättskrivningsövningar begränsade till det ordförråd, som brukas i dagligt tal och i enkelt brevspråk. Särskilt uppmärksammas i denna klass ord med sj-, ng-, å- och ä-ljud.

Användning av alfabetiskt ordnad ordlista.

Skrivning ur minnet av inlärd verser och uttryck.

En och annan skrivning efter diktagen.

Uppsatsövningar: enkla uppsatser, ofta i brevform, behandlande barnens egna upplevelser, t. ex. sommarminnen, utflykter, tilldragelser i skolan eller i hemmet o. s. v.; beskrivning av bilder, som intressera barnen och kunna sätta deras fantasi i rörelse.

Avskrivning huvudsakligen som hemarbete.

Välskrivning i samband med alla skrivövningar. En och annan särskild välskrivningsövning för inövning av bestämda bokstavsformer, jämna avstånd, jämn lutning, ledig pennföring och snabbare skrivning.

*Tal- och läsövningar.**Sjätte klassen.*

Talövningar och läsning som i föregående klass med anslutning till årets kurser i övriga ämnen.

Tyst läsning i förening med samtal och redogörelser eller skriftligt besvarande av frågor.

Skrivning.

Satsbildnings- och rättskrivningsövningar av samma slag som tidigare. Svårstavad ord, som barnen böra kunna skriva, göras till föremål för särskilda övningar.

Fortsatt användning av ordlista.

Skrivning ur minnet samt enstaka skrivningar efter diktamen.

Uppsatsövningar av samma slag som i föregående klass.

Enkla praktiska skrivelser, ansökan om plats, svar på annonser etc., verkliga brev.

Ifyllning av enklare blanketter.

Särskilda välskrivningsövningar.

*Talövningar.**Sjunde klassen.*

Talövningar av samma slag som i föregående klass och därjämte enkla försök till sammanhängande muntlig framställning i anslutning till den övriga undervisningen.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk i anslutning till den övriga undervisningen och därjämte ett mindre urval ur vår nyare litteratur.

Tyst läsning liksom i föregående klass.

Övningar i att med hjälp av innehållsförteckning och register söka reda på önskade upplysningar i en given bok.

Skrivning.

Fortsatta rättskrivningsövningar med samma begränsning som i föregående klasser.

Skrivning ur minnet samt enstaka skrivningar efter diktamen.

Uppsatsövningar av samma slag som tidigare men med något ökade fordringar i fråga om innehåll, omfång och språkriktighet. Enkla skrivelser av praktisk art, såsom ansökningar, kvitton och annonser jämte svar. Ifyllning av blanketter.

Sexklassig skola.

Första—femte klassen.

Samma kursfördelning som i motsvarande klasser av sjukklassig skola.

*Talövningar.**Sjätte klassen.*

Talövningar av samma slag som i föregående klass och därjämte enstaka enkla försök till sammanhängande muntlig framställning i anslutning till den övriga undervisningen.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk i anslutning till den övriga undervisningen och därjämte ett mindre urval av vår nyare litteratur delvis i form av tyst läsning i förening med samtal och redogörelser eller skriftligt besvarande av frågor.

Någon övning i att med hjälp av innehållsförteckning och register söka reda på önskade upplysningar i en given bok.

Skrivning.

Satsbildnings- och rättskrivningsövningar som i föregående klasser. Svårstavadade ord, som barnen böra kunna skriva, göras till föremål för särskilda övningar. Fortsatt användning av ordlista.

Skrivning ur minnet samt enstaka skrivningar efter diktamen.

Uppsatsövningar av samma slag som tidigare. Enkla skrivelser av praktisk art såsom ansökningar, kvitton, annonser jämte svar, brev etc.

Ifyllning av enklare blanketter.

Särskilda välskrivningsövningar.

*Första B-formen (Hj-B 1).**Talövningar.**Nedre avdelningen.*

Enkla samtal i anslutning till sinnesövningarna och iakttagelseundervisningen.

Övningar i att uppfatta enkla berättelser (bilder ur vardagslivet och lämpliga sagor) berättade eller lästa av läraren.

Övningar för vinnande av tydligt uttal (artikulation).

Övningar i att använda vanliga hövlighetsuttryck.

Inlärande och framsägning av ett fåtal enkla texter (barnrim o. d.), företrädesvis sådana, som lämpa sig för sång eller rytmiskt utförande.

Läsning.

Övningar i att urskilja, uttala och igenkänna språkljuden. Läsning av ord, uttryck och korta meningar samt av enkel text med ett innehåll, som ligger barnen nära och som samtidigt behandlas i talövningar och hembygdsundervisning.

Skrivning.

Skrivning av bokstäver, ord, uttryck och enkla satser i anslutning till talövningarna och läsningen. Efter hand fri nedskrivning av enskilda ord och korta uttryck.

Bokstaveringsövningar och övningar i stavelsedelning.

Anm. Vid talövningarna torde i en läraravdelning av ovannämnda slag i allmänhet alla barnen kunna undervisas gemensamt, men i fråga om läsning och skrivning bör undervisningen företrädesvis bedrivas individuellt eller med barnen ordnade i grupper. Barn, som då ej undervisas direkt, sysselsätts med tysta övningar av olika slag. (Läggning av bokstäver, skrivning, tyst läsning etc.)

*Talövningar.**Mellanavdelningen.*

Samtal i anslutning till den övriga undervisningen och med innehåll hämtat från områden, som ligga barnen nära. Muntligt återgivande av egna upplevelser eller av berättelser, berättade eller förelästa.

Övningar i att använda vanliga hövlighetsuttryck, att uträtta ärenden och framföra bud.

Fortsatta övningar för vinnande av tydligt uttal.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk och med innehåll, som ligger barnen nära och med vilket de gjorts närmare förtrogna under talövningar och annan förberedande behandling.

Övningar i tyst läsning i förening med samtal om och återgivande av innehållet i det lästa.

Skrivning.

Enkla satsbildningar i syfte att lära barnen att i skrift använda det ordförråd, som hör till skolans och hemmets erfarenhetsområden. I samband härmed bokstaving och stavelsedelning samt nedskrivning av ord, uttryck och enkla satser. Konsonanternas dubbelskrivning samt ord med j- och tj-ljud uppmärksammas särskilt.

Fritt nedskrivande av enkla satser om ämnen företrädesvis hämtade från och förberedda under talövningarna.

Avskrivning efter lärarens föreskrivning och efter välbekant tryckt text även som hemuppgift.

Välskrivning i samband med alla skrivövningar. Inövning av bokstävernas form och sammanbindning samt pennans och handens ställning; en och annan kortare välskrivningsövning.

Talövningar.

Övre avdelningen.

Samtal om enkla ämnen företrädesvis i anslutning till den övriga undervisningen. Återgivande av berättelser berättade av läraren eller lästa av barnen.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk och företrädesvis med innehåll, som ansluter sig till undervisningen i geografi, naturkunnighet och historia. Tyst läsning i förening med samtal och redogörelser eller skriftligt besvarande av frågor.

Skrivning.

Satsbildnings- och rättskrivningsövningar begränsade till det ordförråd, som i allmänhet brukas i dagligt tal och i enkelt brevspråk. Ord med sj-, ng-, å- eller ä-ljud uppmärksammas särskilt under det *ena året* och andra mera allmänt förekommande svårstavade ord under det *andra året*.

Användning av alfabetiskt ordnad ordlista.

Skrivning ur minnet samt enstaka skrivningar efter diktamen.

Avskrivning huvudsakligen som hemarbete.

Enkla uppsatser, ofta i brevform, behandlande barnens egna upplevelser, t. ex. sommarminnen, utflykter, tilldragelser i skolan och i hemmet. Beskrivning av bilder, som intressera barnen och kunna sätta deras fantasi i rörelse. Enkla praktiska skrivelser (brev, kvitto, svar på annonser etc.).

Välskrivning i samband med alla skrivövningar. En och annan särskild välskrivningsövning för inövning av bestämda bokstavsformer, jämna avstånd, jämn lutning, ledig pennföring och snabbare skrivning.

*Andra B-formen (Hj-B 2).**Talövningar.**Nedre avdelningen.*

Samtal i anslutning till den övriga undervisningen och med innehåll hämtat från skolan och den närmaste omgivningen.

Övningar i att uppfatta enkla berättelser (bilder ur vardagslivet och lämpliga sagor) berättade eller lästa av läraren.

Övningar för vinnande av tydligt uttal (artikulation).

Övningar i att använda vanliga hövlighetsuttryck, att uträtta ärenden och framföra bud.

Inlärande och framsägning av ett fåtal texter, företrädesvis sådana, som lämpa sig för sång eller rytmiskt utförande.

Läsning.

Nyborjare: Övningar i att urskilja, uttala och igenkänna språkljuden; läsning av ord, uttryck och korta meningar.

Övriga barn: Läsning av enkel text med innehåll, som ligger barnen nära och som samtidigt behandlas i talövningar och hembygdsundervisning. Någon övning i tyst läsning av enkla berättelser eller delar därav i förening med samtal om eller återgivande av innehållet av det lästa.

Skrivning.

Nyborjare: Skrivning av bokstäver, ord, uttryck och enkla satser i anslutning till talövningarna och läsningen.

Övriga barn: Enkla satsbildningsövningar med användning av vanligast förekommande ord; bokstavering och stavelsedelning samt nedskrivning av ord, uttryck och enkla satser, ofta fristående men stundom hopfogade till en kort redogörelse.

Avskrivning efter lärarens föreskrivning och efter välbekant tryckt text, även som hemuppgift.

Välskrivning i samband med alla skrivövningar. Inövning av bokstävernas form och sammanbindning samt pennans och handens ställning. En och annan kortare välskrivningsövning. (Jfr anm. till kursplanen för nedre avdelningen av Hj-B 1.)

*Talövningar.**Övre avdelningen.*

Samtal om enkla ämnen företrädesvis i anslutning till den övriga undervisningen. Återgivande av berättelser, berättade av läraren eller lästa av barnen.

Fortsatta övningar för vinnande av tydligt och vårdat uttal.

Läsning.

Läsning av stycken med klart och enkelt språk och företrädesvis med innehåll, som ansluter sig till samtidigt pågående undervisning i geografi, naturkunnet och historia.

Tyst läsning i förening med samtal och redogörelser eller skriftligt besvarande av frågor.

Skrivning.

Satsbildnings- och rättskrivningsövningar, begränsade till det ordförråd, som i allmänhet brukas i dagligt tal och i enkelt brevspråk.

Ena året uppmärksammas särskilt konsonanternas dubbelskrivning samt ord med j- och tj-ljud;

under *andra året* uppmärksammas ord med sj-, ng-, å- och ä-ljud;

under *tredje året* uppmärksammas andra, mera allmänt förekommande svårstaviga ord.

Användning av alfabetiskt ordnad ordlista.

Skrivning ur minnet och enstaka skrivningar efter diktamen.

Avskrivning även som hemuppgift.

Enkla uppsatser, ofta i brevform, behandlande barnens egna upplevelser, t. ex. sommarminnen, utflykter, tilldragelser i skolan eller i hemmet o. s. v. Beskrivning av bilder, som intressera barnen och kunna sätta deras fantasi i rörelse. Enkla praktiska skrivelser: brev, kvitton, svar på annonser etc.

Välskrivning i samband med alla skrivövningar. En och annan särskild välskrivningsövning för inövning av bestämda bokstavsformer, jämna avstånd, jämn lutning, ledig pennföring och snabbare skrivning.

Tredje B-formen (Hj-B 3).

De för nedre, respektive övre avdelningarna av Hj-B 2-skolan angivna lärokurserna torde med nödig anpassning i huvudsak kunna tjäna till ledning vid undervisningen i modersmålet av de till småskolestadiet, respektive folkskolestadiet hörande lärjungarna i nu förevarande skolf orm.

A n v i s n i n g a r.

Allmänna synpunkter.

1. De språkliga övningarna bära i hjälpklasserna städse anknytas till den sakliga undervisningen och till allra största delen hämta sitt innehåll därifrån. Särskilt på nybörjarstadiet bör sålunda den sakliga undervisningen samt läs-, tal- och skrivövningarna utgöra en odelad enhet och ej uppdelas i av varandra oberoende lektioner. Olika slag av övningar med i huvudsak samma sakliga innehåll bära växla fritt eller pågå jämsides med varandra. Barnens svårigheter med att tillägna sig nya kunskaper och deras i allmänhet svaga minne gör, att ett visst innehåll med därtill hörande ordförråd bör göras till föremål för mångsidig inövning.

2. Enär hjälpklassbarnens förmåga att göra sig föreställningar om annat än sådant, som de med egna sinnen iakttagit eller kunna iakttaga, är synnerligen svagt utvecklad, måste de språkliga övningarna städse hava ett konkret och lättfattligt innehåll. Det språk, som användes såväl i övningarna som av läraren vid den muntliga undervisningen, bör undvika formella vändningar och i största utsträckning bestå av ord med konkret betydelse. Vanliga och även för det enkla språkbruket nödvändiga relationsbegrepp (stor, liten; höger, vänster; framåt, bakåt, över, under, på, vid etc.) bära flitigt övas på sådant sätt, att ordens betydelse samtidigt åskådliggöres.

3. Såväl talövningarna som läs- och skrivövningarna bära emellanåt — på nybörjarstadiet så ofta som möjligt — givas sådant innehåll och sådan form, att barnen samtidigt kunna utföra de handlingar, som satserna i övningsmaterialet uttrycka. (Ex. Sven öppnar dörren. Hämta en stol! Vi rita en häst.)

4. Då somliga barn, som hänvisas till hjälpklass, äro överdrivet livliga och okritiskt pratsamma (eretisk typ), under det andra, i regel flertalet, äro tröga, inbundna och tystlåtna (apatisk typ), bör, icke minst vid de språkliga övning-

arna, lärarens handledning icke vara lika för alla barnen. Barn av den förra typen böra sålunda så småningom vänjas vid eftertanke och självkritik, under det att de senare böra på alla sätt uppmuntras till att uttrycka sig, för att därigenom deras språkliga hämningar må övervinnas.

Särskilt under de första skolåren böra barnen tillåtas att även i skolan använda av hemortens dialekt färgade uttryckssätt och rättandet av sådant bör ske med försiktighet. Slutmålet bör dock vara att lära barnen använda ett värdat talspråk.

Tal- och läsövningar.

5. De för första och andra klasserna anbefallda särskilda övningarna i att uppfatta enkla berättelser (s. k. hörövningar) avse i främsta rummet att lära barnen följa och förstå en muntlig framställning. Sådana övningar böra vara av den art, att de kunna roa och intressera barnen. De skola särskilt i början vara mycket korta, endast bestå av någon enstaka episod, men i stället återkomma desto oftare, helst dagligen.

I följande klasser bör läraren under någon timme i veckan läsa eller berätta lämpliga sagor och berättelser. I samband därmed kunna barnen även övas i att återgiva kortare berättelser.

6. Då hjälpklassbarnen ofta ha bristfälligt uttal, böra artikulationsövningar, i vilka alla barnen deltaga, stundom förekomma. Särskilda artikulationsövningar, avsedda för barn med lindrigare talfel, böra helst ordnas på sådant sätt, att dessa barn övas enskilt några få minuter dagligen. Barn med svårare talfel böra om möjligt erhålla speciell behandling.

Med barn, som ha benägenhet att vid skrivning kasta om eller hoppa över bokstäver, böra kombinerade artikulations- och skrivövningar företagas.

7. Ehuru de flesta barn, som komma till hjälpklass, redan tillbragt något år i skolan, måste ofta läsundervisningen börja ända från början med övningar för inlärande av ljudens beteckning i tryck och skrift samt läsning av ord och uttryck. Även med barn, som redan vid överflyttningen kunna hänföras till andra eller t. o. m. till tredje klassen, böra, om läsesvårigheter förefinnas, några grundläggande läsövningar genomgås.

8. Vid den första läsundervisningen bör *en* metod vara huvudvägen, men andra metoder kunna också tagas till hjälp, när det gäller att övervinna enskilda barns läsesvårigheter.

Före allt slags sysslande med bokstavsformer bör barnens förmåga att uppfatta former samt snabbheten och noggrannheten, varmed detta sker, undersökas och i händelse av behov uppövas genom sinnesövningar.

9. De grundläggande läsövningarna bedrivs med hjälp av lösa bokstäver, textning etc. Läsebok användes icke, förrän barnen nått en hjälplig färdighet i att läsa kortare ord. De lästa ordens betydelse bör redan från början göras klar för barnen. De skola vänjas vid att man lär sig något genom läsning. Övningsmaterialet bör därför äga ett konkret innehåll, som med lätthet kan åskådliggöras. (Jfr anvisningarna nr 1—3.)

10. Läsningen bör förbindas med samtal rörande innehållet. För att hjälpa barnen till god betoning och en riktig uppfattning av innehållet bör läraren då och då läsa före. Särskilt i de lägre klasserna läses långsamt med riklig pausering. Övningar i att sammanföra orden till korrekta fraser böra redan från början förekomma.

11. Då barnen med verkligt utbyte endast kunna läsa sådant, som de äga förutsättningar att förstå, bör urvalet av läsestycken under hela skoltiden göras med stor omsorg. Endast stycken med klart och enkelt språk samt ett konkret och lättfattligt innehåll böra föreläggas till läsning.

12. Läsning av stycken i samtalsform och enklare dramatiserade stycken böra förekomma under hela skoltiden. Likaså bör ett litet fåtal lämpliga korta stycken, enkla verser o. d., varje år inläras av de lärjungar, som äga möjligheter att utföra uppgifter av detta slag.

13. Även i hjälpskolan bör man försöka intressera lärjungarna för fri läsning. Ett med omsorg valt skolbibliotek bör fördenskull finnas tillgängligt, och barnen böra uppmuntras till lån därur. En och annan lektion kan med fördel ägnas åt samtal om och läsning av sådana böcker.

Bilderböcker med kort och enkel text samt roliga sagoböcker med färglagda illustrationer och lämpliga äventyrsböcker böra till icke ringa del ingå i ett för hjälpklassbarn avsett bibliotek.

Skrivning.

14. Under nybörjarstadiet (gärna hela första året) bör endast tryckstil (textning) användas vid barnens skrivningar.

Beträffande skrivstilen bör man eftersträva sådana bokstavstyper, som erbjuda fasta och bestämda hållpunkter för skrivningen.

För att underlätta skrivrörelsernas inövning bör emellanåt s. k. taktskrivning och skrivgymnastik övas.

15. Vid all skrivning ägnas tillbörlig uppmärksamhet åt barnens handstil. Det kan därjämte vara lämpligt att under någon kortare tid varje termin använda samtliga skrivlektioner huvudsakligen till övningar i välskrivning.

16. Barnen böra läras att sätta ut punkt och frågetecken i sina egna skrivningar, men andra skiljetecken skola ej krävas av dem annat än vid avskrivning.

17. Någon systematisk undervisning i språklära skall icke förekomma i hjälpklasserna. Vad barnen i detta avseende oundgängligen behöva känna till meddelas i direkt anslutning till skrivövningarna.

Predikatets pluralformer skola ej krävas i barnens egna skrivningar.

18. Rättskrivningsundervisningen bör grunda sig på ett tydligt uttal och på talrika såväl muntliga som skriftliga övningar, men icke på regler, dock kan det vara lämpligt att vid undervisningen sammanföra ord med lika stavning. Ord, som bereda barnen svårigheter i fråga om uttal eller stavning, men som de ändå böra kunna, göras emellanåt till föremål för kombinerade uttals- och skrivövningar, men endast sådana ord och uttryck, som allmänt förekomma i vårdat talspråk och i enkel brevstil, böra upptagas till behandling.

19. Avskrivningen bör i allmänhet icke vara direkt kopiering. Om möjligt bör i övningen även ingå någon uppgift, som tvingar till uppmärksamhet och eftertanke.

20. För minnesskrivning användas kortare texter eller verser, som barnen för annat ändamål ha lärt sig (t. ex. sånglekar). Jfr anvisning nr 12.

21. Användandet av skriften som uttrycksmedel bör begynna, så snart barnen kunna skriva ord. Redan tidigt kunna de sålunda få nedskriva ord, uttryck och korta meningar om sådant, som förekommit under talövningarna eller som de av annan anledning ha möjlighet att skriva något om. Det kan därvid vara lämpligt att låta barnen utföra uppgiften gemensamt på sådant sätt, att de under samtal föreslå meningar, bland vilka de bästa utväljas och skrivas an-

tingen av barnen direkt i skrivboken eller av läraren på tavlan för att efteråt bli föremål för avskrivning.

Så småningom övergår man till mera självständiga uppsatsövningar. Dessa böra till en början bestå i fritt nedskrivande av korta meningar om något ämne utan strängare fordran på sammanhang eller fullständighet. Sedermera böra övningarna övergå till försök att återgiva korta berättelser och att avfatta enkla redogörelser för något, som barnen ha varit med om eller som de lärt sig eller ock av annan anledning ha särskilt intresse för. Bilder, stundom inklistrade i skrivboken, kunna ofta med fördel utgöra utgångspunkt för fritt nedskrivande av enkla meningar om det som bilden föreställer.

Räkning och geometri.

M å l.

Undervisningen i räkning och geometri i hjälpklasserna har till uppgift att med särskild hänsyn till vad som fordras i det dagliga livet bibringa barnen en efter deras fattningsförmåga avpassad färdighet i räkning samt någon övning i att uppfatta, mäta och beräkna geometriska storheter av allra enklaste slag.

Kursfördelning.

A - f o r m e n (H j - A).

Första klassen.

Övningar i att räkna, uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—10; motsvarande ordningstal.

Åskådlig räkning, huvudsakligen sammanläggning och frändragning inom ovan angivet talområde.

Ören, centimeter, veckans dagar.

Andra klassen.

Övningar i att räkna, uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—20; eller om så finnes lämpligt 1—30; motsvarande ordningstal; enkla talserier.

Åskådlig räkning, huvudsakligen sammanläggning och frändragning inom samma talområde.

Mynt inom nämnda talområde; centimeter och decimeter; hektogram och kilogram; dussin, tjog; timme.

Tredje klassen.

Övningar i att räkna, uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—100 i förening med enkel huvudräkning. Skriftlig räkning omfattande sammanläggning och frändragning inom ovan angivet talområde.

Multiplikationstabellen påbörjad; talserier; 2-, 3-, 5- och 10-tabellerna.

Förut använda mått, mynt och vikter samt dessutom meter, liter och deciliter; veckor, dagar och månader; datumbeteckning. Användning av begreppet en halv ($\frac{1}{2}$) beträffande meter, kilogram, liter, timme.

Fjärde klassen.

Huvudräkning inom talområdet 1—100, division, dock endast inom ett mindre talområde, t. ex. 1—50.

Multiplikationstabellen.

Övning i att uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—1 000. Skriftlig addition, subtraktion och multiplikation inom samma talområde, dock endast med ensiffrig multiplikator.

Mätningar och vägningar; förut använda mått, mynt och vikter samt därjämte kilometer, hektoliter, minuter (klockan), året. Frimärken. Användning av uttrycket $\frac{1}{4}$ beträffande meter, kilogram, liter, timme, år.

Femte klassen.

Huvudräkning: addition, subtraktion och multiplikation med något överskridande av första hundratalet; division, även med rest, men i allmänhet inom ett mindre talområde och med liten divisor, högst 10.

Fortsatta övningar i skriftlig räkning huvudsakligen inom talområdet 1—1 000; multiplikation med högst tvåsiffrig multiplikator; division med ensiffrig divisor.

Övningar i att skriva och uppfatta kronor och ören tecknade som decimalbråk.

Mynt; längdmått; vikter (g—kg); almanackan. Uppritning och uppfattning av följande ytmått: kvem, kvdm, kvm, ar. Någon övning i sortförvandling.

Sjätte klassen.

Huvudräkning som i föregående klass.

Skriftlig räkning: de fyra räknesätten i hela tal, något utvidgat talområde; division med högst tvåsiffrig divisor.

Åskådlig behandling av uppkomsten och beteckningen av allmänt bråk med ensiffrig nämnare.

Övningar i att uppfatta och beteckna mynt samt viktigare slag av mått och vikter i decimalbråk; någon övning i att räkna med dylika tal, företrädesvis addition och subtraktion.

Någon övning i att använda tågtidtabellen.

Åskådlig behandling av kbcm, kbdm och kbm. Enkla övningar i sortförvandling.

Sjunde klassen.

Huvudräkning som i föregående klasser.

Skriftlig räkning: fortsatta övningar i de fyra räknesätten, hela tal och decimalbråk, med uppgifter huvudsakligen från det praktiska livets enklare områden.

Procenträkning med särdeles enkla tillämpningar på ränta, rabatt, vinst och förlust.

Fortsatta övningar i att använda tågtidtabellen.

Förande av enkel kassabok.

Mycket enkla yt- och rymdberäkningar.

Sexklassig skola.

Första—femte klassen.

Samma kursfördelning som i motsvarande klasser av sjukklassig skola.

Sjätte klassen.

Huvudräkning som i föregående klass.

Skriftlig räkning: de fyra räknesätten i hela tal, något utvidgat talområde; division med högst tvåsiffrig divisor.

Övningar i att uppfatta mynt samt viktigare slag av mått och vikter i decimalbråk jämte någon övning i att räkna addition och subtraktion med dylika tal.

Procenträkning med särdeles enkla tillämpningar på ränta och rabatt.

Övningar i att använda tågtidtabellen.

Förande av enkel kassabok.

Åskådlig behandling av kbcm, kbdm och kbm och i samband därmed någon övning i mycket enkel yt- och rymdberäkning. Enkla övningar i sortförvandling.

Första B-formen (Hj-B1).

Nedre avdelningen.

Övningar i att räkna, uppfatta och benämna tal, först inom talområdet 1—10 och därefter 1—20. Motsvarande ordningstal. Enkla talserier.

Åskådlig räkning, huvudsakligen sammanläggning och fråndragning, inom ovan angivna talområden.

Ören; centimeter och decimeter; hektogram och kilogram; dussin, tjug; timme, veckans dagar.

Mellanavdelningen.

Övningar i att räkna, uppfatta, benämna och beteckna tal inom talområdet 1—100 i förening med åskådlig och enkel huvudräkning; addition, subtraktion och multiplikation, efter hand inom hela det angivna talområdet, dock företrädesvis med mindre tal; division inom ett mindre talområde, t. ex. 1—50.

Talserier; multiplikationstabellen, i tredje klassen dock i regel endast 2-, 3-, 5- och 10-tabellerna.

Skriftlig räkning: addition och subtraktion först inom talområdet 1—100 och därefter även med tresiffriga tal; multiplikation med ensiffrig multiplikator.

Förut använda mått, mynt och vikter samt dessutom kronor; meter och kilometer; liter, deciliter och hektoliter; minuter (klockan), dagar, veckor, månader och år. Användning av uttrycken $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ beträffande kilogram, liter, timme, år.

Övre avdelningen.

Huvudräkning: addition, subtraktion och multiplikation med något över-skridande av första hundratalet; division även med rest, men i allmänhet inom ett mindre talområde och med liten divisor, högst 10.

Fortsatta övningar i skriftlig räkning inom ett efter hand ökat talområde; division först med ensiffrig och därefter med i regel högst tvåsiffrig divisor.

Övningar i att uppfatta och beteckna mynt och viktigare slag av mått och vikter i decimalbråk; någon övning i att utföra sammanläggning och fråndragning med dylika tal.

Övningar i att använda tågtidtabellen.

Mynt; längdmått; vikter (g—kg); almanackan. Åskådlig behandling och enkel användning av kvcm, kvdm, kvm, ar; kbdm, kbm. Enkla övningar i sortförvandling.

Tillägg för mera försigkomna lärjungar: procenträkning med enkla tillämpningar på ränta och rabatt; mycket enkla yt- och rymdberäkningar.

*Andra B-formen (Hj-B 2).**Nedre avdelningen.**Första och andra klassen.*

Övningar i att räkna, uppfatta och benämna antal, först inom talområdet 1—10 och därefter 1—20. Motsvarande ordningstal. Enkla talserier.

Åskådlig räkning, huvudsakligen sammanläggning och fråndragning inom ovan angivna talområden.

Ören; centimeter och decimeter; hektogram och kilogram; dussin, tjug; timme, veckans dagar.

Tredje klassen.

Övningar i att räkna, uppfatta, benämna och beteckna talen 1—100 i för-
ening med enkel huvudräkning. Skriftlig räkning omfattande sammanläggning
och fråndragning inom ovan angivet talområde.

Multiplikationstabellen påbörjad; talserier; 2-, 3-, 5- och 10-tabellerna.

Kronor och ören; meter, decimeter och centimeter; kilogram och hektogram;
liter och deciliter; vecka, dag, timme; dussin, tjug.

*Övre avdelningen.**Fjärde klassen.*

Huvudräkning: addition, subtraktion och multiplikation inom talområdet
1—100; division inom ett mindre talområde, t. ex. 1—50.

Multiplikationstabellen.

Skriftlig räkning: addition, subtraktion och multiplikation även med tresiff-
riga tal, dock endast ensiffrig multiplikator.

Förut använda mått, mynt och vikter samt därjämte kilometer, hektoliter,
minuter (klockan), året. Användning av uttrycken $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ beträffande me-
ter, kilogram, liter, timme, år.

Femte och sjätte klassen.

Huvudräkning: addition, subtraktion och multiplikation inom talområdet
1—100; division, även med rest, men i allmänhet inom ett mindre talområde
och med liten divisor, högst 10.

Fortsatta övningar i skriftlig räkning inom ett efter hand ökat talområde;
division först med ensiffrig och därefter med högst tvåsiffrig divisor.

Övningar i att uppfatta och beteckna mynt samt viktigare slag av mått och
vikter i decimalbråk jämte någon övning i att räkna addition och subtraktion
med dylika tal.

Mynt; längdmått; vikter (g—kg); almanackan. Åskådlig behandling och en-
kel användning av kvcm, kvdm, kvm, ar; kbdm, kbm. Enkla övningar i sort-
förvandling.

Tillägg för mera försigkomna lärjungar: procenträkning med enkla tillämp-
ningar på ränta och rabatt; mycket enkla yt- och rymdberäkningar; användning
av tågtidtabellen.

Tredje B-formen (Hj-B 3).

I hjälpklass av ovan angivet slag måste räkneundervisningen huvudsakligen
bedrivs individuellt eller i grupper ordnade efter barnens räknefärdighet. Med

avseende på stegringsföljden och innehållet i den sålunda meddelade räkneundervisningen torde den för hjälpskola med två läraravdelningar ovan angivna kursfördelningen kunna tjäna som huvudsaklig ledning.

Anvisningar.

1. Enär eleverna i en hjälpklass ofta förete särdeles stora olikheter med avseende på förmågan att lära sig räkna, måste undervisningen i detta ämne, åtminstone till en viss grad, bedrivas individuellt på alla stadier. I de högre klasserna kan det icke sällan vara lämpligt att dela upp eleverna i grupper och låta dessa arbeta oberoende av varandra.

Kursplanen i räkning avser närmast att angiva en för undervisningen lämplig stegringsföljd, men hur fort man skall gå framåt, och hur långt man kan hinna i varje klass, måste alltid bli beroende av barnens förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Det gäller framför allt att lägga grunden säker och att ej gå över till nya talområden och mera krävande uppgifter, förrän barnen hjälpligt behärska det föregående. Barnens behov av upprepad övning för uppnående av önskad färdighet bör tillgodoses bland annat därigenom, att ett flertal likartade uppgifter föreläggas till behandling vid genomgången av varje särskilt kursmoment.

2. På nybörjarstadiet skall stor vikt läggas vid att talen och räkneoperationerna åskådliggöras med hjälp av verkliga föremål (klotsar, stenar, stickor etc.), som barnen själva få syssla med. Under den första tiden kan antal lämpligen betecknas med illustrationer av föremål, frukter o. d., eller med ringar, streck etc. i stället för med siffror. Vid inlärande av talföljden och talserier böra även rörelseföreställningar (rytmiska rörelser, handklappningar etc.) ofta tagas till hjälp.

3. Räkning med pengar och hantering av (räkne)mynt bör ofta övas under former, som så nära som möjligt likna de enkla uppgifter, som möta i det praktiska livet. Mätningar och vägningar skola förekomma vid räkning med mått och viktsorter, och över huvud taget bör undervisningen i räkning under hela skoltiden bedrivas i samband med verkligt eller fantasimässigt handlande.

Varje barn bör äga tillgång till något lämpligt åskådningsmedel att användas, så länge barnet i fråga själv känner sig ha behov därav. Även räkning på fingrarna bör övas.

4. Övningar i sortförvandling bör icke förekomma i de lägre klasserna. De i kursplanen för dessa klasser angivna olika slagen av mått, mynt och vikt äro endast avsedda att som självständiga enheter brukas i räkneuppgifterna och arbetsövningarna. Även i de följande klasserna böra övningar i sortförvandling endast omfatta det enklaste och nödvändigaste.

5. Räkneuppgifternas sakinnehåll bör så långt som möjligt anknytas till samtidigt pågående undervisning i övriga ämnen, särskilt till hembygdsundervisningen och arbetsövningarna samt senare till slöjden och skolköksundervisningen.

Den använda räkneboken får icke bli bestämmande för valet av övningsuppgifter, särskilt som tillgängliga räkneböcker i allmänhet äro avsedda för vanliga folkskoleklasser. Exempel, som överstiga hjälpklassbarnens fattningsförmåga eller sakna praktisk betydelse, skola undvikas, men å andra sidan böra räknebokens exempel flitigt utfyllas med uppgifter, som hämtats från av barnen kända förhållanden.

Även sådana uppgifter böra upptagas till behandling och särskilt beaktas, vilka äro ägnade att fästa barnens uppmärksamhet på sparsamhetens betydelse. Fostran till sparsamhet bör vara en viktig synpunkt vid undervisningen i »förande av enkel kassabok».

6. Huvudräkningen bör intaga en framskjuten plats på alla åldersstadierna, och skriftlig räkning inom talområdet 1—100 bör flitigt övas även i de högre klasserna. Övningsuppgifterna böra i allmänhet icke innehålla mångsiffriga tal (fem eller flera), men barnen böra erhålla någon övning i att avläsa och skriva även sådana.

7. Vid behandlingen av decimalbråk bör enda syftet vara att lära barnen att för praktiskt bruk skriva och avläsa de vanligaste sorterna uttryckta i decimalbråk samt att utföra enkla räkningar med sålunda tecknade sakuppgifter. Någon utförligare utredning om bråkbegreppet och decimalsystemet bör ej förekomma.

8. I hjälpklasser av B-form måste räkneundervisningen i stor utsträckning bedrivas individuellt eller med barnen uppdelade i grupper. Vid gruppindelningen sammanföras de lärjungar, som med hänsyn till sin räknefärdighet lämpligen kunna undervisas gemensamt, oberoende av huruvida de formellt tillhöra olika årsklasser.

Då även de något mera försigkomna barnen ha god nytta av upprepade övningar med enklare uppgifter, kunna stundom vid huvudräkning avdelningens alla barn undervisas tillsammans, varvid lättare uppgifter, närmast avsedda för de mindre försigkomna barnen, omväxla med svårare, avsedda för de mera försigkomna. Gemensam undervisning bör även i övrigt äga rum, då något moment behandlas i en lägre klass, vilket behöver ytterligare inskräpas i en högre.

Hembygdsundervisning med verksamhetsövningar.

M å l.

Hembygdsundervisningen med sinnesövningar och iakttagelseundervisning samt därtill knutna verksamhets- och talövningar har i hjälpklasserna till syfte

- att skärpa barnens uppmärksamhet och iakttagelseförmåga,
- att ordna och vidga deras föreställningskrets,
- att väcka deras verksamhetslust och utveckla deras praktiska färdighet,
- att uppöva deras talförmåga samt
- att på samma gång främja deras kännedom om hembygden, framför allt dess natur och arbetsliv.

Anm. De nämnda övningarna bilda en organisk enhet och kunna i den dagliga undervisningen icke särskiljas annat än i lärarens medvetna avsikt att påverka den ena eller andra sidan av barnens utveckling.

Kursfördelning.

A - formen (H j - A).

Första klassen.

Sinnesövningar omfattande färger, former, relationsbegrepp, hörsel-, känsel-, smak- och luktförmågelser. De nya skolförhållandena. Trädgården (parken) om hösten. Hemmet (möbler och husgeråd, familjemedlemmar, deras olika

arbete, hemmets högtider). Handelsboden. Något om barnets kropp och dess vård. Årstidernas växling. Några få husdjur.

Lämpliga verksamhetsövningar anknytas till kursens olika moment.

Andra klassen.

Sommarminnen och i anslutning därtill lantgården. Vår föda. Våra kläder. Våra bostäder (hur ett hus bygges; bostadens uppvärmning och belysning). Klockan och tidsindelningen. Något om hembygdens djur- och växtliv. Fortlöpande väderleksiakttagelser.

Lämpliga verksamhetsövningar anknytas till kursens olika moment.

Tredje klassen.

Iakttagelser från hemorten, begynnande med skolområdet. Gatan. Olika sätt att färdas. Trafikregler. Hamn och järnvägsstation. Torg och saluhall. Polis och brandkår. Någon närliggande verkstad eller fabrik. Någon närliggande vårdanstalt för sjuka, gamla eller barn. Kyrkan. Vandringar genom staden (samhället). En helhetsbild över staden (samhället) från någon utsiktspunkt. I samband härmed övningar i syfte att bibringa barnen förmåga att förstå och använda karta. Det landskap, inom vilket hemorten är belägen; huvuddragen av dess naturförhållanden samt bilder ur dess arbetsliv; några viktigare orter.

Lämpliga verksamhetsövningar anknytas till kursens olika moment.

Första B-formen (Hj-B 1).

Nedre avdelningen.

Första och andra klassen.

Ena året. Sinnesövningar. Trädgården (parken) om hösten. Hemmet (möbler, husgeråd, familjemedlemmar, deras olika arbete, hemmets högtider). Handelsboden. Något om barnets kropp och dess vård. Årstidernas växling. Fortlöpande väderleksiakttagelser. Några få husdjur.

Lämpliga verksamhetsövningar anknytas till kursens olika moment.

Andra året. Sinnesövningar. Sommarminnen och i anslutning därtill lantgården. Vår föda. Våra kläder. Våra bostäder (hur ett hus bygges; bostadens uppvärmning och belysning). Klockan och tidsindelningen. Något om hembygdens djur- och växtliv.

Lämpliga verksamhetsövningar anknytas till kursens olika moment.

Mellanavdelningen.

Se kursplanen för geografi, naturkunnighet och historia!

Andra B-formen (Hj-B 2).

Nedre avdelningen.

Första och andra klassen.

Samma kursfördelning som för nedre avdelningen av hjälpskola enligt första B-formen.

Tredje klassen.

Iakttagelser från hemorten, begynnande med skolområdet. Gatan. Olika sätt att färdas. Trafikregler. Hamn och järnvägsstation. Torg och saluhall. Polis

och brandkår. Något typiskt drag ur hemortens arbetsliv. Någon närliggande vårdanstalt för gamla, sjuka eller barn. Kyrkan. I samband med undervisningen i övrigt förberedande övningar i syfte att bibringa barnen förmåga att förstå och använda kartan.

Lämpliga verksamhetsövningar anknytas till kursens olika moment.

Tredje B-formen (Hj-B 3).

Med hänsyn till lärjungarnas utveckling och kunskaper göres ett lämpligt urval ur kursplanen för hembygdsundervisning med verksamhetsövningar i nedre avdelningen av hjälpskola enligt andra B-formen (Hj-B 2).

Om sinnesövningar finnas nödvändiga, anordnas de individuellt eller gruppvis.

A n v i s n i n g a r.

1. På här ifrågavarande stadium bör all undervisning i möjligaste mån hållas tillsammans och ej skarpt åtskiljas i olika ämnen med av varandra oberoende lektioner. Hembygdsundervisningen och verksamhetsövningarna böra skänka det sakliga innehållet, till vilket den övriga undervisningen ansluter sig.

2. Då de i första hjälpklassen nyintagna barnen i regel ha mycket olika förutsättningar att tillgodogöra sig gemensam undervisning, böra de under den första tiden i lämplig utsträckning få fritt syssla med ändamålsenligt arbetsmaterial, varunder det enskilda barnet i mån av behov erhåller individuell handledning. Därvid bör läraren söka vinna klarhet över varje barns speciella defekter och deras planmässiga behandling.

Sedan läraren småningom vunnit en orienterande överblick över de enskilda lärjungarnas utveckling och den nybildade klassens allmänna kunskapsståndpunkt, kan klassundervisning ofta med fördel begagnas. Dock bör ett individuellt arbetssätt erhålla stort utrymme.

3. För att leda till åsyftat resultat måste de grundläggande övningarna ordnas planmässigt. Planen bör i första hand ta sikte på de enskilda lärjungarnas möjligheter, utformas med hänsyn till barnens stegvisa utveckling samt hämta stoff från den verklighet, som närmast omger dem.

Denna planmässighet får dock icke hindra ett påpassligt tillvaratagande av tillfälliga intressen, som yttre omständigheter göra aktuella för barnen. Dylik aktuell undervisning bör städe ha rätt att genombryta den fortlöpande planmässiga.

4. De grundläggande *sinnesövningarna*¹ ha till ändamål att uppöva barnens otränade sinnen till att med ökad snabbhet och större säkerhet reagera för olika intryck och att småningom vänja deras flyktiga uppmärksamhet vid koncentration.

De utgöras av övningar att uppfatta, särskilja och riktigt benämna olika färger, former, riktningar, storlek, avstånd, ytbeskaffenhet, tyngd, toner, buller, olika lukt, smak o. s. v. Följande plan för sinnesövningar är avsedd att tjäna till ledning och exempel.

¹ Beträffande sinnesövningarnas metodik hänvisas i första hand till M. Montessoris och O. Decroly's banbrytande synpunkter samt till av dem utarbetad speciell undervisningsmateriel. Decroly's fastställande av övningarnas innehåll i följande tre moment: iakttagelse — tänkande — verksamhet antyder i korthet tillvägagångssättet.

Vid *synsinnets* uppövande torde det vara lämpligt att först behandla *färgsinnets*. Färgövningar av olika slag företagas med syfte att väcka barnens intresse för färger, lära dem att se färgerna i sin omgivning och att i det avseendet skärpa deras iakttagelseförmåga. Barnen få öva sig att sortera färger och under en mängd sysselsättningar intressera sig för dem och inöva deras namn. De få iakttaga och tala om färgerna i rummet, i naturen, i sin omgivning i allmänhet. De få rita och måla med kriter eller vattenfärger, bygga med färgade klotsar eller lägga mönster med färgade kartongbitar, stickor, knappar och dylikt. Småningom få de övergå till att syssla med olika färgnyanser och schatteringar. Efter hand stegrar man svårigheterna allt efter barnens förmåga, samtidigt som de tränas till ökad uppmärksamhet och större precision beträffande de olika uttrycksmedlen.

När barnen äro säkra på huvudfärgerna, söker man väcka deras intresse för *föremåls form* och småningom öva färg- och formsinnet samtidigt. Genom dessa övningar skärpes kombinationsförmågan. De efterblivna barnen uppfatta i början endast stora skillnader i föremåls form; de måste efter hand övas att iakttaga enskildheter. Övningar med stegvis ökade krav på uppfattning av detaljer äro en i hög grad betydelsefull förberedelse för den första läsundervisningen. Man ritar, viker, klipper, bygger o. s. v., allt övningar, som utgöra en samverkan mellan syn-, känsel- och muskelsinne. Under dessa lektioner övas talet flitigt. Viktiga övningar i detta sammanhang torde vara att inlära de riktiga benämningarna på föremåls dimensioner, t. ex. hög, låg, bred, smal, tjock o. s. v., samt olika lägen (framför, bakom etc.) och olika riktningar (uppåt, nedåt) o. s. v.

Känselsinnet utvecklas genom övningar att uppfatta föremåls ytbeskaffenhet, tyngd, temperatur o. s. v., varvid samtidigt barnens ordförråd ökas och deras språkliga uttrycksförmåga övas. De läras i detta sammanhang att särskilja och rätt benämna olika ämnen (trä, glas, sten, metall, papper, tyg), olika tyger (ylle, bomull, siden, sammet, linne), vanliga mönster (rutigt, randigt, prickigt, blommigt), olika stoffers egenskaper (skört, böjligt, genomskinligt) o. s. v.

Även metodiskt avpassade *hörselövningar* behöva de efterblivna barnen. Dessa övningar påfordra i hög grad uppmärksamhet och stillhet och ägna sig därigenom till koncentrationsövningar för såväl de eretiska som de apatiska barnen. Dyliga övningar ha till syfte att klargöra föreställningarna beträffande olika slag av ljud (buller, toner, läten o. s. v.) samt inlära hithörande verb, såsom prassla, skvala, knarra, knäppa, klinga o. s. v.

Smak- och luktövningar kräva givetvis mindre utrymme, men även dessa sinnesintryck böra i någon mån klargöras och förbindas med riktiga benämningar. Därtill kommer, att hos de intellektuellt efterblivna emellanåt föreligga vissa abnormiteter med avseende på lukt- och smaksinnet, så att de t. ex. ej känna någon skillnad på smakliga och osmakliga ämnen eller t. o. m. kunna njuta av för andra motbjudande lukt- eller smakförnimmelser. En prövning av dessa sinnesfunktioner kan därför ge läraren en värdefull vink om barnens psykiska tillstånd.

5. Den *egentliga hembygdsundervisningen* bör hämta sitt innehåll från barnens närmaste omgivning. Urvalet bör ske under hänsynstagande till att tidigare meddelad dylik undervisning icke likformigt upprepas. Av stor betydelse är, att det lärostoff, som efter överflyttningen till hjälpklassen möter barnet, ter sig som något nytt, om icke till innehållet, så dock till behandlingen.

6. I största möjliga utsträckning böra verkliga föremål, goda modeller, enkla, tydliga och för barnasinet tilltalande planscher och ljusbilder m. m. tagas i anspråk som åskådningemedel. Icke minst de sistnämnda, exempelvis illustrerande någon enkel, av läraren samtidigt berättad saga, kunna ha synnerligen stort värde, såväl genom den glädje de skänka, som genom deras förmåga att locka barnen till spontant muntligt återgivande, till att försöka sig på en enkel dramatisk framställning eller till fri teckning och skrivning.

Väl planlagda och efteråt bearbetade korta utflykter med för barnen klart angivna och begränsade syftemål böra ofta företagas.

Vid undervisningsutflykterna i synnerhet, men även vid undervisningen på lärorummet bör läraren ej försumma att öppna barnens blick för det vackra och ändamålsenliga i naturen och att tillhålla dem att aktsamt umgås med naturens föremål och att ej onödigt skada och förstöra utan i stället stödja och hjälpa, där så behöves.

7. Det för barnen nya i hjälpklassens hembygdsundervisning bör huvudsakligen bestå däruti, att de få vara självverksamma i långt större utsträckning än som varit möjligt i de klasser med större barnantal, som de förut tillhört. I de mångfaldigt skiftande *verksamhetsövningarna* bör det enskilda barnet möta uppgifter, som passa dess individuella utrustning och som därför förmå väcka dess arbetslust och vidmakthålla densamma.

Ordning och disciplin måste vid dessa övningar vara rådande. De kunna eljest förfela sin uppgift. Det är av största betydelse att med ett livaktigt sysslande med olikartade övningar förbinda en för de nervösa barnen särskilt nödvändig arbetsro. Härvid övas de på ett naturligt sätt i självbehärskning och hänsynstagande till omgivningen.

Utöver de vanligast förekommande arbetsövningarna — byggande i sandlåda eller med klotsar, stickläggning, modellering, klippning, teckning och färgläggning, kindergartnerarbeten av olika slag, såsom pappersflätning, pinnslöjd och dylikt — bör lärarens uppfinningsförmåga inrikta sig på att allt mer tillgodose behovet av enkla och ändamålsenliga verksamhetsformer. Läggs spel av olika slag med undervisande syfte, t. ex. Decrolys eller likartade, ha synnerligen stort värde särskilt som tillämpande sinnesövningar och kunna användas av lärjungarna såväl individuellt som gruppvis.

Sådana arbetsövningar, som kräva en viss enkel teknisk färdighet, böra erhålla tillräcklig inövning, så att de självständigt kunna utföras av barnen; de förfela eljest sitt syfte att bli ett barnens eget uttrycksmedel.

8. Verksamhetsformer, som icke äro beroende av tillgängligt arbetsmaterial eller särskild inövning, utan som enkelt och utan förberedelser kunna improviseras, äro icke minst värdefulla. Dit höra exempelvis lekar, särskilt framställningslekar, där barnens fantasi och fria gestaltande av en situation levandegör densamma.

9. Besläktade med leken äro de *rytmiska övningarna*, där under taktens eller musikens suggererande inverkan barnen bli spontant aktiva. Denna verksamhetsform har visat sig synnerligen lämplig för de okoncentrerade, ofta med nervösa störningar behäftade hjälpklassbarnen.

De här avsedda rytmiska övningarna äro varken rytmisk gymnastik eller rytmisk dans. De kunna närmast karakteriseras som rytmiska kroppsrörelser under lekens form och under taktens eller musikens omedelbara ledning. De syfta i lika mått till utvecklande av fysiska som psykiska färdigheter samt till att skapa naturliga uttryck för barnens känsloliv.

Till den yttre utrustningen behöver icke nödvändigt höra ett piano, ehuru givetvis ett dylikt är en värdefull tillgång. Betydligt enklare instrument kunna dock vara tillfyllest, t. ex. tamburin, triangel eller leksaksinstrument av olika slag. Enbart med handklappning eller rytmiskt räknande kan läraren åstadkomma varierande övningar.

De rytmiska övningarna kunna användas isolerade som uppfriskande avbrott under en lektion eller såsom illustrerande lekar anknytas till hembygdsundervisningen eller som förberedande moment insättas i sångundervisningen samt för övrigt inordnas i så gott som samtliga det lägre skolstadiets undervisningsämnen.

10. De i undervisningsplanen för rikets folkskolor förekommande anvisningarna rörande ämnet hembygdsundervisning med arbetsövningar äro i stor utsträckning tillämpliga även vid undervisning i hjälpklass.

Geografi, naturkunnighet och historia.

M å l.

Undervisningen i geografi, naturkunnighet och historia har i hjälpklasserna till uppgift att med särskild hänsyn till det praktiska livets behov bibringa barnen någon kännedom om de kunskapsområden, som ifrågavarande ämnen representera, och att därjämte skänka ett omväxlande och intresseväckande innehåll åt undervisningen.

Kursfördelning.

A - form en (H j - A).

Sjukklassig skola.

Geografi.

Fjärde klassen.

Några svenska landskap: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Naturkunnighet.

Några djur och växter, företrädesvis sådana, som kunna göras till föremål för direkta iakttagelser. Groningsförsök.

Historia.

Några enstaka bilder ur Sveriges forntid och medeltid, om möjligt i anslutning till lokala fornminnen.

Geografi.

Femte klassen.

De återstående svenska landskapen: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Naturkunnighet.

Några djur och växter, där så ske kan i anslutning till undervisningen i skolträdgårdsskötsel samt till årets kurs i geografi.

Historia.

Berättelser ur Sveriges historia från reformationstiden och storhetstiden.

*Geografi.**Sjätte klassen.*

Något om våra grannländer. Något om Europas övriga länder, företrädesvis dem, med vilka vårt folk står i livligare förbindelse.

Naturkunnighet.

Något om vår kropps byggnad och det viktigaste av hälsoläran.

En och annan fysisk och kemisk företeelse belyst med enkla försök: ljudets uppkomst och fortplantning (i samband med behandlingen av örat), kroppars utvidgning genom värme, termometern, förbränning.

Historia.

Berättelser ur Sveriges historia från och med frihetstiden, företrädesvis personlighetsskildringar.

*Geografi.**Sjunde klassen.*

Förnyad behandling av Sveriges geografi med särskild hänsyn till naturtillgångar, näringsliv, samfärdsel och viktigare orter.

Jordgloben och något om jorden som himlakropp.

Bilder från främmande länder, i främsta rummet sådana, varifrån vi få produkter av betydelse för det dagliga livet.

Naturkunnighet.

Några viktigare djur och kulturväxter från främmande land.

Något om elektricitetens *användning* i hemmet; elektrisk ledning, isolering, kortslutning, olika spänningar, strömbrytare, glödlampa, strykjärn. Kompassen och dess användning.

Smältning och stelning; vattnets kretslopp.

Historia och medborgarkunskap.

Berättelser ur Sveriges historia från olika tider samt ett fåtal personer och händelser ur allmänna historien.

Något om hur hemkommunen styres och förvaltas, någon kommunal styrelse; några av de förmåner, som samhället skänker sina medlemmar (kyrka, skola, sjukvård, folkpension, fattigvård, polis och brandskydd); kostnaderna härför (skatter). Något om hur riket styres (konung, regering, riksdag; länsstyrelse).

Sexklassig skola.

Fjärde klassen.

Samma kurser som i motsvarande klass av sjukklassig skola, dock ett något större antal svenska landskap.

Femte klassen.

Samma kurser som i motsvarande klass av sjukklassig skola och därjämte något om våra grannländer.

*Geografi.**Sjätte klassen.*

Jordgloben och något om jorden som himlakropp.

Bilder från främmande länder (inom och utom Europa), i främsta rummet så-

dana, med vilka vårt folk står i livligare förbindelse eller varifrån vi få produkter av betydelse för det dagliga livet.

Naturkunnighet.

Något om vår kropps byggnad och det viktigaste av hälsoläran.

En och annan fysisk och kemisk företeelse av betydelse för det dagliga livet.

Historia och medborgarkunskap.

Berättelser ur Sveriges historia från och med frihetstiden, företrädesvis personlighetsskildringar.

Något om hur hemkommunen styres och förvaltas, någon kommunal styrelse; några av de förmåner, som samhället skänker sina medlemmar (kyrka, skola, sjukvård, fattigvård, folkpension, polis och brandskydd); kostnaderna härför (skatter). Något om hur riket styres (konung, regering, riksdag; länsstyrelse).

Första B-formen (Hj-B1).

Mellanavdelningen.

Varje år. Iakttagelser från hemorten begynnande med skolområdet. Vandringar genom staden (samhället). En helhetsbild över staden (samhället) från någon utsiktspunkt. Kommunikationsmedel i hemorten. Trafikregler. Orter i grannskapet. I samband härmed övningar i syfte att bibringa barnen förmåga att förstå och använda kartan.

Några djur och växter, företrädesvis sådana, som kunna göras till föremål för direkta iakttagelser.

Ett fåtal spridda bilder ur Sveriges forntid och medeltid, om möjligt i anslutning till lokala fornminnen.

Arbetsövningar i anslutning till kursen.

Anm. Innehållet i den angivna kursen varierar något från *ena* till *andra året*, varjämte de gemensamt undervisade barnens olika ståndpunkt och behov i möjligaste mån tillgodoses.

Ena året. Det landskap, inom vilket hemorten är belägen, samt därjämte ett par andra svenska landskap: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Andra året. Ett antal svenska landskap, som förut icke behandlats: huvuddragen av deras naturförhållanden; viktigare orter.

Geografi.

Övre avdelningen.

Ena året. Återstående svenska landskap: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Något om våra grannländer.

Andra året. Enstaka bilder från främmande länder (inom och utom Europa), i främsta rummet sådana, med vilka vårt folk står i livligare förbindelse eller varifrån vi få produkter av betydelse för det dagliga livet.

Vid slutet av *båda åren* några huvuddrag av Sveriges geografi.

Naturkunnighet.

Ena året. Något om vår kropps byggnad och förrättningar. Det viktigaste av hälsoläran.

Några enkla försök belysande ljudets uppkomst och fortplantning, kompassen.

Andra året. Några viktigare djur och kulturväxter i anslutning till årets kurs i geografi.

Några enstaka försök belysande kroppars utvidgning genom värme, termometern, värmets ledning och strålning, vattnets kretslopp. Kompassen.

Anm. Med särskild hänsyn till de barn, som äro färdiga att avgå från skolan, behandlas även under *andra året* några av hälsoläranas viktigaste moment och i samband därmed även ett och annat om vår kropps byggnad.

Historia.

Ena året. Enstaka bilder ur Sveriges historia från och med Gustav Vasa till och med Karl XII.

Andra året. Enstaka bilder ur Sveriges historia från och med frihetstiden, företrädesvis personlighetsskildringar.

Andra B-formen (Hj - B 2).

Övre avdelningen.

Geografi.

Varje år en inledande kurs i syfte att bibringa barnen förmåga att förstå och använda kartan.

Anm. Den inledande kursen varierar något år från år med avseende på innehållet, och de äldre barnen erhålla i allmänhet utvidgade och något mera självständiga uppgifter än de yngre.

Ena året. Ungefär en tredjedel av de svenska landskapen: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Något om våra grannländer.

Andra året. En ny tredjedel av de svenska landskapen: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Ett och annat om Europas länder, företrädesvis dem, med vilka vårt folk står i livligare förbindelse.

Tredje året. Återstående svenska landskap: huvuddragen av deras naturförhållanden samt bilder ur arbetslivet; viktigare orter.

Enstaka bilder från främmande länder (utom Europa), i främsta rummet sådana, med vilka vårt folk står i livligare förbindelse eller varifrån vi få produkter av betydelse för det dagliga livet.

Anm. Med särskild hänsyn till de barn, som äro färdiga att avgå från skolan, behandlas varje år några huvuddrag ur Sveriges geografi i dess helhet.

Naturkunnighet.

Ena året. Några djur och växter, företrädesvis sådana, som kunna göras till föremål för direkta iakttagelser.

Andra året. Något om vår kropps byggnad och förrättningar. Det viktigaste av hälsoläran.

Tredje året. Några viktigare djur och kulturväxter i anslutning till årets kurs i geografi.

En och annan fysisk och kemisk företeelse av betydelse för det dagliga livet.

Anm. Med särskild hänsyn till de barn, som äro färdiga att avgå från skolan, behandlas några av hälsoläranas viktigaste moment samt ett och annat om vår kropps byggnad även de år, under vilka dessa ämnen ej äro upptagna i kursen.

Historia.

Ena året. Enstaka bilder från Sveriges forntid och medeltid, om möjligt i anslutning till lokala fornminnen.

Andra året. Enstaka bilder ur Sveriges historia från reformationstiden och storhetstiden.

Tredje året. Enstaka bilder ur Sveriges historia från och med frihetstiden, företrädesvis personlighetsskildringar.

Tredje B-formen (Hj-B3).

Vid undervisning i geografi, naturkunnighet och historia sysselsätts i regel de till småskolestadiet hörande barnen, om de samtidigt äro närvarande, med annat arbete, och de till folkskolestadiet hörande lärjungarna bilda liksom i hjälpskola med två läraravdelningar en undervisningsavdelning för sig. Fördenskull torde den för övre avdelningen av nyssnämnda skolform ovan angivna kursfördelningen med nödiga inskränkningar kunna tjäna till huvudsaklig ledning även för här ifrågavarande skolform.

Anvisningar.

1. Då timplan upptager gemensam tid för geografi, naturkunnighet och historia, äger läraren frihet att koncentrera undervisningen under någon del av läsåret eller terminen på ett av dessa ämnen och under en annan del på ett annat eller ett tredje. Splittring av undervisningen på flera olika ämnen samtidigt bör undvikas.

Djur och växter upptagas i regel till behandling, då tillfälle gives till direkta iakttagelser eller i omedelbart sammanhang med den geografiska undervisningen om de trakter, för vilka de äro kännetecknande.

För historia skall i fjärde och högre klasser beräknas ett antal lektioner, som motsvarar ungefär en timme i veckan, under det att geografi och naturkunnighet vardera erhåller omkring hälften av den återstående tiden.

2. Det stoff, som upptages till behandling i undervisningen, bör vara av den art, att det på ett påtagligt sätt kan åskådliggöras för barnen eller nära anknyttas till sådant, som för dem är väl bekant. Undervisningen om främmande trakter och förhållanden bör därför huvudsakligen bestå av tämligen fristående skildringar av sådana avsnitt ur naturen och arbetslivet, vilka erbjuda möjligheter för åskådlig behandling och anknytning, men det som sålunda tages upp bör behandlas jämförelsevis fylligt. Teckningar, planscher och olika slag av bilder böra tagas till hjälp för att göra framställningen levande och åskådlig.

De »bilder från främmande länder», vartill geografiundervisningen sålunda bör inskränkas, då det gäller mera avlägsna trakter, kunna i många fall med fördel anknyttas till av barnen kända produkter med utländskt ursprung, t. ex. apelsiner, bananer, kaffe, te, kryddor, bomull, silke, gummi, oljor, kol.

3. Utöver den undervisning i hälsolära, som skall förekomma i anslutning till behandlingen om vår kropps byggnad, bör läraren under hela skoltiden sträva efter att inlära viktiga hälsoregler och inöva goda hygieniska vanor.

I lämpliga sammanhang böra barnen erinras om spritdryckernas skadliga verkningar och om annat, som står i samband därmed.

4. Av fysiska och kemiska företeelser upptagas endast sådana, som det är av vikt och betydelse för det dagliga livet att äga kännedom om. Vid anordnande

av försök bör man nöja sig med att påvisa sådant, som direkt kan iakttagas, och undvika teoretiska förklaringar. Huvudvikten skall läggas vid företeelsernas förekomst i det praktiska livet.

5. Undervisningen i naturkunnighet bör bedrivas så, att den bidrager till att hos barnen väcka känsla av vänlighet och skonsamhet mot djuren samt aktning för naturen. När så befinnes lämpligt och möjligt, bör därför anordning för matning av fåglar uppsättas invid skolsalen och fågelholkar anbringas i skolans närhet. Därigenom skapas ökade möjligheter till direkt iakttagelse av fåglarna, varjämte anordningar av detta slag äro ett verksamt medel för barnens fostran till djurvänlighet, en fostran så mycket angelägnare som tendenser till djurplågeri icke äro sällsynta hos efterblivna barn.

6. Historieundervisningen bör bestå av fristående skildringar av betydelsefulla personer och viktiga händelser, i främsta rummet sådana, som tjänat framåtskridandet och kulturen. Någon kronologiskt sammanhängande framställning bör ej eftersträvas. Det historiska innehållet bör i regel meddelas åt lärjungarna genom lärarens muntliga berättande.

Läraren bör vårda sig om att motverka uppkomsten av hat och fiendskap mot andra folk samt främja insikten om att fred och samförstånd mellan alla folk är ett av huvudvillkoren för mänsklighetens gemensamma framåtskridande. Barnen böra få en stark känsla av att det finns hjältar också i fredens värv och att även dessa lagt i dagen mod och självuppooffring samt bidragit att föra folk framåt och därför äro förtjänta av dess tacksamhet och beundran.

Teckning.

M å l.

Teckningsundervisningen har i hjälpklasserna till uppgift att tjäna som åskådning- och uttrycksmedel i undervisningen, att skärpa barnens iakttagelseförmåga och öva deras sinnen för former och färger.

Kursfördelning.

Frihandsteckning och färgläggningsövningar, dels efter lärarens förteckning eller efter andra förebilder, dels efter enkla föremål och ur minnet eller fantasien, allt företrädesvis i anslutning till den övriga undervisningen; i de högre klasserna jämväl enklare arbetsritningar och mönsterteckning i anslutning till undervisningen i slöjd.

Anvisning.

Då teckning i hjälpklasserna snarare bör betraktas och behandlas som ett hjälpmedel för undervisningen än som ett självständigt ämne, bör teckning, utom under de för ämnet särskilt anslagna lektionerna, ofta förekomma i den övriga undervisningen för att bidraga till uppfattning och inövning av sådana kursmoment, som lämpa sig för dylik behandling.

Sång.

M å l.

Sångundervisningen i hjälpklasserna har till uppgift att skänka stämning och omväxling åt skolarbetet, att väcka håg för sång och öva sinnet för rytm, att

bilda rösten och det musikaliska gehöret samt att tillföra barnen ett förråd av sånger och psalmer att sjungas inom och utom skolan.

Kursfördelning.

Barnvisor och enkla sånglekar; lättare sånger, företrädesvis valda bland dem, som ingå i kursen för folkskolans vanliga klasser.

Lätta psalmer, som lämpa sig att sjunga vid morgon- och aftonbönerna samt sådana, som inläras i samband med kristendomsundervisningen.

A n v i s n i n g a r .

1. Barnen böra vänjas att under sjungandet intaga en ledig kroppshållning, att sjunga med lösa läppar, med tillräcklig öppning mellan tandraderna samt utan spänning av tungan, käk- och svalgmuskulerna. Tonbildningsövningar böra förekomma och omfatta övningar för åstadkommande av riktig andning, mjuk tonansats och huvudklang (huvudresonans).

2. Vid sångundervisningen är det av stor vikt, att barnens känsla för den musikaliska rytmen väckes och utvecklas. Som medel härför kunna övningar av olika slag användas, bland annat marschering, handklappning, rytmisk räkning etc.

3. Då inlärande av noterna skulle bereda flertalet barn i hjälpklasserna alltför stora svårigheter och ändå icke bli till nämnvärt gagn, bör notläsning i regel icke förekomma, utan melodierna inövas efter gehör.

4. Så vitt möjligt böra även i hjälpklasserna de sånger inövas, som allmänt sjungas i folkskolans övriga klasser inom skoldistriktet.

Även i de högre klasserna böra sånger, som tidigare blivit inlärd, fortfarande övas, så att barnen vid skoltidens slut äga ett förråd av väl inlärd sånger att taga med ut i livet.

5. Sång bör ofta förekomma som avbrott och omväxling i den dagliga undervisningen.

6. Om förutsättningar härför finnas, må i de högre klasserna även tvåstämmig sång övas, och för sådant ändamål må, när så lämpligen kan ske, sångbegärvade elever från olika klassavdelningar sammanföras för gemensam övning.

Gymnastik med lek och idrott.

M å l .

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har i hjälpklasserna till uppgift att genom lämpliga kroppsövningar befordra barnens sunda och allsidiga utveckling, att lösa motoriska hämningar, att vänja barnen vid god kroppshållning och ett för det praktiska livets arbetsuppgifter ändamålsenligt rörelse- och vilosätt samt att hos dem väcka lust för fortsatta stärkande kroppsövningar och såmedelst befordra deras hälsa och levnadsglädje.

Kursfördelning.

Första och andra klassen.

Lätta, kortvariga lekar, såsom kastlekar med stora mjuka bollar samt springlekar övade inomhus och i det fria.

Gymnastiska lekrörelser, särskilt rytmiska, ägnade att tilltala barnens fantasi.

Lätta övningar, som kräva ringa ansträngning och ansluta sig till barnens egna fria rörelseformer; lätta hopp, balansrörelser på golv och ovänd bänk; mycket enkla hållningsrättande rörelser samt spännings- och avspänningsövningar.

Tredje och fjärde klassen.

Lätta gymnastiska övningar (ofta imitationer av rörelser, som förekomma i det praktiska livet) utförda i enkla utgångsställningar med och utan redskap; balansrörelser på golv, ovänd bänk, bänkkribba eller mycket låg vänd bom; klättringsövningar på ringa höjd och över hinder; lätta hopp; enkla hållningsrättande rörelser samt spännings- och avspänningsövningar.

Gång och löpning; sånglekar, rytmiska övningar.

Enkla spring- och bollekar övade inomhus och i det fria.

Idrottsövningar, omfattande begynnande övningar i simning, skridskoåkning, skidåkning och kälkåkning, där förhållandena sådant medgiva.

Femte, sjätte och sjunde klasserna.

Enkla gymnastiska övningar, utförda såväl med som utan redskap; fortsatta jämviktsövningar; klättringsövningar på måttlig höjd; enkla hopp; hållningsrättande rörelser samt spännings- och avspänningsövningar.

Gång och löpningar; sånglekar, rytmiska övningar.

Lekar av olika slag med måttliga fordringar på uppmärksamhet, snarrådighet och snabbhet övade inomhus och i det fria.

Fortsatta idrottsövningar av de slag förhållandena medgiva och avpassade efter barnens krafter och utveckling.

Anm. Förestående kursplan är avsedd att tjäna som huvudsaklig ledning för gymnastikundervisningen i hjälpskolor av olika typer. Då stor ålderskillnad förefinnes mellan lärjungarna i samma läraravdelning, böra de uppdelas i ett par grupper, som i regel sysselsätts var för sig med övningar och rörelser, som passa för respektive åldersstadier. När så kan ske, må någon del av en sådan läraravdelning (t. ex. småskolestadiet i Hj-B 3-skolan) under gymnastiklektionerna kunna anslutas till annan lämplig läraravdelning i skolan och övas tillsammans med denna.

A n v i s n i n g a r.

1. Så långt möjligt skall den omedelbara imitationen användas i undervisningen, och vid fristående gemensamhetsövningar kan kommenderingen ofta inskränkas till en uppmaning »gör som jag» jämte förevisning, tills barnen kommit i gång, varefter de själva kunna fortsätta. Förevisningar och muntliga instruktioner böra aldrig taga någon nämnvärd tid från barnens egna övningar, och därför bör icke gärna mer än en eller högst två svårlärda övningar förekomma i varje lektion. Ett övningsprogram bör till sin huvudsakliga del bestå av rörelser, som barnen redan ha lärt sig att utföra. Långa uppehåll med överksamhet för ett större eller mindre antal lärjungar böra undvikas. En del rörelser kräva visserligen då och då, särskilt vid inövningen, långsam fart för förvärvandet av rätt teknik. Barnen böra dock fortast möjligt tränas till ett snabbt, men ändå lugnt och så vitt möjligt ledigt utförande av rörelsen under god hållning.

Om intresset under en lektion synes vara på väg att slappna, kan det vara lämpligt att inskjuta någon kortvarig uppiggande lek, en löpning eller dylikt.

2. Då rytmiska övningar i många fall visat sig äga god förmåga att i gynnsam riktning påverka efterblivna barns utveckling såväl i kroppsligt som i andligt avseende, böra rytmiska rörelser i stor utsträckning ingå i dessa barns gymnastik, och varje rörelse, vars natur så tillåter, bör övas rytmiskt. Takten kan markeras genom räkning, handklappning, stampning, sång, musik, etc.

3. Som särskilt lämpliga för hjälpklassbarn må framhållas sådana kroppsövningar, som sätta alla eller de flesta av kroppens större muskelgrupper i jämförelsevis lindrigt men uthålligt arbete, och som därjämte ställa lindriga krav på barnens intelligens, men desto större på deras imitationsförmåga. Sådana övningar äro t. ex. gång och löpning, vandringar i lätt terräng, livlig dans, fria och bundna hopp, kombinerade spring- och kastlekar; krypningar, klättringar och balansövningar; simning samt skridsko- och skidåkning. Mindre lämpliga äro däremot brottningar och mera våldsamma kampekar.

Därjämte böra även mera formbestämda gymnastiska rörelser övas. Dessa måste emellertid vara av jämförelsevis enkel typ och sålunda icke ställa för stora krav varken på lärjungarnas skicklighet eller på deras uthållighet. Lämpliga övningar av detta slag äro starkt uttagna imitationer av arbetsrörelser, såsom sågning, huggning, hyvling, skurning o. s. v. Mera krävande formbestämda rörelser böra i en dagövning inramas av roande och intressebetonade övningar.

4. Övningar i syfte att lära barnen se upp och att lära dem visa sinnesnärvaro böra ofta förekomma. Övningar av detta slag ingå i ett flertal enkla springlekar och förekomma därjämte i avsevärt mera krävande form i vissa bollekar, där det gäller att få tag i bollen och enligt givna spelregler vidarebefordra den på ändamålsenligaste sätt.

Enkla former av jämviktsrörelser, som gradvis uppöva barnens förmåga att behärska och koordinera sina rörelser, böra regelbundet ingå i gymnastikövningarna. Därvid bör dock, med hänsyn till barnens kläna nervkontroll, redskapen alltid placeras jämförelsevis lågt.

5. Då hjälpklassbarn i allmänhet ha stor benägenhet att krampaktigt spänna även sådana muskelpartier, som icke behöva tagas i anspråk vid utförandet av en viss rörelse, böra i samtliga klasser särskilda spännings- och avspänningsövningar förekomma först i syfte att lära barnen uppfatta skillnaden mellan spänning och avspänning och därefter för att lära dem avpassa muskelarbetet efter förefallande behov. Som spännings- och avspänningsövningar lämpa sig sådana bäst, som omfatta hela kroppen, exempelvis ryggliggande eller stående allmän hård »hopknytning» och mjuk »upplösning» av muskulaturen.

6. Läraren bör även utanför de egentliga gymnastikövningarna söka främja barnens kroppsliga utveckling och sålunda bibringa dem goda vanor med avseende på kroppshållning, rörelser samt vilo- och arbetsställningar.

Ofta kan det vara lämpligt att som omväxling under skolarbetet låta barnen på lärorummet utföra några lätta gymnastiska rörelser eller spännings- och avspänningsövningar. Särskilt vid skrivning torde övningar av detta slag böra förekomma, då barnen ofta ha benägenhet att krampaktigt spänna musklerna. (Jfr anvisning nr 14 till modersmålet.)

7. Den ordnade lekens betydelse som ett verksamt medel för lärjungarnas sociala fostran bör uppmärksammas. Kampekar böra dock i allmänhet undvikas.

8. Vid lämplig väderlek kan inomhusgymnastik med fördel utbytas mot lek och idrottsövningar i det fria. För samma ändamål må även någon gång ett par på varandra följande, åt andra ämnen anslagna lektionstimmar kunna få användas.

Trädgårdsskötsel.

M å l.

Undervisningen i trädgårdsskötsel har i hjälpklasserna till uppgift att genom trädgårdsarbete och i anslutning därtill meddelade anvisningar bibringa barnen en grundläggande kännedom om skötseln av en mindre hushållsträdgård samt därigenom hos dem väcka intresse och håg för arbetet i jorden samt kärlek till naturen.

Kursfördelning.

Trädgårdslandens vårbehandling, rensning och vattning. Odling och skörd av frö-, rot- och bladköksväxter. Sådd och plantering av blomsterväxter. Trädgårdslandens höstberedning.

Plantering och vård av bärbuskar och fruktträd; fruktens skörd.

A n v i s n i n g a r.

1. Då arbetet i skolträdgården för de svagt begåvade barnens del i och för sig är ett värdefullt komplement till den övriga undervisningen och även kan bli av betydelse för deras yrkesutbildning och framtida sysselsättning, bör undervisning i trädgårdsskötsel om möjligt alltid förekomma i hjälpklasserna. Lärjungarna böra beredas tillfälle att delta i sådan undervisning under två eller flera fullständiga växtperioder.

2. Om förhållandena i övrigt göra en sådan anordning möjlig, är det lämpligt, att någon del av skolträdgården ordnas på sådant sätt, att varje barn får ett eget trädgårdsland att under ledning själv sköta.

Önskvärt är även, att barnen få biträda med vården av krukväxter och fönsterträdgårdar i skolrummen.

3. De möjligheter till iakttagelser av växt- och djurlivet, som arbetet i skolträdgården erbjuder, böra flitigt utnyttjas, och undervisningen i naturkunnighet bör i stor utsträckning anknytas till de sålunda gjorda iakttagelserna.

Slöjd.

M å l.

Undervisningen i slöjd har i hjälpklasserna till uppgift
att allmänt utveckla lärjungarnas arbetsduglighet och väcka deras arbetshåg;
att bibringa dem förmåga att förfärdiga enkla och nyttiga föremål av olika material;

att hos dem utbilda god smak och praktiskt omdöme samt

att bidra till att klargöra, för vilket arbetsområde den enskilde lärjungen äger förutsättning att i framtiden vinna sin utkomst.

Kursfördelning.

Den i undervisningsplanen för rikets folkskolor angivna stegringsföljden inom de olika slöjdarterna skall även i hjälpklasserna tjäna till huvudsaklig ledning.

Anvisningar.

1. I första till tredje klassen bör enkel sömnad vara den slöjdart, som företrädesvis övas av såväl gossar som flickor, men även s. k. småslöjd (bastflätning, pinnslöjd, enkla träarbeten) bör i lämplig utsträckning förekomma i dessa klasser.

För flickorna blir därefter kvinnlig slöjd av olika slag den arbetsart, som företrädesvis skall övas. För den händelse att undervisning i hushållsgöromål ej kan ordnas i den utsträckning, som förutsattes i timplanen, bör tiden för slöjd utökas med motsvarande antal timmar.

I gossavdelningarna bör träslöjd införas från och med fjärde klassen, och i samma klass kan även pappslöjd övas, men då sistnämnda slöjdart kräver jämförelsevis stor noggrannhet, är det ofta bättre att införa densamma, först sedan barnen blivit något mera försigkomna, t. ex. i femte klass. I denna klass kan med fördel någon del av den för slöjd avsedda tiden (2—4 timmar per vecka) användas till undervisning i pappslöjd och återstoden för annan slöjdart, t. ex. träslöjd. Även i följande klasser kan, om så befinnes lämpligt, tiden för slöjd delas mellan ett par olika slöjdarter, t. ex. träslöjd och metallslöjd. I de högre klasserna må även en eller annan mera yrkesbetonad arbetsart, t. ex. skomakeri eller bokbinderi, kunna övas.

2. För att lärjungarna må kunna erhålla den rent vanemässiga behärskning av de tekniska handgreppen, vilken är en nödvändig förutsättning för att deras färdigheter i framtiden skola kunna bibehållas och bli till nytta i förvärvsarbetet, bör inlärandet ske synnerligen grundligt, och det inlärdade genom flitigt övande säkert befästas. Då emellertid lärjungarnas brist på uthållighet och deras snabba uttrötthet vålla, att de ha svårt att bibehålla intresse och arbetsiver inför annat än nära liggande mål, bör läraren i regel i stället för en tidskrävande modell välja flera mer lättfärdigade, där dock likartade övningar i tillräcklig omfattning förekomma.

På grund av den stora olikhet med avseende på anlag och utveckling, som råder mellan lärjungarna i en hjälpklass, bör varje elev få fortskrida i arbetet allt efter förmåga och vunnen färdighet oberoende av kamraterna. Uppgifternas svårighetsgrad och kraven på noggrannhet i utförandet böra anpassas efter lärjungarnas förmåga och aldrig ställas så höga, att arbetsglädjen går förlorad.

3. Aktgivande på slöjdundervisningens möjlighet att bibringa lärjungarna vissa i det dagliga livet och förvärvsarbetet direkt användbara praktiska färdigheter får icke innebära ett förbiseende av samma undervisnings stora betydelse som etiskt fostrande (renlighet, noggrannhet, uthållighet, hjälpsamhet, arbetsglädje) eller som intellektuellt utvecklande i olika riktningar. Slöjdundervisningen utgör i nämnda avseende en av hjälpskolans värdefullaste tillgångar.

Hushållsgöromål.

M å l.

Undervisningen i hushållsgöromål i hjälpklasserna har till uppgift att bibringa lärjungarna grundläggande insikter och färdigheter i de inom ett hem vanligen förekommande hushållsgöromålen, vänja dem vid ordning, renlighet och sparsamhet och såmedelst utveckla deras praktiska förmåga samt hos dem väcka aktning och håg för husligt arbete.

Kursfördelning.

Arbetet i skolköket, omfattande enklare former av matlagning (valda så att de utgöra typer för de viktigare tillagningssätten), bakning och inläggning samt dukning, upppassning och lättare rengöringssysslor; tvätt och mangling.

Teoretisk undervisning huvudsakligen i form av anvisningar i direkt anslutning till de praktiska övningarna; någon övning i att sammanställa lämpliga matsedlar; mycket enkla beräkningar; bordskick; hemmets hygien.

Anvisningar.

1. När undervisningen utsträcker sig över två eller tre år för hel avdelning eller enskild lärjunge, bör vid planläggningen stor uppmärksamhet ägnas åt att en lämplig stegring av svårigheterna iakttagas.

Samtidigt med att nya arbetsuppgifter med ökad svårighetsgrad tillkomma, bör stor vikt läggas vid upprepade övningar av det redan inlärd i syfte att träna lärjungarna med avseende på arbetstakt, noggrannhet och självständighet i utförandet.

2. I övrigt böra beträffande hushållsgöromål de i undervisningsplanen för rikets folkskolor givna anvisningarna i tillämpliga delar följas.

Förslag till undervisningsplaner för fortsättningshjälpsskolor.

Tim- och kursplaner.

Skolans mål.

Fortsättningshjälpsskolan har till uppgift att med särskild hänsyn till lärojungarnas förutsättningar och tidigare utbildning förbereda dem för deras levnadsyrke och befordra deras framtida medborgerliga duglighet.

A. Exempel på timplaner.

TVåårig kurs för gossar.

	Praktiskt arbete	Modersmålet, räkning, medborgarkunskap	Summa
<i>Alternativ I.</i>			
Ena året	120 timmar	60 timmar	180 timmar
Andra året	120 »	60 »	180 »
<i>Alternativ II.</i>			
Ena året	180 »	60 »	240 »
Andra året	180 »	60 »	240 »
<i>Alternativ III.</i>			
Ena året	180 »	90 »	270 »
Andra året	180 »	90 »	270 »

TVåårig kurs för flickor.

	Praktiskt arbete		Modersmålet, räkning, medborgarkunskap	Summa
	Hushållsgöromål	Sömnad		
<i>Alternativ I.</i>				
Ena året	180 timmar	—	—	180 timmar
Andra året	—	120 timmar	60 timmar	180 »
<i>Alternativ II.</i>				
Ena året	180 »	—	60 »	240 »
Andra året	—	180 »	60 »	240 »
<i>Alternativ III.</i>				
Ena året	180 »	90 »	—	270 »
Andra året	180 »	—	90 »	270 »

Ettårig kurs för gossar.

	Praktiskt arbete	Modersmålet, räkning, medborgarkunskap	Summa
<i>Alternativ I</i>	120 timmar	60 timmar	180 timmar
» <i>II</i>	180 »	60 »	240 »
» <i>III</i>	180 »	90 »	270 »

Ettårig kurs för flickor.

	Praktiskt arbete		Modersmålet, räkning, medborgarkunskap	Summa
	Hushållsgöromål	Sömnad		
<i>Alternativ I</i>	180 timmar	—	—	180 timmar
» <i>II</i>	—	120 timmar	60 timmar	180 »
» <i>III</i>	180 »	—	60 »	240 »
» <i>IV</i>	180 »	90 »	—	270 »

Anmärkningar till timplanerna.

1. Timplanerna äro att betrakta som exempel för att visa, huru timtalen lämpligen kunna fördelas på olika läroämnen och årskurser.

2. Där sådana omständigheter äro för handen, att undervisning i trädgårdsskötsel kan meddelas, må även detta ämne upptagas på timplanen, och i sådant fall bör den därtill anslagna tiden icke understiga 15 undervisningstimmar för en årskurs.

3. För gymnastik må särskild tid kunna upptagas på timplanen.

4. I modersmålet, räkning och medborgarkunskap kan samundervisning av gossar och flickor förekomma, om antalet lärjungar gör en sådan anordning lämplig. Dylik samundervisning kan även förekomma i vissa slag av praktiskt arbete, t. ex. trädgårdsskötsel samt bokbinderi och papparbeten, om dessa arbetsarter äro införda i skolan, och i hushållsgöromål, därest sådan undervisning är ordnad även för gossar.

5. Där så lämpligen kan ske, bör sång, ehuru särskild tid ej är upptagen på timplanen, komma till användning i undervisningen dels till vederkvickelse, dels till väckande av större intresse och livaktighet i arbetet.

B. Kursplaner.*Allmän anvisning.*

De i undervisningsplanen för hjälpklasser förekommande anvisningarna skola i tillämpliga delar tjäna till efterrättelse även i fortsättningshjälpsskolan.

Modersmålet, räkning och medborgarkunskap.*Modersmålet.*

Läsning av stycken med enkelt språk och lättfattligt, värdefullt innehåll. Samtal såväl om sådant, som läses i skolan, som ock om böcker, vilka lånas ur tillgängligt bibliotek och läsas i hemmen.

Korta uppsatser, oftast i brevform, om enkla ämnen ur barnens egen erfarenhet. Enkla praktiska skrivelser. Användning av ordlista.

Räkning.

Huvudräkningsövningar.

Förande av enkel kassabok, upptagande i hushållet vanligen förekommande inkomster och utgifter. Därtill anknutna räkneövningar i form av enklare prisberäkningar, nedräkning av kolumner, transporter, räkning med vanliga sorter etc.

Övningar i räkning med huvudvikt fästad vid åstadkommande av färdighet i räkning med hela tal samt sammanläggning och frändragning med användning av decimalkomma vid beteckning av mått och mynt.

Medborgarkunskap.

Korta och enkla upplysningar om hur kommunens och statens angelägenheter avgöras. Något om de förmåner samhället skänker sina medlemmar (fattigvård, sjukvård, undervisning, brandskydd); kostnaderna härför (skatter).

A n v i s n i n g a r .

1. Såväl med hänsyn till lärjungarnas svagt utvecklade fattningsförmåga som ock till den begränsade tid, som står till förfogande, bör undervisningen i ovan angivna ämnen koncentreras kring enstaka partier i kursen med, om så kräves, helt utelämnande av andra. Om en kurs sålunda endast omfattar ett trettiotal timmar, kan det t. ex. vara lämpligt att huvudsakligen samla undervisningen kring enkel uppsatsskrivning samt uppsättande av praktiska skrivelser, varjämte som omväxling även någon läsning med därtill anslutna samtal bör förekomma. Som ett annat lämpligt huvudtema för en sådan kort kurs må nämnas »förande av enkel kassabok» jämte övningar, som lämpligen kunna anknytas därtill.

Nedan nämnda exempel på ämnen kunna även göras till föremål för samlad undervisning under ett lämpligt antal lektioner, om den anslagna tiden och lärjungarnas ståndpunkt så medgiva.

a) Övningar i att använda enkla uppslagsböcker, telefonkatalog, tågtidtabell.

b) Något om hemmet: de olika familjemedlemmarnas inbördes förhållanden och uppgifter för hemmets bestånd; hemmets hygien och personlig hygien; föda, kläder, renhållning, luftväxling, något om sjukdomsorsaker och deras bekämpande; den första hjälpen vid olycksfall; något om rusdrycker, tobak, kaffe och andra njutningsmedel; något om hemmets ekonomi: kontant-, kredit-, avbetalningsköp; utgifternas anpassning efter familjens inkomster. Något om hemortens kommunala liv och sociala välfärdsanordningar. Något om konung, statsråd och riksdag, hur staten får inkomster och vartill dessa användas.

2. Lärjungarna böra om möjligt uppmuntras till att låna och läsa för dem lämpliga böcker ur skolans eller annat tillgängligt bibliotek, och de böra även göras förtrogna med på orten förefintliga möjligheter att få låna böcker, sedan de slutat skolan.

3. Praktiska skrivelser, som uppsätts i skolan, böra av lärjungarna på lämpligt sätt förvaras för att sedermera kunna tjäna som formulärsamling. Därför böra dessa skrivelser utföras så, att de kunna tjäna som förebilder. Samma ma-

terial bör sålunda användas som i allmänhet begagnas utanför skolan: brev- och skrivpapper, kuvert och blanketter av olika slag.

4. I den tvååriga fortsättningshjälpsskolan böra olika partier av kursen upptagas till behandling under ena och andra året, och om en undervisningsavdelning omfattar lärjungar, som tillhöra båda årsklasserna, bör viss kursväxling förekomma.

Praktiskt arbete.

1. Träarbete.

a) Verkstadsarbete eller slöjd.

Förfärdigande av enkla husgerådssaker, redskap och möbler med avseende fästet vid deras praktiska användbarhet. Någon övning i ytbehandling: betsning, lasering, lackering, eventuellt målning eller polering.

Användning av enklare maskiner; försiktighetsmått vid arbetet, åtgärder vid olycksfall.

2. Metallarbete.

Förfärdigande av enkla föremål, såsom husgerådssaker, verktyg m. m. av metall, bearbetning genom smidning, filning, borrarning e. d., hopsättning av metaller på olika sätt.

Användning av enklare maskiner; försiktighetsmått vid arbetet, åtgärder vid olycksfall.

Anvisning.

I stället för de arbetsarter, som ovan angivas, kunna även andra former av praktiskt arbete förekomma, t. ex. skomakeri eller bokbinderi och papparbeten. Dylika arbeten kunna utföras antingen i skolans slöjdsal eller i verkstad, som ställts till skolans förfogande. Även hushållsgöromål må kunna ifrågakomma som praktiskt arbete för gossar.

b) Sömnad.

Enklare linne- och klädsömnad, ändring och lagning av klädesplagg, måtttagning och provning. Stickning. Fläckuttagning, tvätt.

Något om symaskinen och dess vård.

Materialkännedom och enkla kostnadsberäkningar i anslutning till det praktiska arbetet.

Anvisning.

Av synnerlig vikt är att vid undervisning i sömnad i första hand sådana arbeten utföras, som ha praktiskt värde.

c) Hushållsgöromål.

Matlagning, bakning, inläggningar; rengöringssysslor. Dukning och servering. Bordskick.

Något om människokroppens näringsbehov och de vanligaste födoämnen; deras ursprung, beredning, näringsvärde och pris; kännetecknen på god och förskämd vara; födoämnenas förvaring och konservering; deras användning och behandling vid matlagningen. Kryddor.

Något om bränsleekonomi.

Enkel hushållsbokföring och i anslutning därtill vissa sidor av hemmets ekonomi, såsom kontant-, kredit- och avbetalningsköp, hushållsutgifternas anpassning efter familjens inkomster.

Korta anvisningar om personlig hygien och om spädbarnsvård; bostadens inredning och rengöring.

A n v i s n i n g a r .

1. Den teoretiska undervisningen bör huvudsakligen meddelas i form av anvisningar i direkt anslutning till det praktiska arbetet.

2. Matlagningen skall avse anrättandet av s. k. husmanskost. Lämpligt är, att undervisningen anknytes till en kokbok, innehållande recept på maträtter för enklare hushåll.

3. Lärjungarna böra om möjligt beredas tillfälle att deltaga i inköp av råvaror å torg eller i butik.

Trädgårdsskötsel.

Trädgårdsjordens beredning, rensning och vattning. Odling och skörd av köksväxter. Sådd och plantering av blomster- och prydnadsväxter.

Plantering och vård av bärbuskar och fruktträd; fruktens skörd.

Enkla anvisningar för anläggning av en mindre trädgård; jordförbättring, gödselmedel.

A n v i s n i n g .

Trädgårdsarbetet i fortsättningshjälpsskolan kan med fördel utgöra direkt fortsättning på samma elevers vårarbete i hjälpsskolans avgångsklass.

Förslag till ändringar och tillägg i gällande folkskolestadga.

§ 1.

4. För lärjungar, som, utan att vara sinnesslöa, dock på grund av psykisk efterblivenhet icke kunna tillgodogöra sig skolans vanliga undervisning, må särskild för dem lämpad undervisning i så kallade hjälpklasser anordnas, om skolväsendets omfattning och förhållandena i övrigt så medgiva.

§ 6.

3. Därest på framställning av skolråd, målsman eller statens folkskolinspektör vederbörande domkapitel så förordnar, vare skoldistrikt skyldigt att i viss skola till undervisning mottaga barn från annat skoldistrikt eller att låta barn, tillhörande skoldistriktet, åtnjuta undervisning i annat skoldistrikts skola. Sådan anordning må föreskrivas under förutsättning, dels att det allmännas kostnader för skolväsendet därigenom nedbringas eller barnens skolvägar mer avsevärt förkortas eller ock att undervisning i hjälpklass därigenom kan beredas barn, som äro i behov därav, dels att undervisningen i de skoldistrikt, åtgärden berör, icke lider påtagligt men. Domkapitlet må samtidigt, därest framställning därom av någotdera skoldistriktet göres, fastställa den ersättning, som med hänsyn till den av berörda anordning föranledda omedelbara ökningen i det mottagande skoldistriktets löpande omkostnader skäligen bör gäldas av det skoldistrikt, barnen tillhöra.

§ 45.

1. Flyttning till högre klass verkställas på bestämda tider varje år med de lärjungar, vilka inhämtat den föregående klassens kurs. Lärjunge, som saknar nödiga förutsättningar för att kunna förvärva det kunskapsmått, som enligt gällande reglemente fordras för uppflyttning till högre klass, må dock, sedan han under sin skoltid någon gång tillbragt två år i samma klass, i fortsättningen kunna medgivas flyttning utan fullt kunskapsmått, om hans ålder och utveckling göra detta lämpligt, och om möjlighet att bereda honom särskild undervisning, i hjälpklass eller på annat sätt, saknas.

2. — — — — —

3. Från folkskolan få endast de lärjungar flyttas till folkskolans högre avdelning eller fortsättningsskolan, vilka med goda vitsord genomgått hela den folkskolan bestämda lärokursen; dock att lärjungar, som genomgått hela den lärokurs, vilken i fastställd undervisningsplan är för folkskolans hjälpklasser bestämd, må kunna erhålla undervisning i en med anslutning till sagda klasser anordnad högre avdelning.

§ 48.

1. — — — — —

2. Den lärjunge i folkskola, som saknar erforderlig fattningsgåva att förvärva det fulla kunskapsmått, som enligt gällande reglemente bör i skolan inhämtas,

kan på det sätt, som i reglementet föreskrives, vid skolålderns slut erhålla tillstånd att avgå från skolan, även om han icke inhämtat hela den lärokurs, som omförmäles i nästföregående moment.

Lärjunge, som genomgått hela den lärokurs, vilken i fastställd undervisningsplan är för distriktets hjälpklasser bestämd, meddelas på det sätt, som i reglementet föreskrives, efter skolålderns slut avgång från skolan.

Anm. Beträffande motivering för här föreslagna ändringar hänvisas: för § 1 till sid. 27, för § 6 till sid. 31, för § 45 till sid. 32 och 75 samt för § 48 till sid. 100.

Något om hjälpskolans uppkomst och utveckling i Tyskland.

I början av 1860-talet framfördes vid åtskilliga lärarmöten på olika håll i Tyskland krav på att de psykiskt undermåliga barnen måtte avsondras från de vanliga folkskoleklasserna och erhålla en efter sin utveckling avpassad undervisning. Man sökte i dessa strävanden förbindelse med såväl läkare som senneslövårdens företrädare. Vid en för läkare och pedagoger gemensam kongress i Hannover år 1865 erhöles dessa synpunkter följande formulering: »I alla större städer bör man grunda skolor för andligt undermåliga (schwachsinnige) barn, så att dessa, vilka till stor del falla kommunerna till last, genom därtill skickade personer och en för dem avpassad undervisning må utbildas till för samhället nyttiga människor.» Detta uttalande följdes mycket snart av praktiska åtgärder i angiven riktning. I Dresden upprättades år 1867 en klass med beteckningen »Nachhilfeunterricht». I Tysklands större städer bildades liknande klasser, småningom samlade till särskilda skolor. Benämningen ändrades till »Hilfsschulen für Schwachbefähigte», sedermera enbart »Hilfsschulen». Främst och ledande i såväl organisatoriskt som pedagogiskt hänseende stod Leipzig. Omkring år 1885 hade de tyska hjälpskolorna i allmänhet organiserats med tre klasser i uppåtstigande följd.

Till en början var otvivelaktigt syftet med denna särundervisning angivet i och med benämningen »Nachhilfeunterricht», d. v. s. man avsåg att efter utfyllandet av förekommande luckor i lärjungarnas kunskaper och utvecklandet av deras intellektuella förmågheter kunna återföra dem till de vanliga folkskoleklasserna. Efter längre eller kortare tids arbete lyckades man också bringa ett mindre antal av de undervisade barnen ungefär det mått av kunskaper, som innefattades i de lägsta folkskoleklassernas lärokurs. Men då man flyttade dessa lärjungar tillbaka till den egentliga folkskolan, fick man snart nog göra den erfarenheten, att de dels på grund av oförmåga att följa det i vanliga klasser nödvändiga snabbare undervisningstempot, dels på grund av sin i allmänhet begränsade begåvning icke förmådde tillgodogöra sig undervisningen utan inom kort på nytt blivit till en tyngande barlast i klasserna. Erfarenheterna gävo tydligt vid handen, att den egentliga folkskolans såväl undervisningsmål som metoder icke motsvarade dessa barns möjligheter och behov. Å andra sidan fann man ganska snart, att genom en fortgående, särskilt tillrättalagd undervisning även dessa barn, fast i långsammare tempo, kunde föras avsevärt framåt. Så framgick ur den praktiska erfarenheten den vissheten, att hjälpskolan måste organiseras som en fullt självständig linje inom folkskolan. År 1887 gjorde Die deutsche Lehrerversammlung det uttalandet, »att andligt undermåliga (schwachbefähigte) barn, d. v. s. barn, hos vilka efterblivenhet föreligger i sådan grad, att minst två års undervisning i folkskola icke fört till framsteg, som möjliggöra undervisning tillsammans med skolans övriga lärjungar, måtte överföras till särskilda skolor eller klasser (Hilfsschulen, Hilfsklassen). I de nämnda skolorna eller klasserna böra icke mottagas barn, vilka genom större kroppslig eller andlig belastning eller genom otillfredsställande fostran och vård i hemmet äro i behov av anstaltsvård.»

Den nya skolformen väckte på sina håll starka betänkligheter och även mot-

stånd. Detta var i synnerhet förhållandet under de första åren. Motståndet från många föräldrars sida var ur nära liggande grunder lättförståeligt. De hade svårt att i förflyttningen se annat än en deklassering av sina barn. En ur denna synpunkt erkännansvärd åtgärd var den, att man gjorde överflyttningen till hjälpklass beroende av föräldrarnas medgivande. Så länge man ännu icke hade någon enhetlig, objektiv och tillförlitlig metod för uttagning av lärjungarna, icke klara linjer beträffande undervisningens mål och medel och ej heller kunde uppvisa på erfarenhet grundade bevis för ett värdefullt arbetsresultat, var den nämnda ståndpunkten helt visst den enda hållbara. Om också genom detta förfarande ett avsevärt antal psykiskt efterblivna barn genom föräldrarnas ovilliga inställning gingo miste om den utbildning de inom hjälpklassen kunde ha erhållit, så låg dock såväl i föräldrarnas medverkan vid beslutet som i den under samma tidsperiod överallt tillämpade principen att företaga överflyttning tidigast efter två års regelbunden undervisning i vanlig skolklass en god garanti mot eventuella misstag.

Även inom folkskolans lärarkår möttes hjälpskolan till en början på många håll av ett ganska kraftigt motstånd. Man menade även där, att överförandet till hjälpskolan skulle giva barnet ett sårmarke samt nedsätta och skada dess utsikter i det framtida livet. Eller ock hyste man den övertygelsen, att om endast barnantalet i skolans vanliga klasser något nedbringades, skulle lärarens ökade möjligheter till speciell handledning av dessa barn vara tillräckliga att föra dem till samma resultat som övriga lärjungar, en uppfattning, som givetvis icke kunde styrkas med sakliga belägg. Vad man vid dessa invändningar icke tillräckligt beaktade var det faktum, att för de barn, för vilka hjälpklasserna voro avsedda, valet endast stod mellan två möjligheter: antingen att låta dem växa upp utan nämnvärt tillvaratagande av deras svaga krafter och låta dem avgå från någon av skolans lägre klasser, så gott som oförberedda för det framtida livets krav, eller ock att avskilja dem från den egentliga folkskolan och giva dem en för deras förutsättningar verkligt ändamålsenlig utbildning. Vid detta motstånd mot hjälpklassundervisningen beaktade man vidare knappast i tillräcklig grad det berättigade anspråket, att de normalt begåvade lärjungarna borde få skrida framåt i sitt arbete obehindrade av de psykiskt efterblivna.

En viss motsättning förefanns även under de två första årtiondena av den tyska hjälpskolans tillvaro mellan hjälpskolans och sinnesslöanstaltarnas företrädare, samtidigt som hjälpskolan bland de senare vann många varma förespråkare. »Die Konferenzen für das Idiotenwesen» blevo från hjälpskolans sida flitigt utnyttjade tillfällen till förhandlingar angående gemensamma problem. Emellertid intog nog flertalet av sinnesslövärdens representanter en viss reserverad ståndpunkt gent emot den nya formen för undervisning av svagt begåvade. Man befarade, att om hjälpklasserna upptogo de mera utvecklingsbara bland de psykiskt efterblivna, skulle anstalterna småningom förvandlas till enbart vårdhem. En av Tysklands mest erfarna anstaltsledare, C. Barthold, framhöll år 1901 i en avhandling »Die Idiotenanstalten und die Hilfsschulen, eine Grenzeregulierung», att hjälpskolan endast borde omfatta det lärjungematerial, som befunde sig på gränsområdet mellan sinnesslöhet och normalitet, och att till anstaltsvård borde hänföras alla barn, som till följd av utpräglade psykiska defekter icke inom folkskolans ram kunde föras framåt. Man enade sig också om att under närvarande förhållanden det vore önskvärt, att större städer upp rättade särskilda klasser för svagt begåvade (imbecilla) barn. Från denna

utgångspunkt har alltså ett gott samarbete utvecklats mellan företrädarna för de båda varandra närgränsande arbetsområdena. Därtill bidrog å ena sidan insikten om huru mycket värdefullt hjälpskolan i pedagogiskt hänseende mottagit från anstalterna i form av litteratur, undervisningsmaterial och metoder, särskilt för den grundläggande undervisningen, samt å andra sidan den allmänna uppskattning hjälpskolans arbete i alla länder tillvann sig, tydligt framträdande i en allt raskare utbredning av denna skolform.

I Berlin hade skolmyndigheterna länge ställt sig avvisande gent emot hjälpskoleidén. De första klasserna för psykiskt efterblivna barn upprättades därstädes först år 1898. De voro 22 till antalet, kallades »Nebenklassen» och hade till syfte att efter något års extraundervisning återföra lärjungarna till de vanliga folkskoleklasserna. Läsåret 1903—1904 funnos 91 dylika klasser med 1 303 barn, av vilka 75 kunde återförflyttas till vanlig klass. Systemet utbyggdes vidare till att omfatta fem uppåtstigande klasser; barnantalet utgjordes emellertid fortfarande till stor del av det s. k. kvarsittarklientelet. Läsåret 1906—1907 centraliserades större delen av de då i Berlin förefintliga Nebenklassen till åtta självständiga Hilfsschulen. Några år senare var även en omdaning från Nebenklassen till Hilfsschulen fullständigt genomförd. Erfarenheten hade under de gångna åren bland annat visat, att även namnet Nebenklassen tidigt i allmänhetens öron fått en odiös klang och lika litet kunnat skydda de efterblivna barnen för därmed sammanhängande svårigheter som det på andra orter brukade namnet Hilfsklassen. Framför allt hade emellertid ur erfarenheten med största tydlighet framgått, att systemet »Nachhilfeunterricht» icke var ändamålsenligt för undervisning av den kategori barn, som närmast avsågs, nämligen de konstitutionellt efterblivna, vilkas oförmåga att följa undervisningen icke var avhjälpt genom en mer eller mindre tillfällig förenkling av densamma.

Av den skildrade utvecklingen framgår, att den tyska hjälpskolan, fränsett det tidigare nämnda motståndet från vissa håll, i det hela taget rönte stor förståelse för sina syften och kraftigt stöddes såväl av stadsförvaltningen på olika orter som av skolmyndigheterna. Betydelsefull för hjälpskolans sunda utveckling var den ståndpunkt, preussiska undervisningsministeriet och i likhet därmed de flesta övriga tyska staters högsta skolmyndigheter intogo, nämligen att icke på ett tidigt stadium reglerande ingripa utan åt hjälpskolan medgiva en viss frihet att på erfarenhetens väg söka sig fram till ändamålsenliga arbetsformer. Normgivande innebörd kan emellertid tilläggas en skrivelse, vari år 1905 på grundvalen av infordrade redogörelser för hjälpskolans organisation å samtliga orter, där denna skolform förekom, Preussens minister för undervisningsärenden sammanfattar de vägledande synpunkter, som under de gångna åren vunnit allmänt erkännande.

Nämnda riktlinjer ha i huvudsak följande innehåll:

Uttagning till hjälpskola skall föregås av ingående undersökning. Såväl vid denna som vid en genom åren fortlöpande observation av lärjungarna bör läkare medverka. Beträffande hjälpskolans undervisningsmål, läroplan samt uppdelning i klasser kunna icke för alla gällande, lika föreskrifter givas, utan böra dylika anpassas efter respektive skolors eller klassers speciella förhållanden. Hjälpskolans lärare böra erhålla särskild utbildning. Till hjälpskolan höra endast sådana barn, som sakna erforderlig begåvning för att kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning. Hjälpskolan inriktar sig icke på att återförflytta sina lärjungar till den vanliga folkskolan (Die Hilfsschule ist keine Nachhilfeschule). Där barn ur hjälpskolan annat än i undantagsfall återflyttas

till vanliga folkskoleklasser, har man anledning förmoda, att från början ett felgrepp ägt rum. Att av hänsyn till överfyllda klasser eller av andra grunder återflytta verkligt intellektuellt undermåliga barn till vanliga folkskoleklasser må vara bestämt förbjudet (ist unbedingt zu verboten). På grund av den oundgängligen nödvändiga individualiseringen av undervisningen måste klasserna vara små. Hjälp skolans huvuduppgift bör vara lärjungarnas fostran. Med avseende på utbildning och kunskapsmeddelande bör man från början taga sikte på att söka förbereda dem för deras kommande förvärvsarbete. Fördenskull skall åt praktiskt arbete beredas stort utrymme. Särskilt betydelsefullt är att hos de efterblivna barnen stärka den svaga självtilliten. Med hänsyn till lärjungarnas stora ojämnhet i utveckling och kunskaper anbefalles en sådan form av klassflyttning, som tillåter lärjunge att i ett ämne tillhöra en högre klass och i ett annat en lägre. Dock borde man tillse, att lärjungarna före utträdet ur skolan erhöles en viss avslutning av lärokursen. För en principiell uppdelning av lärjungarna efter kön föreläge icke några på erfarenhet grundade skäl. På mindre orter kunde fördenskull ensamstående klasser anordnas med samundervisning.

Den i Tyskland tidigare intagna ståndpunkten, enligt vilken ett barns överflyttande till hjälpskolan gjordes beroende av målsmans medgivande, fick, i den mån större erfarenhet och vetenskapligt grundade, objektiva uttagningsmetoder kommo till användning, lämna rum för skolplikt i samma utsträckning för hjälpskolan som för den egentliga folkskolan.

Beträffande undervisningens anordnande hade man vid tiden omkring år 1910 nått fram till att enas om vissa riktlinjer, som sedan blevo normgivande för hjälpskolans arbete under lång tid framåt. De voro av ungefär följande innehåll. Arbetsövningar (Werkunterricht), som ursprungligen endast tillkommit för att upphjälpa lärjungarnas bristande manuella färdighet, borde i allt större utsträckning vara den ledande principen för hjälpskoleundervisningen i dess helhet. Åt kroppsövningar borde stort utrymme beredas. Barnets omedelbara omgivning samt hembygden borde vara de kärnpunkter, kring vilka den övriga undervisningen samlade sig. Man anbefalldes största möjliga åskådlighet och individualisering samt utarbetande av ändamålsenlig undervisningsmateriel och speciellt för hjälpskolan avsedda läro- och läseböcker. Man införde som system upplösandet av klassenheten i vissa ämnen, som t. ex. räkning och slöjd, för att i stället gruppera lärjungarna efter deras olika framsteg. I samarbete med läkare och under fördjupade studier borde man alltmer söka sig fram till en fysiologiskt och psykologiskt orienterad insikt rörande det barnmaterial, varmed man arbetade. För varje barn borde utförliga personalanteckningar (Personalbogen) föras.

Under årens lopp utbyggdes i de flesta större städer hjälpskolan till att omfatta sex uppåtstigande klasser, på en och annan ort, t. ex. Halle och Leipzig, upp till nio klasser samt på många håll en Vorklasse för de ännu icke undervisningsmogna och en Sammelklasse för de lägst stående lärjungarna. För de elever, som lämnat den egentliga hjälpskolan, anordnades fortsättningsskolor med yrkesutbildning av olika typer, yrkesrådgivning och arbetsförmedling jämte andra former av eftervård. I dessa sistnämnda hänseenden ha privata och offentliga sociala organ gemensamt vidtagit åtgärder för att stödja och vägleda de svagast utrustade unga vid deras utträde i arbetslivet.

Även i yttre hänseende tillväxte den tyska hjälpskolan snabbt. År 1893 fun-

nos på 32 orter 110 hjälpklasser med 2 290 lärjungar. Trettiofem år senare, 1928, funnos på cirka 700 orter 3 966 hjälpklasser med 71 902 lärjungar, vartill kommo fortsättningsskolor av olika slag på 156 orter med 810 klasser och 13 381 lärjungar. Senare statistiska uppgifter för hela tyska riket föreligga icke. Berlin (Gross-Berlin) hade vid samma tidpunkt 69 hjälpskolor med 600 klasser och 11 040 lärjungar. »Med denna omfattning», framhåller ledaren av Berlins Sonderschulwesen, Arno Fuchs, »synes hjälpskolan tämligen noga svara emot behovet. Antalet hjälpklassbarn utgör cirka 2 procent av samtliga skolpliktiga barn. Man kan beteckna detta procenttal som norm, vilken man icke kan förändra utan att samtidigt en förskjutning sker från den för hjälpklassklientelet karakteristiska intelligensnivån.»

Medan sålunda den särskilda undervisningen för svagt begåvade barn blivit förhållandevis väl ordnad i Tysklands städer och större samhällen, har sådan undervisning hittills icke i nämnvärd utsträckning kunnat beredas efterblivna barn i landsbygdens skolor. Enligt ett flertal undersökningar har det visat sig, att det relativa antalet efterblivna barn bland landsbygdens befolkning ingalunda är lägre än i de större städerna. Med synnerlig noggrannhet ha ett flertal undersökningar rörande ifrågavarande förhållande företagits i olika delar av Tysklands landsbygd. Från en dylik — år 1928 i Kreise Neumarkt, Schlesien — må följande anföras. Det undersökta området är ett utpräglat jordbruksdistrikt med sammanlagt cirka 60 000 invånare. Med undantag för fyra småstäder med vardera 3 000—5 000 invånare, vilka företrädesvis ägna sig åt handel, hantverk och industri, omfattar området i fråga landskommuner, byar och platser med 100 till 1 000 invånare. Undersökningen grundades på lärarnas uppgifter och föregicks av ett ingående upplysningsarbete på lärarmöten, i skolpress och i kollegier. Ett undersökningsformulär hade utarbetats i samråd med en erfaren hjälpskoleläkare, dr Chotzen i Breslau, och beledsagades av utförliga anvisningar. Av distriktets 111 skolor deltog 106 i undersökningen, 7 i städer eller stadsliknande samhällen och 99 på landsbygd, därvid till landsbygd — enligt av Deutsche Lehrerverein uppställd norm — räknades orter med mindre än 2 000 invånare. Resultatet bearbetades statistiskt ur olika synpunkter. Samtliga undersökta skolors lärjungeantal uppgick till 7 554, och av dessa befunnos 2.75 procent vara psykiskt efterblivna. Lärjungeantalet i städerna utgjorde 2 001, därav 2.34 procent efterblivna. Landsbygdsskolornas lärjungar voro 5 553, varav 2.91 procent voro efterblivna.

På senare tid har från folkskolans lärarkår, speciellt på landsbygden, ett bestämt krav framförts, att landsbygdens skolor, vilka redan förut genom sina mera komplicerade arbetsformer ha stora svårigheter, måtte genom hjälpklassers upprättande befrias från den ökade belastning, som förekomsten av de psykiskt efterblivna i de vanliga skolklasserna innebär. På vissa håll har man lyckats genomföra en ganska tillfredsställande lösning av frågan, t. ex. i Oldenburg. I det hela taget har emellertid landets ekonomiska läge icke medgivit ett allmännare förverkligande av nämnda önskemål.

Till den snabba och kraftiga utvecklingen av den tyska hjälpskolan har i hög grad bidragit det år 1898 grundade Verband der Hilfsschulen Deutschlands. Dess inflytande har sträckt sig långt utom Tysklands gränser, såväl genom en serie betydelsefulla kongresser som genom tidskriften Die Hilfsschule samt en rik facklitteratur, vartill förbundet genom sin verksamhet givit impulser. För-

bundet uppgick år 1934 i en nybildad, för allt särskoleväsen gemensam fackorganisation, varvid även tidskriften upphörde och ersattes av en ny facktidsskrift, Die deutsche Sonderschule. Den tyska hjälpskolan har i och med det nya skede, som markeras av år 1933, inträtt i en för dess uppgift och ställning kritisk period. Riktlinjerna för dess fortsatta verksamhet äro väl ännu icke fullt utformade, men så mycket är redan tydligt, att rasbiologiska synpunkter äro i hög grad bestämmande för dess verksamhet.

(Ovanstående redogörelse grundar sig på uppgifter hämtade ur Enzyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik, 1934, samt ur tidskriften Die Hilfsschule.)

Utbildning av lärare för defekta barn i vissa främmande länder.

Utbildning av lärare för defekta barn i Tyskland.

I Tyskland undervisades tidigare de sinnesslöa barnen av vårdare, av diakoner och i lyckligaste fall av folkskollärare. Vid blind- och dövstumanstalterna undervisade från början företrädesvis folkskollärare. I många sydtyska seminarier omfattade lärarutbildningen även en viss utbildning för dövstumundervisning. En ändring inträdde först under de sista decennierna av 1800-talet, då sinnesslöanstalterna och än mer anstalterna för blinda och dövstumma alltmer omhändertogs av det offentliga. I Preussen föreskrevs en särskild prövning för dövstums- och blindlärare och för föreståndare för anstalter för dövstumma och blinda. Utbildningen för dem, som ville avlägga dessa prov, ägde rum på de statliga anstalterna för dövstumma, respektive blinda i Berlin. Den varade två år och omfattade praktisk och teoretisk utbildning. Även i övriga tyska länder ha under de sista årtiondena nästan endast examinerade lärare använts vid anstalterna. Under de senaste åren har ansetts lämpligast, att utbildningen göres gemensam för alla lärarkrafter, som verka vid anstalter för fysiskt och psykiskt icke normala barn, med hänsyn till att det finnes ett flertal områden, med vilka alla dessa lärare måste göra sig förtrogna. I den praktiska utbildningen måste givetvis en differentiering äga rum.

De första lärarkrafterna, som verkade vid hjälpskolor, hade i några få fall varit lärare vid sinnesslöanstalter eller dövstumskolor. Huvudsakligen användes folkskollärare, som redan förvärvat erfarenhet i skolarbete och som frivilligt anmälde sig. Särskild utbildning eller fortbildning av hjälpskollärare var inte möjlig före sekelskiftet, emedan de problem, som stå i sammanhang med psykisk efterblivenhet, tidigare nästan inte alls voro vetenskapligt genomarbetade och ännu ingen litteratur av betydelse fanns. De första folkskollärare, som verkade vid hjälpskolorna, hade genomgående den uppfattningen, att det inte var lämpligt att i större grad avlägsna sig från den då härskande folkskolemetodiken. Slutligen slog dock många in på nya vägar. Nästan varje ny hjälpskollärare måste gå autodidaktens mödosamma och långa väg, om det icke var möjligt för honom att någon tid följa erfarna lärares undervisning, eller om han icke kunde få ledning genom samarbete med kolleger, som redan länge arbetat i hjälpskolans tjänst. Under årens lopp utvecklade sig hos dem, som stodo i hjälpskolearbete, en stark längtan att få djupare inblick i sitt arbetes väsen, uppgifter och vetenskapliga principer. De första åtgärderna för utbildning och fortbildning av lärarkrafter vid sinnesslö- och hjälpskolor vidtogos i Schweiz av grundläggaren av Zürichs hjälpskoleväsen Albert Fissler tillsammans med läkare och dövstumlärare. 1899 hölls en kurs på 10 veckor och 1904 en på 8 veckor. Det program, som låg till grund för dessa kurser, tjänade till ledning för alla senare åtgärder av samma slag i Schweiz och även i Tyskland. Det omfattade huvudsakligen följande områden: anatomi, nervsystemets fysiologi och patologi, ljudfysiologi, talfelens väsen och behandling, metodik för undervisning av psykiskt efterblivna barn, gymnastiska övningar för psykiskt efterblivna, abnorma

barns egenart och uppfostran, experimentella demonstrationer inom fysiologiens område, handarbetsundervisning (teoretiskt och praktiskt), skizzteckning, hosi-tering i hjälpskolor och anstalter av olika slag.

I Tyskland betonades på 5:e hjälpskoleförbundsmötet år 1905 eftertryckligt nödvändigheten av en utbildning och fortbildning för hjälpskollärare. Från hösten 1905 anordnades kurser med liknande program som i Schweiz, vilka besöktes av lärare från hela Tyskland och med ett avbrott, som förorsakades av kriget, räckte till år 1920. De voro först inskränkta till tre veckor, utsträcktes sedan till 5 veckor och uppdelades slutligen i en förberedande och en fortbildningskurs vardera på 3 veckor och med ett halvt års mellantid. Den förberedande kursen omfattade de olika åldersstadiernas hjälpskolepraxis, övningar i olika slag av teknik för arbetsundervisning i hjälpskolor och behandling av talfel. De teoretiska föredragen och demonstrationerna behandlade det friska och sjuka nervsystemets anatomi, pedagogisk patologi, skolhygien för hjälpklasslärare, kroppsvård och gymnastik i hjälpskolan, valda kapitel ur psykologien, hjälpskolans litteratur och undervisningsmateriel, fonetik, talorganens anatomi och fysiologi, talfel, deras väsen och behandling. Den avslutande kursen innehöll undervisningsprov, undersökning och prövning av psykiskt efterblivna barn, praktisk demonstration av gymnastik, inklusive ortopedi, utbildning i slöjd-undervisning, valda kapitel ur psykopatologien, diagnos och behandling av språkfel, förande av personalakter o. s. v. Åt deltagarna gavs vid kursens slut ett intyg om deltagande i densamma.

Liknande utbildnings- och fortbildningskurser uppstodo så småningom på ett flertal orter. Här må blott nämnas enstaka, kortvariga kurser och föredrags-serier vid universitet, uteslutande för läkare och sådana lärare för defekta, som redan länge deltagit i arbete för psykiskt efterblivna. Ett ytterligare framsteg i denna utbildning skedde, då de heilpedagogiska seminarierna upprättades (det första i Essen 1912), i vilka de, som önskade pedagogisk utbildning eller fortbildning av detta slag, först ett år, sedan två år, en eller två dagar i veckan 3—4 timmar ägnade sig åt studier samtidigt med sin verksamhet som lärare. En sådan anordning var givetvis möjlig endast i tätt befolkade trakter med många hjälpskolor, då deltagarna måste bo nära seminarieorten.

Efter sekelskiftet ha såväl den praktiska pedagogik som de vetenskaper, vilka beröra defekta barn, starkt utvecklats. Denna pedagogiks uppgifter ha vuxit i hög grad och blivit så komplicerade och svåra, att alla sakkunniga, särskilt bland psykiatrici, äro ense om att en vetenskapligare och grundligare utbildning är nödvändig för ifrågavarande pedagoger, en utbildning, som nödvändigt måste äga rum vid ett universitet med dess rika åskådningsmedel och dess levande demonstrationsmateriel å klinikerna. Sådana anordningar finnas sedan några år i Berlin, Halle, Mainz och München. Denna utbildning omfattar ett helt år. Den frågan har uppkommit, om den icke efter omdaningen av lärarutbildningen skulle kunna äga rum samtidigt med denna vid de pedagogiska akademierna. Däremot har invänts, att för ifrågavarande studier en allmänpedagogisk fullständig utbildning, sådan som folkskollärarna få, är obetingat nödvändig. Men denna utbildning är redan alltför belastad med stoff för att ytterligare omfångsrika områden skulle kunna infogas i den. De pedagogiska akademierna ha icke heller erforderligt åskådnings- och demonstrationsmateriel eller erforderliga lärare. Framför allt måste betonas, att begynnandet av en grundlig utbildning rörande defekta barns uppfostran och undervisning obetingat förutsätter en allmänpedagogisk utbildning, då deltagarna först därefter ha möjlighet att för-

stå såväl den teoretiska framställningen som den speciella tekniken. Det måste vidare fordras, att utom den allmänpedagogiska utbildningen en åtminstone tvåårig praktik i folkskolan föregår specialutbildningen, så att vederbörande äger både en viss förtrogenhet med normala barns utveckling och möjlighet att bedöma, om han förfogar över den inre kallelse och den lämplighet, som kräves för arbetet med defekta barn.

År 1913 bestämdes av preussiska undervisningsministeriet, att de lärarkrafter, som anställdes vid hjälpskolorna, skulle undergå en särskild prövning. De för detta ändamål ännu gällande bestämmelserna anslöto sig till de erfarenheter, som gjorts i de dittills hållna kurserna. Av de lärare, som skola anställas vid särskolor för hörselsvaga, för synsvaga och för barn med talfel o. s. v., fordras hittills från myndigheternas sida ingen särskild prövning utan blott intyg om folkskollärartjänst och en ettårig provtid. Till stor del anställas emellertid även vid dessa skolor blott lärarkrafter, som undergått prövning. Utbildningen i Berlin och Halle för lärare för defekta barn erbjuder därför möjlighet till särskild utbildning för dessa särskolor med efterföljande prövning.

I Preussen är utbildningen av hjälpskollärare reglerad genom bestämmelser av den 1 oktober 1913. Dessa innehålla huvudsakligen följande. Behörighet för anställning till hjälpklasslärare förvärfvas genom avläggande av prov. För att få delta i detta prov kräves intyg om att sökanden minst ett år undervisat vid skola för psykiskt efterblivna barn eller deltagit i någon kurs för hjälpskollärare eller i övningar vid ett heilpedagogiskt seminarium samt intyg om utbildning i minst en gren av slöjd eller i trädgårdsarbete. Provet är dels teoretiskt (skriftligt och muntligt), dels praktiskt. I det skriftliga provet ingå två uppsatser berörande hjälpskoleväsendet, därav en i metodik. Det muntliga provet skall ådagalägga kännedom om bland annat: psykologi med psykopatologi, barnpsykologi, sinnesorganens, hjärnans och nervsystemets byggnad och funktioner, de viktigaste talrubbingarna och deras behandling, de olika undervisningsämnenas metodik, hjälpskolans organisation, hjälpskolans historia och frågor rörande omvårdnad om de psykiskt efterblivna. Dessa kurser ha emellertid, framhålls det i *Enzyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik*, distanserats av vetenskapens utveckling och utvidgningen av ifrågavarande arbetsfält. En reform av utbildningen är nödvändig och har delvis redan ägt rum, delvis påbegynts.

Man har nämligen vid en fortskridande differentiering av lärjungematerialet även börjat hänvisa till särskild undervisning barn med rubbningar i känslö- och viljelivet — psykopaterna — och de svåruppfosttrade normala samt barn med vissa kroppsliga defekter, med rubbningar i sinnesorganen eller talet: de vanföra, synsvaga, hörselsvaga och de, som lida av talrubbingar, samt de epileptiska. Så har utöver blind-, dövstums- och sinnesslövråden uppfostran av de kroppsligen, själsligt eller moraliskt hämmade barnen vuxit till ett mångförgrenat specialskolväsen.

Den pedagogik, som sysslar med defekta barn, har från att vara en abnormpedagogik, som berör blind-, dövstum- och sinnesslövråden, utvidgats till en fackvetenskap, Heilpädagogik, som omfattar alla specialområdena. Därför vidgar sig även utbildningsfrågan ovillkorligen till problemet om en utbildning, som berör samtliga specialområden. I vissa universitetsstäder har i nära anslutning till universitetet eller i förbindelse med detta anordnats sådan utbildning. I München och i Halle ha under olika läsår ettåriga utbildningskurser för detta

ändamål varit anordnade. I Berlin grundade magistraten i förening med undervisningsministeriet år 1925 ett heilpedagogiskt seminarium.

Grunddragen av organisationen är likartad i alla dessa utbildningsinstitut. Överallt förutsättes en grundlig utbildning hos lärarkandidaterna i allmän och experimentell psykologi, förvärvad vid de nya lärarakademierna och genom flerårig undervisning. Undervisningen är dels en teoretisk utbildning vid universitetet, kompletterad av fackvetenskapliga föreläsningar, dels en metodiskt-praktisk utbildning i övningsseminarier, dels ock en teknisk utbildning i särskilda kurser. Överensstämmelse finnes också i den principiella uppfattningen, att utbildningen, i den mån den är av teoretisk art, bör ske vid universitet eller högskolor, under det att den, i den mån den sysslar med praktisk undervisning, bör förläggas till undervisnings- och uppfostringsanstalter.

Den teoretiska utbildningen omfattar i sin medicinska del allmän psykiatri och psykopatologi, särskilt barnålderns. I sin pedagogiska del behandlar den uppfostrings- och undervisningslära i fråga om barn och ungdom, som hämmats eller rubbats i sin utveckling. Denna teoretiska utbildning är gemensam för de olika grupperna av speciallärare.

I den metodiskt-praktiska delen av utbildningen skola de studerande vid mönstergilla specialskolor och uppfostringsanstalter göras förtrogna med undervisnings- och uppfostringspraxis, med undersökningsteknik, med undervisningsmateriel och med de respektive specialskolornas historia och litteratur. Den tekniskt-konstnärliga utbildningen omfattar erforderlig teknik samt material- och verktygskänedom samt metodik.

Det heilpedagogiska seminariet Berlin-Brandenburg är det preussiska undervisningsministeriets och Berlins magistrats gemensamma institution. Det är in-för-livlat med Diesterweghögskolan som en självständig avdelning och står under ledning av chefen för Berlins specialskoleväsen.

Undervisningsplanen är följande.

Obligatoriska föreläsningar vid Friedrich-Wilhelmsuniversitetet.

1. För alla deltagare.

Pedagogikens filosofiska grundval. Experimentalpsykologiska övningar. Barnpsykologi. Psykotekniska övningar. Om sambandet mellan kropp och själ. Ungdomsskydd, dess historia, principer och viktigaste arbetsgenar.

2. För hjälpskollärarna.

Nervsystemets anatomi. Allmän psykiatri. Kliniska fall ur psykiatrien och neurologien. Psykiska och nervösa störningar i barnåldern. Barnålderns psykopatologi.

3. För lärare för hörselsvaga.

Hörsels och röstens psykofysiologi. Örats patologiska anatomi. Örats funktionsprövning. Öronspegelkurs med rhino-laryngologiska och anatomiska demonstrationer.

4. För lärare för synsvaga.

Ögats sjukdomar. Ögats funktionsprövning. Ögats anatomi, patologi och hygien.

5. För talfelslärare.

Röstens och talets fysiologi. Experimentell fonetik. Afasi, apraxi.

6. För anstaltslärare.

Barnaålderns psykopatologi. Psykiska och nervösa rubbningar i barnåldern. Omvårdnad om psykopater.

I de för samtliga grupper obligatoriska föreläsningarna behandlas bland annat: heilpedagogikens uppgift och omfattning, principer och utveckling, biologisk psykologi, differentiell psykologi, medicinsk psykologi, psykologiska förutsättningar för uppfostran av abnorma, djuppsykologi, hjälpskolepedagogik, omvårdnad om specialskolornas lärjungar, pedagogik rörande hörselsvaga och synsvaga barn, barn med talrubbningar, tuberkulösa barn i friluftsskolor, vanföra barn, anstaltsvård, hjälpskolepedagogikens historia och litteratur, författningar och organisationsfrågor rörande specialskolor, bidrag till ungdomspatologien ur 20:e århundradets skönlitteratur.

Den metodiskt-praktiska utbildningen äger rum i 7 seminarier, som stå under ledning av framstående specialskolpedagoger, nämligen 4 seminarier, gemensamma för hjälpskollärare, lärare vid uppfostringsanstalter och psykopatanstalter samt var sitt seminarium för lärare för hörselsvaga barn, för synsvaga barn och för barn med talrubbningar. Fyra förmiddagar i veckan ägnas åt föreläsningar över den ifrågasvarande specialskolans pedagogik och metodik, hospitering, undervisningsövningar, studium av lärjungar, provlektioner och diskussioner. Två dagar reserveras för lärarkandidaternas fria teoretiska arbete. För detta ändamål står till deras förfogande ett av Berlins magistrat inrättat pedagogiskt arkiv rörande ifrågasvarande barnklientel. Varje deltagare måste under varje termin författa ett teoretiskt eller pedagogiskt-praktiskt arbete.

Den tekniska utbildningen äger rum vid särskilda kurser och i verkstäder. För alla lärarkandidater är deltagandet i fröbel-, småslöjd- och modelleringskurs obligatoriskt. De manliga deltagarna måste dessutom genomgå en kurs i trä- eller pappslöjd, de kvinnliga i hushållsgöromål och sömnad.

I anslutning till kursen vid seminariet äger en statlig prövning rum, genom vilken behörighet förvärfvas till anställning vid specialskolor och anstalter.

Denna organisation åsyftar även en kompletterande fortbildning för de särskollärare, som redan äro i verksamhet, genom att den tillåter sådana att såsom gäster deltaga i föredrag och övningar och anordnar och befrämjar särskilda fortbildningstillfällen. Den fullföljer därvid även avsikten att försöka sammanföra olika särskolor. Den anser det även vara en viktig uppgift att genom kurser bibringa de vanliga skolornas lärare insikter om olika slag av hämning, om den hjälp, som erbjudes genom särskolor, så att de hämmade barnen i de vanliga skolorna kunna i rätt tid upptäckas, prövas och remitteras och föräldrarna från början få sakkunniga råd. Den ger också de lärare, som arbeta i normalskolans specialavdelningar tillfälle till fördjupning i sina uppgifter genom särskilda föredragsserier och studiecirklar.

Då denna organisation icke arbetar med ordinarie personal och icke med anstalter, som enkom för detta ändamål anordnats och måste underhållas, kan den utan svårighet anpassas efter det årliga behovet av särskollärare, kan utan ekonomiska förluster inskränkas, låta vissa specialseminarier tills vidare inställas för att sedan, då det behöves, utvidga sig genom att åter öppna olika seminariegrenar och t. o. m. inorganisera nya utbildningsmöjligheter. Genom sin lärarstab och de skolor, som stå till förfogande, är den i stånd att göra alla dem, som arbeta inom besläktade områden, t. ex. i barnträdgårdar, i daghem eller annat barnavårdsarbete, förtrogna med specialskolornas syften. Denna uppgift löses genom särskilda utbildningskurser för nämnda kategorier. Genom att efter hand vetenskapliga laboratorier inrättas för psykologi, psykoteknik, prestationsförmåga, yrkesval m. m. kommer den att underlätta inrättande av

en lärostol i heilpedagogik vid universitetet och därigenom knyta denna utbildning ännu fastare vid detta, såsom redan skett vid universiteten i Zürich och Budapest.

(Enzyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik; Fuchs, Arno: Das Heilpädagogische Institut zur Ausbildung der Sonderschullehrer etc. i Die Hilfsschule 1932 h. 9.)

Utbildning av lärare för defekta barn i Schweiz.

Vad beträffar det tyskspråkiga Schweiz har lärarutbildningen först under de tre sista årtiondena börjat taga hänsyn till de utvecklingshämjade barnen. Man började med möten och korta kurser för lärare vid hjälpskolor och anstalter för svagt begåvade. Behovet av en grundligare utbildning kunde fyllas först tack vare stiftandet av föreningen Heilpädagogisches Seminar Zürich, vilket ägde rum år 1920. År 1924 öppnades seminariet. Detta har ett flertal olika uppgifter såsom central för uppfostran och undervisning av defekta barn i det tyska Schweiz. En av de viktigaste är att utbilda lärare, som vilja ägna sig åt undervisning och uppfostran av utvecklingshämjade barn (blinda, synsvaga, döva, hörselsvaga, barn med talrubbningar, sinnesslöa, vanföra, epileptiska, barn med rubbningar på känslans och viljans område och eljest svåruppfostrade barn).

Principiellt införs seminariets lärjungar i alla områden rörande uppfostran och undervisning av utvecklingshämjade barn, ehuru en specialiserad metodisk utbildning ej kan erbjudas i varje fall. Seminariets ledare, professor H. Hanselmann, yttrar härom i brev till de sakkunniga: »I våra schweiziska förhållanden påträffa vi i särskolor och säranstalter nästan alltid barn, som ur mer än ett skäl blivit svårundervisade eller svåruppfostrade, alltså komplicerade fall.» Just därför har man icke i Schweiz kunnat ansluta sig till den form av utbildning, som isolerat utbildar dövstumlarare, blindlärare, hjälpskolelärare, talfelslärare m. fl.

De studerande måste ha avlagt lärarexamen och i regel ha minst ett års praktisk lärartjänstgöring före kursen. Den kurs, som tog sin början i april 1934, hade 24 deltagare, vilket betraktas som ett maximum av seminarieledningen, vilken anger 12—15 deltagare som det önskvärda.

Kursen är ettårig. Båda terminerna ägnas numera åt den teoretiska utbildningen, som äger rum vid Zürichs filosofiska fakultet och vid seminariet. En nära förbindelse har skapats mellan universitetet och det heilpedagogiska seminariet, därigenom att seminariets ledare förvärvat rätt att hålla föreläsningar vid universitetet i heilpedagogik och ungdomsskydd. Två timmar i veckan under hela läsåret föreläses av seminariets ledare vid universitetet i heilpedagogik. Dessutom ägnas 6 à 7 timmar i veckan åt seminarieövningar i samma ämne. Vidare förekomma föreläsningar över psykopatologi, neurologi, den nyare psykologiens huvudriktningar, barnpsykologi, allmän pedagogik, pedagogiska och medicinska terapeutiska metoder samt socialpedagogiska välfärdsanordningar. Dessutom förekomma kurser i rytmisk gymnastik, handarbete, teckning, tal- och röstvård.

Åt den praktiska utbildningen har anslagits tiden mellan de båda terminerna (augusti och september). Denna tid är enligt ledningens åsikt alldeles för kort, men då tillströmningen till kursen visat sig sådan, att man alltid vågar

räkna med deltagare, som redan känna till det praktiska arbetet, har man ansett det lämpligast att lägga tyngdpunkten på de teoretiska momenten. Sökande, som icke ha praktisk erfarenhet, försöker man ge sådan vid någon anstalt ett eller annat år före inträde i seminariet. Enligt ledningens mening kan man endast i en tvåårig kurs tillgodose både den teoretiska och den praktiska utbildningen. En sådan skulle emellertid på grund av erforderliga stipendier bli alltför dyrbar.

Det heilpedagogiska seminariet i Fribourg utgör en särskild avdelning av det pedagogiska institutet vid universitetet. Dess första årskurs tog sin början år 1935. Kursen är avsedd för examinerade lärare samt för dem, som utbildats vid sociala eller socialpedagogiska läroanstalter eller ha en likvärdig psykologisk-pedagogisk utbildning. I varje fall kräves minst ettårig uppfostrarverksamhet.

Kursen avser att göra deltagarna kompetenta: 1) att leda större anstalter för barnavård och ungdomsskydd, upptagningshem m. m., 2) att uppfostra blinda, synsvaga, döva eller hörselsvaga barn, barn med talrubbingar, sinnesslöa, vanföra, utvecklingshämjade och svåruppfostrade barn av olika slag och 3) vad de examinerade lärarna beträffar, att undervisa ifrågavarande typer av lärjungar i privata och offentliga anstalter, observations-, hjälp- och specialklasser.

Deltagarna åhöra under två terminer föreläsningar vid universitetet över följande ämnen: människokroppens byggnad och förrättningar, barn- och ungdomspsykologi, inledning till pedagogiken, särskilt heilpedagogiken, pedagogikens historia, systematisk pedagogik, skol- och anstaltshygien, lagstiftningsfrågor rörande ungdom, typologi rörande lärjungar i skolor och anstalter för defekta barn, behandling av utvecklingshämjade och svåruppfostrade barn och unga människor, kriminalpsykologi och kriminalpedagogik samt ärftlighet och uppfostran. Föreläsningarna hållas av universitetsprofessorer, biologer, psykologer, pedagoger, jurister och psykiatriker.

Vid seminariet undervisas deltagarna i följande ämnen: psykopatologi, psyko-terapeutiska metoder med särskild hänsyn till barn och ungdom, social omvårdnad, ungdomsskydd och skyddsuppfostran, barn och ungdom med talrubbingar, barn- och ungdomslitteratur, didaktik för hjälpskolor och specialklasser, religiös uppfostran, barnmusik och barnsång, om skolor och anstalter, slöjd (även småslöjd), teckning och kroppsövningar.

Varje vecka hållas seminarieövningar i nära anslutning till besök vid skolor och anstalter. I fråga om specialområden, såsom dövstumma och hörselsvaga, blinda och synsvaga, barn med talrubbingar, anlitas facklärare för föredrag. Deltagarna orienteras först inom hela kursområdet genom föreläsningar, övningar och besök. För så vitt de redan avgjort sig för ett specialgebit, studera de det hela ur detta arbetsområdes synpunkt. Om så erfordras, anordnas omedelbart efter kursen fortbildning i specialområden i samarbete med respektive anstalter. Under ferierna mellan sommar- och vinterterminerna utföra lärarkandidaterna arbete inom av dem fritt valt område.

Utbildningen avslutas med ett skriftligt hemarbete och genom en muntlig tentamen och praktisk examen, varefter deltagarna erhålla diplom.

Den heilpedagogiska högskolan i Budapest.

I Ungern samlades redan år 1898 utbildningen av alla lärarkrafter för kroppsligt och psykiskt icke normala barn, inklusive blinda, dövstumma och vanföra, i ett statligt seminarium, som först var tvåårigt och sedan treårigt. Sedan den ifrågavarande lärarutbildningen i Ungern reglerats genom en förordning av den 16 maj år 1928, är utbildningen fyraårig. I denna förordning bestämmes, att utbildningen av lärare för barn med sinnesdefekter, med psykiska och moraliska abnormiteter och med talfel sker vid den heilpedagogiska högskolan i Budapest, som står under omedelbart inseeende av religions- och kultusministern.

Tillträde till den heilpedagogiska högskolan ha i första hand lärare och lärarinnor men därjämte även personer, som undergått »Reifeprüfung» i en mellanskola. Några av lärarkandidaterna åtnjuta stipendium samt fritt vivre. Vid ansökan ha sådana lärare företräde, som kunna ett levande främmande språk.

Lärarkandidaterna erhålla sin praktiska utbildning i Budapests anstalter och skolor för defekta barn, som med bibehållande av sin självständighet betraktas som den heilpedagogiska högskolans övningsskolor. Den praktiska utbildningen sker på så sätt, att kandidaterna första och andra terminen utöva tillsyn över barnen, under tredje och fjärde terminen närvara vid undervisning samt under femte och sjätte terminen ha undervisningsövningar inför klassläraren och respektive professorer.

Kandidaterna avlägga skriftliga och muntliga prov efter andra, fjärde och sjätte terminen samt skriftlig, muntlig och praktisk examen efter åttonde terminen. De examinerade erhålla diplom.

Undervisnings- och timplan.

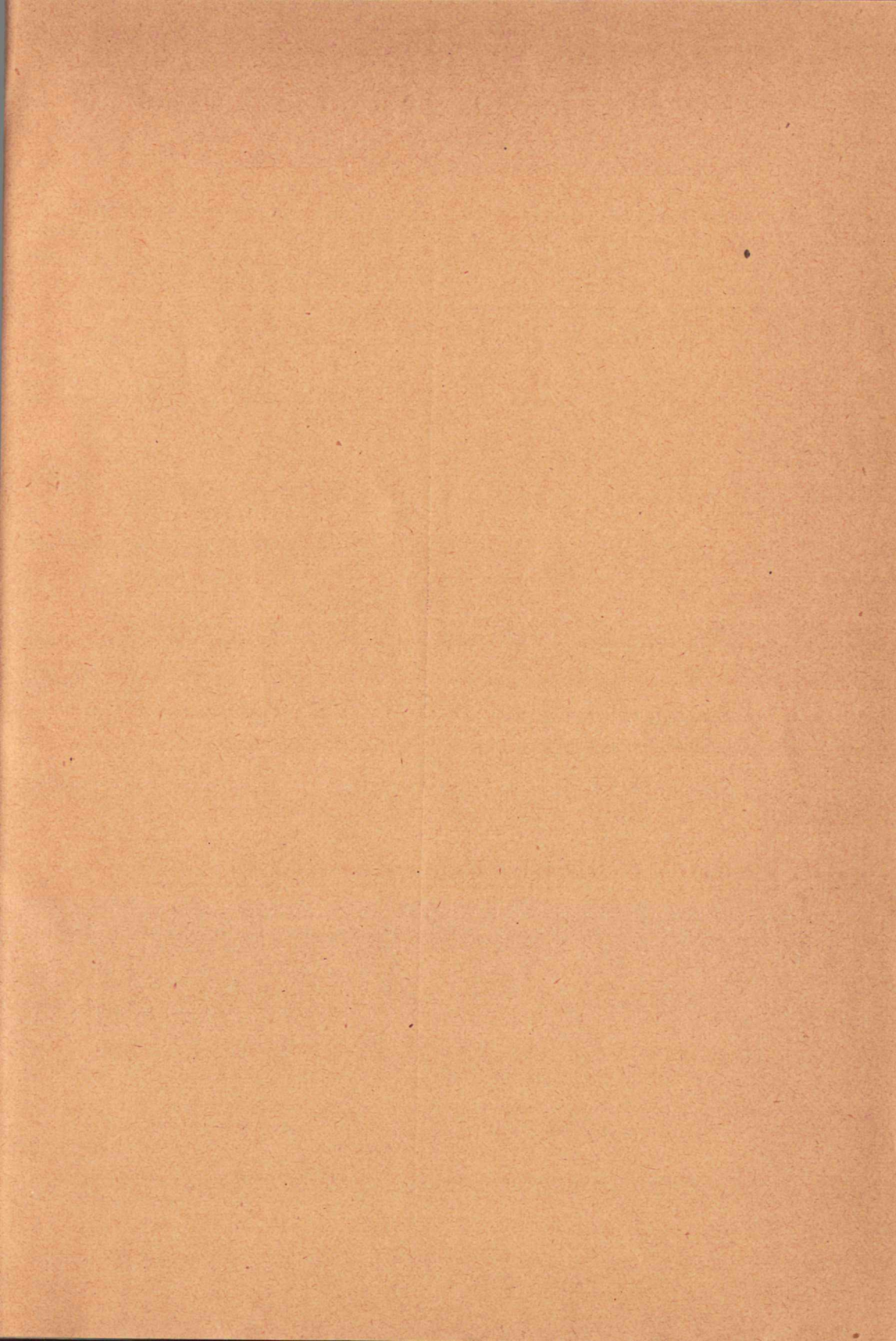
	Termin								Summa
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Sinnesorganens, talorganens och det centrala nervsystemets anatomi	3	3	—	—	—	—	—	—	6
Allmän psykologi	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Systematisk jämförande ungersk språklära	4	2	—	—	—	—	—	—	6
Allmän heilpedagogik, heilpedagogikens historia	4	2	—	—	3	3	—	—	12
Biologi och heilpedagogisk patologi	—	3	3	4	—	—	—	—	10
Läran om det mänskliga förståndet	—	3	3	—	—	—	—	—	6
Filosofi	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Samhällspolitik rörande defekta barn och heilpedagogiskt rättsförfarande	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Heilpedagogiska seminarieövningar	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Uppfostran och undervisning av barn med hörselskador	—	2	4	4	3	3	2	2	20
» » » » blinda	—	2	4	4	3	3	2	2	20
» » » » psykiskt defekta	—	2	4	4	3	3	2	2	20
» » » » moraliskt »	—	2	4	—	—	—	—	—	6
Fonetik, talfel och deras terapi	—	—	3	3	4	4	—	—	14
Diagnostik rörande kroppsliga och psykiska defekter	—	—	2	2	4	4	—	—	12
Åskådningsteckning	5	5	2	2	1	1	1	1	18
Praktisk utbildning i övningsanstalter och övningsskolor	10	10	9	9	9	9	16	16	88
Summa timmar	28	36	38	32	30	30	32	32	258

Utbildning av lärare för defekta barn i Österrike.

År 1909 inrättades i Wien statliga kurser för hjälpskolelärare på sex à åtta veckor med föreläsningar av läkare och pedagogiska fackmän samt praktiska undervisningsövningar vid Wiens hjälpskola. Dessa kurser inställdes under krigstiden. År 1918 nyorganiserades Wiens lärarakademi, varvid en sektion för heilpedagogik tillkom. Denna akademi ombildades år 1921 till Wiens pedagogiska institut, som upptar föreläsningar ur pedagogikens olika grenar. Heilpedagogiken representeras där med följande ämnen: heilpedagogisk klinik, hjälpskolebarnets psykologi, hjälpskolans historia, didaktik, metodik och omvårdnad, behandling av barn med talfel, vanförepedagogik, dövstum pedagogik, individualpsykologi.

Prövningarna äro gemensamma för alla särskolelärare men med särskilda prov för undervisning av respektive blinda, dövstamma, hörselsvaga, sinnesslöa, vanföra, barn med talfel och svåruppfostrade. För deltagande i provet fordras en minst ettårig lärar- eller hospiteringstid vid respektive särskola, tjänstgöring i folkskola eller särskola samt intyg om deltagande i slöjdcurs.

(Enzyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik.)

Statens offentliga utredningar 1936

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till lag om behandling av förbrytare, hemfallna åt alkoholmissbruk, m. m. [4]
Förslag till lag om ändring i vissa delar av sjölagen m. m. [17]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande om socialstyrelsens organisation. [29]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Undersökningar rörande det samlade skattetrycket i Sverige och utlandet. [18]

Politi.

Betänkande med förslag ang. revision av lagstiftningen rörande tillverkning, beskattning och försäljning av malt-drycker. [5]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Utredning med förslag rörande bidrag åt barn till ånkor och vissa invalider samt åt föräldralösa barn. [6]
Socialiseringsproblemet. Allmänna synpunkter. [7]
Ur socialiseringens »europiska» idékrets. [8]
Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 1. [9]
Betänkande ang. förlossningsvården och barnmorskeväsendet samt förebyggande mödra- och barnavård. [12]
Betänkande ang. familjebeskattningen. [13]
Betänkande ang. dels planmässigt sparande och dels statliga bosättningslån. [14]
Betänkande ang. moderskapspenning och mödrahjälp. [15]
Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1935. [21]
Betänkande ang. åtgärder för avhjälpande av de inom vissa delar av Norrbotens läns lappmark yppade missförhållanden samt rörande de kostnader som därav kunde föräntas m. m. [23]

Hälso- och sjukvård.

Betänkanden 1 rörande serafimerlasarettets ekonomi samt 2 rörande lasarettets ställning och verksamhet. [1]

Allmänt näringsväsen.

Ang. kontrollen över elektriska starkströmsanläggningar. [27]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag om vissa föreskrifter beträffande konsumtionsmjölk. [3]
Sociala jordutredningens betänkande med förslag till revision av lagstiftningen ang. avstyckning m. m. [26]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till lagstiftning ang. skyddsskogar m. m. [19]
Betänkande med förslag till lagstiftning ang. skogar å städer och enskilda tillhöriga flygsandsfält i Hallands län. [30]

Industri.

Handel och sjöfart.

Statligt kaffemonopol. [10]
Den svenska sjöfartsnäringen. Statistisk-ekonomisk undersökning. [22]

Kommunikationsväsen.

Utredning rörande förhållandet mellan land- och sjötrafikmedel. [16]
Betänkande med förslag i anledning av verkställd granskning av 1932 års trafikutrednings förslag till förordning ang. allmän automobiltrafik. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Betänkande med förslag till lag ang. ändring i vissa delar av lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker m. m. [25]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. [11]
Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid. [28]
Betänkande med utredning och förslag ang. åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren. [31]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Förslag till konvention mellan Sverige och Schweiz om erkännande och verkställighet av domar och skiljedomar m. m. [2]
Betänkande med förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande arv, testamente och boutredning m. m. [24]